

Foto: Milan Grego

Ziljska dekliška noša

KOLEDAR 1998

MOHORJEVE DRUŽBE V CELOVCU

CELOVEC – LJUBLJANA – DUNAJ

Mohorjeva
dve leti v Internetu

Naslov v internetu: **http://www.mohorjeva.co.at** **e-mail: mohorjeva@magnet.at**

KOLEDAR
Mohorjeve družbe v Celovcu

Vsem rojakinjam
in rojakom širom
po svetu želimo
v letu 1998
veliko Božjega
blagoslova,
zlasti
mnogo sreče,
zdravja in
zadovoljstva

ODBORNIKI
IN USLUŽBENCI
MOHORJEVE DRUŽBE
V CELOVCU

MOHORJEVA DRUŽBA V CELOVCU
Viktringer Ring 26
A-9020 Celovec/Klagenfurt
Tel.: (0463) 56 5 15 - 0
Faks: (0463) 51 41 89

PREDSTAVNIŠTVO DUNAJ
Albertgasse 48
A-1080 Wien/Dunaj
Tel.: (01) 403 41 93
Faks: (01) 403 419 399

MOHORJEVA d.o.o. LJUBLJANA
Poljanska cesta 97
SLO-1000 Ljubljana
Tel.: (061) 30 10 97
Faks: (061) 132 11 22

za navadno leto

'98

Natisnila tiskarna Mohorjeve družbe v Vetrinju – PRINTED IN AUSTRIA

Mohorjeva založba v INTERNETU: E-MAIL: mohorjeva @ magnet. at
naš naslov: http: // www. mohorjeva. co. at.
informacije o koroških Slovencih v Internetu: http: // www. a. prouc. co. at. / slovene

Navadno leto 1998

se začne in konča s četrtkom, šteje pa 365 dni, to je 52 tednov in 1 dan.

Letni vladar je MERKUR	
Zlato število	4
Sončni krog	19
Nedeljska črka	D
Epakta	II
Rimska številka	6
Godovinska številka	22

ZAČETKI LETNIH ČASOV

Vigred se začne 20. marca ob 20.55,

poletje se začne 21. junija ob 15.03,

jesen se začne 23. septembra ob 6.38,

zima se začne 22. decembra ob 2.57.

Post

Zdržek od mesnih jedi je za katoličane obvezen vse petke v postu, strogi post (zdržek od mesnih jedi ter pritrgovanje v jedi) na pepelnico in na veliki petek.

Drugi koledarji

Splošno je v veljavi naš gregorijanski koledar.

Verniki bizantinskega obreda (zlasti pravoslavni) se ravnajo glede praznikov po starem julijanskem koledarju in bodo praznovali 7. jan. božič, 14. jan. novo leto 1998, 19. aprila veliko noč, 7. junija pa binkošti.

Po judovskem koledarju se je novo leto 5758 začelo 2. oktobra 1997 in se konča 20. septembra 1998.

Mohamedanski koledar šteje leta od Mohamedovega bega („hedžre“) iz Meke v Medino. Mohamedansko leto 1417 je navadno leto in se je začelo 9. maja 1997 ter se konča 27. aprila 1998.

Prazniki v Avstriji

ZAPOVEDANI CERKVENI PRAZNIKI

Poleg nedelj so zapovedani prazniki tudi: Novo leto, sv. trije kralji ali Razglašenje Gospodovo, Vnebohod, Presv. Rešnje telo, Marijino vnebovzetje – Gospojnica, Vsi sveti, Brezmadežna in božič.

NEZAPOVEDANI CERKVENI PRAZNIKI

Svečnica, sv. Jožef (19. marec), Gospodovo oznanjenje, velikonočni ponedeljek, sv. Jožef (1. maj), binkoštni ponedeljek, sv. Peter in Pavel, rojstvo Marije Device – mala gospojnica in sv. Štefan.

KVATRE V KRŠKI ŠKOFIJI

V krški škofiji se praznujejo kvatre štirikrat na leto, in sicer vsakokrat v sredo, petek in soboto.

Vigredne (postne) kvatre: 4., 6. in 7. marca.
Poletne (binkoštne) kvatre: 27., 29. in 30. maja.
Jesenske kvatre: 7., 9. in 10. oktobra.
Zimske kvatre: 2., 4. in 5. decembra.

AVSTRIJSKI DRŽAVNI PRAZNIKI

Avstrijski državni prazniki so: 1. januar (Novo leto), 6. januar (sv. trije kralji), 1. maj (državni praznik), Vnebohod, velikonočni in binkoštni ponedeljek, 15. avgust, 26. oktober (državni praznik), 1. november (Vsi sveti), 8. december (Brezmadežna), 25. december (božič) in 26. december (Štefanovo).

AVSTRIJSKI DEŽELNI PRAZNIKI

15. marec (Klemen M. Dvoržak, zavetnik Dunaja), 19. marec (Jožef, zavetnik Koroške, Štajerske, Tirolske in Predarlske), 24. september (Rupert, zavetnik Gradiščanske), 15. november (Leopold, zavetnik Zgornje in Nižje Avstrije).

Znamenja v koledarju

ZNAKI ZA LUNINE MENE

Mlaj ..... Prvi krajec..... Ščip ..... Zadnji krajec .....

NEBESNA ZNAMENJA

Pomlad	Poletje	Jesen	Zima
oven	rak	tehtnica	kozorog .....
bik	lev	škorpijon.....	vodnar.....
dvojčka.....	devica.....	strelec	ribi .....

GRAFIČNI SIMBOLI

† navadni post † † strogi post

• Pika razmejuje praznovanja bogoslužnega koledarja slovenskih škofij in koledarja celovške škofije od drugih godov. Na levi od tega znaka so praznovanja, ki se jih tisti dan spominjamo pri bogoslužju. Desno od pike so drugi koledarski godovi, ki se v bogoslužju navadno ne spominjajo. Če je pika že v začetku vrste, pomeni, da tisti dan v bogoslužju ni pomembnega godu.

1 velika številka na desni strani dnevnega koledarja označuje tekoči teden leta.

* Zvezdica označuje praznovanje bogoslužnega koledarja krške škofije.

Prazniki v Sloveniji

ZAPOVEDANI CERKVENI PRAZNIKI

Sv. Rešnje telo; 15. avgust, Marijino vnebovzetje; 1. november, vsi sveti; 25. december, božič.

NEZAPOVEDANI CERKVENI PRAZNIKI

1. januar, novo leto, Božja mati; 6. januar, sveti trije kralji; svečnica; 19. marec, sv. Jožef; 25. marec, Gospodovo oznanjenje; velikonočni ponedeljek; Gospodov vnebohod; 29. junij, sv. Peter in Pavel; 8. september, Marijino rojstvo; 8. december, Marija Brezmadežna; 26. december, sv. Štefan.

KVATRE V ŠKOFIJAH SLOVENIJE

V škofijah Slovenije se kvatre praznujejo samo v soboto kot dan molitve, pokore in ljubezni do bližnjega. Letos je kvatrna sobota spomladi 7. marca, poleti 30. maja, jeseni 10. oktobra in pozimi 5. decembra.

DRŽAVNI PRAZNIKI IN DELA PROSTI DNEVI

1. in 2. januar, novo leto; 8. februar, Prešernov dan, slovenski kulturni praznik; velikonočna nedelja in ponedeljek; 27. april, dan upora proti okupatorju; 1. in 2. maj, praznik dela; binkoštna nedelja; 25. junij, dan državnosti; 15. avgust, Marijino vnebovzetje; 31. oktober, dan reformacije; 1. november, dan spomina na mrtve; 25. december, božič; 26. december, dan samostojnosti.

Dolgost dneva

Dan zraste:

v januarju	od 08 ur 25 min. na 09 ur 27 min.
v februarju	od 09 ur 31 min. na 10 ur 58 min.
v marcu	od 11 ur 01 min. na 12 ur 47 min.
v aprilu	od 12 ur 50 min. na 14 ur 28 min.
v maju	od 14 ur 31 min. na 15 ur 47 min.
v juniju	od 15 ur 48 min. na 16 ur 02 min.

Dan se skrči:

v juliju	od 16 ur 01 min. na 15 ur 05 min.
v avgustu	od 15 ur 03 min. na 13 ur 29 min.
v septembru	od 13 ur 25 min. na 11 ur 45 min.
v oktobru	od 11 ur 42 min. na 10 ur 00 min.
v novembru	od 09 ur 56 min. na 08 ur 41 min.
v decembru	od 08 ur 37 min. na 08 ur 25 min.

Herschlov vremenski ključ

Učenjaki sicer ne morejo dokazati, da Luna vpliva na vreme tako, kakor vpliva na morsko dno, vendar opazovanja dokazujejo, da je Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz Luninih sprememb, precej zanesljiv vremenski prerok, posebej, če ga uporabimo v zvezi z drugimi pojavi, iz katerih sklepamo, kakšno bo vreme.

Zvezdoslovec F. J. Herschel je sestavil tabelo, ki jo podajamo spodaj. Na podlagi te tabele vsak – vsaj približno – lahko ugotovi vreme, ako le vé, kdaj se spremeni Luna (t. j., ob kateri uri nastopi prvi krajec ☽, ščip ○, zadnji krajec ☾ in mlaj ●).

Herschlov ključ pravi: Če se Luna spremeni:

ob uri	**bo poleti** (od 16. 4. do 15. 10.)	**bo pozimi** (od 16. 10. do 15. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozahodnika
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozahodniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zahodniku, dež ob jugu ali jugozahodniku	sneg in dež ob jugu ali jugozahodniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si najlaže zapomnimo ta ključ takole:

1. Vreme bo tem zanesljiveje lepo, čim bliže polnoči se Luna spremeni.

2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se Luna spremeni.

Naši dedje so zelo verjeli stoti uri po mlaju. Kakor se je vreme tedaj zastavilo, tako je navadno do ščipa (polne Lune) tudi trajalo. Rimljani so v svojem pregovoru to označevali kar s petim dnevom: Kakršno je po mlaju vreme peti dan, tako bo do ščipa sleherni dan.

PROSINEC – JANUAR

1	Č	NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI •	
2	P	Bazilij Vel. in Gregor Nac., c. uč. •	1
3	S	• Genovefa Pariška, d.; Bertila; Anter, papež, muč.	
4	N	2. POBOŽ. • Angela Folinjska, red.; Gregor Lang., šk.	
5	P	• Simeon Stilit, pušč.; Emilijana (Milena), dev.	
6	T	GOSPODOVO RAZGLAŠENJE, sv. trije kralji •	
7	S	Rajmund Penjaf., duh. • Valentin, šk.; Reginald, muč.	
8	Č	• Severin, op.; Erhard, šk.; Jurij iz Hozibe, men.	2
9	P	• Julija, red.; Hadrijan, opat	
10	S	• Viljem, šk.; Agaton; Gregor X.; Peter Orseolo	
11	N	JEZUSOV KRST, Pavlin Oglejski, škof • Teodozij, op.	
12	P	• Alred, opat; Tatjana (Tanja), muč.; Ernest, muč.	
13	T	Hilarij (Radovan), c. uč. • Juta; Veronika, dev.	
14	S	• Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Oton iz Novare	
15	Č	• Pavel, pušč.; Maver, op.; Habakuk, prerok	3
16	P	• Marcel, pap.; Bernard, Oton, Peter in Akurzij, muč.	
17	S	Anton (Zvonko), opat, pušč. • Marijan, muč.; Sulpicij	
18	N	2. NAV. NEDELJA • Marjeta Ogrska, dev.; Priska, muč.	
19	P	• Makarij Starejši, pušč.; Arsen, šk.; Suzana, muč.	
20	T	Fabijan in Boštjan (Seb.), muč. • Evtimij, pušč.	
21	S	Neža (Janja), dev., muč. • Epifanij, šk.; Rastko, šk.	
22	Č	Vincenc (Vinko), diak., muč. • Anastazij, m.; Viktor, m.	4
23	P	• Emerencijana, m.; Ildefonz, šk.	
24	S	Frančišek Saleški, šk., c. uč. • Felicijan, šk., muč.	
25	N	3. NAV. NED.; Spreobrnitev ap. Pavla • Ananija, muč.	
26	P	Timotej in Tit, šk. • Robert, Alberik, Štefan	
27	T	Angela Mer., dev. • Vitalijan, papež; Julijan, muč.	
28	S	Tomaž Akvinski, duh., c. uč. • Julijan Kastilj., šk.	
29	Č	• Valerij, šk.; Julijan Ubogi, spok.; Konstancij, muč.	5
30	P	• Martina, dev., m.; Hijacinta (Jacinta), d.	
31	S	Janez Bosko, r. ustan. • Marcela, sp.; Ludovika, r.	

SPOMINSKI DNEVI:

4. 1. 1991 † škof dr. Stanko Lenič, 7. 1. 1893 † fizik Jožef Štefan, 7. 1. 1957 † arhitekt Jože Plečnik, 12. 1. 1908 ustanovni občni zbor Krščansko socialne zveze za Koroško, 16. 1. 1888 † Andrej Einspieler, soustanovitelj Mohorjeve, 23. 1. 1909 † koroški ljudski pevec Franc Leder Lesičjak, 23. 1. 1979 † narodni voditelj dr. Joško Tischler, 21. 1. 1913 * arhitekt in kulturni delavec Simon Kregar, 6. 1. 1946 prva slovenska oddaja avstrijskega radia ORF; 29. 1. 1987 nastopni govor poslanca Karla Smolleja v parlamentu na Dunaju.

V spomin na koroško pesnico Milko Hartman, ki je junija leta 1996 v 96. letu starosti za vedno zatisnila oči, objavljamo njene pesmi kot misli meseca.

V letošnjem knjižnem programu Mohorjeve založbe pa pripravljamo izbor pesmi Milke Hartmanove „Zimske rože".

LUNA SE SPREMENI:

Prvi kr. 5. 1. ob 15.18
Ščip 12. 1. ob 18.24
Zadnji kr. 20. 1. ob 20.40
Mlaj 28. 1. ob 7.01

NEDELJSKI EVANGELIJI:

4. **Božja beseda se je učlovečila.**
(Jn 1, 1–18)

11. **„Ti si moj ljubljeni Sin."**
(Lk 3, 15–16, 21–22)

18. **O svatbi v Kani Galilejski.**
(Jn 2, 1–12)

25. **Jezusov govor v Nazaretu.**
(Lk 1, 1–4; 4, 14–21)

BOŽJA BESEDA

Zemlja,
kaj utripa srce
plaho v grudih tvojih?
Veš, da vsa in z vsem
v rokah si mojih?!

Vi
mogočneži,
ki strašite z atomi –
veste li,
da moja roka
vašo silo zlomi?!

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje VODNARJA
20. januarja ob 7.46.

BOHINJSKO JEZERO

Foto: Ciril Ambrožič

Bohinjsko jezero s Karavankami in Kamniškimi Alpami.

ZAPISKI:

SVEČAN – FEBRUAR

1	N	**4. NAV. NEDELJA • Brigita Irska, dev.; Pionij, muč.**	
2	P	**• Jezusovo dar., SVEČNICA • Simeon in Ana**	
3	T	**Blaž, muč.; Oskar, šk. • Tripun Kotorski, muč.**	
4	S	**• Gilbert, šk.; Veronika, svetop. žena**	
5	Č	**Agata, dev., muč.; Albuin*, škof • Ingenuin, škof**	6
6	P	**Pavel Miki in japon. muč. • Amand Belgijski, škof**	
7	S	**• Egidij, red.; Rihard; Nivard, red.; Adavkt, muč.**	
8	N	**5. NAV. NEDELJA; Hieronim Emiliani, red. •**	
9	P	**• Apolonija, dev., muč.; Nikefor, muč.; Sabin, škof**	
10	T	**Sholastika, dev. • Viljem, pušč.; Sotéra, dev., muč.**	
11	S	**Lurška Mati Božja • Saturnin, muč.; Cedmon, red.**	
12	Č	**• Evlalija, muč.; Benedikt Anianski, op.**	7
13	P	**• Jordan Saški, red.; Hermenilda; Gregor II., papež**	
14	S	**Valentin (Zdravko)*, muč. • Bruno Kverfurtski, muč.**	
15	N	**6. NAV. NEDELJA • Klavdij, red.; Georgija, dev.**	
16	P	**• Julijana, muč.; Onezim, šk.; 5 muč. iz Egipta**	
17	T	**Aleš in 6 servitov • Frančišek Clet, muč.; Silvin, šk.**	
18	S	**• Simeon Jeruzalemski, šk., muč.; Flavijan, šk.**	
19	Č	**• Konrad Piačenski, spokornik; Barbat, škof**	8
20	P	**• Sadot, muč.; Elevterij, šk.; Silvan, muč.; Leon, šk.**	
21	S	**Peter Damiani, šk. • Irena; Maksimilijan Puljski, škof**	
22	N	**7. NAV. NEDELJA; Sedež ap. Petra • Marjeta, spok.**	
23	P	**Polikarp, šk., c. uč. • Romana, spok.**	
24	T	**Matija, apostol • Sergij, muč.; Lucij, muč.; Pust**	
25	S	**†† Pepelnica • Konstancij, red.; Valburga, dev.**	
26	Č	**• Aleksander; Matilda iz Hackeb., dev.; Porfirij, šk.**	9
27	P	**Gabriel Žal. M. B., red.; Leander, šk.**	
28	S	**• Roman, opat; Hilarij, pap.; Osvald, šk.**	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

7. 2. 1809 * pesnik in narodni buditelj na Koroškem Matija Majar Ziljski, 8. 2. 1899 * skladatelj Pavel Kernjak, 8. 2. 1849 † France Prešeren, 11. 2. 1956 † pesnik na Koroškem Fran Eller, 13. 2. 1990 † oče povojne Mohorjeve v Celovcu dr. Janez Hornböck, 14. 2. 869 † sv. Ciril (Konstantin), eden obeh slovanskih apostolov in prosvetiteljev, 14. 2. 1867 * Valentin Podgorc, 18. 2. 1950 † pisatelj Prežihov Voranc – Lovro Kuhar, 23. 2. 1971 † glasbeni pedagog in vzgojitelj celovške dijaške mladine dr. Franc Cigan, 27. 2. 1929 † slikar Peter Markovič.

LUNA SE SPREMENI:

Prvi kr.	3. 2. ob 23.53
Ščip	11. 2. ob 11.23
Zadnji kr.	19. 2. ob 16.27
Mlaj	26. 2. ob 18.26

NEDELJSKI EVANGELIJI:

1. **Jezus ni poslan le k Judom.** (Lk 4, 21–30)
8. **Obilni ribji lov.** (Lk 5, 1–11)
15. **Govor na gori.** (Lk 6, 17. 20–26)
22. **Jezus uči sočutja z bližnjim.** (Lk 6, 27–38)

PEPELNIČNA

Sod je prazen,
glava polna
vinskih je duhov

in za kazen
duša bolna.
Kdo gre z njim domov?

O, zadosti
tam ga čaka
zelja vsaki dan.

Naj se posti,
pustna spaka,
pa ne bo zaspan!

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje RIB
18. februarja ob 21.55

KNEŽA PRI DJEKŠAH

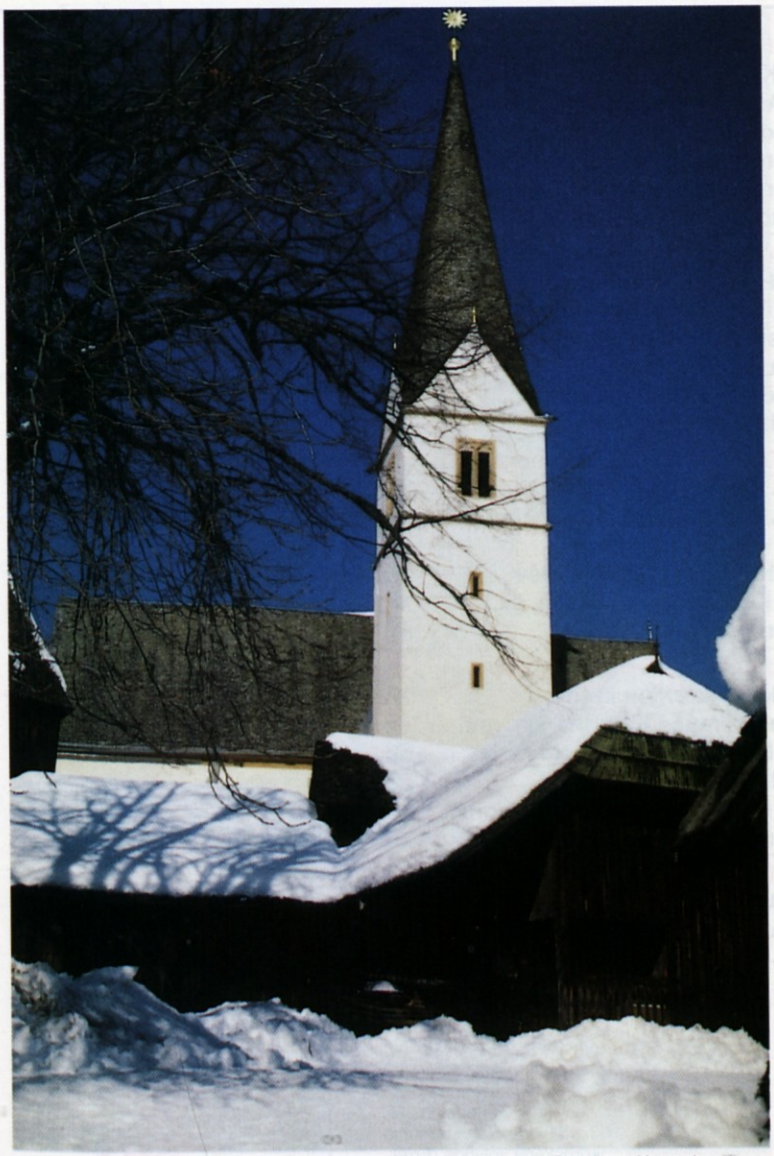

Foto: Herta Maurer-Lausegger

Cerkev s protiturškimi utrdbami v Kneži pri Djekšah

ZAPISKI:

SUŠEC – MAREC

1	N	1. POSTNA • Albin, škof; Svitbert, škof	
2	P	• Neža Praška, devica; Karel Dobri, knez	
3	T	• Kunigunda; Marin in Asterij, muč.; Simplicij	
4	S	Kazimir, kraljevič • Arkadij, škof, mučenec (1. kvatre)	
5	Č	• Janez Jožef od Križa, red.; Hadrijan, muč.	10
6	P	• Fridolin, opat; Marcijan, muč.	
7	S	Perpetua in Felicita, muč. • Gavdióz, škof	
8	N	2. POSTNA; Janez od Boga, red. ustan. •	
9	P	• Frančiška Rimska, red.; Bruno Kverfurtski, šk.	
10	T	• Makárij, šk.; Janez Ogilvie, mučenec; Krescencij	
11	S	• Sofronij; Konstantin, spok.; Evlogij, muč.	
12	Č	• Maksimilijan; Doroteja (Rotija), muč.	11
13	P	• Kristina, dev., muč.; Teodora (Božidara), muč.	
14	S	• Matilda, kralj.; Florentina; Pavlina, red.	
15	N	3. POSTNA (SREDPOSTNA) • Klemen M. Dvoržak, red.	
16	P	• Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, šk.; Julijan	
17	T	Patrik (Patricij) • Jedrt (Jerica); Jožef iz Arimateje	
18	S	Ciril Jeruzal., šk., c. uč. • Salvator, redovnik	
19	Č	Jožef *, glavni zavetnik Koroške • Sibilina, dev.	12
20	P	• Klavdija in tov., muč.; Kutbert, škof; Martin, šk.	
21	S	• Nikolaj iz Flüe; Filemon, mučenec	
22	N	4. POSTNA • Lea, spok.; Katarina Genovska, spok.	
23	P	Turibij iz Mongroveja, šk. • Viktorijan in tov.	
24	T	• Dionizij, muč.; Aleksander, muč.; Katarina Šv., red.	
25	S	Gospodovo oznanjenje Mariji • Dizma, desni razb.	
26	Č	• Evgenija, muč.; Kastul, muč.; Ludgar, šk.	13
27	P	• Peregrin, red.; Frovin, op.; Lidija, muč.; Lazar, muč.	
28	S	• Sikst III.; Bojan, knez, muč.	
29	N	5. POSTNA (TIHA) • Bertold, red.; Ciril, diakon, muč.	
30	P	Praznik Božje Glave* • Amadej Sav., knez	14
31	T	Modest Gosposvetski, šk. • Gvido, op.	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

4. 3. 1844 * pisatelj Josip Jurčič, 4. 3. 1879 * pesnik Josip Murn Aleksandrov, 7. 3. 1880 * literarni zgodovinar Ivan Grafenauer, 18. 3. 1414 zadnje ustoličenje koroškega vojvode (Ernesta Železnega) v slovenskem jeziku, 18. 3. 1904 * pesnik Srečko Kosovel, 29. 3. 1956 † Valentin Podgorc, 30. 3. 1861 † slikar Marko Pernhart (Pernat), 7. 3. 1948 † prvi predsednik Zveze slovenskih zadrug Janez Vospernik.

LUNA SE SPREMENI:

Prvi kr.	5. 3. ob	9.41
Ščip	13. 3. ob	5.34
Zadnji kr.	21. 3. ob	8.38
Mlaj	28. 3. ob	4.14

NEDELJSKI EVANGELIJI:

1. **Jezus zavrne skušnjavca.** (Lk 4, 1–13)
8. **Jezus se med molitvijo spremeni.** (Lk 8, 28b–36)
15. **Jezus opominja k spreobrnjenju.** (Lk 13, 1–9)
22. **Prilika o izgubljenem sinu.** (Lk 15, 1–3, 11–32)
30. **Jezus ne obsoja grešnice, temveč greh.** (Lk 8, 1–11)

ZLATO PLAČILO

Nanizalo je sončece
na zlate nitke urice;
čez dan so nam tiktakale,
se v večno dno pretakale.

Smo z delom napolnili vse
na zlatih nitkah urice,
da zlile so se v večno dno
res težke, drage kot zlato.

Zdaj čakajo, da Gospodar
vseh zvezd in sončeca zlatar
ta naša dela pozlati
in nam plačilo podeli.

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje OVNA
20. marca ob 20.55
(začetek vigredi).

SAVINJSKE ALPE

Foto: Ciril Velkovrh

Kapelo sv. Cirila in Metoda na Molički peči v Savinjskih Alpah so prvič postavili leta 1898, drugič pa leta 1990.

ZAPISKI:

MALI TRAVEN – APRIL

1	S	• Hugo Grenobelski, škof; Venancij, škof, muč.	
2	Č	Frančišek Paolski, red. ust. • Teodozija, muč.	
3	P	• Rihard, šk.; Agápa (Ljuba), muč.; Sikst I., pap.	14
4	S	Izidor Seviljski, šk., c. uč. • Zosim, pušč.	
5	N	CVETNA NEDELJA; Vincenc Ferrer, duh. •	
6	P	• Viljem, opat; Irenej Sirm., šk., muč.; Celestin I., pap.	
7	T	Janez de La Salle, duh. • Herman Jožef; Saturnin	
8	S	• Albert, šk.; Julija Billiart, dev.; Valter, opat	
9	Č	Veliki četrtek • Marija Kl., svetop. ž.; Tomaž Tol.	15
10	P	†† Veliki petek • Ezekiel, pr.; Apolonij in tov., muč.	
11	S	Velika sobota; Stanislav, škof, muč. • Domnij	
12	N	VELIKA NOČ – GOSPODOVO VSTAJENJE •	
13	P	VELIKONOČNI PONED.; Martin I., pap., muč. •	
14	T	• Valerijan in tov., muč.; Lidvina, dev.; Lambert, m.	
15	S	• Anastazija, muč.; Peter Gonzales, red.; Helena	
16	Č	Bernardka Lurška, devica • Benedikt Labre, spok.	16
17	P	• Rudolf, muč.; Inocenc, škof; Fortunat, muč.	
18	S	• Apolonij, muč.; Elevtrij Ilir., muč.; Amidej, red.	
19	N	2. VELIKONOČNA (BELA) • Leon IX., pap.; Ema	
20	P	• Hilda, dev.; Neža Mont.; Teotim, šk.; Sulpicij, m.	
21	T	Anzelm, škof, c. uč. • Konrad Parzham; Simeon Bar.	
22	S	• Leonid, muč.; Agapit, papež; Luka, muč.	
23	Č	Jurij, muč. • Vojteh (Adalbert), škof, muč.	17
24	P	Fidel (Zvest) Sigm., duh., muč. • Honorij, šk.	
25	S	Marko, evangelist • Ermin, šk., muč.; Kalist	
26	N	3. VELIKON. • Pashazij, opat; Mati dobrega sveta	
27	P	• Hozana Kotorska, dev.; Cita, dev.; Kastor	
28	T	Peter Chanel, duh., muč. • Vital; Ludvik M. Grignon	18
29	S	Katarina Sienska, c. uč. • Robert Flamski, opat	
30	Č	Pij V., papež • Jožef Cottolengo, red.; Jakob, muč.	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

5. 4. 1894 *narodopisec Vinko Möderndorfer, 6. 4. 885 † sv. Metod, eden obeh slovanskih apostolov in prosvetiteljev, 11. 4. 1904 *slikar „koroških Slovencev" Werner Berg, 13. 4. 1991 odprtje obirskih kapniških jam, 14. 4. 1942 izselitev večjega števila Slovencev na Koroškem s strani nacistične oblasti, 19. 4. 1851 Slomšek v pogovoru z Andrejem Einspielerjem na škofijskem vrtu v Št. Andražu izrekel predlog o ustanovitvi Društva sv. Mohorja, 24. 4. 1961 † publicist dr. Josip Šašel, 26. 4. 1899 † pesnik Dragotin Kette, 29. 4. 1943 na Dunaju obglavljenih 13 Selanov, žrtev nacizma, 28. 4. 1889 *Ivan Zorman, slov. pesnik v Ameriki, 2. 4. 1989 prva slovenska televizijska oddaja avstrijske televizije iz Celovca, 16. 4. 1898 *prelat ddr. Rudolf Blüml.

LUNA SE SPREMENI:

Prvi kr.	3. 4. ob 21.18
Ščip	11. 4. ob 23.23
Zadnji kr.	19. 4. ob 20.53
Mlaj	26. 4. ob 12.41

NEDELJSKI EVANGELIJI:

5. **Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem.** (Lk 19, 28–40)

12. **Jezus vstane od mrtvih.** (Lk 24, 1–12)

19. **Jezus se prikaže apostolom.** (Jn 20, 11–18)

26. **Jezus z apostoli na Genezareškem jezeru.** (Jn 21, 1–19)

PREBUJENJE

Veja je ozelenela,
hribček vzel slovo od snega,
ptička je zažvrgolela,
zvončki vabijo vrh brega …

Mačice na vrbi zlate
strune k nam so spredle;
a na cvetke mlade trate
že čebelice so sedle.

Čas prinesel bo radosti,
ki srce jih pričakuje;
vemo, da jih da zadosti
sveti praznik „Aleluje".

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje BIKA
20. aprila ob 7.59.

Rož

Foto: Anton Dolinšek

Cerkvica v Ščedmu pri Št. Jakobu.

ZAPISKI:

VÉLIKI TRAVEN – MAJ

1	P	JOŽEF DELAVEC • DRŽAVNI PRAZNIK	18
2	S	Atanazij, škof in c. uč. • Boris, kralj	
3	N	4. VELIKONOČNA; Filip in Jakob ml., ap. •	
4	P	Florijan (Cvetko), muč. • Cirijak, šk.; Brikcij, knez	
5	T	• Angel, muč.; Silván, muč.; Juta, spok.; Gotard	
6	S	• Marija srednica vseh milosti; Dominik Savio	
7	Č	• Gizela, opatinja; Domicijan, škof; Flavij, muč.	19
8	P	• Viktor Milanski, muč.; Bonifacij I., pap.; Deziderij, šk.	
9	S	• Pahomij Mlajši; Hermá, učenec ap. Pavla	
10	N	5. VELIKONOČNA; MATERINSKI DAN • Antonin, škof	
11	P	• Estela; muč.; Mamert; Ignacij Lak.	
12	T	Leopold Mandić, red. • Nerej in Ahilej; Pankracij	
13	S	• Servacij, škof; Peter Regalat, spozn.; Múcij	
14	Č	• Poncij, muč.; Bonifacij, muč.; Justina, muč.	20
15	P	• Izidor, kmet; Zofija (Sonja), muč.; Torkvat, muč.	
16	S	Janez Nepomuk, muč. • Andrej Bobóla, muč.	
17	N	6. VELIKONOČNA; Jošt, opat • Paskal Bajlon, red.	
18	P	Prošnji dan; Janez I., p., muč. • Venancij; Erik	
19	T	Prošnji dan • Peter Celestin V.	
20	S	Prošnji dan; Bernardin Sienski, duhovnik	
21	Č	GOSPODOV VNEBOHOD • Krispin, redov.; Valens, šk.	21
22	P	• Marjeta (Rita) Kasijska; Renata, spok.	
23	S	• Janez de Rossi; Evfrozinija, red.	
24	N	7. VELIKONOČNA; Marija, pomočn. kristjanov • Socérb	
25	P	Beda Čast.; Gregor VII.; Marija Magd. de Pazzi •	
26	T	Filip Neri, sp. • Lambert de Vence, škof	
27	S	• Avguštin Canterburyjski, škof • Julij, muč.; (2. kvatre)	
28	Č	• German Pariški, šk.; Bernard Menthonski, duh.	22
29	P	• Maksim Emonski, škof; Teodozija, devica	
30	S	Kancijan in tov., muč. • Ivana Orlean., dev., muč.	
31	N	BINKOŠTI; Obiskanje Device Marije • Petronila, muč.	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

1. 5. 1894 blagoslovitev Mohorjevega doma v Celovcu, 2. 5. † koroški duhovnik in politik Janez Starc, 6. 5. 1768 *koroški bukovnik Andrej Šuštar Drabosnjak, 8. 5. 1902 *narodni voditelj na Koroškem in oče Slovenske gimnazije dr. Joško Tischler, 10. 5. 1876 *pisatelj Ivan Cankar, 11. 5. 1784 *jezikoslovec in narodni buditelj Urban Jarnik, 18. 5. 1860 papež Pij IX. podelil udom Družbe sv. Mohorja odpustke, 15. 5. 1955 podpis avstrijske državne pogodbe, 26. 5. 1993 † koroški narodopisec in šolnik dr. Pavel Zablatnik, 27. 5. 1821 † koroški bukovnik Miha Andreaš, 27. 5. 1926 † pesnik Srečko Kosovel.

LUNA SE SPREMENI:

Prvi kr. 3. 5. ob 11.04
Ščip 11. 5. ob 15.29
Zadnji kr. 19. 5. ob 5.35
Mlaj 25. 5. ob 20.32

NEDELJSKI EVANGELIJI:

3. **Le Jezus daje večno življenje.** (Jn 10, 27–30)

10. **Jezusova nova zapoved.** (Jn 13, 31–35)

17. **Jezus obljubi Svetega Duha.** (Jn 14, 23–29)

24. **Naj bodo vsi eno.** (Jn 17, 21–26)

31. **Prejmite Svetega Duha.** (Jn 14, 15–16, 23b–26)

PIŠČAL

Vzel, Gospod, si zemlje mrtvo glino,
jo pomešal s svojo božjo slino
in naredil si iz nje piščal,
s svojim dihom glas ji dal.

In zdaj poje ta piščal
pesmi teh domačih tal;
pela bo, dokler je ne bo strla
roka tvoja, Bog, ko bom – umrla.

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje DVOJČKOV 21. maja ob 7.07.

BISTRICA V PODJUNI

Foto: Franc Opetnik

Otroci na konoveškem polju, v ozadju Peca.

ZAPISKI:

ROŽNIK – JUNIJ

1	P	BINKOŠTNI PONED.; Marija Mati Cerkve; Justin, muč. •	
2	T	Marcelin in Peter, muč. • Erazem, šk., muč.	
3	S	Karel Lwanga in tov., ugand. muč. • Klotilda	
4	Č	• Frančišek Caracciolo, red.; Kvirin; Vincenca Ger.	23
5	P	Bonifacij, šk., muč. • Svetko (Svetopolk), m.; Igor, m.	
6	S	Norbert, škof • Bertrand Ogl., škof	
7	N	SV. TROJICA • Robert, opat; Ana Garzia, dev.	
8	P	• Medard, škof; Viljem (Vilko), šk.; Severin; Izabela	
9	T	Efrem Sirski; Primož, Felicijan • Mati milosti Božje	
10	S	• Bogumil, šk.; Zaharija; Henrik	
11	Č	PRESV. REŠNJE TELO; Barnaba, ap. •	24
12	P	• Janez Fakundski, red.; Adelhajda, devica	
13	S	Anton Padovanski, c. uč. • Trifil, šk.	
14	N	11. NAV. NEDELJA • Elizej, prerok; Valerij in Rufin, m.	
15	P	Vid, mučenec • Germana (Mana) Cousin, devica	
16	T	• Gvido Kort., sp.; Tihon, šk.; Beno, šk.	
17	S	• Gregor Barbarigo, škof; Adolf, šk.; Emilija Vialar	
18	Č	• Marcelijan in Marko, m.; Amand, šk.	25
19	P	Srce Jezusovo; Romuald, op. • Julijana; Nazarij, šk.	
20	S	Brezm. Srce Marije • Silverij, papež, muč.; Mihelina, sp.	
21	N	12. NAV. NEDELJA; Alojzij Gonzaga, red. • Evzebij, m.	
22	P	Pavlin Nolanski; Janez Fisher; Tomaž More • Ahacij	
23	T	• Agripína, dev., muč.; Zeno, muč.; Jožef Cafasso	
24	S	Rojstvo Janeza Krstnika, gl. zavetnika krške šk.* •	
25	Č	• Viljem (Vilko) iz Vercellija, op.; Doroteja (Rotija)	26
26	P	• Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec	
27	S	Ema Krška *, kneginja; Ciril Aleks., škof •	
28	N	13. NAV. NEDELJA; Irenej, šk., muč. • Potamijena, m.	
29	P	Peter in Pavel, apostola • Marcel, mučenec	27
30	T	Prvi muč. rimske Cerkve • Emilijana, muč.; Oton, šk.	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

5. 6. 1860 krški knezoškof Wiery potrdi v pastirskem pismu pravila Družbe sv. Mohorja, 8. 6. 1508 *oče slovenske književnosti Primož Trubar, 11. 6. 1844 † jezikoslovec Urban Jarnik, 11. 6. 1903 *koroški župnik in pesnik Anton Kuchling, 11. 6. 1994 odprtje novega poslopja Zveze slovenskih zadrug v Celovcu, 11. 6. 1949 † pesnik Oton Župančič, 12. 6. 1994 Avstrija se je izrekla v plebiscitu za pristop k Evropski zvezi, 14. 6. 1910 *oče povojne Mohorjeve v Celovcu dr. Janez Hornböck; 26. 6. 1991 razglasitev samostojne Slovenije, 27. 6.1991 † predsednik Družbe sv. Mohorja prošt F. Brumnik, 27. 6. 1991 vojaški udar JLA proti Sloveniji, 27. 6. 1991 prvo zasedanje Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani, 29. 6. 1586 † Primož Trubar.

LUNA SE SPREMENI:

Prvi kr.	2. 6. ob	2.45
Ščip	10. 6. ob	5.18
Zadnji kr.	17. 6. ob	11.38
Mlaj	24. 6. ob	4.50

NEDELJSKI EVANGELIJI:

7. **Tri Božje osebe so eno.** (Jn 16, 12–15)

14. **Jezus odpusti spokorjeni grešnici.** (Lk 7, 36–8, 3))

21. **Peter izpove vero v Kristusa.** (Lk 9, 18–24)

28. **Jezusove zahteve do učencev.** (Lk 9, 51–62)

LAŽNA MAMILA

Omamni vonj me vabi v hoste,
kot šum življenja pare mlade
povabi na zabave, v goste …

Šla sem v dehteče tja livade –
ah, kaj so dale mi naslade?

V vrhovih smrek je res šumelo,
vetrov nebroj je v ples vabilo
in dafne – lažno to mamilo

je meni grenki strup zadalo.
Od upov nič mi ni ostalo.

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje RAKA
21. junija ob 9.20
(začetek poletja).

WEISSENSEE

Foto: Franc Kattnig

Pogled na koroško jezero Weißensee/Belo jezero.

ZAPISKI:

MALI SRPAN – JULIJ

1	S	• Estera, svetop. žena; Rumold, pušč.; Aron, očak
2	Č	• Sviton, škof; Vital (Živko), mučenec
3	P	Tomaž, ap. • Anatol, šk.; Heliodor, šk.
4	S	Elizabeta Portugalska; Urh, škof • Berta
5	N	14. NAV. NEDELJA; Ciril in Metod, slov. apost.* •
6	P	Marija Goretti, dev., muč. • Bogomila, spokornica
7	T	• Izaija, prerok; Vilibald, škof
8	S	• Kilijan, šk., muč.; Prokop, muč.; Evgen III., pap.
9	Č	• Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci
10	P	• Amalija (Ljuba), red.; Rufina in Sekunda, muč.
11	S	Benedikt, zav. Evrope • Olga Kijev., kneg.
12	N	15. NAV. NEDELJA; Mohor in Fortunat *, muč. •
13	P	Henrik (Hinko), kralj • Evgen, šk.; Joel in Ezdra
14	T	Kamil de Lellis • Frančišek Solan; Bogdan, škof
15	S	Bonaventura, šk., c. uč. • Vladimir Kijevski, knez
16	Č	Karmelska Mati Božja • Evstahij, šk.; Vitalijan, šk.
17	P	• Aleš, spok.; Marcelina, dev.; Vestina (Vesna), m.
18	S	• Friderik, škof, muč.; Arnold, škof
19	N	16. NAV. NEDELJA • Avrea (Zlatka), dev.; Arsen
20	P	• Marjeta Antiohijska, dev., muč.; Elija, prerok
21	T	Lovrenc iz Brindisija, c. uč. • Daniel, puščavnik
22	S	Marija Magdalena (Majda), spok. • Teofil, muč.
23	Č	Brigita Švedska, red. ust. • (začetek pasjih dni)
24	P	Krištof, muč. • Kristina, dev.; Boris in Gleb, m.
25	S	Jakob st., ap. • Olimpija, vdova
26	N	17. NAV. NEDELJA; Joahim in Ana, starši Dev. Marije •
27	P	Gorazd, Kliment, Naum in tov. • Panteleon, muč.
28	T	• Viktor I., papež; Samson (Samo); Peregrin, duh.
29	S	Marta iz Betanije • Olaf, muč.; Urban II., papež
30	Č	Peter Krizolog, škof, c. uč. • Angelina, kneginja
31	P	Ignacij Lojolski, red. ust. • Fabij, mučenec

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

2. 7. 1990 Slovenija razglasila svojo suverenost, 2. 7. 1866 * slikar Peter Markovič, 7. 7. 1977 sprejetje zakona o narodnih manjšinah in o štetju manjšin v Avstriji, 8. 7. 1990 spravna slovesnost v Kočevskem Rogu, 14. 7. 1795 † prvi slovenski dramatik Anton Tomaž Linhart, 23. 7. 1919 ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani, 8. 7. 1991 Šolske sestre se poslovijo od Slomškovega doma, 20. 7. 1969 stopi Neil Armstrong kot prvi človek na Luno, 31. 7. 1891 † Matija Majar Ziljski.

LUNA SE SPREMENI:

Prvi kr. 1. 7. ob 19.43
Ščip 9. 7. ob 17.01
Zadnji kr. 16. 7. ob 16.13
Mlaj 23. 7. ob 14.44
Prvi kr. 31. 7. ob 13.05

NEDELJSKI EVANGELIJI:

5. **Jezus razpošlje učence.** (Lk 10, 1–12. 17–20)

12. **Prilika o sočutnem Samarijanu** (Lk 10, 25–37)

19. **Marta in Marija.** (Lk 10, 38–42)

26. **Prosite in se vam bo dalo.** (Lk 11, 1–13)

ŽITO VALOVI

Žitno polje valovi.
Ptičke spev nad valčki plava.
Mak v valovih krvavi,
v val se pne plavica plava.

Prepelica prepeli
v valovitem žitnem morju.
V tiho noč večer hiti,
rdeče sije na obzorju.

Žito, žito valovi.
Rdeča zarja se poslavlja.
Spev zvona v nebo kipi –
Bog nam žito blagoslavlja.

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje LEVA
23. julija ob 1.56.

SOŠKA DOLINA

Foto: Miomira Šegina

Soča, biser pokrajinskih lepot v Sloveniji, šteje med najlepše in najčistejše reke v Evropi.

ZAPISKI:

VÉLIKI SRPAN – AVGUST

1	S	Alfonz M. Ligvorij, šk., c. uč. • Makabejski bratje	
2	N	18. NAV. NED.; Evzebij iz Vercellija, šk. • Štefan I., p.	
3	P	• Lidija Makedonska, žena; Avguštin Kažotič, škof	
4	T	Janez Vianney, duh. • Tertulin, muč.; Rajner, škof	
5	S	Posvetitev bazilike Marije Snežne • Ožbalt, kralj	
6	Č	Jezusova spremenitev na gori • Pastor, muč.	32
7	P	Sikst II., muč.; Kajetan, duh. •	
8	S	Dominik, red. ust. • Cirijak, Larg in Smaragd, muč.	
9	N	19. NAV. NED. • Peter Faber, red.; Roman, muč.	
10	P	Lovrenc, diak., muč. • Asterija (Zvezdana), muč.	
11	T	Klara, dev. • Tiburcij, mučenec; Suzana, mučenka	
12	S	• Evplij, muč.; Inocenc XI., papež; Hilarija, muč.	
13	Č	Poncijan, papež, in Hipolit, duhovnik, muč. •	33
14	P	Maksim. Kolbe, duh., muč. • Evzebij iz Rima, duh.	
15	S	MARIJINO VNEBOVZETJE • Tarcizij, mučenec	
16	N	20. NAV. NEDELJA; Rok, spok.; Štefan Ogrski, kralj •	
17	P	Hijacint Poljski*, red. • Liberat (Svobodan), muč.	
18	T	• Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Arnold, škof	
19	S	Janez Eudes, red. ust. • Ludvik Toulouški, škof	
20	Č	Bernard, opat, c., uč. • Samuel (Samo), prerok; Lucij	34
21	P	Pij X., pap. • Fidel (Zvest), muč.; Baldvin	
22	S	Marija Kraljica • Sigfrid (Zmago), opat	
23	N	21. NAV. NEDELJA; Roza iz Lime, dev. • (konec p. dni)	
24	P	Jernej, apostol • Emilija de Vialar, red.	
25	T	Ludvik IX., kralj; Jožef Kalasanc, red. • Patricija, d.	
26	S	• Ivana Elizabeta Bichier, red. ust.; Rufin, škof	
27	Č	Monika, mati sv. Avguština • Cezarij, škof	35
28	P	Avguštin, škof, c. uč. • Hermes, muč.; Pelagij, šk.	
29	S	Mučeništvo Janeza Krstnika • Sabina, muč.	
30	N	22. NAV. NEDELJA • Feliks (Srečko) in Adavkt, m.	
31	P	• Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof	36

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

4. 8. 1727 * slovenski jezikoslovec Ožbalt Gutsmann, 6. 8. 1945 eksplozija ameriške atomske bombe nad Hirošimo, 10. 8. 1873 * pesnik Fran Eller, 10. 8. 1893 * pisatelj Lovro Kuhar, 25. 8. 1938 † po nacistih mučeni narodni buditelj in duhovnik Vinko Poljanec, 25. 8. 1851 * pisatelj Ivan Tavčar, 28. 8. 1853 potrjena pravila Društva sv. Mohorja s strani deželnega glavarstva, 31. 8. 1589 † prevajalec Sv. pisma v slovenščino in protestantski pisec Jurij Dalmatin, 30. 8. 1907 † dolgoletni predsednik Mohorjeve družbe v Celovcu msgr. Filip Millonig, 11. 8. 1989 † koroški narodni buditelj prof. Jožko Hutter.

LUNA SE SPREMENI:

Ščip	8. 8.	ob 3.10
Zadnji kr.	14. 8.	ob 20.48
Mlaj	22. 8.	ob 3.03
Prvi kr.	30. 8.	ob 6.06

NEDELJSKI EVANGELIJI:

2. **Jezus svari pred lakomnostjo.** (Lk 12, 13–21)

9. **Opomin k čuječnosti.** (Lk 12, 32–48)

16. **Ločitev duhov.** (Lk 12, 49–53)

24. **Ozka so vrata v nebesa.** (Lk 13, 22–30)

31. **Jezus uči ponižnost.** (Lk 14, 1, 7–14)

SMREKE

Oj smreke veličastne!
Zasadil te je davni ded;
za njim si živa sled.
Prisrčno te objamem.
Steblce na dom si vzamem,
kjer mi bo dehtelo,
ded, v spomin
na tvoje davno delo!

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje DEVICE
23. avgusta ob 9.00.

ZILJA

Foto: Milan Grego

Senik v Ziljski dolini

ZAPISKI:

KIMAVEC – SEPTEMBER

1	T	Egidij (Tilen), op. • Verena, dev.; Tamára, svetop. ž.	
2	S	• Maksima, mučenka; Kastor, škof; Antonin, muč.	
3	Č	Gregor Veliki, papež • Mansvet, škof; Doroteja	
4	P	• Rozalija (Zalka), devica; Ida, spok.; Mojzes, prer.	36
5	S	• Lovrenc Giustiniani, šk.; Viktorin, šk., muč.	
6	N	23. NAV. NED. • Petronij, škof; Favst	
7	P	• Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., m.	
8	T	Marijino rojstvo • Hadrijan, muč.; Natalija	
9	S	• Peter Klaver, red.; Dorotej in Gorgonij, muč.	
10	Č	• Nikolaj Tolentinski, spok.; Otokar, red.	37
11	P	• Prot in Hijacint; Erntruda (Erna), dev.	
12	S	Marijino ime* • Gvido, spok.; Tacijan, muč.	
13	N	24. NAV. NEDELJA; Janez Zlatousti, šk., c. uč. •	
14	P	Povišanje sv. križa • Notburga, devica	
15	T	Žalostna Mati Božja (Dolores) • Nikomed, m.; Melita	
16	S	Kornelij, p., in Ciprijan, šk., m. • Ljudmila, Edita	
17	Č	Robert Bellarmino, škof • Lambert, škof, muč.	38
18	P	• Jožef Kupertinski, duh.; Irena in Zofija	
19	S	Januarij, škof, muč.; Posv. celovške stolnice* •	
20	N	25. NAV. NED.; Korejski mučenci • Suzana, muč.	
21	P	Matej (Matevž), ap. in evang. • Jona, prerok	
22	T	• Landelin, pušč.; Mavricij in tov., muč.	
23	S	• Paternij (Domogoj), škof, mučenec; Lin, papež	
24	Č	Rupert*, škof (2. zav. krške škofije) • Gerard, škof	39
25	P	• Avrelija (Zlata), dev.; Sergij Radoneški, šk.	
26	S	Kozma in Damijan, mučenca • Nil, opat	
27	N	26. NAV. NEDELJA; Vincenc Pavelski, red. ust. •	
28	P	Venčeslav (Vaclav), mučenec • Lioba (Ljuba), dev.	
29	T	Mihael, Gabriel in Rafael, nadangeli • Cirijak, opat	40
30	S	Hieronim, duh., c. uč. • Zofija, spok.; Honorij, škof	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

6. 9. 1981 † slikar in prijatelj Slovencev na Koroškem Werner Berg; 11. 9 . 1957 odprtje Državne realne gimnazije za Slovence, 11. 9. 1989 odprtje ljudske šole v Celovcu, 18. 9. 1869 † jezikoslovec, urednik in soustanovitelj Mohorjeve Anton Janežič, 28. 9. 1762 * koroški bukovnik Miha Andreaš, 28. 9. 1831 * pisatelj, kritik in narodni buditelj Fran Levstik, 26. 9. 1897 * kipar France Gorše.

LUNA SE SPREMENI:

Ščip 6. 9. ob 12.21
Zadnji kr. 13. 9. ob 2.58
Mlaj 20. 9. ob 18.01
Prvi kr. 28. 9. ob 22.11

NEDELJSKI EVANGELIJI:

6. **Hoja za Kristusom.** (Lk 14, 25–33)

13. **Prilika o Božjem sočutju.** (Lk 15, 1–32)

20. **Ne moremo služiti Bogu in mamonu.** (Lk 16, 1–13)

27. **Bogatin in ubogi Lazar.** (Lk 16, 19–31)

TRENUTKI

Vse požira nam daljava –
vse izgublja se v pozabo:
Vzdih in vrisk, bolest, zabava,
čas, z njim dobro vse in slabo.

V daljah le se zbere v dote,
kar smo dobrega storili
od nedelje do sobote –
če smo čas prav obrnili.

Kaj zato mi je zabava
kaj mi vzdih in bolečina!?
Čas zlato je! Ko odplava,
me ne žalosti praznina.

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje TEHTNICE 23. septembra ob 6.38 (začetek jeseni).

Foto: Branka Lapajne

Utrinki iz Lienza

ZAPISKI:

VINOTOK – OKTOBER

1	Č	Terezija Deteta Jezusa, devica • Remigij, škof	
2	P	Angeli varuhi • Teofil (Bogoljub, Bogomil), spokornik	40
3	S	• Evald, muč.; Gerard, op.; Kandid (Žarko), muč.	
4	N	27. NAV. NEDELJA (ROŽNOVENSKA); Frančišek A. •	
5	P	• Marcelin, škof; Flavija, mučenka; Apolinarij, škof	
6	T	Bruno, red. ust. • Renato, šk.; Fides, devica, muč.	
7	S	Rožnovenska Mati Božja • Marko I., pap. (3. kvatre)	
8	Č	• Demetrij, muč.; Pelagija, spok.; Marcel, muč.	41
9	P	Dioniz, muč.; Janez Leonardi, duhovnik •	
10	S	• Florencij, red. muč.; Daniel, red., muč.	
11	N	28. NAV. NEDELJA • Emilijan (Milan), škof	
12	P	Maksimilijan Celjski, muč. • Serafin, redovnik	
13	T	• Edvard, spoz.; Koloman, muč.; Helidonija, devica	
14	S	Kalist I., papež, muč. • Gavdencij, škof., muč.	
15	Č	Terezija (Zinka) Velika, dev., c. uč. • Avrelija, dev.	42
16	P	Hedvika, kneginja; Marjeta M. Alakok, dev. • Gal, opat	
17	S	Ignacij Antiohijski, škof, muč. • Viktor, šk.	
18	N	29. NAV. NEDELJA (MISIJONSKA); Luka, evang. •	
19	P	Izak Jogues in kan. muč. • Pavel od Križa, r. ust.	
20	T	• Irena, muč.; Vendelin, op.; Artemij, muč.	
21	S	• Uršula, devica in mučenka; Hilarion, opat	
22	Č	• Marija Saloma; Bertila Boscardin, red.; Marko, šk.	43
23	P	Janez Kapistran, duh. • Severin iz Kölna, škof	
24	S	Anton M. Claret, škof • Martin iz Vert., škof	
25	N	30. NAV. NEDELJA • Krizant in Darija, mučenca	
26	P	• AVSTR. DRŽ. PRAZNIK; Amand, šk.; Lucijan, muč.	
27	T	• Sabina, muč.; Frumencij, škof; Vincenc, muč.	
28	S	Simon in Juda Tadej, ap. • Cirila, d.; Fidelis, muč.	
29	Č	• Narcis, škof; Ermelinda Brabantska, devica	44
30	P	• Marcel, muč.; Alfonz Rodriguez, redovnik	
31	S	• Volbenk (Bolfenk), šk.; Kvintin, mučenec	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

1. 10. 1988 † župnik in pesnik Anton Kuchling, 10. 10. 1948 OZN sprejela Splošno deklaracijo o človekovih pravicah, 10. 10. 1920 koroški plebiscit, 11. 10. 1990 † znameniti misijonski kirurg dr. Janez Janež, 15. 10. 1844 * pesnik Simon Gregorčič, 20. 10. 1907 v Celovcu ustanovljena Slovenska krščanska socialna zveza, 26. 10. 1955 zadnji tuji vojak zapustil Avstrijo, avstrijski parlament sprejel zakon o trajni nevtralnosti, 29. 10. 1851 * koroški narodopisec Janez Scheinig.

LUNA SE SPREMENI:

Ščip 5. 10. ob 21.12
Zadnji kr. 12. 10. ob 12.11
Mlaj 20. 10. ob 11.09
Prvi kr. 28. 10. ob 12.46

NEDELJSKI EVANGELIJI:

4. **Jezus spodbuja k veri.** (Lk 17, 5–10)

11. **Jezus očisti deset gobavcev.** (Lk 17, 11–19)

18. **Prilika o sodniku in vdovi.** (Lk 18, 1–8)

25. **Prilika o farizeju in cestninarju.** (Lk 18, 9–14)

NOVI SEN

Davnih časov sen
je zagrnil dan meglen.
Maj minil je.

Prišla je jesen
na izmučeni obraz.

Polje mojih las
je pokrilo ivje.

Dan meglen, ne boš
mi zagrinjal sanje!
Novi maj natrosil rož
bo rdečih vanje …

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje
ŠKORPIJONA
23. oktobra ob 16.01.

PODJUNA

Foto: Franc Opetnik

Jesenske barve pri sv. Hemi v Podjuni

ZAPISKI:

LISTOPAD – NOVEMBER

1	N	**VSI SVETI • Cezarij, diakon, mučenec**	
2	P	**SPOMIN VSEH VERNIH RAJNIH • Marcijan, pušč.**	
3	T	**Viktorin Ptujski, šk., muč.; Just, trž. muč.; Martin •**	
4	S	**Karel Boromejski, škof • Vital in Agrikola, muč.**	
5	Č	**• Zaharija in Elizabeta, starši Jan. Krstn.; Bertilda, op.**	45
6	P	**Lenart, opat • Sever, škof, mučenec**	
7	S	**• Engelbert, škof, mučenec; Ernest, opat**	
8	N	**32. NAV. NEDELJA • Bogomir (Mirko), škof**	
9	P	**Posvetitev Lateranske bazilike • Teodor (Božidar)**	
10	T	**Leon I. Véliki, pap., c. uč. • Andrej Avellino, spoz.**	
11	S	**Martin iz Toursa, škof • Menas, puščavnik**	
12	Č	**Jozafat Kunčevič, škof, muč. • Kunibert, škof**	46
13	P	**Stanislav Kostka, red. • Homobonus, trgovec**	
14	S	**• Nikolaj Tavelić, muč.; Lovrenc O'Toole, škof**	
15	N	**33. NAV. NEDELJA; Albert Veliki, škof, c. uč.**	
16	P	**Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte, red. • Otmar, opat**	
17	T	**Elizabeta Ogr., red. • Hugo; Evfemija in Tekla, muč.**	
18	S	**Posvetitev baz. sv. Petra in Pavla • Roman, diak., m.**	
19	Č	**• Narsej, škof, muč.; Barlam, mučenec**	47
20	P	**• Edmund, kralj, muč.; Feliks Valois, red.**	
21	S	**Marijino darovanje • Albert, šk.; Gelazij I., papež**	
22	N	**KRISTUS KRALJ; Cecilija (Cilka), dev., muč. •**	
23	P	**• Klemen I., p., mučenec; Kolumban, opat**	
24	T	**Vietnam. muč. • Flora (Cvetka), dev.; Krizogon, muč.**	
25	S	**• Katarina Aleksand., dev., muč.; Erazem, muč.**	
26	Č	**• Leonard Portomavriški, red.; Valerijan Ogl., šk.**	48
27	P	**Virgil* in Modest*, ap. Karantanije • Jožef Pig., red.**	
28	S	**• Jakob Markij, duhovnik; Eberhard, škof**	
29	N	**1. ADVENTNA • Saturnin, muč.; Blaž in Demetrij, muč.**	
30	P	**Andrej, apostol • Trajan, škof; Tadej, mučenec**	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

2. 11. 1885 * duhovnik in politik Janez Starc; 10. 11. 1819 † baron Žiga Zois, mecen slovstvenega dela med Slovenci, 13. 11. 1813 * koroški slovenski politik in publicist, soustanovitelj Mohorjeve Andrej Einspieler, 24. 11. 1906 † pesnik Simon Gregorčič, 19. 11. 1987 † arhitekt in kulturni delavec Simon Kregar; 15. 11. 1868 * prvi predsednik koroške Zveze slovenskih zadrug Janez Vospernik.

LUNA SE SPREMENI:

Ščip	4. 11. ob	6.18
Zadnji kr.	11. 11. ob	1.28
Mlaj	19. 11. ob	5.27
Prvi kr.	27. 11. ob	1.23

NEDELJSKI EVANGELIJI:

1. **Jezus pri cestninarju Zaheju.** (Lk 19, 1–10)
8. **O vstajenju mrtvih.** (Lk 5, 1–12a)
15. **Napoved razdejanja Jeruzalema.** (Lk 21, 5–19)
22. **Kristus vlada s križa.** (Lk 23, 35–43)
29. **Potrebna je čuječnost.** (Mt 24, 29–44)

V MRAKU GRUDNA

November je popil
iz polj ves sok vonjavi.
Izbrisal barve po dobravi,
kot mojster s čopičem –
na platno.

Vse golo je, brez hrepenenja.
Na golih vejah
zibljejo se lačne ptice.

Noči novembrske
bile so vrtnarice;
v zemlje mrzle grudi
zakopale so
za vigred nove klice.

...

Sonce stopi v znamenje STRELCA 22. novembra ob 13.34.

Foto: Milan Grego

Stara gora – romarska pot

ZAPISKI:

GRUDEN – DECEMBER

1	T	• Eligij, škof; Natalija (Božena), spokornica	
2	S	• Bibijana (Živka), muč.; Blanka, spok. (4. kvatre)	
3	Č	Frančišek Ksaver, duhov. • Kasijan, mučenec	49
4	P	Janez Damaščan., duh., c. uč. • Barbara, dev., muč.	
5	S	• Saba (Sava), op.; Gerald iz Brage, šk.; Krispina	
6	N	2. ADVENTNA; Nikolaj (Miklavž), š. • Apolinarij Trž., m.	
7	P	Ambrož, šk., c. uč. • Agaton, muč.; Jožefa R.	
8	T	BREZMADEŽNO SPOČETJE DEVICE MARIJE •	
9	S	• Peter Fourier, red.; Valerija, muč.; Abel, očak	
10	Č	• Melkijad, pap., muč.; Judita, svetopisem. žena	50
11	P	Damaz I., pap. • Daniel Stilit, puščavnik	
12	S	Ivana Frančiška Šantalska, red. •	
13	N	3. ADVENTNA; Lucija, dev. muč. • Otilija, devica	
14	P	Janez od Križa, duh., c. uč. • Spiridion (Dušan), šk.	
15	T	• Kristina, dev.; Marija K. di Rosa, red. ust.	
16	S	• Albina, dev., muč.; Adelhajda, cesarica	
17	Č	• Lazar iz Betanije; Olimpija, red. ustanov.; Vivina	51
18	P	• Teotim in Bazilijan, muč.; Gracijan, škof	
19	S	• Urban V., pap.; Favsta, spok.; Tea, mučenka	
20	N	4. ADVENTNA • Evgenij in Makarij, mučenca	
21	P	Peter Kanizij, duh., c. uč. • Severin, škof	
22	T	• Demetrij (Mitja), muč.; Frančiška Cabrini, dev.	
23	S	Janez Kancij, duh. • Viktorija, dev., muč.; Servul	
24	Č	Sveti večer • Adam in Eva; Hermina, dev.; Šarbel, sp.	52
25	P	BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO • Anastazija, muč.	
26	S	Štefan, prvi mučenec • Zosim, papež	
27	N	1. POBOŽIČNA; Janez Evangelist, ap. • Fabiola, spok.	
28	P	Nedolžni otroci, muč. • Kastor in tov., muč.	
29	T	Tomaž Becket, šk., m. • David, kralj	53
30	S	• Rajner, škof; Liberij, škof; Evgen, škof	
31	Č	Silvester I., pap. • Melanija, opatinja; Pavlina, muč.	

ZAPISKI: .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

SPOMINSKI DNEVI:

1. 12. 1918 ustanovljena Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, 2. 12. 1869 * koroški slovenski politik Franc Grafenauer, 3. 12. 1800 * pesnik France Prešeren, 3. 12. 1833 * ljudski pevec Franc Leder Lesičjak, 11. 12. 1918 † pisatelj Ivan Cankar, 11. 12. 1980 † koroški slovenski skladatelj Pavle Kernjak, 14. 12. 1912 * koroški narodopisec in šolnik dr. Pavle Zablatnik, 15. 12. 1935 † politik in poslanec v deželnem ter vsedržavnem parlamentu Franc Grafenauer, 19. 12. 1828 * slovničar in soustanovitelj Mohorjeve Anton Janežič, 22. 12. 1825 † koroški bukovnik Andrej Šušter Drabosnjak, 23. 12. 1990 Slovenija se je na referendumu izrekla za samostojnost, 5. 12. 1905 * kmet in narodopisec Niko Kriegl, 12. 12. 1995 † Vinko Zaletel.

LUNA SE SPREMENI:

Ščip 3. 12. ob 16.19
Zadnji kr. 10. 12. ob 18.53
Mlaj 18. 12. ob 23.42
Prvi kr. 26. 12. ob 11.46

NEDELJSKI EVANGELIJI:

6. **Nebeško kraljestvo je blizu.** (Mt 3, 1–12)

13. **Janez Krstnik pošlje učence k Jezusu.** (Mt 11, 2–11)

20. **Jožef vzame Marijo k sebi.** (Mt 1, 18–24)

27. **Beg v Egipt.** (Mt 2, 13–15, 19–23)

(glej november)

...

Srce zdaj s strahom opazuje,
kako narava rakev kuje
za vse, kar pada v nič
kot v grobek nem mrlič.

In listopad, ves čuden,
priplazil se je v gruden,
ki z dolgim, težkim mrakom
nas pokrije.

A vemo, na najvišji poti
nam božič gre naproti.
Svetonočna zvezda
nam zasije.

(Milka Hartman)

Sonce stopi v znamenje KOZOROGA
22. decembra ob 2.57
(začetek zime).

VRHNIKA

Foto: Aleš Ogrin

Stara kmetija s sušilnico za sadje na Storževem griču nad Vrhniko

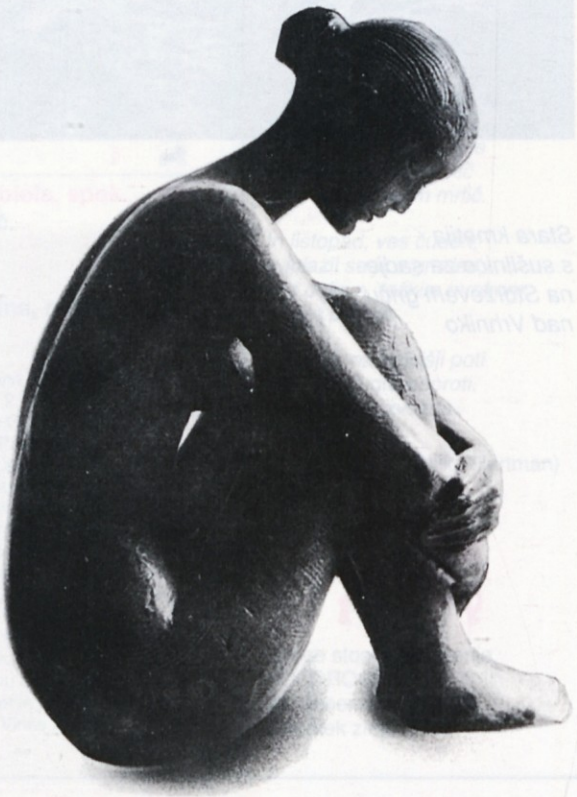
ZAPISKI:

FRANCE AHČIN

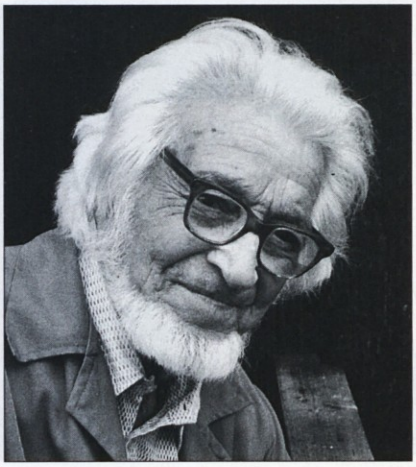

Rojen je bil leta 1919 v Domžalah in med l. 1933 in 1936 obiskoval na ljubljanski srednjetehniški šoli kiparski oddelek. L. 1943 je odšel v Firence na Akademijo. Po diplomi l. 1945 je odšel v Rim, l. 1947 pa se je preselil v Argentino, kjer je postal umetniški vodja keramičnega oddelka tovarne zeta kiparja Ivana Meštroviča. Živi v Buenos Airesu.

Pravo možnost za ustvarjalno delo si je Ahčin pridobil z vstopom v omenjeno keramično tovarno. Vrstile so se razstave, samostojne in skupinske, postal je član argentinskih likovnih umetnikov, kjer je dobil tudi vrsto nagrad. Po ustanovitvi lastne tovarne umetniške keramike se je moral omejiti na manjša dela. Šele v osemdesetih letih je ponovno začel intenzivno ustvarjati in razstavljati. L. 1989 so mu pripravili razstavo v Domžalah in Ljubljani. Na Dunaju je razstavljal v Korotanu.

FRANCE GORŠE

Rojen je bil l. 1897 v Zamostecu pri Sodražici. Obrtna šola v Ljubljani. Med l. 1915 in 1917 vojak na soški fronti. L. 1920 se vpiše na Kraljevo umetniško akademijo v Zagrebu. L. 1926 se preseli v Trst, l. 1931 se vrne v Ljubljano. L. 1945 emigrira v Trst, l. 1952 pa v ZDA. Šele l. 1972 se vrne v Evropo in se naseli v Kortah pri Železni Kapli, dokler si ne najde v Svečah dom in si uredi stalno galerijo. L. 1986 umre in je pokopan v Svečah.

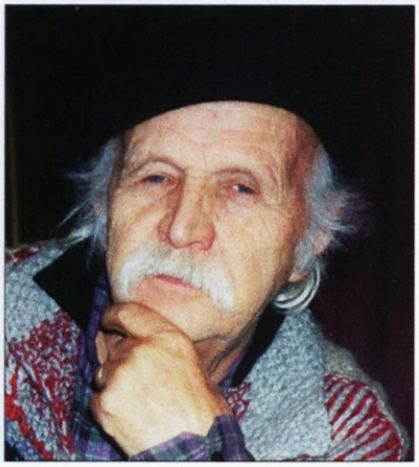
„Kiparstvo slovenskega umetnika Franceta Goršeta je večplastno, protislovno, skrivnostno in aktualno tudi danes. Pomeni postajo v razvoju naše moderne umetnosti, vez med ekspresionistično generacijo in rodom Neodvisnih, pomeni pa tudi zadnji odmev kiparjevega snovanja, ki je temeljilo na predpostavki, da je umetnikovo poslanstvo oblikovati tisto, kar se že od nekdaj kot stalnica uteleša v naravi...“ (Ivan Sedej)

Številnim samostojnim razstavam v predvojni Sloveniji, v ZDA in na Koroškem je sledila velika življenjska razstava l. 1989 v Moderni galeriji v Ljubljani, ki je umetnik ni več doživel. Njegova galerija je redno dostopna obiskovalcem.

Deček, žgana glina, 1940

POLDE MIHELIČ

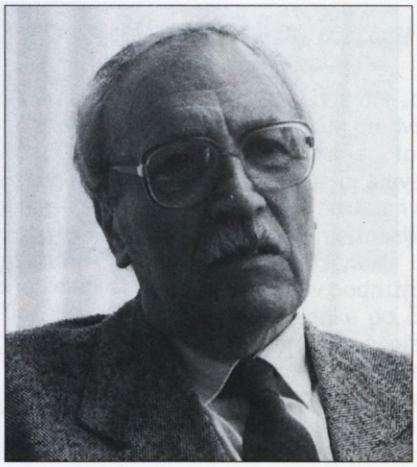
Rojen je bil l. 1923 v Vrhpolju pri Kamniku. Končal je šolo za oblikovanje l. 1954 in Pedagoško akademijo v Ljubljani (1965). Do svoje upokojitve je služboval kot likovni pedagog, najprej v Ilirski Bistrici, nato pa v Litiji. Živi v Olševku pri Kamniku.

„Če je za romantiko značilno prikazovanje nevsakdanjega, od fantazije in čustev vodenega življenja, za naivo pa prezentacija nenavadnih, naivnih razmerij in lastnosti predmetov ter dogajanj, potem Mihelič združuje obe komponenti v zanimivo celoto: njegove slike po formalnem izrazu učinkujejo naivno, po vsebinski zasnovi pa so blizu romantičnemu čustvovanju."
(Cene Avguštin).
Mnoge samostojne in skupinske razstave v Sloveniji; v Celovcu je razstavljal l. 1984 v Mohorjevi hiši.

Samotni dom, 1985

ZORAN MUŠIČ

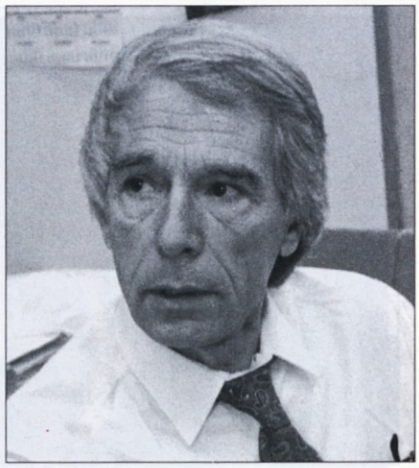
Rojen je bil l. 1909 v Bukovici v spodnji Vipavski dolini. Maja 1915 so morali zaradi izbruha Svetovne vojne zapustiti domači kraj. L. 1920 se je družina preselila v Grebinj na Koroškem, kjer je Mušič obiskoval gimnazijo v Velikovcu. L. 1930 se je vpisal na Akademijo za likovno umetnost v Zagrebu. Sledi do l. 1943, ko se je prvič podal v Benetke, obdobje potovanj v razna evropska mesta. L. 1944 ga Gestapo aretira in pošlje v Dachau, ki bo ostal vse njegovo življenje globoka zareza v njegovem spominu. Živi v Benetkah in Parizu.

„Zoran Mušič je eden najpomembnejših sodobnih umetnikov na svetu. Pred 2. svetovno vojno so nastale pomembne serije tihožitij, portretov, interierov, mestnih trgov in kolodvorov v spontani postimpresionistični potezi ter občutljivi zamolkli barvitosti. V Benetkah je slikal avtoportrete in portrete, cerkvene notranjščine, stilizirane like dalmatinskih osličev in konjičkov ter sienske, umbrijske in toskanske krajine. S temi deli je zaslovel po svetu..."
(J. Mi. v Enciklopediji Slovenije)

Cavallini / Konjički, 1949

BOŽIDAR TED KRAMOLC

Rojen je bil l. 1922 v Podgori pri Št. Vidu nad Ljubljano. L. 1941 se je vpisal na arhitekturo, privatno pa je študiral pri Jakcu, Sternenu, Goršetu i. dr. L. 1944 prva razstava. Po vojni je odšel v Spittal na Koroškem, l. 1948 pa se je odselil v Kanado, kjer je diplomiral na Ontario College of Arts. Živi v Torontu.

Ted Kramolc je bil izvoljen za člana Kanadskega združenja slikarjev in grafikov.

Božidar Ted Kramolc je imel v Kanadi in ZDA številne samostojne in skupinske razstave, je pa tudi uveljavljen pesnik in pisatelj. Objavljal je v Meddobju, po preobratu je izšla knjiga črtic v Ljubljani. L. 1990 so ga prvič povabili v domovino na skupinsko razstavo v Novem mestu. L. 1991 pa na samostojno razstavo v Ljubljani. Ilustriral je pesniško zbirko Merlak/Detela „Kaj je povedala noč", l. 1990 je bil predstavljen v Celovškem zvonu.

Javorji, akvarel, 1989

Draga mohorjanka, dragi mohorjan!

Urejanje Koledarja je vedno znova svojevrstna pustolovščina. Ohranjevati tradicijo, kakršno ima Koledar Mohorjeve družbe, je gotovo posebna odgovornost. Ta tradicija se je že tako ustalila, da pišemo Koledar, kadar mislimo na Koledar celovške Mohorjeve založbe, z veliko začetnico. A nadaljevati s staro navado naj ne bi pomenilo, da se „staro" brezpogojno ohranjuje in „novo" zametuje. Ko listamo po Koledarjih iz prejšnjih let, ugotovimo, da so uredniki prilagajali Koledar sodobnemu času tako glede zunanje podobe kakor tudi vsebine. Beseda pa je vsa leta ostala osnova Koledarja. Pri tem je postransko, da so stavci še pred nekaj leti s pincetami in svinčenimi črkami sestavljali besede in da dandanes s pomočjo ogromnega tehnološkega napredka to delo neprimerno hitreje opravlja računalnik. Beseda je svoj pomen pri prenašanju sporočila ohranila od prvega Koledarja do danes.

Za vedno večjo prometno, tehnološko in računalniško povezanost, s katero se danes soočamo, se je ustalil pojem globalizacija. Svet postaja vas, z računalniško mrežo Internet, z drugimi oblikami telekomunikacije in z različnimi novimi možnostmi komuniciranja lahko ob vsakem času ujamemo življenjski utrip z drugega konca sveta. Najbolj drzni že govorijo o viziji, da bo družba prihodnosti družba brez krajevne navezanosti (placeless society): kraj bivanja in življenja naj bi bil za bodočega človeka – seveda samo za tistega, ki se bo želel uveljaviti – nepomembna kategorija.

Gotovo je umestno vprašanje, ali ne bo taka „brezkrajevna družba" za človeka kot posameznika pogubna. Pred nedavnim je slovenski pisatelj Drago Jančar v pogovoru z novinarjem dejal, da *„je televizija najslabši izum dvajsetega stoletja"*, ker *„nas je žal navadila na razmišljanje, da so vse stvari enako pomembne, vsaj tiste, ki jih sama predstavlja. […]. Kljub možnostim za prenos idej, televizija ni izkoristila možnosti, da bi recimo naraslo zanimanje za estetska, filozofska vprašanja, za glasbo, itd."* Čeprav sem besede, ki jih zdaj prebirate, tipkal na računalniško tipkovnico, se sprašujem, ali ne bomo v nekaj letih tako ocenili tudi računalnika, če bo človek vedno bolj „obseden" z njegovo navideznostjo. Tu mislim predvsem tudi na tako imenovano „virtualno realnost", to je realnost računalniških omrežij, po katerih s svetlobno hitrostjo že pošiljamo informacije po vsem svetu in nam je v trenutku na voljo toliko informaciji kakor nikoli poprej. V tej „navidezni resničnosti" bo celo mogoč recimo sestanek direktorjev podružnic velikega koncerna, ki ima svoje postojanke po celem svetu, v računalniško namišljeni sobi, čeprav bodo ti direktorji fizično drug od drugega oddaljeni na tisoče kilometrov. Šlo bo torej celo za „prenos" človeka, ki bo v računalniški realnosti umsko in fizično navzoč, čeprav bo dejansko daleč proč. Da to ni nemogoče, dokazujejo prvi poskusi v medicini. Primeri, ko bo specializirani kirurg na Dunaju s pomočjo računalniške povezave in virtualne realnosti operiral bolnika, ki leži v Celovcu, bodo na dnevnem redu.

Upravičeno pa je vprašanje, ali nas ne bodo hitrost sporazumevanja, izmenjavanje informacij in „navidezna resničnost" potegnili v brezno, kjer za človeka kot posameznika z vso njegovo specifičnostjo ne bo več prostora. In prav tu se zaključuje krog našega razmišljanja. Toku novosti, s katerimi se dan za dnem soočamo, se ne moremo zoperstaviti. Slabo bi bilo, če bi to poskušali, saj bi si s tem gotovo zaprli pot v prihodnost. Napredek in tehnologizacija nas bosta najbrž celo prisilila, da se bomo stalno ukvarjali s tehnološkimi novostmi, ker se bodo kratko malo vrinile v naše življenje. A brez dvoma „zveličavnih rešitev" ne smemo izključno iskati v „novem". V središču pozornosti naj slej ko prej ostane človek.

Založbe smo poklicane, da ohranjamo in skrbimo za dobro literaturo. V tem smislu smo kot Mohorjeva založba skoraj dolžni negovati več ko stoletno tradicijo Koledarja. Tudi danes naj Koledar z dobro literaturo razveseljuje svoje bralce in jim kljub „noremu" tehnološkemu napredku, kajpada na drug način, širi obzorje. V branju naj bi bralci našli tisto, česar jim slika in tudi virtualna realnost preprosto ne bosta mogli ponuditi. Ali pa z besedami Drago Jančarja: *„Svet vidim skozi črke, potiskane strani. Literatura je tisti nenadomestljivi prostor sveta, ki ga večplastno, bolj reliefno zaznava kot pa slika."* Želim si, da bralka in bralec ne bi pozabila usmeriti svojega pogleda tudi v črke, v s črkami potiskane strani tega Koledarja, in da bi našla marsikaj, s čimer bi „novo" dopolnila s starim, preizkušenim izročilom.

Hanzi Filipič

Poročilo o delovanju goriške Mohorjeve družbe v letu 1997

Pri Goriški Mohorjevi družbi smo v sezoni 1996/97 skrbeli za utrjevanje nekaterih pobud, ki so se začele v zadnjem obdobju in so bile deležne pozitivnega odziva med našim ljudstvom. Veliko energije in delovnih moči je bilo posvečenih tedniku *Novi glas*, ki je začel izhajati v začetku leta 1996 in se je dobro usidral med bralci v zamejstvu, a tudi v številnih, še zlasti obmejnih krajih v matični Sloveniji. Tednik spremlja naše družbeno-politično, kulturno in narodno življenje v vseh njegovih odtenkih. Uredniki in sodelavci se trudijo, da bi list poročal v duhu vrednot, ki so si jih postavili za smernice, to se pravi, v smislu idealov svobode, demokracije, krščanstva in slovenstva.

Sodelovanje in stiki s sestrskima Mohorjevima družbama so se v minuli sezoni poživili ob izidu skupne *Zgodovine treh Mohorjevih družb*.

Ob skupnih predstavitvah te knjige smo imeli priložnost, da razčistimo nekatera vprašanja, ki nas tarejo. V tem smislu je bilo zlasti pomembno srečanje treh Mohorjevih, ki smo ga priredili v soboto, 23. novembra 1996, v Gorici. V minuli sezoni smo v sozaložbi vse tri Mohorjeve izdale dve knjigi in sicer že omenjeno *Zgodovino treh Mohorjevih družb* kot tudi *Zbornik predavanj*, ki so bila v Tinjah jeseni 1994 na temo *Kristjan v družbi*. Na srečanju 23. novembra 1996 smo udeleženci obravnavali možnost novih skupnih knjižnih izdaj in druge pobude, zlasti pa problem skupnega trženja.

Za naše delo je bilo tudi pomembno, da je zaživel *Kulturni center Lojze Bratuž* na Drevoredu XX. Septembra v Gorici. V prostore ob dvorani se je preselilo veliko dejavnosti, ki so prej bile na našem sedežu na Placuti. S tem da smo pridobili nekaj prostorov, smo izboljšali delovne razmere tako za urednike *Novega glasa* kakor tudi za našo založniško dejavnost.

Knjižne izdaje

V jeseni 1996 smo poskrbeli za izid redne zbirke za leto 1997. Ponudili smo naslednje knjige:

Koledar 1997 je uredil dr. Jožko Markuža, opremila pa ga je prof. Jasna Merkù. Koledar obsega okrog 200 strani in je običajno razdeljen na koledarski in na zborniški del. Ta obsega članke, ki obravnavajo življenje Cerkve, zgodovinske, družboslovne, narodopisne in kronološke zapise o življenju in delu slovenskega življa v Italiji. Potrudili smo se, da bi bil ta zbornik dragocena priča naše prisotnosti in ustvarjalnosti, saj podrobno poroča, tudi s fotografijami, o ljudeh in o delovanju slovenskih zamejskih organizacij ter društev.

Knjigo **Cesta, reka in ljudje** – izbor del Milana Lipovca – je uredila prof. Nada Pertot, ki je tudi poskrbela za dragoceno uvodno študijo. Samemu avtorju pa se ob njegovi 85-letnici klanja tudi pisatelj Boris Pahor. V knjigi so zbrani odlomki iz romanov *Ljudje ob cesti* in *Leseno jadro*. Skoraj v celoti pa je objavljena znamenita *Čubejska prigoda*. Knjigo, ki šteje skoraj 300 strani, je opremil in ilustriral Franko Žerjal.

Avtor knjige **Xolotl – Med resnico in domišljijo** je Saša Rudolf. Sam podnaslov pove, da gre za spis, ki ga je težko opredeliti z literarno-zgodovinskega vidika. Rudolf je znan in uveljavljen časnikar, glavni urednik slovenskih radijskih in televizijskih poročil na deželnem sedežu italijanske radiotelevizije RAI. Kot poročevalec s številnih olimpijskih iger in vojni dopisnik z raznih bojišč bivše SFR Jugoslavije in še zlasti Bosne in Hercegovine se izkazuje kot natančen družbeni opazovalec in poznavalec zgodovine krajev, ki jih obiskuje. Svoje vtise prepleta s spomini na očeta Ivana Rudolfa-Učenikovega in z dragocenimi dokumenti o njegovem delovanju. Ivan Rudolf izstopa kot ena vidnejših družbeno-političnih osebnosti polpretekle primorske zgodovine. Knjigo bogatijo fotografski posnetki in drugi dokumenti. Opremil jo je Pavel Magnani.

Pod naslovom David Doktorič – **Primorski duhovnik med starim in novim svetom** je kot 7. zvezek zbirke *Naše korenine* izšla knjiga o izrednem liku primorskega duhovnika iz polpreteklega časa, ki je odigral v sklopu *Zadružne zveze* in *Zbora svečenikov sv. Pavla* izredno pomembno vlogo. Življenjepis o Doktoriču izpod peresa dr. Irene Mislej, ki je zbrala tudi ostalo gradivo o njem, podrobneje osvetljuje življenjsko usodo tega vsestransko nadarjenega človeka. Iz izbora njegovih člankov in razprav bralec spozna pomemben del naše primorske zgodovine in zgodovine slovenskih izseljencev v Južni Ameriki. Kdor bi želel te teme še poglobiti, ima na voljo bogato bibliografijo, ki jo je prav tako sestavila dr. Mislejeva. Prof. Zora Tavčar nam predstavlja Doktoriča kot pesnika in je za to knjigo sestavila izbor njegovih pesmi, dr. Zorko Harej pa je osvetlil Doktoričevo glasbeno ustvarjalnost in njegovo or-

Srečanje vseh treh Mohorjevih družb ob predstavitvi skupne knjige „Družba sv. Mohorja" novembra 1996 v Celovcu. Z leve proti desni: Jože Kopeinig, Janez Jeromen, dr. Jožko Markuža, dr. Valentin Inzko, dr. Marjan Smolik, krški škof dr. Egon Kapellari, dr. Ivan Štuhec, dr. Anton Koren, dipl. inž. Franc Kattnig.

ganiziranje glasbene, zlasti zborovske dejavnosti na Primorskem. Za opremo knjige je poskrbel Pavel Medvešček.

Izredne izdaje

Ob redni letni knjižni zbirki, namenjeni predvsem članom GMD, smo tudi v minuli sezoni poskrbeli za nekaj dodatnih izdaj. V zbirki *Kolački*, namenjeni otrokom, je sredi oktobra leta 1996 izšla slikanica z naslovom *Minka, Piki in zmaj Smetojed.* Gre za posebnost, saj so avtorji pravljice in ilustracij otroci otroškega vrtca iz Sovodenj ob Soči, ki so pod mentorstvom učiteljic Vere Češčut in Anice Gravnar sestavili to pravljico v sklopu učno-vzgojnega načrta *„Kako nastaja slikanica".*

Pred veliko nočjo je izšla pesniška zbirka Jurija Paljka z naslovom *Nedorečenemu.* Knjigo sta dokaj izvirno opremila oblikovalec Igor Devetak in ilustrator arh. David Faganel. V zbirki je 60 pesmi. Ta tretja zbirka Jurija Paljka je po svoji sporočilnosti duhovno izredno bogata.

Med poletjem je pri GMD izšel italijanski prevod knjige Lojzke Bratuž z naslovom *Gorica v slovenski književnosti.* Avtorica je opravila izbor slovenskih poezij in proznih del, ki lahko nagovarjajo tudi italijanskega bralca. K prevajanju je Bratuževa pritegnila lepo število prevajalcev. Knjiga želi, ob 1000-letnici prve omembe mesta Gorica v pisnih virih, opozoriti tudi italijanskega bralca, da smo Slovenci v teh krajih prisotni od naselitve dalje, kar nakazuje že samo izvirno ime *Gorica,* ter da smo temu prostoru vtisnili tudi svoj kulturni pečat. Tudi italijanski prevod je odlično opremil Franko Žerjal.

Še pred iztekom leta bo izšla tudi knjiga Marjana Breclja o *Furlanski književnosti.* Znani novogoriški knjižničar je odličen poznavalec furlanske književnosti. Ta knjiga želi še bolj utrditi vezi med Slovenci in njihovimi prvimi zahodnimi sosedi.

Ravno tako bo letos na voljo *Jezikovni priročnik za nas* izpod peresa naše zveste sodelavke prof. Nade Pertot. Ta knjiga bo dragocena za vse, ki jim je pri srcu lepo in pravilno pisati in govoriti slovenski jezik.

Izdaje za najmlajše

Zadruga Goriška Mohorjeva izdaja tudi otroško revijo *Pastirček,* ki jo ureja katehet Marjan Markežič. Revija izhaja že pol stoletja in je tudi letos poskrbela, da je v sklopu desetih številk (med temi so nekatere tudi dvojne) izšlo tudi nekaj prilog in knjižnih izdaj. Ob zimskih prazničnih dneh bo na knjižnih policah zbirka pravljic Zore Saksida, ki z revijo *Pastirček* sodeluje od vsega začetka. Tako bodo te zanimive in izvirne pravljice dostopne tudi širšemu krogu bralcev.

GMD

Kronika Mohorjeve družbe Celje

september 96 – avgust 97

Oktober 1996: Jesen lanskega leta smo začeli mladostno z izdajo knjige staroste slovenskega športa, prof. Draga Ulage ŠPORT, TI SI KAKOR ZDRAVJE. Dokaz, da ta naslov ni prazno leporečje, je avtor sam, ki je pri 90 letih še vedno čil in krepak. Na predstavitvi knjige v prostorih slovenskega olimpijskega komiteja se je avtorju pridružil dolgoletni prijatelj, olimpijec Leon Štukelj, prav tako krepak devetdesetletnik. Gospod Ulaga je že leta 1934 za Mohorjevo napisal Knjigo o športu.

Novembra smo se vse tri Mohorjeve, celovška, celjska in goriška, predstavile Slovencem v vseh treh državah s skupno zgodovino DRUŽBA SV. MOHORJA. Knjiga, ki v besedi in sliki pregledno obravnava mohorsko zgodovino od leta 1851 do leta 1995, je nastajala nekaj let. Delo so si razdelili trije avtorji, za celovško dr. V. Inzko, za celjsko dr. M. Smolik, za goriško dr. B. Marušič. Svoje delo so skrbno primerjali in usklajevali, tako da je ta knjiga znanstven in objektiven pregled bogate in burne zgodovine Slomškove ustanove. Posebno bogastvo v tej knjigi predstavlja popoln spisek izdaj vseh treh Mohorjevih za vseh 144 let in še posebej po avtorjih in naslovih. Knjigo smo predstavili v Celovcu, v Celju, v Ljubljani in na Dobrovem v Goriških Brdih.

V istem času smo predstavili tudi REDNO KNJIŽNO ZBIRKO za leto 1996, skupaj šest knjig, med njimi potopis UROK JUŽNEGA MORJA svetovne popotnice Celjanke Alme Karlinove. Dvorana Celjskega doma je bila na predstavitvi popolnoma zasedena tudi po zaslugi odličnih igralcev ljubiteljskega gledališča Teharje, ki so uprizorili dramatizirano novelo Alme Karlinove *Pod košatim očesom.*

Posebno pozornost zasluži pri zbirki tudi knjiga slavista Janeza Kebra ŽIVALI V PRISPODOBAH, saj je to prva resna (in duhovita!) študija o jezikovnih prispodobah, ki vključujejo živali, in marsikaj pove o naši človeški naravi. Po oceni ene od slovenskih revij šteje ta knjiga med najpomembnejše slovenske knjige leta 1996.

V tem mesecu smo počastili še spomin na slovenskega pesnika in odličnega prevajalca Jožeta Udoviča s knjigo Franceta Pibernika OGLEDALO SANJ, v kateri je priznani slovenski literarni zgodovinar in naš uredniški sodelavec orisal pesnikovo življenje in umetniško ustvarjanje.

V začetku **decembra** je razgibal duhovni in kulturni utrip Ljubljane suhljati starček, največji živeči krščanski strokovnjak za etiko p. Bernhard Häring, ki se je udeležil predstavitve svoje knjige VIDEL SEM TVOJE SOLZE. Predstavitev je bila vključena v enodnevni seminar v Cankarjevem domu *O smislu trpljenja in stiski*, ki je pritegnil okrog 500 udeležencev. Predavatelji nadškof dr. F. Perko, dr. M. Klevišar in dr. J. Ramovš so s svojimi osebnimi in strokovnimi izkušnjami podprli pretresljivo osebno izpoved človeka, ki je prestal trpljenje vojne in bolezen raka v grlu. Danes, pri 85 letih, brez grla in glasilk, vendar zdrav „kot mladenič" še vedno občasno javno nastopa ter prepričljivo in navdušujoče zagovarja nenasilje v medčloveških odnosih. Dogovorili smo se, da nas bo spet obiskal čez nekaj let, ko bomo prevedli in izdali njegovo največje delo SVOBODNI V KRISTUSU.

V decembru sta izšli še dve pomembni knjigi: devet let po prvi izdaji je izšel popolnoma prenovljen in razširjen LEKSIKON IMEN slavista Janeza Kebra. To je knjiga, ki so jo mnogi Slovenci težko čakali, saj je prva izdaja že davno pošla. Druga knjiga, ki je pomembna predvsem za pametno in pošteno vodenje našega javnega, družbenega življenja, pa je izvirno delo prof. dr. Antona Stresa SVOBODA IN PRAVIČNOST. V njem so razložene filozofske osnove politike. Naslovnico te knjige krasi starodavna priča slovenske demokracije: vaška lipa iz Vrbe na Gorenjskem, ki jo obkrožajo kamni, na katerih so v davnih časih sedeli vaški očaki in delili pravico.

Leto 1996 smo zaključili uspešno: skupaj smo izdali 78 naslovov (to je več kot eno knjigo vsakih pet dni) v skupni nakladi blizu 400.000 izvodov. V primerjavi z letom 1995 pomeni to 4 naslove več, vendar v celoti nekaj tisoč izvodov manj. Zato se je tudi poprečna naklada enega naslova znižala za nekaj sto izvodov. To je jasna slika vedno težjih razmer in vedno ostrejše konkurence na slovenskem knjižnem trgu.

Leto **1997** smo začeli v meditativnem razpoloženju: v **januarju** smo na kulturnem večeru v Psihiatrični bolnišnici v Idriji predstavili knjigo PROŠNJI DNEVI avtorja dr. Jožeta Polca, zdravnika, publicista in pisatelja, ki je že 25 let predstojnik te bolnišnice. To je knjiga psihiatrovih zapiskov in razmišljanj v obliki dnevniških zapiskov, ki se dotikajo njegovega osebnega in poklicnega življenja, hkrati pa so vpeti v čas in prostor slovenske in evropske resničnosti. Kulturni večer so popestrili učenci glasbene šole Idrija ter idrijski pevski zbor.

V **februarju** smo predstavili dolgo pričakovano študijo dr. Tarasa Kermaunerja NAVZOČNOST BOŽJEGA V SLOVENSKEM SLIKARSTVU, delo izjemnega slovenskega misleca, ki je slovenske slikarje od impresionistov do naših sodobnikov osvetlil s popolnoma nove strani. Delo je na priložnostni razstavi del Krištofa Zupeta predstavil prof. dr. Lev Menaše.

Slovenski kulturni praznik smo počastili z izdajo bogate monografije o celjskem FOTOGRAFU JOSIPU PELIKANU, katerega pomen za slovensko fotografijo se še ni utrdil v naši zavesti. Iz njegovega več kot polstoletnega dela, izmed več tisočev fotografij in negativov smo izbrali nekaj čez 60 najlepših. Ob tem smo odkrili tudi okrog 70 let stare barvne diapozitive na steklu, ki predstavljajo posebno zanimivost.

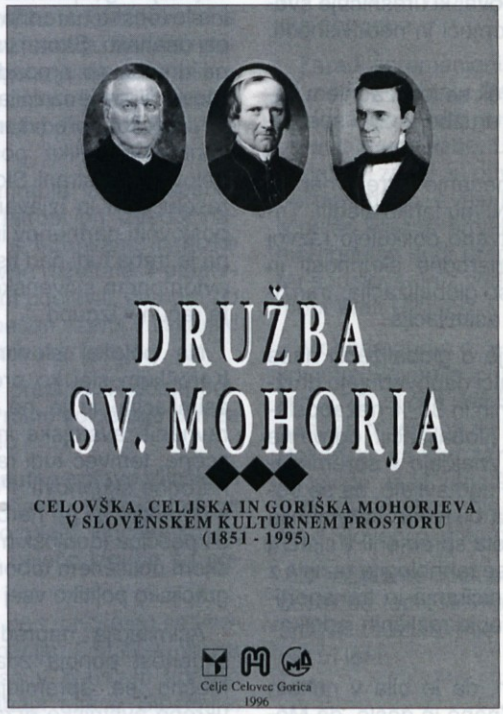
Marca smo v galeriji Družine predstavili temeljno teološko delo Ursa von Balthasarja o skrivnosti velikega tedna in velike noči TEOLOGIJA TRIDNEVJA. Hkrati smo predstavili tudi delo protestantskega teologa Jürgena Moltmanna KAJ NAM KRISTUS POMENI DANES?, ki je sicer izšlo že prejšnje leto, skupaj z Balthasarjevo knjigo pa je svež pogled na nikoli do kraja pojasnjen čudež božje ljubezni do človeka.

Tretjega aprila smo praznovali 100. ODDAJO NA RADIU OGNJIŠČE. V stotih četrtkovih večerih smo vam v oddaji IZ MOHORJEVE SKRINJE predstavili vrsto knjig, povabili v živo pred mikrofon vrsto slovenskih pisateljev in drugih umetnikov ter vrsto strokovnjakov z raznih področij. Večkrat smo vas, dragi bralci mohorskih knjig in poslušalci Radia Ognjišče, povabili k reševanju težjih in lažjih vprašanj, v živo po telefonu ali z dopisnico in vas za pravilen odgovor razveselili z nagrado. V stotih tednih se je nabral kar širok krog zvestih poslušalcev in dopisovalcev.

Spomladi smo izdali še zadnje knjige iz bogato ilustrirane zbirke VELIKI LJUDJE ZA BOLJŠI SVET, v kateri smo vam približali 12 velikanov ljubezni do človeka in narave, ki naj nam pomagajo, da bomo tudi mi postali boljši. To so: Mati Terezija, Martin L. King, Henry Dumant, Mahatma Gandhi, Louis Braille, Florence Nightingale, Albert Schweitzer, Oče Damijan, Sir Peter Scott, Charlie Chaplin, Helen Keller in Maria Montessori.

Junija smo izdali že svojo peto zgoščenko VEM, DA JE ZOPET POMLAD mariborske vokalne skupine Canticum z dirigentom Jožetom Fürstom. S to ploščo nadaljujemo izdajanje kvalitetne zborovske glasbe v izvedbi slovenskih pevcev.

Ob dvestoletnici rojstva svetniškega škofa in misijonarja Friderika Barage pa smo ponatisnili njegov zgodovinski portret izpod peresa akademika Alojza Rebule DUH VELIKIH JEZER in mu dodali bogat izbor dokumentarnih fotografij, katerih večina doslej še ni bila objavljena.

Skupna knjiga treh Mohorjevih „Družba sv. Mohorja".

Že proti koncu **julija** je izšla ena od pomembnejših letošnjih knjig, znanstvena monografija o ženskem dominikanskem samostanu v Marenbergu pri Radljah, za zdaj prva temeljita slovenska študija o delovanju redovnic na Slovenskem. Pripravil jo je akademik prof. dr. Jože Mlinarič. Z monografijo o marenberškem samostanu skušamo iztrgati pozabi ta samostan dominikank na Slovenskem, ki so več kot petsto let pomembno prispevale k duhovnemu, kulturnemu in socialnemu razvoju v tem delu Slovenije.

Janez Jeromen

Delovanje celovške Mohorjeve družbe 1997

Naša hiša deluje na zelo različnih področjih, v kulturi, vzgoji, šolstvu ter v gospodarstvu, zato je skoraj nemogoče, da bi vedno ujeli korak časa in bi tako bili povsod enako uspešni. Kot ena izmed vodilnih ustanov slovenske narodne skupnosti na Koroškem smo z našo široko infrastrukturo in gospodarsko dejavnostjo v izložbi. To izložbo si ogledujejo najrazličnejši opazovalci: narodna skupnost sama, večinski narod na Koroškem, uradna Avstrija ter Slovenci v matični državi in po svetu.

Razumljivo je, da zaradi naše razvejene dejavnosti nismo vedno deležni priznanja, temveč smo vedno spet tudi tarča kritike. Ta je včasih lahko utemeljena, dostikrat pa krivična in žaljiva, predvsem, če temelji na podtikavanjih in intrigah iz lastnih vrst. V zadnjem času smo takšno kritiko slišali predvsem iz ust nekaterih koroških slovenskih politikov, ki so že pred letom 1991 uspešno sodelovali pri oviranju prizadevanj Mohorjeve družbe za sodelovanje s Slovenijo. Danes postajajo najuspešnejše orodje tistih dejavnikov v Avstriji, ki želijo še hitrejšo asimilacijo slovenske narodne skupnosti. Ni čuda, da je potemtakem prav naša ustanova, ki uresničuje svoje poslanstvo po poti samopomoči in neodvisnosti, tarča najostrejših napadov.

Ne glede na prejšnji odstavek se je v zadnjem času kot nasprotnik Mohorjeve družbe vedno spet izkazal dr. Marjan Sturm.

Družbeno-politično preusmerjanje hitreje napreduje, kakor smo pričakovali. Ni mu lahko slediti. Trije pomembni pojavi zelo bistveno oblikujejo razvoj naše ustanove, slovenske narodne skupnosti in nasploh vseh Slovencev: to so globalizacija, tranzicija Slovenije in napredujoča asimilacija.

Ni več dneva brez diskusije o globalizaciji naše družbe. Posamezni raziskovalci napovedujejo družbo, ki bo imela 20 % zaposlenih in 80 % nezaposlenih. Spet drugi pa vidijo v globalizaciji ogromne možnosti za vse, ki se hitro znajdejo v spreminjajočem se svetu. Znanstveniki ugotavljajo, da se bodo pričakovanja posameznika bistveno spremenila in se bo odnos do rednega dela spremenil v sistem mobilizacije služb. Dejansko se tehnologija razvija z veliko hitrostjo. Hitrost komuniciranja in transportiranja blaga omogoča izdelovanje različnih izdelkov po vsem svetu.

Za našo hišo lahko rečem, da je bila v nekem smislu vedno globalizirana. Znano je geslo, da Mohorjeva povezuje preko vseh meja, kar ni bilo mišljeno le v političnem in geografskem smislu. Eksemplarično smo dokazovali, da je globalizacija možna. Začeli smo s povezavo med Celovcem in slovenskim zdomstvom po vsem svetu. Ta naloga je imela pred nastankom suverene Slovenije izreden pomen. Pozneje smo povezovalni sistem razširili na Dunaj, v Ljubljano in v Gorico. Operativno delo, ki ga vedno bolj opravlja računalnik, smo v Mohorjevi že zdavnaj pripravili v naših glavah, tako da pravzaprav pri prenosu globalizacije na drugo ráven ne bi smeli imeti večjih težav. Omeniti je treba, da smo se že pred letom dni vključili v računalniško mrežo Internet.

Vključevanje držav v globalna združenja bo povzročilo migracijske procese, ki si jih danes niti ne moremo predstavljati. Ko se bo Slovenija vključila v Evropsko zvezo, bomo posledice prenosa kapitala, blaga, delovne sile in prenos političnih okvirov občutili Slovenci tostran in onstran meje. Pravočasno se bomo morali pripraviti na to, kar nas čaka. Biti moramo še bolj pogumni in mobilni.

V zadnjih letih nas je posebej prizadelo, da je čezmejno gospodarsko sodelovanje med Slovenijo in slovensko narodno skupnostjo na Koroškem precej usahnilo. Skoraj vse slovensko-avstrijske mešane družbe so propadle in s privatizacijo podjetij v Sloveniji se je izničila tudi marsikatera kooperacija in udeležba, predvsem ker manjka do sedaj vsaka konkretna oblika pospeševanja čezmejnega sodelovanja s strani Slovenije, in to kljub obetajočim resolucijam in izjavam. Tako smo izgubili mnogo poslovnih partnerjev in tudi kako udeležbo. Omeniti pa je treba tudi nad tisoč delovnih mest, ki so šla na avtohtonem slovenskem naselitvenem območju na ta račun v izgubo.

Na položaj slovenske narodne skupnosti na Koroškem slej ko prej močno vpliva napredujoča asimilacija, ki je ne pospešuje samo restriktivno ravnanje avstrijske in predvsem koroške politične scene, temveč tudi razdvojenost znotraj slovenske narodne skupnosti. Pri tem je paradoksno, da prav s pomočjo ali po naročilu avstrijskih političnih oblasti peščica ideoloških hardlajnerjev v enem slovenskem političnem taboru vsiljuje asimilacijsko in integracijsko politiko vsej narodni skupnosti.

Asimilacija napreduje tudi zato, ker narodna skupnost ponuja zdaleč premalo delovnih mest. Močno se spreminja infrastruktura, varčevalne ukrepe avstrijske države tudi mi občutimo. Čeprav so se v zadnjih letih povišale subvencije političnim, kulturnim in vzgojnim organizacijam, je večina teh

organizacij v hudih finančnih težavah. Vzrok je vedno več organizacij ter čedalje višje število manjših in večjih nedovršenih projektov, ki tako glede investicij in poznejšega vzdrževanja obremenjujejo subvencijske sklade in so dostikrat razlog za hude prepire. Če ne bomo zmožni strniti splošnokoristnih dejavnikov tako, da bodo še v zadostni meri pokrivali potrebe slovenske narodne skupnosti na vseh področjih, ni videti izhoda iz krize.

Dejavnosti v preteklem letu

V ospredju založniškega dela sta bili dve pomembni knjigi: slovenska izdaja domovinske knjige „Koroška" in nemški prevod albuma „Slowenien" Staneta Staniča. Knjigi nazorno prikazujeta kulturni most, ki ga gradi celovška Mohorjeva družba med Avstrijo in Slovenijo. Odmeven je bil tudi esej Draga Jančarja iz dolgo obleganega mesta Sarajevo. Na povabilo predsednika avstrijskega parlamenta, Heinza Fischerja, in ob sodelovanju naše založbe je znameniti slovenski pisatelj bral iz tega svojega dela v dunajskem parlamentu.

Tudi skupno knjigo treh Mohorjevih družb „Družba sv. Mohorja", ki smo jo skupno večkrat uspešno predstavili, je treba posebej omeniti. Izmed najnovejših knjig pa izstopajo nemška izdaja „Kärntens braune Elite", ki predvsem vznemirja nemško-nacionalne duhove v deželi, knjiga o ljubljanskem škofu Leniču („Življenjepis iz zapora") ter učbenik slovenščine za nemško govoreče „Pozdravljeni!", ki ga je pripravil Miha Vrbinc.

V tiskarni kaže prestrukturiranje vidne uspehe. Ozka hierarhična struktura, hitrost pri izvedbi naročil, ofenzivno sodelovanje s strankami in nizke cene nam zagotavljajo pozitivne rezultate. Petbarvni stroj, ki smo ga pred kratkim postavili, pa nam bo tudi v prihodnje zagotovil uspešen razvoj v tiskarski stroki, ki je sicer v zelo težavnih razmerah.

Tudi knjigarne so zelo na prepihu. Prodaja šolskih knjig močno nazaduje. Prosto določanje cen za knjige nas bo najbolj prizadelo.

Naša največja skrb sta trenutno gotovo dijaški in študentski dom. Število dijakov Modestovega doma je v zadnjih letih močno padlo. Pričakovati je, da se bodo že tako ali tako boleče izgube še povečale.

V dunajskem študentskem domu Korotan še vedno nismo docela končali sanacije. Obratovanje pa se dobro razvija. Študenti so v glavnem koroški Slovenci, vse več pa jih prihaja tudi iz Slovenije. Med letom in predvsem v poletnih mesecih ponujamo obiskovalcem Dunaja bivanje v našem obnovljenem domu. Korotan se razvija v pomemben slovenski kulturni center na Dunaju. Organizirali smo likovne, literarne, glasbene in lutkovne prireditve. Med drugim je študentski dom obiskal tudi predsednik slovenskega parlamenta, dr. Janez Podobnik.

Na Dunaju zdaj skrbimo tudi za Knafljevo ustanovo: spremenili smo jo v privatno ustanovo in za prihodnje leto pripravljamo prepotrebno sanacijo tradicionalne slovenske ustanove, ki je dolga leta le životarila.

Opažamo, da nazaduje število otrok v naših celovških družinah, kar ima neposredne posledice za ljudsko šolo na našem sedežu. Prijav imamo nad 60 in v zavetišču dve skupini s skupno 35-imi otroki. Močna konkurenca je javna dvojezična ljudska šola, ki deluje brez šolnine. Mohorjeva šola se zelo trudi za kakovost. Poleg številnih skupin in obiskovalcev, ki so se seznanili z našim posebnim načinom poučevanja, sta v novi knjižnici brala otrokom krški škof dr. Egon Kapellari in bivši celovški župan Leopold Guggenberger.

Posebej želim omeniti tudi našo kuhinjo v Slomškovem domu, ki se je razvila v domačo slovensko restavracijo. Vse naše člane in prijatelje, ki se mudijo v Celovcu, vabim, da se poslužijo naše opoldanske ponudbe.

Zaradi spremenjenih ekonomskih razmer je družba z.o.j. Korotan v Celovcu morala preurediti svoje poslovanje. Zdaj upravlja pretežno samo še preostale udeležbe. Udeležbo pri Petrol-Trade smo oddali v zvezi s privatizacijo Petrola. Ljubljanski Korotan d.o.o. izvaja kot generalni podjetnik najrazličnejše knjižne projekte z vso Evropo. Med najpomembnejše sodi produkcija švedske Enciklopedije ter sodelovanje z vodilnim otroškim založnikom Egmont Walt Disney.

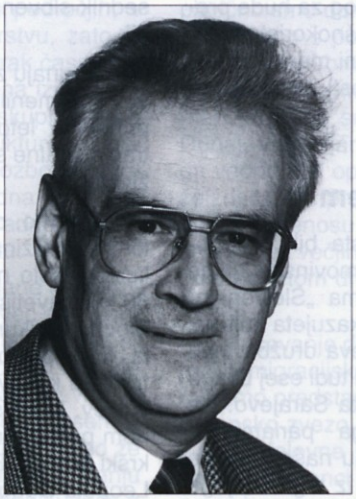
Mohorjeva d.o.o. v Ljubljani skrbi za celovito pokrivanje Slovenije z našimi knjižnimi produkti in želimo si, da bi čim več Slovencev seglo po naših knjigah. Že tri leta pa se trudimo pridobiti v last hišo na Poljanski, vendar zaradi političnih razmer v mestni upravi te naše želje še nismo mogli uresničiti. Tudi v tem in drugih primerih se zrcali neurejen odnos med Slovenijo in koroškimi Slovenci.

V maju smo imeli naš redni občni zbor, ki se ga je udeležilo lepo število poverjenikov in delegatov. V središču razprave je bilo poslovno poročilo za zadnja tri leta.

dr. Anton Koren
direktor Mohorjeve družbe
Celovec–Ljubljana–Dunaj

40 let Zvezne gimnazije za Slovence

Ko sem jeseni 1961 stopil kot mlad učitelj slovenščine in nemščine v zbornico tedanje Slovenske gimnazije na celovški Lerchenfeldovki v krog skupaj 18 profesoric in profesorjev, se mi je pričela pedagoška pot, ki traja do danes. Kar verjeti ne morem, da sem med tistimi osemnajstimi iz leta 1961 še edini na krovu gimnazijske ladje. Devet kolegic in kolegov je že pokojnih, ostali so upokojeni. Pogled nazaj je podoben pogledu z višin gore na truda polni vzpon skozi grape in vzpetine. Pozabljen je trud, ostaja spomin na nadvse zadovoljivo pot. V spominu na to pot ne bi želel pogrešati ničesar. Niti ne zaskrbljenih pogledov navzgor, ali bo pot uspela, še manj pa kajpada svetlih trenutkov, ki jih ni manjkalo. Dolga vrsta učencev je to pot hodila z nami, jo soustvarjala, še več: jo šele omogočila. In ko se srečamo, si sežemo v roke in obujamo spomine. Večinoma so to prijetni spomini.

Dr. Reginald Vospernik, ravnatelj Slovenske gimnazije v Celovcu

Ko je 9. maja 1957 tedanji avstrijski šolski minister dr. Heinrich Drimmel izdal odlok o ustanovitvi „Slovenske državne realne gimnazije" v Celovcu in hkrati odredil, naj se pouk prične z začetkom šolskega leta 1957/58, se verjetno ni zavedal, kako pomemben korak v pedagoški osamosvojitvi koroških Slovencev je s tem storil. Sklenil je stoletja neenakopravnosti slovenske besede na višjem šolskem področju.

Profesorji slovenščine v 19. stoletju in v 1. polovici 20. stoletja, naši Janežiči, Sketi, Scheiniggi, Kotniki, Podboji in Einspielerji (in seveda številni drugi) so si komaj upali sanjati o lastni slovenski šoli, ko so poučevali na celovški gimnaziji in na učiteljišču redke fante-Slovence, ki so našli pot do višje izobrazbe v mestu. Šele 2. republika je po podpisu Avstrijske državne pogodbe iz leta 1955 in z jasnim naročilom v členu 7 uresničila to tiho željo dolgih generacij koroških Slovencev.

Čeprav seveda pisana in tiskana slovenščina v tej deželi dveh narodov, odkar se je oglasila v pradavnini Brižinskih spomenikov, nikdar ni več utihnila, se oglašala zdaj pritajeno in zadržano pri Drabosnjaku, zdaj ponosno pri Prežihovem Vorancu, je prišla do gimnazijskih časti šele v 2. polovici 20. stoletja.

Okrog 100 otrok se je po sprejemnih izpitih, razpisanih v „Kärntner Landeszeitung" v obeh deželnih jezikih, vpisalo v tri razrede, prostorsko dodeljene v celovški Lerchenfeldstraße. Da bo trajal izključno popoldanski pouk 18 dolgih let, tedaj nihče od dijakov in desetih učiteljev ni mogel slutiti.

Ko je šola dosegla 10-letni jubilej svojega obstoja, tudi skeptiki med Slovenci in nekateri nevoščljivci v večinskem narodu niso več mogli dvomiti, da je seme, položeno v koroško zemljo 9. maja 1957, zahvaljujoč se idealizmu in pedagoškemu zaletu dr. Joška Tischlerja, ustanovnega ravnatelja, in peščice profesorjev okrog njega in seveda zahvaljujoč se tudi zaupanju naših ljudi, vzklilo in da bo nekega dne rodilo stoteren sad.

V jubilejnem Letnem poročilu iz leta 1966/67 beremo tele Tischlerjeve besede:

„Če gledam deset let nazaj, bi postavil v razvoju slovenske gimnazije tri mejnike: 8. julij 1957 – dan prvih sprejemnih izpitov; 23. junij 1963 – razdelitev prvih maturitetnih spričeval; 28. maj 1967 – proslava desetletnice šole."

Ko je leta 1963 dozorel prvi klas vzgojnih prizadevanj, je 16 fantov in deklet, maturantov in maturantk, zakoličilo – po sprejemnih izpitih – drugi mejnik v mladi gimnazijski zgodovini. 1963 so prejeli iz rok tedanjega deželnega glavarja Ferdinanda Wedeniga pisna potrdila svoje prizadevnosti – maturitetna spričevala.

Ob desetletnici šole, leta 1967, tretjem mejniku, je število dijakov nadvse presenetljivo naraslo na 398 dijakinj in dijakov, profesorski zbor pa je štel 22 članov.

To prvo desetletje Slovenske gimnazije je bilo težavno iz vsaj dveh vzrokov: provizorična namestitev šole pod tujo streho je z izključno popoldanskim poukom, seveda tudi ob sobotah, učence in učitelje zelo bremenila. Obremenitev pa je pomenilo tudi dejstvo, da mlada šola ni imela lastnih učbenikov in so jih morali sproti pridelovati ob polni zaposlitvi uči-

telji sami. V tem 1. desetletju jih je nastalo kar 20, večina v razmnoževalnem postopku, nekaj pa tudi tiskanih.

Četrti mejnik je brez dvoma bil vstop v novo dograjeno šolsko poslopje v Žrelski cesti, danes Janežičev trg, 10. maja 1975. Po domala 18 letih gostovanja je naša ustanova končno lahko zadihala v lastnih prostorih, brez obremenitve popoldanskega pouka in dvojno uporabljenih učilnic. Že tedanja pisna matura je lahho bila v novem okolju. Oficialna predaja poslopja je bila nekaj tednov kasneje. Šolska kronika v Letnem poročilu beleži naslednje: „18. junija: Otvoritev novega šolskega poslopja. Zvezni minister za gradnje in tehniko dipl. inž. Moser je predal ključ zveznemu ministru za pouk in umetnost dr. Fredu Sinowatzu. Nato je zvezni minister za pouk in umetnost slovesno izročil zlati ključ našemu ravnatelju." Šolo obiskuje v letu preselitve 436 dijakinj in dijakov v 18 razredih, poučuje pa jih 32 profesoric in profesorjev.

Zvezna gimnazija za Slovence v Celovcu

Od številnih obiskov, kontaktov in pozornosti, ki jih je bila deležna Slovenska gimnazija v štiridesetletni dobi svojega dosedanjega obstoja, bi uvrstil višek teh obiskov, namreč udeležbo zveznega predsednika dr. Rudolfa Kirchschlägerja pri slavnostni gimnazijski akademiji 16. maja 1976 v celovški delavski zbornici, med pomembne mejnike. Zvezni predsednik se je namreč v svojem govoru nedvoumno izrekel za pravilnost ubrane poti, ki jo hodi Slovenska gimnazija, kajti le manjšina, ki more izoblikovati na osnovi ustrezne izobrazbe poklicne usmerjenosti na vseh ravneh, se bo lahko – tako Kirchschläger – obdržala. Enkrat za vselej je s tem avstrijska država iz ust svojega najvišjega predstavnika zavrnila vse heimatdienstovske govorice o velikem strupu, ki da ga menda predstavlja naša šola.

Kajpada je pomenilo tudi oficialno odprtje razširjenega in obnovljenega poslopja Slovenske gimnazije po dvajsetletni uporabi 25. novembra 1995 poseben mejnik. Naša šola je na ta način skupno z Dvojezično trgovsko akademijo, ustanovljeno jeseni 1990 in locirano v poslopju Slovenske gimnazije, dobila nadvse posodobljeno in dograjeno poslopje s popolnoma novimi prostori za fiziko, kemijo in biologijo.

Po svoje so pomenile mejnike tudi personalne spremembe v vodstvenih strukturah Slovenske gimnazije. Upokojitev dr. Joška Tischlerja s koncem leta 1967, ko je prevzel vodstvo šole dr. Pavle Zablatnik, je zaokrožila prvo, pionirsko desetletje. Dr. Zablatnik je moral skrbeti za notranjo izgradnjo šole in za čimprejšnjo vselitev v novo poslopje. Za dr. Zablatnikom je po prav tako desetletnem ravnateljevanju prevzel vodstvo šole 1. januarja 1978 dr. Reginald Vospernik.

Tesno povezani z delom na Slovenski gimnaziji so bili in so tudi strokovni nadzorniki, ki delujejo v okviru oddelka 7 Deželnega šolskega sveta. 3. novembra 1963 je bil na osnovi manjšinskega šolskega zakona iz leta 1959 imenovan dr. Valentin Inzko kot prvi nadzornik Slovenske gimnazije in pouka slovenščine na ostalih srednjih in višjih šolah na Koroškem. Po upokojitvi dv. sv. dr. Valentina Inzka je prevzel mesto nadzornika kolega iz vrst gimnazijskih učiteljev prof. dr. Anton Feinig. Ko je dr. Feinig leta 1995 odložil funkcijo nadzornika zaradi upokojitve, mu je sledil dr. Teodor Domej.

Seveda je skušala in skuša vsaka izmed teh osebnosti na svoj način uveljaviti predstave o vodenju in nadziranju Slovenske gimnazije, vsem pa je bilo in je prav gotovo skupno eno: Da bi krepko drevo, ki je zraslo iz rahle sadike, vedno znova obrodilo tiste sadove, ki so potrebni za rast in procvit slovenske narodne skupnosti na Koroškem in s tem tudi za rast medsebojnega razumevanja med obema narodoma v naši skupni domovini.

Dr. Reginald Vospernik

(iz: Jubilejni zbornik '97. 40 let Slovenske gimnazije v Celovcu)

Slavnostni govor dr. Valentina Inzka ob 90. obletnici Sodalitete, združenja slovenskih duhovnikov na Koroškem, dne 5. decembra 1996 v Tinjah

Pomen Sodalitete za versko in kulturno-družbeno življenje koroških Slovencev in vse škofije

Rektor Jože Kopeinig, od leta 1992 dalje predsednik Sodalitete, je za Einspielerjev simpozij med 9. in 14. septembrom 1996 v Sloveniku v Rimu pripravil predavanje „Duhovnik in narodnost na Koroškem". V uvodni besedi je izpovedal: „Slovenski narod je tesno zraščen s krščanstvom in oznanjevalci evangelija. Duhovniki so bili narodu prvi, ki so mu vcepili kulturo, pismenost in ki so narodu pomagali tudi pri vseh drugih življenjskih in družbenih podvigih. Duhovnik je iz ljudstva vzet in za ljudstvo postavljen. Ta svetopisemski opis duhovnika je imel in še ima za slovenskega duhovnika na Koroškem v manjšinskem položaju naroda svoj posebni pomen in svojsko razsežnost."

Idejna izhodišča, ki so bila in so osnova delovanju duhovnikov, združenih v Sodaliteti presvetega Srca Jezusovega, pa je rektor Jože Kopeinig strnil v sledečo izpoved: „Duhovnik na Koroškem mora biti stalni pontifex, graditelj mostov med obema narodoma, in hkrati oznanjevalec ter graditelj miru, sloge in iskrenega bratstva med narodi. Pogosto se nam postavlja vprašanje o vrednostni lestvici: Kaj nam je več vredno, vera ali narodnost? To vprašanje je napačno zastavljeno," pravi rektor Kopeinig, kajti evangelij ne izključuje drugih vrednot, nasprotno, jih še plemeniti. Evangelij se mora inkarnirati in inkulturirati v vsakem narodu in v vsaki kulturi. Slovenski duhovnik, ki je zvest svojemu poslanstvu, mora biti hvaležen za vse, kar je podedoval, solidaren z narodom, iz katerega je izšel, ter odprt do vseh, katerim je poslan."

Ustanovitelj Sodalitete Lambert Ehrlich

Duhovniško združenje „Sodaliteto presvetega Srca Jezusovega" je ustanovil leta 1906 dr. Lambert Ehrlich. To je bilo združenje slovensko govorečih duhovnikov krške šofije. Sodaliteta naj bi pomagala duhovnikom v ascetičnem in dušnopastirskem pogledu. Kot cerkvena bratovščina je skrbela za osebno duhovno oblikovanje svojih članov. Na svojih kvatrnih sestankih so duhovniki sproti preučevali pastoralni položaj po župnijah ter razpravljali o dušnopastirskih potrebah svojih vernikov, Sodaliteta pa je tudi utrjevala medsebojno povezavo med duhovniki.

Skupaj s svojim bratom Martinom, ki je bil tudi bogoslovni profesor Sv. pisma, se je Lambert vneto udejstvoval kot svetovalec pri Akademiji slovenskih bogoslovcev. Bogoslovci so objavljali svoje leposlovne spise kulturne, teološke in pastoralne vsebine v listih „Venec", „Lipa" in „Bratoljub".

Dr. Lambert Ehrlich je leta 1922 postal na novo ustanovljeni univerzi v Ljubljani univerzitetni profesor, središče katoliškega dijaškega delovanja ter pokrovitelj Akademske zveze katoliških akademikov. Koroški slovenski študentje in akademiki so gojili z dr. Lambertom Ehrlichom tesne stike ter bili deležni vizij o slovenstvu in krščanstvu. Dne 26. maja 1942 je postal žrtev komunizma. Morivec ga je ustrelil pred Akademskim domom v Ljubljani. Ženske so molile ob truplu na kraju umora v Streliški ulici in omočile svoje robce v mučeniško kri.

Sodaliteta slovenskih duhovnikov je svojo duhovno podobo močno oblikovala tudi ob škofu Rožmanu, koroškem rojaku iz šmihelske fare, enem najvidnejših osebnosti Sodalitete. Trilogiji „Škof Rožman“, ki jo je izdal dr. Jakob Kolarič med letoma 1967 in 1977 pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu, je avtor dodal značilni podnaslov „Duhovna podoba velike osebnosti na prelomnici časa“.

Sodaliteto slovenskih duhovnikov so vodili kot predsedniki med letoma 1906 in 1996: Andrej Wieser, prošt pri Gospe Sveti, župnik Franc Cukala, prošt Valentin Limpl, prelat dr. Martin Ehrlich, prošt Anton Benetek, prelat dr. Rudolf Blüml, prelat Aleš Zechner, župnik Avguštin Čebul, župnik Valentin Gotthardt in rektor Jože Kopeinig.

Predsedniki Sodalitete

Kot predsednik Sodalitete izstopa dr. Rudolf Blüml. Krški škof dr. Adam Hefter mu je zaupal Caritas-Sekretariat za slovenski del škofije, iz katerega se je postopoma razvil Slovenski dušnopastirski urad. Po zlomu nacizma je na pobudo prelata dr. Blümla ponovno začela izhajati „Nedelja“, tokrat kot tednik. To dejanje nas spominja na leto 1925, ko so takratni duhovniki – predsednik Sodalitete prošt Valentin Limpl, kanonik Valentin Podgorc, dekan Anton Benetek, pozneje prošt v Tinjah, župnik Štefan Singer, dr. Ivan Lučovnik in Franc Uranšek – sklenili, da ustanovijo verski list „Nedeljo“ kot mesečnik za slovensko ljudstvo na Koroškem. To je bilo v času, ko je slovenska narodna skupnost v težkih razmerah v letih med obema vojnama na Koroškem obnavljala in utrjevala svoje verske, kulturne, politične in gospodarske ustanove in organizacije. V knjigi „Naši rajni duhovniki“, ki jo je za tisk pripravil tinjski prošt Anton Benetek, izdala pa jo je leta 1968 Krščanska kulturna zveza pri Družbi sv. Mohorja v Celovcu, beremo ob 60-letnici naše osrednje prosvetne organizacije pod zaglavjem „Knjigi na pot“: „Šestdeset let zgodovine koroških slovencev! Bila so to desetletja polna življenja, pa tudi polna bridkega trpljenja. Bila so leta dveh svetovnih vojn, leta izseljevanja slovenskih družin, leta, v katerih so zapirali, preganjali in pobijali slovenske ljudi po naših koroških dolinah. Bila je to velika doba narodnega prebujenja, doba neštetih verskih in kulturnih prireditev, doba močnega političnega hotenja, doba, v kateri so vzcvetele in delovale naše gospodarske in zadružne organizacije ravno tako, kot je bogato cvetelo versko življenje po naših farah in družinah. Nadvse pa je bila ta doba velika in močna v družnem sodelovanju med našimi duhovniki in našimi laiki, prosvetarji, gospodarji, kmeti, politiki na občinski in deželni ravni ... Katoliški duhovnik in verni laik sta v skupnem, složnem sodelovanju zvesto služila Bogu in narodu.“

Dom prosvete v Tinjah

Ustanovitev Doma duhovnih vaj

Velikega pomena za notranjo poglobitev verskega življenja med koroškimi Slovenci je bila ustanovitev Doma duhovnih vaj v Tinjah. S finančno podporo

Tinjski dom poleg kulturnih dejavnosti, izobraževanja in oddiha ponuja predvsem tudi duhovne vaje. Na sliki vidimo prostor za meditacijo in hišno kapelo. (Foto: arhiv Tinjskega doma)

dr. Lojzeja Kuharja je ustanovil prelat dr. Blüml na tej osnovi Dom katoliške prosvete v Tinjah. Jože Kopeinig ga je po nekaj letih povečal. Slovensko in nemško govorečim obiskovalcem je sedanji ponovno razširjeni in sodobnim zahtevam odgovarjajoči Dom, last Sodalitete, na voljo kot odlično katoliško izobraževalno središče v naši škofiji in v Avstriji. Kot pokrovitelju Sodalitete je Dom škofu dr. Egonu Kapellariju zelo pri srcu, kar je vedno znova dokazal. Tako Mohorjeva kot Sodaliteta sta uživali s strani pokroviteljev škofov vsestransko oporo in podporo. To smemo trditi tudi glede Slovenskega dušnopastirskega urada in vseh drugih cerkvenih ustanov in struktur v koroški Cerkvi. Namesto vrste duhovnikov, ki bi jih moral našteti v zvezi z zavzetim dušnopastirskim delovanjem, s poslanstvom, ki so ga vršili in vršijo kot poverjeniki Mohorjeve družbe, itd., naj navedem iz vsake generacije le po dva duhovnika. To so: prelat Valentin Podgorc, prelat Aleš Zechner, msgr. kanonik dr. Janko Hornböck msgr. dekan Kristo Srienc ter rektor Jože Kopeinig in župnik Valentin Gotthardt.

Veliko obogatitev za Sodaliteto slovenskih duhovnikov in našo škofijo je pomenil leta 1945 pritok beguncev duhovnikov iz Slovenije. Skupno s šolskimi sestrami so opravljali duhovniki salezijanci v dijaških domovih Mohorjeve pomembno vzgojno in izobraževalno delo. Dušnopastirsko delo pa so v farah dvojezičnega ozemlja tudi uspešno vršili drugi duhovniki begunci.

Moliti je treba za duhovniški naraščaj

Med koroškimi Slovenci slišimo pogosto izpoved: Naša pesem je garant narodovega obstoja. Ob pogledu na 90-letno delovanje Sodalitete slovenskih duhovnikov bi dejal: Ob vedno večjem pomanjkanju slovenskih duhovnikov moramo vztrajno in zaupno moliti za duhovniški naraščaj, kajti usoda koroških Slovencev bo tudi v prihodnje v odločilni meri odvisna od dobrih duhovnikov.

Naše ljudstvo je duhovnike zmeraj spoštovalo, njih prizadevanja upoštevalo, njih pobude spremljalo in jih izvajalo. Težko bi bilo našteli vse, kar je dobrega in velikega prišlo od duhovnikov in tako tudi od Sodalitete. Važne pobude posamezników so se s pomočjo Sodalitete duhovno in materialno pomnožile. Hvala Vam, spoštovani duhovniki, da ste pomagali ohranjati v narodu Slomškovo sporočilo: „Sveta vera bodi vam luč, materina beseda pa ključ do zveličavne narodove omike."

V stiski dajemo upanje

Delovanje Koroške zveze Caritas od začetkov do danes

Začetki in temelji delovanja Caritas

Krščanske skupnosti so že v začetku resno vzele naročilo, naj opravljajo telesna in duhovna dela usmiljenja. Tako ima tudi na Koroškem spontana osebna pomoč kakor tudi organizirana Caritas že večstoletno tradicijo. Številne cerkvene socialne ustanove so bile dolgo časa edine, ki so se zavzemale za trpeče ljudi. S svojimi lekarnami in hospici so služili prebivalstvu predvsem redovi kakor elizabetinke, sestre križarke in usmiljeni bratje. Tudi potujoča negovalna služba po hišah je bila nekaj samo po sebi umevnega. Od druge polovice 19. stoletja so bila karitativna združenja (npr. Vincencijevo društvo, Elizabetino društvo, Bonifacijevo društvo) še bolj zavzeta na mnogih socialnih in zdravstvenih področjih ter so veliko pripomogla k zakonski ureditvi tega področja kakor tudi k ustanovitvi javnih socialnih ustanov in bolnišnic.

Ustanovitev Koroške zveze Caritas

V začetku 20. stoletja je industrializacija prinesla s seboj veliko novih socialnih problemov, ki jih je bilo potrebno zaradi njihove teže ustrezno rešiti. Novo ob tem je bilo, da teh problemov ni bilo več mogoče odpraviti v ožjem prostoru, saj so zadevali ves srednjeevropski prostor. Za ciljno reševanje teh problemov je bilo potrebno gibanje. Na podlagi socialne enciklike „Rerum novarum" so poskušali zajeti socialna stremljenja katoliške Cerkve. Povezava vseh že obstoječih moči se je uresničila pod oznako „Caritas" v njenem najširšem smislu kot zavzetost za zapostavljene v naši družbi.

Prva svetovna vojna je socialne probleme še povečala. Prizadevanje mnogih župnij, da bi omilile vsaj najhujšo stisko, je bilo potrebno organizacijsko in strukturno dopolniti in podpreti. Kakor v drugih škofijah so se zato tudi v krško-celovški škofiji različne karitativne pobude združile ter dobile koordinacijo v skupni centrali.

Nalogo take centrale je od maja 1920 opravljalo Tajništvo Caritas. Da pa bi področje telesnih del usmiljenja še posebej uredili, je bilo 21. novembra 1921 ustanovljeno društvo „Koroška zveza Caritas za nego dobrodelnosti in socialno skrbstvo". S tem je bila zagotovljena organizacijska struktura za strokovno, stalno in ves svet zajemajočo pomoč katoliške Cerkve v vedno znova spreminjajoči se družbi.

Na začetku se je Koroška zveza Caritas trudila v akcijah za počitnice otrok in zimsko pomoč ter tako pomagala prebivalstvu, ki je zaradi posledic vojne zelo trpelo. S tako imenovano pobudo „Groš za otroke" je Caritas dobila sredstva, s katerimi je ustanovila in vodila ustanove za otroke in mladostnike. Prav v tem času je v naši škofiji bilo ustanovljenih dvanajst otroških vrtcev.

Nacistični režim je razlastil vse cerkvene socialne ustanove ter Zvezo Caritas omejil le še na nekaj možnosti delovanja.

Naloge Caritas v povojnem času

Po drugi svetovni vojni je Zveza Caritas poskušala z veliko prizadevnostjo spet pridobiti in spraviti v pogon svoje razlaščene ustanove. Poleg

Zimska pomoč koroške Caritas v Beljaku pred drugo svetovno vojno (fotoarhiv Caritas)

tega je Caritas oskrbovala begunce ter, kakor že v prvih letih, koordinirala akcije za počitnice otrok. Na Koroškem so v begunskih taboriščih nastali taborišćni otroški vrtci kakor tudi krojaške in čevljarske delavnice. Ob tem je Caritas podpirala kulturne programe in tudi sama dajala pobude zanje. V okviru naselitvenega programa je s pomočjo sredstev iz tujine moglo najti na Koroškem novo domovino mnogo beguncev.

V 50. letih je prišlo po nasvet tudi mnogo ljudi, ki so se hoteli izseliti iz Koroške, in so tu zvedeli za ustrezne naselitvene države.

Ustanovljeno je bilo tudo mesto za oskrbo vojnih ujetnikov. Tako so na primer v letih 1952–1955 pošiljali Korošcem v Rusijo pakete.

Odločilno vlogo je igrala Caritas tudi pri prevzemu in razdeljevanju tuje pomoči. Do leta 1975 so na Koroškem namensko razdeljevali v velikem obsegu živila, da niti ne govorimo o drugih sredstvih (obleka, čevlji, stanovanjska oprema, pohištvo, itd.).

Naloge Caritas danes

V zadnjih dveh desetletjih smo se za mnoga področja, ki jih je Caritas oskrbovala že od začetka, še bolj zavzeli ter dejavnosti prilagodili družbenim zahtevam.

Med te štejeta socialno svetovanje in socialna pomoč. Tradicionalno pomoč z materialnimi dobrinami in denarjem še razširjajo in dopolnjujejo svetovanje v različnih stiskah, posredovanje pri uradih, informiranje o socialno-pravnih določilih kakor tudi svetovanje prezadolženim ljudem. Naš zunanji socialni oddelek, dnevno zatočišče za osebe brez stalnega bivališča in strehe v Celovcu, kaže nove poti v spremljanju tistih, ki nimajo nikjer več doma. Med naloge socialnega svetovanja in socialne pomoči spada tudi pomoč ob elementarnih nesrečah v domovini. Tudi dolgoletni izkušnji Caritas na področju oskrbovanja beguncev in svetovanja tujcem gre zahvala, da je bilo moč olajšati usodo mnogih ljudi, ki so morali zapustiti svojo domovino.

Solidarnost z žrtvami naravnih nesreč in političnih nemirov v drugih državah je bila prisotna že na začetku delovanja Caritas. V posebej dobrem spominu je pomoč, ki sta je bili po potresih deležni Furlanija v letih 1976–1978 in Južna Italija v letih 1980–1982. Ta čas sodeluje Koroška zveza Caritas s svojo pomočjo v tujini pri projektih v Kairu, Sudanu, Južni Afriki in Zanzibarju kakor tudi pri mnogih nalogah Caritas v Avstriji. V središče pozornosti je Koroška zveza Caritas prišla zaradi pomoči, ki jo je pod vodstvom odgovornega za projekt Petra

Z znamenito akcijo „Sosed v stiski" je Caritas mnogim žrtvam vojne v bivši Jugoslaviji zagotovila preživetje. (Fotoarhiv Caritas)

Quendlerja dajala državam razpadle Jugoslavije. Leta 1991 smo pošiljke pomoči začeli pošiljati v Slovenijo, zatem na Hrvaško in nazadnje v Bosno in Hercegovino. Z akcijo „Streha nad glavo" smo tovrstni pomoči dali velik poudarek. Odločilna pomoč za preživetje mnogih stotisočev ljudi je bila akcija „Sosed v stiski", ki jo je Caritas začela in izpeljala s pomočjo Avstrijske radiotelevizije (ORF) in avstrijskega Rdečega križa.

Iz povojnih otroških počitnic so nastale priljubljene počitnice v Lignanu za številne otroke, družine, upokojence in invalidne ljudi.

Med tradicionalnimi področji, na katerih deluje Caritas, so tudi cerkveni župnijski vrtci. Poseben referat za otroške vrtce v okviru Caritas skrbi skupaj z župnijami, redovnimi skupnostmi in občinami za strokovno pedagoško svetovanje in spremljanje otroških vrtnaric kakor tudi za organizacijsko in finančno podporo 54 otroških vrtcev, 2 otroških jasli in 6 zavetišč.

Skrb za spremljanje in strokovno izobraževanje mladih ljudi imata pri Caritas že dolgo tradicijo. Kot

„Predšola za družino in ženske poklice" je leta 1953 nastala Strokovna šola za socialne poklice I. Ta šola dandanes omogoča fantom in dekletom, da se ciljno pripravijo na socialni poklic oz. da preverijo svoje sposobnosti zanj. Da bi mogli izobraziti dobro kvalificirane negovalke in negovalce kakor tudi pedagoge za invalidne ljudi, je leta 1985 Zveza Caritas ustanovila še Strokovno šolo za socialne poklice II. V ustanovah Caritas deluje že mnogo absolventk in absolventov te šole.

Učenke, ki obiskujejo v Celovcu posebne šole, imajo možnost stanovati v Domu za dijakinje v Krivi Vrbi, kjer lahko doživijo skupnost.

Mnogo ustanov in ponudb pomoči je zaradi spremenjenih družbenih razmer in novih sociooloških spoznanj nastalo na novo.

Na Koroškem je škofijska sinoda 1971/72 pripomogla, da se je po delni zakonski dopustitvi splava ustanovil materinski sklad kot konkretna pomoč za varstvo življenja.

Odgovor na stiske našega časa so tudi različne svetovalne službe. Januarja 1974 je nastala prva življenjska posvetovalnica. Sčasoma smo svetovalno ponudbo dopolnili s psihoterapijo in družinskim svetovanjem. Ustrezno izobrazbo omogoča Šola za zakonske in družinske svetovalce. Zaradi obsežne ponudbe se je življenjska svetovalnica julija 1997 preimenovala v Inštitut za družinsko svetovanje in psihoterapijo. Ljudem, ki iščejo pomoč v krizah, v stiskah socialne narave, pri zakonskih in partnerskih problemih ob sožitju z drugimi družinskimi člani in pri težavah ob obvladovanju lastnega življenja, je na voljo sedem posvetovalnic na celem Koroškem.

Skrb za stare in invalidne ljudi spada med tradicionalne dejavnosti Koroške zveze Caritas.
(Fotoarhiv Caritas)

Prav tako so po vsej Koroški na voljo posvetovalnice o nevarnosti mamil. Ljudje, ki so zašli v odvisnost, in njihovi sorodniki najdejo v njih nasvet in pomoč. Velik pomen imajo programi za preventivo pri odvisnostih, npr. posebne učne ure in šolanja za zainteresirane.

Dušno pastirstvo po telefonu omogoča od leta 1977, da najde pomoč v pogovoru vsak človek v stiski, obupu ali v nevarnosti za samomor.

Prebivalstvo v naši deželi se stara. Skrb Caritas za stare ljudi se je zato še okrepila. Tej skupini oseb se posveča poseben referat za delo s starimi ljudmi z različnimi ponudbami (npr. ples upokojencev, skupni dnevi za starejše ljudi...). Mnogo starih ljudi potrebuje prej ali slej tudi nego. Kjer je možna ta oskrba v okviru lastne družine, organizira referat za delo s starimi ljudmi šolanja in tečaje v župnijah in občinah, kar sorodnikom olajša delo pri tem služenju. Če pa nega v okviru družinskih članov ni več mogoča, ponuja Caritas možnost nege v katerem od svojih šestih domov za stare in onemogle.

Poseben prispevek k sodobni oskrbi invalidnih oseb je „Hiša Martin", dnevno zatočišče za prizadete v Brežah.

Leta 1977 smo vpeljali zbiranje starih tekstilij. S prodajo velikih količin starih tekstilij velikemu odjemalcu se zbirajo dohodki, ki olajšajo financiranje naših ponudb. Leta 1997 se je vsakoletna nabirka še dopolnila in razširila zaradi kontejnerskega zbiralnega sistema. Da bi v okviru socialnega svetovanja in socialne pomoči posodobili pomoč z materialnimi dobrinami, smo odprli štiri prodajalne oblek in dve prodajalni pohištva.

Na vseh področjih delovanja se Caritas zelo trudi za sodelovanje z župnijami. Koroška zveza Caritas ne opravlja le konkretnega dela, ampak poskuša izboljšati odnos med iskalci pomoči in pomočniki, obenem pa spodbuditi k okrepljenemu sodelovanju in medsebojni podpori.

Dr. Viktor Omelko, ravnatelj Caritas
Iz nemščine prevedel Stanislav M. Maršič

Podelitev Tischlerjeve nagrade Micki Miškulnik

Celovec, 23. januarja 1997

Predsednik NSKS Nanti Olip in predsednik KKZ dr. Janko Zerzer podeljujeta Tischlerjevo nagrado 1997 Micki Miškulnik.

Spoštovani častni gostje, spoštovana letošnja prejemnica Tischlerjeve nagrade, draga Micka!

Š, č, ž – so črke, ki so nameščene na pisalnem stroju čisto ob robu. Se piše ime Miškulnik ali Mischkulnig? Treba je izbrati črke, treba se je odločiti.

Prav te črke š, č, ž so ležale in še ležijo kot mračna senca nad koroško stvarnostjo. So opomin, so dokaz prisotnosti slovenskega jezika in imen na Koroškem.

Š, č, ž – te črke so preživele ukaz: „Macht mir das Land deutsch!" Š, č, ž je potreboval za svoje preživetje na Koroškem koroške Slovenke in Slovence, ljudi, ki so se tega zavedali, ki niso pristali na to, da se to lahko opiše tudi s *sch*, *tsch*, ljudi, kot je to današnja slavljenka, naša Micka.

Ustanovitelj NSKS in oče slovenske gimnazije dr. Tischler se je zavedal, da potrebujemo koroški Slovenci izobraževalno ustanovo, ki bo posredovala slovenščino, jo izpopolnjevala in po absolventih te ustanove dajala naprej, po učiteljih, duhovnikih, gospodarstvenikih, zdravnikih, odvetnikih, itd.

Slovenščina in z njo vred slovenska narodna skupnost je doživela hude udarce, kljub temu je preživela vse navale potujčevanja, izdiranja izvirnega, prikrivanja resnic. Samoumevnost slovenske besede se je morala dostikrat umakniti nasilju: „Kärntner sprich deutsch!"

Micka Miškulnik se svojega izvora nikdar ni sramovala, bila je vedno koroška Slovenka in ne kake vrste dvojezična Korošica. Za to svoje se je zavzemala ob vsaki priložnosti in na vseh življenjskih področjih, čeprav ob tem ni zbolela za pojavi, ki se danes trosijo med nas: etnostres, etnocentrizem ali celo kaka etnodepresija.

Slovenščina je ostala prisotna v javnosti – v kulturnem življenju, v občinskem odboru – tam, kjer je treba zastaviti besedo. Svoje ljubiti, drugo spoštovati, oboje pa obvladati – to je tolerantna drža in obetajoč izziv za Korošico, za Korošca – to držo pa upravičeno pričakujemo v enaki meri od soseda v deželi. Skoraj vsi politiki v deželi se izrekajo za kulturno in jezikovno bogastvo te dežele, le premikov in konkretnih dejanj je premalo.

Slovenščina na uradih in v občinskih odborih – skoraj vedno se znajdemo v položaju prosečega, v mislih večinskega odločanja, ki za slovenščino nimajo zadostnega posluha.

Slovenski občinski odborniki EL in na drugih samostojnih občinskih listah smo vedno smatrali slovenščino kot del celote komunalne politike. Kot taki so vedno nastopali in bili tudi upoštevani od drugih – kot najbolj avtentični interpreti interesov narodne skupnosti in dvojezične južne Koroške nasploh.

Kandidatura na samostojnih listah terja celega človeka. Nesporno bi bilo lažje, kot to opažamo pri drugih, da se plašč materinščine odvrže oz. obleče le za tolažbo, če se govori o izboljšanju klime v deželi, o politiki *step by step* – korak za korakom, stopnico za stopnico. Naša naloga je, da stojimo na konkretnih stopnicah že danes, ko gre za vidno in slišno prisotnost slovenščine v deželi.

Kaj pomaga govoriti o stopnicah, ko v posameznih primerih primanjkuje ljudi, ki bi imeli pokončno držo, da bi se na te stopnice tudi postavili? Slovenski občinski odborniki, kulturni delavci, naši gospodarstveniki, slovenski duhovniki in drugi vsak dan stojijo na stopnicah uveljavljene dvojezičnosti.

Politika Micke Miškulnik je v resnici politika *step by step*. To, kar mi po zakonu gre, od tega ne odstopam. Kar je moja pravica, o tem ne morem glasovati v občinskih odborih, to mi zagotavljajo država in mednarodne pogodbe. Če mi kot lojalni državljani izpolnjujemo svoje obveznosti do države, upravičeno zahtevamo, da tudi država izpolni obveznosti, ki jih ima do nas. Ne bi želel naštevati, česa nam ne dajo, ne dovoljujejo, kaj vse se postavlja pod vprašaj. V naši sredi imamo slavljenko, ki je živ dokaz za to, da je zapisana pravica eno, izterjana in uveljavljena pa drugo. Zato se je treba zavzeti sam, in to ob vsaki priložnosti.

Micka Miškulnik je lik človeka, ki s svojo doslednostjo bodri in opogumlja nas mlajše. Od nje pa se tudi lahko naučimo, da pokončna hoja in dosledno zavzemanje za slovenščino ni vedno najlažje, da odlikuje in oblikuje človeka kot osebnost. Kot občinska odbornica in kulturna delavka je kot stalna budilka v javnosti, da smo dežela dveh jezikov in kultur. Kjer slovenski občinski odborniki niso več izvoljeni v občinske odbore, tam izginja iz javnega življenja tudi slovenščina.

Pot integracije v stranke nam opisujejo kot zveličavno pot – treba da je od znotraj delovati in prepričati strankine kolege, da se bodo zavzemali za naše interese. Načelo je obetavno, le rezultati so tako medli, da se bomo ob njih posušili.

Narodna skupnost potrebuje zaveznike in sogovornike v večinskem narodu. Veseli smo, da jih imamo, in tudi naprej jih bomo iskali. Pri srečanjih in stikih s prijatelji iz večinskega naroda ugotavljamo, da so možne skupne iniciative, da je pogovor možen, da se ozračje v deželi izboljšuje – največje težave s tem ima očitno le politika, ki daleč zaostaja za dejanskim stanjem odnosov med ljudmi obeh narodnosti v deželi. Ko je treba reševati konkretne probleme, so dostikrat največja ovira pri tem ustrahovani politiki, ki iz golega strahu odločajo tako, da ne bi prišli v kako konfliktno situacijo, ki bi stala kak glas pri volitvah.

Kdor pa v politiki živi in deluje, ta ve, da brez konfliktov ne gre, ker so ljudje različnega mnenja. Edina možnost reševanja problemov brez razjasnjenja pogledov – konfliktov – je ta, da eden molči. Po navadi je to šibkejši. Temu bi sledilo, da bi v primeru narodnostnih vprašanj morala umolkniti vedno manjšina – ta molk pa pomeni tiho, neopazno, a tem hitrejšo in učinkovitejšo asimilacijo.

Asimilacijski proces pa ima zelo usodne stranske učinke. Pozabiti to, kar si, pomeni dostikrat, da udrihaš po lastni preteklosti, po lastnih koreninah.

Micka se je vedno dosledno zavzemala in se še danes zavzema za svojo materinščino v javnosti. Doživetja in ravnanje podivjanih tolp v zvezi z ortstafelsturmom je niso upognili. Enako je doživela, ko so hoteli dodati božičnemu drevesu v Št. Jakobu v Rožu tudi slovensko božično voščilo.

Da je za njo urejena uporaba slovenščine kot uradnega jezika na občini in pri pristojnih deželnih in državnih ustanovah, je bil dolg, a dosleden boj Micke Miškulnik, ki je vreden vsega spoštovanja, zlasti pa posnemanja. Dosegla je, da dobiva dopise v slovenskem jeziku, in se upošteva pravilna slovenska pisava š, č, ž.

V domači občini brani slovensko kulturno dediščino. Tako npr. odločno nastopa proti ignoriranju ali izbrisanju domačih izrazov in osebnosti ob poimenovanju cest v občini. Z rajnim možem Mirom je ustanovila „Društvo upokojencev" v Št. Jakobu v Rožu in spodbudila in pomagala pri ustanovitvi takih društev tudi v Pliberku in Dobrli vasi. Na tem področju je opravila pionirsko delo v naši narodni skupnosti. Ne po strankarskopolitičnih interesih opredeljeni pensionistenverbandi, temveč domača slovenska društva upokojencev so ji bila pri srcu. V okviru teh društev ne skrbijo le za družabnost, ampak predvsem tudi za kulturne dejavnosti.

Micka Miškulnik je ustanoviteljica in glavna urednica četrtletnega časopisa „Naš upokojenec", ki izhaja kot priloga NAŠEGA TEDNIKA. Prva številka je izšla 15. avgusta 1991. Ne le upokojenci, tudi drugi rojaki ga radi prebirajo. Micka Miškulnik je soustanoviteljica Narodopisnega inštituta „Urban Jarnik", je velika prijateljica slovenske literature, marljiva zbirateljica pisnih dokumentov in varuhinja narodnega izročila. Rada pomaga znanstvenikom pri odkrivanju narodopisnih zakladov; bogato arhivsko gradivo pa je izročila tudi že Slovenskemu znanstvenemu inštitutu.

V znamenje priznanja in zahvale podeljujeta NSKS in KKZ Tischlerjevo nagrado naši Micki Miškulnik. Micka, Bog te živi še mnogo let!

Nanti Olip

Simon Wiesenthal leta 1992 na judovskem pokopališču, ki so ga neznani storilci oskrunili s kljukastimi križi in znaki SS.

Simon Wiesenthal – življenje proti pozabi

Simon Wiesenthal se je rodil 31. decembra 1908 v galicijskem kraju Buczacz v takratni avstroogrski monarhiji kot sin bogatega trgovca. Že njegovo otroštvo ni bilo mirno. Njegov oče je namreč padel leta 1915 v boju z Rusi. Istega leta so Buczacz zavzele ruske čete in konec leta 1915 se je gospa Wiesenthal z obema sinovoma umaknila na Dunaj. Starejši sin Simon je tukaj dve leti obiskoval ljudsko šolo.

Ko so se ruske čete leta 1917 iz Galicije umaknile, se je v svojo domovino vrnilo mnogo Judov, med njimi tudi Wiesenthalovi. Po premirju je vzhodna Galicija postala za tri mesece neodvisna zahodnoukrajinska republika, zatem pa so področje zasedle poljske čete. Prebivalci Buczacza so postali poljski državljani. Zatem je leta 1920 izbruhnila poljsko-ruska vojna, v kateri so v Buczacz prišli boljševistični vojaki in ukrajinska konjenica. Ti so plenili, morili in preganjali predvsem Jude. Po koncu bojev je Buczacz, kjer je Wiesenthal obiskoval gimnazijo, spet postal poljski. Leta 1925 se je njegova mati poročila z lastnikom opekarne iz karpatske Doline. Po maturi je hotel na tehnični visoki šoli študirati arhitekturo, vendar so mu kot Judu zaradi omejitve študijskih mest *(numerus clausus)* pot do študija preprečili. Zaradi tega je štiri leta študiral v Pragi, svoje akademske naslove pa je nostrificiral v Lvovu. Leta 1936 se je poročil s svojo soštudentko Cylo Müller. Ta je bila njegova mladostna ljubezen in mu je še danes vdana v srečnem zakonu.

Z začetkom 2. svetovne vojne oz. s pogodbo med Stalinom in Hitlerjem poleti 1939 se je končalo nekaj mirnih let Wiesenthalovih. Na podlagi pogodbe so Lvov sredi septembra zasedle sovjetske čete. Tem je sledil NKVD in preganjanje, ki je prizadelo predvsem judovske državljane. Wiesenthalov očim je bil aretiran in je umrl v zaporu. Tudi Simonov brat, trgovec v Stanislavu, je bil aretiran in so ga leta 1941 pred umikom Rusov ustrelili Nemci kot političnega zapornika. Mati Simona Wiesenthala se je preselila k njemu in njegovi ženi. Vsem trem je preskrbel redni potni list, zaradi česar so smeli ostati v Lvovu.

6. julija je Wiesenthalove in nekega prijatelja, ki so se skrili v kleti, odkril ukrajinski pomožni policist, jih aretiral in spravil v zapor Brigidki. Na zaporniškem dvorišču so Ukrajinci streljali Jude vrsto za vrsto. Malo pred tem, ko bi na vrsto prišli Wiesen-

Judovski prisilni delavci v Beli Rusiji med drugo svetovno vojno. Tudi Simona Wiesenthala so nacisti prisilili k delu. Pred množičnimi streljanji se je nekajkrat le za las rešil. (Slika iz kataloga „Vernichtungskrieg. Verbrechen der Wehrmacht 1941–1944").

thalovi, so se oglasili cerkveni zvonovi ter povabili k večernicam. Ukrajinci so takoj prenehali s streljanjem ter preživele zaprli v zaporniške celice. Še isto noč je neki Simonov nekdanji preddelavec, Poljak, Wiesenthalove in prijatelja osvobodil. Nekaj tednov kasneje so Wiesenthala, njegovo ženo in njegovo mater pregnali iz njihovega stanovanja ter jih spravili v lvovski geto, ki so ga ustanovili Nemci. Od tam sta Simon in Cyla prišla v bližnje pokončevalno taborišče Jaworska. Mati je morala ostati v getu, od koder so jo leta 1942 pred očmi njenega sina deportirali v Belsen, kjer so jo ubili.

Simona in Cylo so sredi leta 1942 preselili v taborišče za prisilne delavce, ki je bilo pod okriljem Delavnic za izboljšanje vzhodne železnice (OAW). Cyla je morala delati v delavnici za lokomotive, Simon pa je moral na zaplenjene lokomotive slikati rajhovskega orla s kljukastim križem. Ko je vodja taborišča po denunciaciji zvedel, da je Wiesenthal arhitekt, ga je uporabil kot tehničnega risarja. Pred začetkom velike deportacije se je Simon odločil, da bo rešil vsaj svojo ženo. Neki poljski ilegalni borec jo je ponoči pretihotapil iz delovnega taborišča ter jo spravil do nekega arhitekta v Lublinu. Tam so jo še pravočasno opozorili, tako da je znova zbežala ter se vrnila v Lvov, kjer je ponoči skozi bodečo žico spet videla Simona ter mu povedala o svoji usodi. Simonu je zanjo v teku enega dneva uspelo od poljskega ilegalnega odporniškega gibanja, kateremu je skrivaj narisal načrt taborišča, dobiti narejene dokumente ter nastavitev in stanovanje v Varšavi, kjer je potem živela kot Irena Kowalska. 20. aprila 1943 je neki esesovski *unterscharführer* odpeljal Simona od njegovega dela naravnost v taborišče k množičnemu streljanju. Simon je bil znova rešen zadnji hip, saj je njegovemu neposredno nadrejenemu, nadinšpektorju Kohlrautzu, uspelo preko nekega esesovca potegniti ga iz pokola. Kohlrautz, ki je Wiesenthalu celo dovolil, da je v svoji pisalni mizi skril dve pištoli, je leta 1944 padel na vzhodni fronti. Wiesenthal je ostal temu prav tako hvaležen kakor enako *človeškemu* voditelju OAW Guenthertu, članu NSDAP, ki je tudi bil pripravljen pomagati.

Ko so jeseni 1943 Jude, ki so bili nameščeni na zemljišču delavnic, vsak večer odvažali v pokončevalno taborišče, je Wiesenthal 2. oktobra 1943 s tihim dovoljenjem Kohlrautza pobegnil ter mesec dni preživel v skednju poljskih kmetov v bližnji vasi. Potem so taborišče razpustili ter večino ujetnikov postrelili. Esesovci so prečesavali vso okolico. Wiesenthal se je zato s svojim prijateljem Scheinmannom, s katerim je pobegnil, skrival osem dni v njegovem stanovanju v omari. Zatem sta se skrila v pritličnem stanovanju drugega prijatelja. Tam sta se ob hišnih preiskavah zarila v luknji, ki sta si jih izkopala v ta namen, ter luknji pokrila z deskami. 13. aprila 1944 so ju vseeno odkrili ter aretirali. Tik pred ustrelitvijo je Wiesenthalovo življenje bilo znova rešeno, kakor po čudežu že dvakrat, tokrat celo „po

zaslugi" esesovcev. Ti so si 34 preživelih od skupaj 149.000 lvovskih Judov vzeli za življenjsko zavarovanje. „Dokler so esesovci morali koga stražiti, jim ni bilo treba iti na fronto," je spoznal Wiesenthal. Esesovci so svoje *varovance* vlačili po celi Poljski ter jih 15. oktobra 1944 spravili v pokončevalno taborišče Großrosen pri Wroclawu. Tam je Wiesenthal zvedel, da je njegova žena med varšavsko vstajo zgorela, ko so nemški metalci ognja obstreljevali Topielovo cesto. Cyla pa je že avgusta dobila iz Lvova novico, da so Simona aretirali in da je mrtev. Na srečo ni bila ne ena ne druga informacija resnična, čeprav sta Simon in Cyla bila o njih prepričana do jeseni 1945.

Ko je v začetku januarja 1945 bila rdeča armada že tik pred Großrosenom, so zapornike nagnali v Buchenwald, od tam pa so jih med 3. in 7. februarjem na odprtih tovornjakih prepeljali v pokončevalno taborišče Mauthausen. Buchenwald je zapustilo 3.000 ujetnikov, v Mauthausen pa jih je živih prišlo 1.200. Tam so Wiesenthala razporedili v blok IV, *blok smrti,* delovno nesposobnih ujetnikov. Wiesenthal je trpel lakoto, vendar je še delal, saj je med drugim risal načrte za kavarno, ki ko je po vojni nameraval odpreti neki poljski sojetnik; tehtal je slabih petdeset kilogramov, ko so 5. maja 1945 taborišče osvobodili Američani. Še zmeraj je bil zelo slaboten, ko se je ponudil Američanom za sodelovanje v komisiji za vojne zločine. Od takrat je najprej v Mauthausenu, nato pa v Linzu do leta 1947 v sodelovanju z ameriško vojsko in ameriškimi obveščevalnimi službami iskal ne le vojne zločince, ampak je zbral ter dal naprej mnogo informacij o preživelih jetnikih in prisilnih delavcih ter združeval družine. Spet je našel svojo ženo, ki je iz goreče Varšave še pravočasno zbežala v Nemčijo ter se po koncu vojne vrnila na Poljsko. Po prvem velikem veselju ob snidenju sta ugotovila, da sta izgubila vse sorodnike – 89 ljudi. Zato sta sklenila, da bosta znova ustanovila družino.

Leta 1947 je Wiesenthal odprl v Linzu lasten judovski dokumentacijski center s 30 prostimi sodelavci. Ker Američanov in Rusov v času hladne vojne odkrivanje nemških vojnih zločinov ni več zelo zanimalo, je svoj center v Linzu leta 1954 zaprl. Vse akte – skupaj težke več ko petsto kilogramov – je dal prepeljati v Jeruzalem v Inštitut Yad-Vashem. Pri sebi je ohranil en sam dosje, dosje o Adolfu Eichmannu, organizatorju *„dokončne rešitve" („Endlösung").* Čeprav je Wiesenthal zdaj delal za institucije, ki so pomagale beguncem iz Vzhoda, je še naprej iskal Eichmanna. Njegove informacije so izraelski tajni službi končno omogočile, da je Eichmanna, ki je živel v Buenos Airesu pod imenom Ricardo Clement, leta 1959 odkrila, prijela ter ga spravila v Izrael, kjer je bil po velikem procesu leta 1961 obsojen na smrt.

Odkritje Eichmanna je gotovo bil Wiesenthalov najbolj spektakularen uspeh. Učinek tega uspeha je bil zanj povod, da je v skromnih okvirih leta 1961 odprl na Dunaju na Rudolfsplatzu nov dokumentacijski center, ki kot arhiv obstaja še danes. Wiesenthalov pronicljiv um, njegova sposobnost kombiniranja, vztrajnost in potrpežljivost so pripomogli, da so bili aretirani, a ne zmeraj obsojeni: oblastnik Vilne Franz Murer, Erich Rajakowitsch, ki je organiziral transporte smrti na Nizozemskem, komandant pokončevalnih taborišč Treblinka in Sobibor Franz Stangl, in drugi težki vojni zločinci. Vsega skupaj jih je spravil pred sodišče več ko 1.100. Tudi takrat ni bil nikakršen *lovec na ljudi,* temveč detektiv, ki je iskal in našel množične morilce. Kar je Wiesenthala vodilo k tem dolgoletnim nehvaležnim naporom, ki jih je pogosto prenašal čisto sam, le po nalogu svoje vesti, je imelo s povračilom nekaj opravka le v prvih mesecih po njegovi osvoboditvi. Pravi razlog za njegovo delovanje postane posebej jasen v primeru Karla Silberbauerja, moža, ki je aretiral Ano Frank ter do leta 1963 nepoznan živel na Dunaju kot policist. Wiesenthal ga je začel iskati, ko so leta 1958 z antisemitskimi demonstracijami motili predstavo „Dnevnik Ane Frank" v Deželnem gledališču v Linzu. Iskal ga je pet let.

Že leta 1944 mu je neki esesovec, kateremu je Wiesenthal dejal, da bo v Ameriki po vojni poročal o taboriščih smrti, pojasnil, da mu tega ne bodo verjeli. Rekli bodo, da je Wiesenthal nor, in morda bo zaradi tega prišel celó v norišnico. Nihče da ne more verjeti v zločine, ki jih ni doživel sam. Wiesenthal sam je že zgodaj vedel, da je sto mrtvih tragedija, milijon žrtev pa samo še statistika in da lahko človeška sodišča take zločine kaznujejo kvečjemu simbolično. Seveda sta proces proti Eichmannu in proces v zvezi z Auschwitzom odkrila tudi grozljivo *banalnost zla,* obenem pa tudi pokazala, kako hitro lahko *normalni, neopazni* državljani po naročilu in zaradi priložnosti postanejo množični morilci in sadisti. Najbolj znane in najbolj pretresljive Wiesenthalove knjige so njegovi spomini *In morilci živijo,* njegova poročila o človeških usodah kakor *Maks in Helena* pa *Sončnica,* v katerih sprašuje sebe in svet, ali zmore, sme ali mora odpustiti celó on, in knjiga *Pravica, ne maščevanje,* ki je vodilo njegovega življenjskega dela.

Wiesenthal že dolgo več ne dela razlike med *črnim* in *belim,* saj pozna mnogo vmesnih stopenj in sivih odtenkov – tudi pri Judih.

Dve mesti iz Wiesenthalovih spominov gotovo ne ganejo prav posebej samo mene. Kmalu po

vojni je z neko komisijo, v kateri je bil tudi mlad Jud iz karpatske Ukrajine, v nekem samotnem štajerskem gradu našel tisoče nabožnih judovskih knjig: Sveta pisma, molitvenike, izdaje Talmuda. Mladi mož je segel po nekem molitveniku, ga odprl ter se onesvestil. Knjižica je bila last njegove v Treblinki umorjene sestre, ki je v očitno veliki vznemirjenosti zapisala na prvo stran: „Pravkar so prišli v mesto. V nekaj minutah bodo v naši hiši. Če bo kdo našel molitvenik, naj obvesti mojega brata." In potem kot zadnji *post scriptum*: „Ne pozabite nas! Ne pozabite naših morilcev! Oni..." s tem se je končal zapis.

Simon Wiesenthal je rekel mlademu možu, potem ko je ta prišel nekoliko k sebi: „V tem jaz ne vidim le sporočila neke sestre, ampak sporočilo milijonov. Naša dolžnost je, da izpolnimo to poslednjo željo."

Kasneje, na Dunaju, je neki preživeli človek, ki je bil draguljar in je to znova postal, vprašal Wiesenthala, zakaj ni potegnil črte pod preteklost ter ni znova postal arhitekt. Vprašujoči je bil veren Jud in tudi Wiesenthal verjame v onstranstvo. Odgovoril mu je: „Ko bomo prišli v drugi svet in se bomo srečali z milijoni Judov, ki so pomrli v taboriščih, pa nas bodo ti vprašali ‚Kaj ste delali?', bo prišlo mnogo odgovorov. Ti boš rekel: ‚Postal sem draguljar.' Drug bo rekel: ‚Gradil sem hiše.' Jaz pa bom rekel: ‚Jaz vas nisem pozabil.'"

Simon Wiesenthal pa ni iztrgal pozabi le pomorjenih Judov. Pomorjenih Ciganov se je prav tako spominjal kakor tisoče italijanskih vojakov, postreljenih na grškem otoku Kefalerina. Opozarja na kršitve človekovih pravic v današnjem svetu, pa naj se dogajajo kjerkoli, na primer v Bosni. Že leta svari pred neonacisti ne le pri nas, ampak še posebej v ZDA.

Simon Wiesenthal je rekel o sebi: „Nisem noben govornik ob spominskih dnevih, ampak zame je vsak dan spominski dan." Temu spominjanju služi tudi leta 1977 ustanovljeno in leta 1978 odprto središče „Simon Wiesenthal Center for Holocaust Studies" na Vashiva University v Los Angelesu. Wiesenthal je prejemnik mnogih mednarodnih odlikovanj in častnih doktoratov; pozno, vendar ne prepozno je postal tudi častni doktor dunajske univerze in častni meščan Dunaja. O njem je bilo napisanih že nekaj knjig.

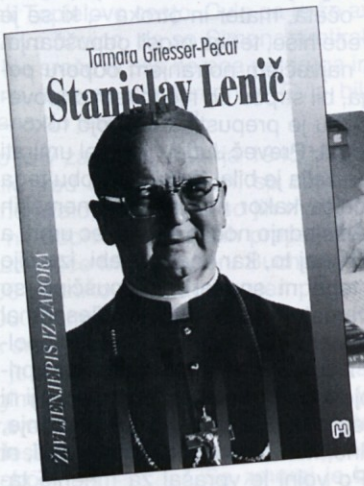
Čeprav je življenje in neutrudno delo Simona Wiesenthala služilo predvsem pravičnosti, se Wiesenthal odlikuje tudi po strpnosti. Kako jo je on sam dokazal, je opisal v svoji tudi po mojem mnenju najlepši in najbolj ganljivi knjigi „Sončnica". Knjiga je prvič izšla leta 1969 in govori izključno *o krivdi in odpuščanju* kot prav osebnem Wiesenthalovem problemu. Wiesenthal je bil ujetnik v taborišču za prisilne delavce v Lvovu, ko ga je nekega dne bolničarka Rdečega križa vodila k umirajočemu esesovcu v lazaret v nekdanji tehnični visoki šoli, na kateri je študiral tudi Wiesenthal. Esesovec, po izvoru iz katoliške družine, je z zadnjimi močmi poročal Wiesenthalu, na katerega je gledal kot na zastopnika vseh preganjanih Judov, kako je postrelil neko družino – očeta, mater in otroka –, ki se je hotela rešiti iz goreče hiše, ter ga prosil odpuščanja. Wiesenthal je ob največjem notranjem odporu poslušal umirajočega, bil strpen ob njegovem pripovedovanju, občasno mu je prepustil tudi svojo roko – odpustiti mu ni mogel. Preveč Judov je videl umirati in njegova takratna želja je bila, da bi na grobu tega vojaka rasla sončnica kakor na grobovih nemških vojakov v Lvovu. Naslednjo noč je esesovec umrl, a pred tem je naročil, naj to, kar ima pri sebi, izročijo Wiesenhalu. Ta tega ni sprejel in zapuščino so poslali pokojnikovi materi. Leta 1947 je Wiesenthal obiskal njegovo mater v Stuttgartu. Našel je popolnoma osamljeno, žalujočo vdovo, ki je v solzah pripovedovala o svojem pridnem sinu. Wiesenthal ji ni pripovedoval o njegovi krivdi. Vendar ga vprašanje, ali je ravnal pravilno, ko umirajočemu ni odpustil, ni pustilo pri miru. Po vojni je vprašal za mnenje takratne moralne avtoritete – od Jeana Améryja preko Helmuta Gollwitzerja do Carla Zuckmayerja. Vsi so spoznali razsežnosti Wiesenthalovega vprašanja, več od njih mu je dalo prav – *nihče ne more odpuščati tega, kar so pretrpeli drugi* –, drugi kakor Gustav Heinemann in Leon Poliakow pa so bili mnenja, da *nobeno pravo in noben zakon ne obstaja brez milosti.*

Kdor ima čast Wiesenthala osebno poznati kakor jaz, temu se zdi verjetno, da ob pravici in pravičnosti spremlja Wiesenthala vse do danes tudi vprašanje o strpnosti in odpuščanju. V svojih leta 1988 objavljenih spominih Wiesenthal poroča, da sta kalifornijski senat in reprezentančni dom dovolila dar petih milijonov dolarjev, da bi v okviru centra Simona Wiesenthala ustanovili *Muzej strpnosti*, in pravi: „Vem, da bi se ta muzej moral pravzaprav imenovati *Muzej nestrpnosti*, kajti govori predvsem o primerih preganjanja. Toda en del razstavnih predmetov je posvečen odporu, ki so ga izvajali prav v teh grozljivih časih preganjanja. In jaz sem optimist, zato verjamem, da zmore nestrpnost gospodovati našemu življenju le v nekaterih obdobjih in bo nazadnje zmagala strpnost."

Erika Weinzierl

Iz nemščine prevedel Stanislav M. Maršič

NEKAJ MISLI O KNJIGI „STANISLAV LENIČ“:

*Avtorica knjige **Stanislav Lenič. Življenjepis iz zapora** s škofijskim kanclerjem Francetom Vrhuncem ob predstavitvi knjige v domu Sodalitas v Tinjah.*

Življenjepis iz zapora

Marsikdo v Sloveniji misli, da ne glede na to, kaj je enkrat bilo, ne smemo odpirati starih ran in s tem povzročati novega nemira in spora, ampak da moramo preteklost pustiti v miru in pogled obrniti samo v prihodnost. Menim, da je takšno stališče popolnoma napačno – in to prav zaradi prihodnosti in naše odgovornosti do mlajših generacij. Preteklost, zlasti če je tako mlada, kot je komunistična, mora biti obdelana. To pa ne pomeni farizejstva oz. moralnega obtoževanja, ampak bo naše razumevanje ljudi, ki so seveda bili otroci svojega časa, raslo – ampak le, če smo prav razumeli preteklost. Ne smemo zamolčati dejstev – tudi tistih posebno strašnih ne, ki so najbolj poučna. Poleg tega bosta rasla laž in sumničenje, če ne bomo pripravljeni prikazati preteklih dogajanj tako verodostojno kot le mogoče, brez vsakega olepšavanja, kajti le tako lahko preprečimo, da bi preteklost kdo politično zlorabljal ter s tem zastrupljal ozračje, ki ga potrebujemo za boljšo in lepšo prihodnost. Bilo bi naravnost groteskno, ko bi na eni strani svet tudi po 50 letih od Nemčije upravičeno zahteval, da se sooči z nacistično preteklostjo, na drugi strani pa bi mi sami po komaj šestih letih zapirali pokrov arhivskih spisov ter s tem obsodili zgodovinarje na molk.

Seveda so motivi tistih, ki mislijo, da je najboljše preteklost zamolčati, večinoma pozitivni. Mislijo, da s tem služijo miru in spravi med ljudmi. Razložila sem že, da žal ni tako. Poleg teh pa je mnogo ljudi, delno celo na vplivnejših položajih, ki iz političnih in osebnih razlogov nočejo odkrivati preteklosti. Nekateri od teh so osebno obremenjeni in jih je strah pred resnico. Bilo bi skrajno nepošteno in bi nasprotovalo nalogi zgodovinske vede, če bi se ozirali na te ljudi ter s tem dopuščali, da se slika preteklosti ponovno popači. Veliko je laži in zmot, zgodovinska resnica pa je samo ena. Čeprav je ne bomo nikoli popolnoma dosegli, je naloga zgodovinarjev, da zmote neprestano popravljajo. Zgodovina torej ni nekaj statičnega. Sprava je pomembna, toda na temelju laži do sprave ne bo nikoli prišlo.

Ena najbolj perečih tem polpretekle slovenske zgodovine je odnos komunistične oblasti do katoliške Cerkve. Še leta 1970 je Republiški sekretariat za notranje zadeve SR Slovenije v strogo zaupnem

priročniku, ki je služil strokovni vzgoji RSNZ, opredelil Cerkev kot notranjega sovražnika.[1] Samo v ljubljanski škofiji je bilo do leta 1959 kar 272 duhovnikov zaporu, veliko teh je bilo obsojenih na dolga leta prisilnega dela. Med njimi je bil tudi poznejši pomožni škof dr. Stanislav Lenič, ki je bil med vojno tajnik ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana. Leniča je Udba (policija v komunistični Jugoslaviji; op. ured.) zaprla 29. avgusta 1947. 23. decembra 1947 je bil na procesu skupaj s kanonikom Josipom Šimencem in lazaristom Matijo Čontalo obsojen na šest let odvzema prostosti s prisilnim delom, na izgubo političnih pravic za dobo dveh let in na zaplembo celotnega premoženja. Po pritožbi je bila kazen 5. februarja 1948 zvišana na dvanajst let prisilnega dela, na zaplembo vsega premoženja in na izgubo političnih pravic za dobo štirih let. Od tega je presedel v različnih zaporih 8 let in pol, 26 mesecev v samici (dvakrat po eno leto, enkrat pol leta), očitno zato, ker mu Udba ni uspela zlomiti hrbtenice. Svoje stališče je v zaporu opisal tako: *„Sedaj konkretno kot logičen človek stojim pred naslednjim dejstvom. Meni je religija najsvetejše notranje prepričanje, vsajeno mi z mladega v dušo, tekom 20 letnega šolanja tako razumsko utemeljeno in usidrano v moji notranjosti, da bi ga za nobeno ceno ne dal iztrgati iz sebe. Poleg tega sem duhovnik in je moja življenjska naloga, da za vero delam in jo širim naprej. Če pa jaz aktivno sodelujem pri izgradnji socializma, se logično pravi, da pripravljam oziroma aktivno pomagam pripravljati tisto stanje, v katerem ne bo več mesta za tisto, kar je meni najsvetejše in za kar bi moral delati z vsemi silami celo življenje. Skratka ob takih mislih sem se znašel pred temnimi vrati, na katerih nikakor ne morem najti kljuke."*

Lenič je pod prisilo v zaporu med letoma 1949 in 1955 napisal obsežne spomine oz. svoja stališča do nekaterih za Cerkev perečih problemov. Ti spisi, ki med drugim tudi opisujejo delovanje škofa Rožmana, so bili kot nov dokaz priloženi prošnji za revizijo procesa proti škofu Rožmanu. Popolnoma nerazumljivo je, da jih senat okrožnega sodišča v Ljubljani ni upošteval. Ko je sodišče zavrnilo obnovo procesa, je celo izjavilo, da ni novih dokazov, ki bi po oceni senata *„sami zase ali v zvezi s prejšnjimi dokazi lahko povzročili oprostitev obsojenega Rožmana ali njegovo obsodbo po milejšem kazenskem zakonu"*. Sodišče je povsem zanemarilo Leničeve spise, ki ne podajajo samo povsem drugačne slike ljubljanskega škofa, ampak prispevajo tudi veliko popolnoma novih podatkov. Znano je, da je Lenič imel izredno dober spomin. Njegovi spisi so dopolnilo publikacije *Rožmanov proces,* ki sva jo izdala s kolegom Dolinarjem, saj se najini ekspertizi med drugim opirata tudi na ta dokument.

Da je Udba Leničeve spise povsem drugače ocenjevala kakor ljubljansko okrožno sodišče, kaže tudi dejstvo, da so bili deklasificirani šele sredi leta 1996. Lenič namreč opisuje delovanje škofa Rožmana kar v dveh obsežnih elaboratih. Očitno zaslševalci prvič niso bili prav nič zadovoljni. Lenič je moral ponovno opisovati škofa Rožmana. Pri tem pa v njegovih spisih ni protislovij, samo še nove informacije in dopolnila. Iz dokumentacije postane tudi očitno, da je Franček Saje obdeloval Leničeve spise, in tudi, da je bil Lenič prisiljen napisati opombe k Sajetovi knjigi *Belogardizem.* Če primerjamo prvo in drugo izdajo Sajetove knjige, ugotovimo, da je Saje nekatere Leničeve pripombe upošteval, drugih pa ne. Leničevi zapiski pa niso samo pričevanje o medvojnem delovanju, njegovi težki mladosti – saj je v zgodnji mladosti izgubil mater, očeta in sestro –, o šolanju v Zavodu sv. Stanislava, bogoslovnih študijih, Marijanišču, ampak tudi izredno dragocen dokument o povojnem represivnem ravnanju oblasti proti Cerkvi. Opisuje zaporna leta in pritisk na zapornike, da bi podpisali resolucijo proti škofu Rožmanu in se opredelili za Cirilmetodijsko društvo, ki je bilo soustanovljeno od Udbe z namenom, da razdvoji Cerkev. Tem spisom so priložena nekatera zaslišanja, obsodbe, predlog za samico, poročila sozapornikov o Leniču, itd.

Končala bi z Leničevo kritiko sistema *„obveščanja po sozapornikih". „Ta stvar dela v zaporu hude krvi, predvsem zaradi dejstva, da so ponavadi to ljudje z najslabšimi moralnimi kvalitetami. Sam sem imel glede tega več primerov, ko sem lahko s prsti otipal, da je nekdo prišel k meni provocirat in je potem po svoje predelano nosil naprej. To moram reči, da me je zelo odbijalo, posebno še kot inteligenta, ker se mi je zdelo zelo za malo, da se nekdo, ki je tudi sam inteligent, tako hinavsko potvarja pred mano, po drugi strani pa mi s svojim neobjektivnim poročanjem tako škoduje. To je zelo negativno vplivalo name, pa kolikor slišim, tudi na druge. Jaz se ne maram vtikati v podrobnosti, vem, da mora biti uprava na nekak način obveščena o stanju v takih domovih, gre pa za način in za ljudi. Tak način, kot je sedaj, se mi zdi zgrešen še zato, ker tako silno ruši medsebojno zaupanje, tako na široko umetno goji hinavščino in potvarjanje in tako izpodkopuje najosnovnejše temelje medsebojnega življenja."*

Tamara Griesser-Pečar

[1] Priročnik. Nekaj problemov državno-varnostnega značaja in naloge v zvezi z njihovim razreševanjem, Republiški sekretariat za notranje zadeve SR Slovenije, Ljubljana, maj 1970, str. 70-95.

Černjejski rokopis iz XV.–XVI. stoletja

O vlogi slovenščine v Benečiji v poznem srednjem veku

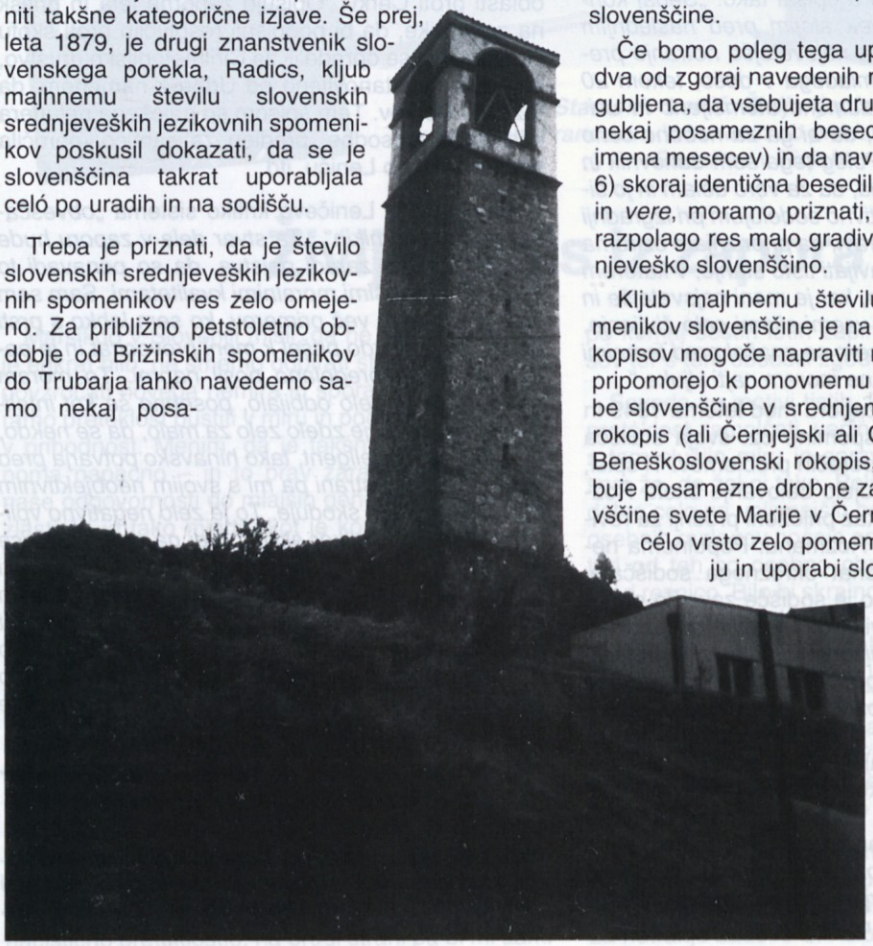
Precej dobro je znano, da obstaja v zgodovini slovenščine od Brižinskih spomenikov (prvega slovenskega rokopisa, s konca X. in začetka XI. stoletja) do Trubarjevega *Katekizma* (prve tiskane knjige v slovenskem jeziku iz leta 1550) dolgo časovno obdobje z zelo majhnim številom pisanih virov. V prvi polovici našega stoletja se je o tem precej razpravljalo; ve se za dolgotrajno polemiko dveh izvrstnih slovenskih filologov – Franceta Kidriča in Ivana Grafenauerja – glede obstajanja pismenstva, slovstva in književnosti pri Slovencih do Trubarja. Kidrič je zagovarjal stališče o skoraj absolutnem pomanjkanju pismenstva pri Slovencih v dobi pred Trubarjem („stoletja beležk brez literarne tradicije"), medtem ko je Grafenauer poskušal zavrniti takšne kategorične izjave. Še prej, leta 1879, je drugi znanstvenik slovenskega porekla, Radics, kljub majhnemu številu slovenskih srednjeveških jezikovnih spomenikov poskusil dokazati, da se je slovenščina takrat uporabljala celó po uradih in na sodišču.

Treba je priznati, da je število slovenskih srednjeveških jezikovnih spomenikov res zelo omejeno. Za približno petstoletno obdobje od Brižinskih spomenikov do Trubarja lahko navedemo samo nekaj posameznih rokopisov, namreč: 1. Celovški oz. Rateški rokopis (1362–1390); 2. Stiški rokopis (nekaj fragmentov iz let 1428–1440); 3. Kranjski rokopis oz. Kranjske prisege (iz leta 1440 ali pozneje; izvirnik je izgubljen); 4. Videmski rokopis (1458); 5. Škofjeloški rokopis (1466); 6. Starogorski rokopis (1492–1498); 7. Černjevski rokopis (prvi slovenski zapis je iz leta 1497); 8. Auerspergov rokopis (XV. st., izvirnik je izgubljen) in 9. tako imenovani „Načrt za pridigo" (konec XV. st.). Za spomenike iste „rokopisne dobe" lahko štejemo ne samo rokopise, ampak tudi posamezne glose, imena, slovenske interpolacije v neslovenskih besedilih, vendar je gradivo, ki ga ti kratki zapisi ponujajo, precej fragmentarno. To seveda niso pravi jezikovni spomeniki slovenščine.

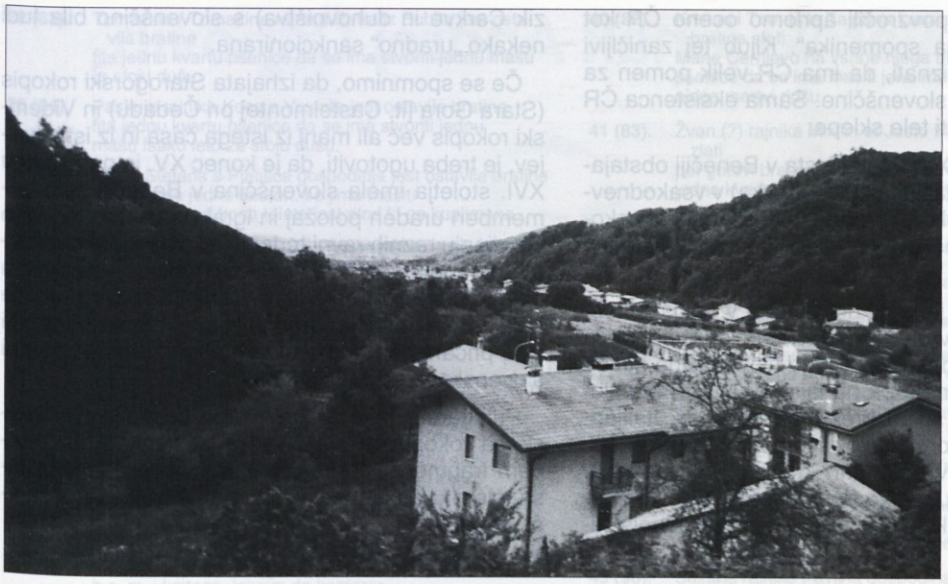
Če bomo poleg tega upoštevali dejstvo, da sta dva od zgoraj navedenih rokopisov (št. 3, št. 8) izgubljena, da vsebujeta druga dva (št. 4, št. 5) samo nekaj posameznih besed (nekatere številke in imena mesecev) in da navajata druga dva (št. 1, št. 6) skoraj identična besedila *očenaša, zdravamarije* in *vere*, moramo priznati, da imamo dejansko na razpolago res malo gradiva, ki se nanaša na srednjeveško slovenščino.

Kljub majhnemu številu prvih jezikovnih spomenikov slovenščine je na podlagi nekaterih teh rokopisov mogoče napraviti nekatere sklepe, ki lahko pripomorejo k ponovnemu pregledu vloge in uporabe slovenščine v srednjem veku. Tako Černjevski rokopis (ali Černjejski ali Čedajski ali Čedadski ali Beneškoslovenski rokopis, gl. zgoraj št. 7), ki vsebuje posamezne drobne zapise o ustanovah Bratovščine svete Marije v Černjeji blizu Vidma, ponuja celo vrsto zelo pomembnih pričevanj o položaju in uporabi slovenščine v Benečiji.

Černjevski rokopis (ČR) je zdaj shranjen v Arheološkem muzeju v Čedadu in se uradno (a ne zelo korektno) imenuje

Zvonik cerkve sv. Marije v Černjeji. Cerkev sama je bila porušena med furlanskim potresom.

Vas Černjeja (ital. Cergnen)

Anniversario di Legati latino-italiano-slavo della confraternita di S. Maria di Cergneu. Codice n. CXLIV. ČR je majhna rokopisna knjižica sestavljena iz 16 listov, na katerih so z obeh strani kratki zapisi (vsega skupaj sta 102) z imeni faranov in obiskovalcev cerkve svete Marije v Černjeji ter njihovih zaobljub in daril. Na začetku so vsi zapisi v latinščini, potem pa v severnoitalijanskem narečju, v katerem se je govorilo okrog Černjeje. Ob koncu prve polovice knjižice opažamo latinski zapis (št. 41), v katerem se sporoča, da začenja leta 1497 notar Johannes z Vegle (to je z otoka Krka, it. *Veglia*) prevajati latinske zapise v slovenščino, ki se v tem primeru imenuje *lingua sclabonica*. Sledi 25 zapisov, ki jih je napravil Johannes, potem pa so njegovo delo nadaljevali tudi drugi pisci (dvanajst ali trinajst). V rokopisu imamo 52 zapisov v slovenskem jeziku. Vsak zapis ima tri do pet vrstic; vsebina zapisov je precej „standardna": ...t in ta faran iz te in te vasi je pustil bratovščini Svete Marije iz Černjeje nekaj (pšenico, vino, denar, zemljišče), da bi se za njegovo dušo opravilo določeno število maš.... Treba je poudariti, da so ti zapisi kljub svoji standardnosti res dragoceno toponomastično in antroponomastično gradivo, in so zelo pomembni tako za preučevanje zgodovine slovenščine kakor tudi za interpretacijo njene vloge v Benečiji v XV. In XVI. stoletju.

ČR je prvič deloma objavil Vatroslav Oblak. Mladi slovenski filolog se je leta 1891/92 odločil za publiciranje v prestižni slavistični reviji „Archiv für slavische Philologie" samó slovenskih fragmentov rokopisa. Oblaku se ni posrečilo razbrati in zadovoljivo razložiti vseh jezikovnih oblik, ki jih najdemo v rokopisu. Toda treba je pozitivno oceniti ne le njegovo zamisel, da se prvič objavi besedilo Černjevske knjižice, ampak tudi njegov poskus komentarja jezika ČR. Isto leto (1892) je v „Ljubljanskem zvonu" izšla ocena Karla Štreklja, ki je Oblakovi publikaciji dodal nekaj svojih interpretacij in komentarjev. Večji del teh dodatkov je pravilen in zadovoljiv, toda treba je upoštevati, da Štrekelj ni imel na razpolago izvirnega besedila ČR, zato so nekatera njegova sklepanja napačna.

Leta 1906 je znani slavist poljskega porekla Jan Baudouin de Courtenay pripravil svojo izdajo ČR. S filološkega vidika je publikacija Baudouina prav vzorna. Baudouin objavlja besedilo vsega rokopisa, torej tako slovenske kakor tudi latinske in italijanske odlomke, in predlaga svojo transkripcijo (prečrkovanje) vseh fragmentov. V Baudouinovih načrtih je bila tudi objava podrobnih jezikovnih komentarjev ČR ter slovarčka krajevnih in osebnih imen. Na nesrečo se je vse tisto dragoceno znanstveno gradivo, ki ga je poljski filolog zbral in pripravil za tisk, izgubilo med prvo svetovno vojno. Drugih objav ČR ni bilo do leta 1997, ko je v Pisi v okviru znanstvene zbirke „Studi Slavi" bilo ponovno objavljeno le slovensko besedilo ČR s kritičnim aparatom in z majhnimi popravki v primerjavi z izdajo J. Baudouina de Courtenaya.

O Černjevskem rokopisu ni bilo napisano preveč. Vsebinska „monotonost" rokopisa, dejstvo, da se mnogi izrazi večkrat ponavljajo, in sum, da so nekateri od piscev – prevajalcev slabo obvladali

slovenščino, so povzročili apriorno oceno ČR kot „malo zanimivega spomenika". Kljub tej zaničljivi oceni je treba priznati, da ima ČR velik pomen za zgodovino pisne slovenščine. Sama eksistenca ČR dovoljuje napraviti tele sklepe:

1. Na začetku XVI. stoletja sta v Benečiji obstajali: dvojezičnost (italijansko-slovenska) v vsakodnevnem življenju in skoraj uradna trojezičnost (latinsko-italijansko-slovenska) na cerkveno-administrativnem področju.

2. Dejstvo, da je večji del že prej v latinščini sestavljenih zapisov bil preveden v slovenščino, priča o tem, da se je družbena vloga slovenščine stalno povečevala. Pozneje pa nahajamo v ČR vrsto slovenskih zapisov sploh brez latinskega oz. italijanskega izvirnika, torej lahko rečemo, da je slovenščina postala vsaj v nekaterih krajih Benečije glavni uradni pisni jezik. Lahko domnevamo, da je zamenjava latinščine (ki je prej bila prvi in najvažnejši jezik Cerkve in duhovništva) s slovenščino bila tudi nekako „uradno" sankcionirana.

Če se spomnimo, da izhajata Starogorski rokopis (Stara Gora [it. Castelmonte] pri Čedadu) in Videmski rokopis več ali manj iz istega časa in iz istih krajev, je treba ugotoviti, da je konec XV. in na začetku XVI. stoletja imela slovenščina v Benečiji zelo pomemben uraden položaj in igrala pomembno vlogo v življenju raznih ravni tedanje družbe. Lahko izrazimo domnevo, da je še sedaj mogoče pri pazljivem in podrobnem pregledu različnih arhivov najti še kakšne spomenike srednjeveške slovenščine ali vsaj pričanja o intenzivni in mnogostranski uporabi slovenskega jezika v tej dobi.

Prilagamo naše prečrkovanje besedila Černjevskega rokopisa. Prva številka pri vsakem navedenem fragmentu pomeni številko slovenskega zapisa, številka v oklepaju pa skupno številko tega zapisa v rokopisu.

---

1 (42). Fuska s Prosenika jest ostavila i sin svoj Mihel / Mikel zlatih jedanajst Bratine sfete Marie s Černjeu da se ima stvoriti fsako leto za njih duš dvi maš

2 (43). Lenard i Beatris s Tejpana su ostavili bratine sfete Marie s Černjev fita jedan star pšenice i jedan kunc vina za njih duš da se ima stvoriti fsako leto maš dvi

3. (44) Žvan pokojniga Lenarda s Černjev jest ostavil Bratine sfete Marie s Černjev za sfoju dušu fita solad tridesat ino dva da se ima stvoriti fsako leto jednu mašu

4 (45). Žvan pokojniga P[er]vonja s Černjev jest ostavil Bratine sfete Marie s Černjev marak četernajst s kih marak jest kuplenjo dva stara pšenice s tim patom da se ima stvoriti fsako leto dvi maše za sfoju dušu

5 (46). Mikela rajnika Marina s Černjev jest ostavila jednu zemlju za sfoju dušu bratine sfete Marie s Černjev da se [j]ima stvoriti fsako leto jednu mašu

6 (47). Miklav Rainika Pavla s Černjev jest ostavil bratine sfete Marie s Černjev jedno dobro za ko dobro se plača fita bratine solad trideset ino dva da se (j)ima stvoriti fsako leto jednu mašu za sfoju dušu

7 (48). Mavr i Stefana nje gospodinja su ostavili bratine sfete Marie zlatih dvanist s kih zlatih jest cuplegno fita bratine sfete Marie jedan star pšen[j]ice da se ima stvoriti jednu mašu fsako leto za sfoju dušu

8 (49). Simon Kunježa (?) rajnika Daniela z Nugarola jest ostavil bratine sfete Marie s Černjev za sfoju dušu jednu njivu ka njiva plača fita bratine solad osamnaist da se ima stvoriti sako leto jednu mašu za sfoju dušu.

9 (50). Petar rajnika Mavra is Subita jest ostavil bratine sfete Marie treti del jednoga masa v mesti ki se kliče v Pekol da se ima stvoriti fsako leto za sfoju dušu dvi maše.

10 (51). Daniel Dorbišin rajnika Domeniža / Domeniga jest ostavil bratine sfete Marie zlatih dvanaižt za kih zlatih jest kuplenj bratine fita jedan star pšenice da je ima stvoriti sako leto za sfoju dušu jednu mašu.

11 (52). Simon rajnika Marina s Kras jest ostavil bratine sfete Marie jednu zemlju ku zemlju plača fita bratine pol kunca vina da se ima stvoriti jednu mašu za sfoju dušu

12 (53). Juraj Plazigora / Plašigora / Plazigoja / Plašigoja s Prosenika jest ostavil bratine sfete Marie fita jedan star pšenice jedan kunc vina dase ima stvoriti fsako leto dvi maš za sfoju dušu.

13 (54). Menia rajnika Mihela / Mikela Kandit s Černica jest ostavila bratine sfete marie s Černjev fita jedan kunc vina da se ima stvoriti fsako leto jednu mašu za sfoju dušu.

14 (55). Jure Tuša rajnika Mikela / Mihela Tuša s Nugarola iest ostavil bratine sfete Marie s Černjev zlatih četernaist za kih zlatih jest kuplenj jedno dobro bratine da se ima stvoriti dvi maš fsako leto za sfoju dušu.

15 (56). Margareta rajnika Blaža s Platišča jest ostavilabratine ſfete marie zlatih tri da se ima stvoriti jednu mašu za sfoju dušu.

16 (57). Lovrenc sin Lenarda z Vizonta jest ostavil bratine sfete Marie zlatih dva da se ima stvoriti jednu mašu za sfoju dušu.

17 (58). Brigida gospodinja Tomina jest ostavila bratine sfete Marie fita jedan star pšenice da se ima stvoriti jednu mašu za sfoju dušu fsako leto

18 (59). Žvanj Bobera... jest ostavil bratine sfete Marie s Černjev fita jedan star pšenice i pol kunc vina verh jednu zemlju postavljena v / v nim mesti ki se kliče in Krep da se ima stvoriti jednu mašu za dušu sfoju

19 (60). Mahor s Tejpana jest ostavil bratine sfete Marie fita pol kunc vina verch jedan baiarc v/v nimi mesti ki se cliče sot Čenta da se ima stvoriti jednu mašu za sfoju dušu

20 (61). Jakob sin Tonika Ženarola s Černjev jest ostavil bratine sfete Marie fita jednu kvartu pšenice da se ima stvoriti jednu mašu za sfoju dušu

21 (62). Katerina iz Luzevra jest ostavila bratine ssfete Marie Marie zlatih pet da se ima stvoriti jednu mašu ſa sfoju dušu.

22 (63). Tomazina / Tomažina rajnika Petra iz Subita jest ostavila bratine
fita jednu kvartu pšenice da se ima stvoriti jednu mašu
ſa sfoju dušu

23 (64). Paskula rajnika Koca z Vizonta jest ostavila bratine
fita jednu kvartu pšenice da se ima stvoriti jednu
mašu fsako leto za sfoju dušu.

24 (65). Nježa Stefana s Platišča gospodinja jest ostavila bratine
sfete Marie jedno teleto... se jima mašiti
jedna maša od koga teleta jest plod ki ga kuplimena.

25 (66). Menia gospodinja Mora iz Luzevra jest ostavila bratine
sfete Marije fita solad osam za sfoju dušu

1502 adi 21 de' ʒenaro

26 (67). Menia mati rajnika Grigura Blažuta iz Korse
jest ostavila bratini svete Marie
iz Černja z Gorinja jedan star pšenice
za nje mirtvih dušu z ovim patom
da se (j)ima storiti dvi maše za nje dušu

M dxj die 22 m̃ſ January

27 (68). Stefa[no] de Monte minori jest ostavil bratie sfete Marie
s Černjeva fita jidan star pšenice za svojo dušo
s tem patom da bratjna sfako leto imej storit
storit maše 2 za njegovo dušo i njegoveh
mertveh

28 (69). Menia ka bi [s] Subita jist ostavila dukat 5
b s. m. i ſvetega Jakova da kamarar
imij s[t]voriti mišu ednu

29 (70). Matia i Menia njega gospodigna jest ostavila
pol kunca vina blaženomu svetomu Jakomu
s Černjevi ka jest fradai svete Marie
da se ima delati dvi maši svako leto.

30 (72). Blaž s Palatisč rajnika Matie z Brgona ostavi b. s. m. s. Jakova
dukat deset v zlati da se imij stvoriti edna miša s. 1

31 (73). Maria ka bi žena Matia s Karminis ostavi b. s. m.
s. I[a]kova da kamarar imij stvorit ednu mišu
za svoju dušu imijte imit ҽ ednu pšenice

32 (74). Menia mati Grgura Blažuta s Oskorušuja ostavi b. s. m. s. Jakova s Črnela sridnega edan star pšenice s ti[m] pato[m] da
imite stvoriti miše dvi za svoi dušu.

33 (75). Sabina gospodina rajnika Blaža s Platišč ostavi b. s. m.
s. J[a]kova
s tim patom da se imij sturit edna miša a da imaju imit
pol stara pšenice kako se udrži sada v pismi

34 (76). Menia ka bi hči [de] Mari[n] ostavi b. s. m. s. J[a]kova
ka e ednu marku s ti[m] pato[m] da se kupi eda[n] livel
ka e za soldi 9 da [j]i se stvori edna miša
za svoiu dušu

35 (77). Katarina rajnika Justa žena Blaža [s] Subita ostavi b.
s. m. s. Jakova ednu ҽ pšenice za svoiu dušu
i za svoih mrtvih ednu mišu

36 (78). Marin Skotar ra[j]nik est ostavil B. s. m. s Črnela
ednu ҽ. pšenice da mu stvore mišu 1

37 (79). Gregor Vaško et Kotijan njega brat iz Tajpana so oblubili
jena kvarta pšenice bratine sfeti Marie Černjevo
na njega malin imajo na Kornap da se ima mašiti sako
leto jedno maša: za rajnika Juri njega oča et za
njega mertvi duša

38 (80). Luka rajnika Gregor iz Tajpana je oblubil bratine sfeti
Marie Černjevo jena kvarta pšenice na njega hiše
e pravde vse da se ima mašiti jena maša za nega
mertvi duša

39 (81). Gregor iz Tomic et Katarina nje gospodinja iz Tajpana so
oblubili bratine ſfeti Marie Černjevo jena kvarta
pšenice na vse njega blaga da se ima mašiti
iena mašu za njega mertvi dušu

40 (82). Kristan i Tomaš is Tajpana Lunardovi sini je oblubil bratine sfeti
Marie Černjevo na vs(s)e njega blago jena kvarta
pšenice da se ima mašiti jena mašu na leto za
njega mertvi dušu

41 (83). Žvan (?) rajnika Mikilin et Justo Flokar so dali et kontadi zlati
pet gotovi bratine sfeti Marie Černjevo da se ima kupiti
jedna kvarta pšenice ter se ima mašiti jedna mašu
sako leto za nje(i)nja mertvi dušu

42 (84). Benedet eks Karnica rajnika Blaž et no Margareta njega
gospodina so oblubili bratine sfeti Marie Černjevo vse
njega blago stabel, et no mobel za jedna kvarta pšenice
da se ima fra[n]kati s pet zlati: ter se ima mašiti za nje, et
no gospodina iedna mašu sako leto

43 (88). Marin de Lukseura i njegova žena Foska ka bila
hči Kristana od Subita ostavila je ona i nje muž
dukatov pet za ki se kupil jedan fit pol stara pšenice
s tim patom da kamarar jima delati fsako leto
jednu mašu

44 (89). Joa[n]na gospodinja Matia d[e] Val d[e] Mo[n]tana ostavila libar
dva deset i osa[m] dinari ko[n]tani s ti[m] pato[m] da se ima
delati sako leto jednu mašu za nje dušu.

45 (90). Suzana rajnika Pavlina gospodina s Černea
je pustila fradli Svete Marie v Černei jedno kvarto
pšenice da vsako leto ima se reči jedna maša
za nje dušu [s] taim patom:

46 (91). Stifan Tikonja s Platišča ki je stal v Černei pustil je bratii s(v)ete Marie
v Čreneji jedno kvarto pšenice večnim zakonom za svoju dušu
svoih Mertvi da si ima reči svako leto jedna maša za nih

47 (92). Dona Krisna / Krišna žena rajnika Laurenca iz Prosenika je pustila bratii
ali fratali svete Marie v Černevli jednu kvartu pšenice
da imaju delati svako leto za je dušu 2 maši
svaku mašu za soldini 7 a za vilija s. 1.

48 (93). Mihel & Gašpar s Černie brati su ostavili jedan
star pšenice bratjeni svete Marie jedan
kunc vina za boga jime pred njegovi
mertvi dušu s tim patom da jimaju
delati fsako leto maše četire

49 (94). Marina rajnica gospadina Stiefana Tikonja je ostavila
jednu kvartu pšenicu verhi
jenoga bena verh koga plača Malanjina de Nimis
Bratine sfete Marie s Černjea pro (?) svoi dušu s tin pato(m)
da se ima delati jednu mašu sako leto

50 (95). Stiefan z Dobia Stažonik ɗ Pekol je ostavil jenuga voliča
k[i] je p[re]dan dvarede id nje lib[re] s tin pato[m] da ima kamerar o ... fradaie
delati sako leto jednu mašu za njega dušu ze nja
ge morti

51 (96). Rajnik Mihel Čušin z Brezja je ostavil fradaju device
Marie s Černjev zverhu mejorame[n]ti k[i] su na Karnica
... jednu kvartu pšenice ... i pol ko[n]c vina s tin
paton da ima delati sako leto dvie maše čeres
njigovo dušu

52 (97). Matia degan i njegova gospodinja Menia
su ostavili pol stara pšenice ino pol
kunca vina Al fradaji svete
Marie Černjev s tim patom da se
jima delati fsako leto dvi maše
za njega dušu

Nikolai Mikhailov

Novarski junak Andrej Čehovin

V oddaljenem letu 1926 so prebivalci iz Dolanec, majhne vasi nedaleč od Štanjela, storili nekaj presenetljivega. Razstavili so veličasten kip slovenskega junaka Andreja Čehovina, ki je že od leta 1898 stal pred njegovo rojstno hišo, in ga zakopali. Iz temne zemlje je dragocen spomenik ponovno vzniknil šele leta 1987, to je po 61 letih. Zakaj je prišlo do vsega tega in kakšno vlogo je pri tem imel baron Andrej Čehovin?

Andrej Čehovin

Rodil se je dne 26. velikega srpana 1810 v Dolancih, v Gornji Branici, v skromni družini kmetov. V zmagovitem pohodu po Laškem v letih 1848–1849 je bil „najhrabrejši med hrabrimi v vojski Radeckega“ in je še danes simbol junaškega slovenskega borca.

Čehovin je vstopil v zgodovino dne 29. velikega travna 1848 v bitki pri Montanari (Mantova), ko se je strateški položaj za habsburško vojsko poslabšal; toda njegovi topovi, postavljeni z bistroumno taktiko, so opustošili prve vrste savojske vojske. Na koncu te bitke je Andrej – ki je s tem prestal svoj ognjeni krst – dobil važno odlikovanje: veliko srebrno kolajno. Dva meseca kasneje se je Čehovin pridružil Lihtenštajnovi brigadi pri Somakampanji (Verona); preustrojil je pobegle vojake in jih bodril k borbi. Topništvo, kateremu je spretno poveljeval, je ponovno porazilo piemontsko vojsko. Maršal Radecki mu je osebno podelil zlato odličje.

Dne 21. sušca 1849 se Čehovin zopet odlikuje v bitki pri Mortari (Pavia). Dva dni kasneje je bil pri Novari odločilen boj, v katerem je Andrej pomembno prispeval k uspehu habsburške armade. Navdušeni častniki so ga nadeli na rame ter zmagoslavno nosili okoli. Maršal Radecki pa je stopil k njemu rekoč: „Čestitam Vam, gospod baron!“

Čehovin je bil odlikovan s križem reda Marije Terezije (to je bilo najvišje cesarsko odlikovanje). Na koncu pohoda po Laškem ga je cesar Franc Jožef I. povišal v stotnika. Cesar sam ga je pri pregledovanju vojske celo pokazal drugemu vladarju in pristavil: „To je moj ljubi Čehovin.“

V habsburškem cesarstvu so imeli vsi narodi enako dostojanstvo in iste pravice. V vojski, ki je bila sestavljena iz ljudi različnih narodnosti, je lahko vsakdo dosegel najvišje položaje. Habsburška država je spoštovala vse jezike in kulture svojih narodov: ta zgled je gotovo veljaven še danes.

Andrej je bil ponosen, da je Slovenec. Domov je

Čehovinov kip v Dolancih

pisal vselej le v slovenščini in ni nikoli ter nikjer pozabil milega materinskega jezika.

Čehovin je začel po vojnih letih bolehati. Zato je odšel v sloveče toplice Baden pri Dunaju. Cesar mu je poslal svojega osebnega zdravnika, ampak zaman: nemila smrt je Čehovina pokosila dne 10. kimavca 1855, šele 45 let starega, torej v cvetu let. Pokopali so ga na badenskem pokopališču z veliko slavnostjo in z vsemi vojaškimi častmi.

Ob zlatem jubileju Franca Jožefa I., dne 14. velikega srpana 1898, so Andreju posvetili njegovi rojaki prekrasen spomenik v rojstni vasi. Načrt je napravil arhitekt Maks Fabiani iz Kobdilja, ki je bil pionir prehoda iz secesije v moderno. Kipar Anton Bitežnik iz Gorice je izdelal kip.

Po koncu prve svetovne vojne je italijanska vojska zasedla Jadransko primorje. Vaščani so se zato odločili, da zakopljejo veličastni Čehovinov spomenik, da bi ga fašisti ne uničili. Italijanski režim je izvajal raznarodovalno politiko v škodo slovenskega in hrvaškega življa Jadranskega primorja. Šlo je za kulturni genocid 350.000 Slovencev (to je četrtine vsega tedanjega slovenskega naroda) in 200.000 Hrvatov.

V Trstu so leta 1928 – v VI. letu fašistične vladavine – slovenski priimek Čehovin s kraljevim odlokom poitalijančili v Cecovini. In prav Manlio Cecovini, rojen dne 29. prosinca 1914 in torej slovenski državljan habsburškega cesarstva – svobodnjak, prostozidar, odvetnik in pisatelj – je nato postal prvak krajevne italijanske nacionalistično navdahnjene stranke ter tudi župan Trsta in evropski parlamentarec . . .

V Dolancih so domačini šele leta 1987 znova postavili spomenik Andreju Čehovinu na prejšnji prostor. Zakaj so čakali toliko časa, saj so porazili fašizem že leta 1945?

Sergio Pipan

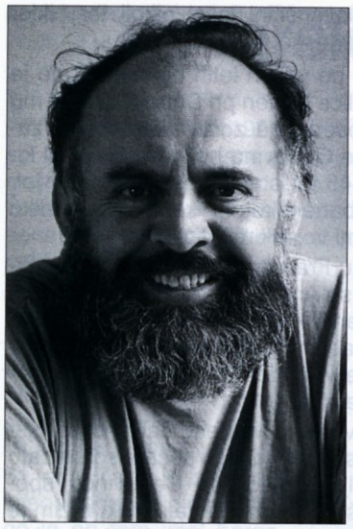

foto: Tihomir Pinter

Od obsojanja k presojanju

(O razlogih sprave, odpuščanja, prizanesljivosti in strpnosti)

PIŠE
VINKO OŠLAK

Sprava je v zadnjih letih postala politična beseda, kakor so bile nekoč „razredni boj", „revizionizem", „subverzivna dejavnost", „rušenje družbene ureditve" in podobno. Z ambona, za katerim stoji duhovnik ali lektor, ki oznanja Božjo besedo, se je preselila na govorniški pult v parlamentu. Iz krščanskega katekizma se je preselila v parlamentarne predloge in dokumente. Iz krščanskega oznanila se je preselila v programe strank in vladnih resorjev. Iz zapovedi je postala zakonski osnutek. Iz subverzivne vere je postala državno konstitutivno pravo...

Kadar postane kak pojem splošna govorna raba, tedaj nastopi čas filozofije, da ga vzame pod lupo in si ga podrobneje ogleda. Izkušnja nas uči, da je razumno gojiti previdnost in nezaupljivost do vseh pojmov, ki si jih osvoji politika in za njo množice. V zvezi s pojmom sprave ne mislim ponavljati splošno znanih krščanskih opredelitev, saj te z berili in evangeljskimi prilikami izpolnjujejo bogoslužne ure cerkvenega leta. Moja misel je, da se lotim tega pojma tako, kakor bi se ga naj lotil vsak odrasel človek, ki mu Bog ni dal uma predvsem ali samo za preračunavanje najbolj ugodnih kreditnih konstrukcij, temveč zato, da bi dal bitjem in stvarem imena in da bi tem imenom iskal vedno globlje pomenske razlage in medsebojne povezave. To početje imenujemo filozofija, kar po naše pomeni ljubezen do modrosti in nikakor posedovanje modrosti.

Tu bi rad premislil besede, kakor sprava, odpuščanje, prizanesljivost, strpnost...

Rad bi ugotovil, ali obstajajo v človekovem umu, v njegovi spoznavni zmožnosti, v njegovi presoji kakšni razlogi za to, da sklenem s svojimi preganjalci ali sovražniki spravo, da odpustim krivičnikom, da sem prizanesljiv do tistih, ki delajo zoper mene.

Če želim te razloge odkriti, se moram najprej posloviti od meni laskajočih in prijetnih predstav, kako sem sam spravljiv, odpustljiv, prizanesljiv in strpen – potem pa tudi od predstav, ki obremenjujejo in obtožujejo druge, kako so ti nespravljivi, maščevalni, kruti in nestrpni. Če hočem dobiti čist ekran za izpis in upodobitev teh razlogov, kolikor res obstajajo, moram najprej zbrisati, odnesti v računalniški koš prijazno podobo o sebi in sovražno podobo o drugih. Še več: pripraviti se moram na možnost, da čistino pobrisanega ekrana prekrijejo dokaj neugledne in celo pošastne podobe iz moje najglobljе notranje resnice. Pripravljen moram biti na to, da opustim vse ugodne slike o sebi, o svojem rodu, o svojem narodu in o človeštvu nasploh.

Šele tedaj, ko si priznam, da sem v svojem najglobljem bistvu lahko tudi sam maščevalen, krut in nestrpen, lahko začnem mirno in preudarno iskati razloge za to, da tej svoji naravi ne bi sledil in bi ravnal drugače, kakor moja narava od mene hoče. Ne le to. Priznati si moram, da je užitek mučiti drugo bitje. To je gotovo najteže priznati. Nekako se da priznati, da sem maščevalen in neodpustljiv. To ima nekakšno daljno zvezo s pravico. A priznati, da je mučenje drugega bitja v resnici užitek, to podre v nas vse, kar so nas drugi naučili o človeku.

A vendar šele to strašno priznanje odpre pot za razlago vseh drugih sicer tudi strašnih stvari, ki pa smo jih nekako še pripravljeni priznati. Navsezadnje ni tako težko priznati, da je človek maščevalen, saj maščevanje povezujemo v predstavah s poravnavo krivic. Ni tako težko priznati, da težko ali pa sploh ne odpuščamo, saj je pred odpuščanjem spet nekaka prejšnja krivica s strani drugih. Da se priznati, da smo neprizanesljivi, saj prizanesljivost zlahka povežemo s tem, da jo drugi zlorabijo. Ni tako nemogoče priznati lastno nestrpnost, saj je strpnost velikokrat videti kakor pritrjevanje krivici in neresnici.

To in veliko več je skoraj vsakdo izmed nas v ustreznih okoliščinah pripravljen priznati. Zelo težko pa si je priznati, da je velik užitek dobiti oblast

mučenja nad drugim človekom in to oblast izvrševati v vedno višjih spiralnih zavojih groze. Kajpada, oblečeni smo v perilo domače vzgoje in tradicije, v hlače in suknjič javne vzgoje in javnega mnenja, v plašč kulture in visoke izobrazbe, v nakit filozofije in duhovnih ved – čez vse to pa smo nekateri poškropljeni še s krstno vodo in odišavljeni s kadilom cerkvenega blagoslova. Skozi vse to je težko videti našo pravo naravo. Pravzaprav so zelo redke priložnosti, ko kdo sleče vse te plasti pokrivanja s sebe in se pokaže v vsej človeški goloti. Zato tudi ni mogoče takoj in neposredno videti resničnih demonov, ki divjajo v nas. Ker so te okoliščine zelo redke, prav izjemne, večini ljudi uspe vse življenje ali vsaj pretežni del življenja obdržati vsa ta oblačila na sebi, da se drugim in sebi zde pravični in blagi. A ker ta oblačila varujejo samo navzven, ne pa tudi navznoter, se moramo „pravičniki" nenehno potrjevati v svoji pravičnosti in blagosti, tako da kažemo na tiste, ki so jim okoliščine življenja odvzele blagoslov kadila in zakrament krstne rose, plašč vede in obleko kulture. V teh nesrečnikih se notranja demonija vidno udejanji, da jo lahko vsi pravični naokoli vidijo in se nad njo zgražajo. Prav ta zgrozitev pa blažilno, naravnost terapevtsko deluje na „pravične", da stabilizirajo ugodno podobo o sebi.

Človek ima po tej shemi skoraj samo dve možnosti: ali vodi svoje življenje tako, da skuša z vsemi priznanimi sredstvi varovati ugodno moralno podobo o sebi – ali pa se prepusti izživetju notranje demonije in pri tem prezre podobo o sebi, kakor jo goji javnost in kakor bi jo rad videl sam. Večina se vsekakor „odloči" za prvo možnost. Ta pa nujno potrebuje nekaj nesrečnikov, ki gredo po drugi poti, po poti neprikritega izživljanja notranjih demonskih sil. Pravični potrebuje grešnega. Mili potrebuje krutega. Žrtev potrebuje storilca. Ta mehanizem seveda najlepše deluje, če je dejanje krivičnega tudi zunanje, pravno razvidno in dokazljivo. V takem primeru si duša pravičnega nima česa očitati in se lahko mirno in s skoraj čisto vestjo predaja zgražanju in obsojanju krivega, kar ji prinese relativno stabilnost ugodne podobe o sebi, o svoji pravičnosti.

Tako v glavnem funkcionira naš človeški svet. Kako zadoščeni smo, ko spet izvemo, kako je že izpričana „zločinska stran" storila še en zločin. Ne tako davna slovenska zgodovina nam daje obilo materiala za to domnevo. Kako so se komunisti, ki so vodili partizansko gibanje, veselili vsake domnevne ali resnične krutosti pri domobrancih – in kako skrbno in notranje zadoščeno so domobranci vodili knjigovodstvo groze o svojih komunističnih nasprotnikih. Ne gre za to, da bi skušal tajiti resničnost krutih dejanj na tej in na oni strani ali da bi skušal tehtati, kje je bilo tega več – gre za notranjo psihološko mehaniko, ki ta dejanja naravnost potrebuje, jih po svoje celo kliče v uresničitev, saj samo ob njih lahko utemeljuje in fiksira podobo o lastni čistosti in pravičnosti.

Spoznanje – kolikor ga je pač kdo kdaj zmožen, velikih upov si iz tega ne kaže delati –, da človek prav s pozicije pravičnosti, ne da bi to v resnici hotel ali načrtoval, spodbuja, generira, evocira zlo in krivico v tistih, ki jim je življenjska usoda slekla varovalna oblačila konvencije in jih izpostavila mrazu čiste nezadržane demonije, bi utegnilo pokazati in ponuditi razloge za spravljivost, odpustljivost, prizanesljivost in strpnost tudi na racionalni, sekularno-humanistični ravni in ne le na ravni določene, včasih ekskluzivne veroizpovedi.

Sožitja ne iščemo predvsem med pripadniki istega verskega ali miselnega koncepta. Znosnega, če je mogoče pa tudi ljubeznivega shajanja z drugim se moramo naučiti predvsem ob upoštevanju dejstva, da pripadamo dokaj različnim, celo načelno si nasprotujočim verovanjskim in miselnim vzorcem.

Za uveljavljanje sprave, odpustljivosti, prizanesljivosti in strpnosti med podobno verujočimi in mislečimi, denimo med pripadniki katoliške Cerkve, je morda res dovolj, če apeliramo pri sebi in pri drugih na deset Božjih zapovedi, na Jezusove blagre in prilike, na njegovo zlato pravilo, ki ga sicer dobesedno enakega srečamo tudi pri budizmu in konfucianizmu, predvsem pa na njegovo najvišjo prepoved: Ne sodite! in na njegovo najvišjo zapoved: Ljubite! Toda če iščemo znosnega ali celo ljubeznivega sožitja tudi z vsemi tistimi, ki jim deset zapovedi s Sinaja pomeni kvečjemu civilizacijsko sprejemljiv moralni kodeks nekega judovskega plemena, v Kristusu pa lahko vidijo le nekakšnega judovskega Sokrata ali celo guruja, veščega nekaj jogijskih trikov, tedaj moramo to sožitje nasloniti na temelje, ki so racionalno preverljivi, ki jih lahko sprejme in preizkusi vsak zdrav človeški razum ne glede na vsebino svetovnega nazora ali vere.

Razumsko utemeljitev spravljivosti vidim v dvigu z rimskega pravnega koncepta individualne in zgolj individualne odgovornosti – na svetopisemsko raven solidarnostnega mišljenja in doživljanja, kakor ga napoveduje pripoved o izvirnem grehu. Prav to, kar je v pripovedi o izvirnem grehu najteže razumeti in sprejeti, da sem tako rekoč brez krivde kriv, ker se to tako upira našemu rimsko šolanemu pravnemu občutju, se mi zdi edina mogoča racionalna podlaga za utemeljevanje sprave. Površno branje svetopisemske pripovedi o grehu prvih staršev nas zavaja prav v rimsko pravniško dojemanje dogodka kot slabo in krivično obliko sodnega izreka in sodne eksekucije. Obsojeni smo na dedovanje nečesa, česar si

nismo želeli in si tega nismo z ničimer zaslužili. Namesto da bi se poglobili v misterij greha v človeku, moramo požreti nezaslišan pravdorek, po katerem je treba biti včasih kot nebogljena žrtev izročen bestialnosti drugega zato, ker se je pred desettisoči let neka gospa z imenom Eva odločila, da bo utrgala sad s prepovedanega drevesa. Gledano skozi monokel rimskega pravnega koncepta, storilec velikega zla tu seveda ni Eva, temveč Bog sam. In prav tu je treba velikokrat iskati vzroke za težave, ki jih imajo ljudje, ki si upajo nekoliko misliti z lastno glavo, ko jim damo v roke naša pisana verska izročila. Če razumemo izvirni greh v duhu rimskega prava, potem v Bogu ne moremo videti drugega kakor ne prav prijaznega očeta, ki nas sicer ni razdedinil, kar bi bilo v tem primeru čisto znosno, temveč nam je v svojo darilno pogodbo vpisal imetje, katerega strahote se v polni meri niti ne zavedamo.

Resnica izvirnega greha kajpada ne more biti v pojmovanju dednega prava, kakor ga je koncipiral Rimljan. Resnico bo treba iskati v teološki predpostavki, da pred Bogom ne stoji le naša dejanskost, temveč tudi naša morebitnost, naša potencialnost. Bog ne vidi le tega, kar dejansko storimo, ko se znajdemo v kakih okoliščinah, temveč tudi to, kar bi utegnili storiti, če bi se znašli v drugih okoliščinah. Bog ne vidi našega sedanjega papeža, ki mu je po poljsko ime Karel Wojtila, samo v tem, kako ravna kot rimski škof, temveč ga vidi tudi, kako bi ravnal, ko bi se rodil sredi Arabije in bi mu bilo ime Hasan in bi govoril arabsko in častil Alaha ter spoštoval preroka Mohameda, kakor predpisuje muslimanska sveta knjiga Koran. Bog ne vidi Edvarda Kardelja le kot glavnega ideologa slovenskega partizanstva, vidi tudi, kako bi isti človek ravnal, ko bi ga okoliščine postavile na nasprotno stran in bi bil denimo štabni kurat slovenske domobranske vojske. In generala Leona Rupnika Bog ne vidi le kot poveljnika slovenskega domobranstva ter upravitelja Ljubljanske pokrajine, temveč ga vidi tudi kot v principu možnega poveljnika partizanske vojske ali celo kot ne manj možnega poveljnika komunistične likvidatorske in obveščevalne službe VOS...

Temeljno miselno dejanje občečloveške solidarnosti vidim prav v tem, da priznamo svojo nemoč, da bi si sami izbrali življenjske položaje, ki bistveno soodločajo, ali se bomo znašli v taki ali drugačni moralni situaciji, ali bomo storili tako ali drugačno dejanje kot odgovor na to situacijo. Naša odprtost za spravo se ustvari šele v trenutku, ko si priznamo, da bi tudi sami bili v principu zmožni kateregakoli nemoralnega dejanja, katerekoli podlosti in grozovitosti. To si je gotovo zelo težko priznati, posebej še, če smo zelo dobro oblečeni v smislu našega uvodnega premišljanja.

RESNICO BO TREBA ISKATI V TEOLOŠKI PREDPOSTAVKI, DA PRED BOGOM NE STOJI LE NAŠA DEJANSKOST, TEMVEČ TUDI NAŠA MOREBITNOST, NAŠA POTENCIALNOST.

Vsekakor pa nam k uvidu, da je ta korak k solidarnostnemu priznanju v hudem mogoč in potreben, pomagajo novejše socialne in psihološke raziskave in eksperimenti. Tu naj omenim dva znamenita eksperimenta iz časa po drugi svetovni vojni, oba narejena najprej v ZDA, potem pa večkrat ponovljena tudi na drugih znanstvenih ustanovah po svetu, med drugim tudi v Avstriji.

Ameriški pisatelj Morton Rhue (gre za psevdonim) je v letu 1981 izdal nekakšen roman z naslovom The Wave (Val)[1]. V njem opisuje poskus, ki ga učitelj zgodovine sklene izvesti na neki ameriški srednji šoli, da bi svojim skeptičnim dijakom pomagal razumeti fenomen nacizma, množične histerije in množične pripravljenosti za najhujša dejanja zoper sočloveka. Ugovor dijakov, ki nikoli niso doživljali totalitarnih razmer, se je glasil, da ni mogoče verjeti, da bi toliko ljudi nekritično in brez odpora sprejelo tako zločinske nazore in bilo pripravljeno sodelovati pri tako zločinskih podjetjih. Učitelj Ben Ross predlaga dijakom v svojem zgodovinskem krožku za tiste, ki jih je zgodovina še posebej zanimala, da sprejmejo nekaj preprostih pravil igre, s katero jim bo demonstriral, kako je mogel tako brezhibno funkcionirati nacionalni socializem v Nemčiji. Za začetek je zahteval samo to, da vprašani hitro in odločno stopi iz klopi, stopi nekoliko iz nje in v strumni drži kratko in odsekano odgovori na vprašanje, pri tem pa ne izpusti nagovora „gospod Ross"... – S tem majhnim disciplinskim posegom je učitelj Ross že v nekaj dneh dosegel, da je ves razred navdušeno sodeloval v igri. Ni bilo več hrupa v razredu, ni bilo pozabljenih nalog ali neprebranih beril, vsi so vestno opravili vse, kar jim je naročil. Učitelj je poskus stopnjeval tako, da je počasi dodajal nove zahteve, ponudil jim je simbol, po katerem so se lahko začutili kot posebna skupina, počasi je iz nedolžnega poskusa ustvaril gibanje, ki se mu je pridruževalo vedno več dijakov na šoli.

Rossov eksperiment bi se končal tragično, če vanj po eni strani ne bi posegla njegova žena in šolski ravnatelj, po drugi strani pa zaljubljeni parček iz njegovega razreda, ki ga je ekskluzivnost in nasilnost gibanja Val skoraj razbil. Poskus je dokazal, da je velika večina ljudi pripravljena sprejeti demagoško sugestijo in se

priključiti discipliniranemu gibanju, ki se sklicuje na načela vzajemnosti, reda in discipline. Večina je potem tudi pripravljena denuncirati tiste, ki se gibanju ne priključijo, pa tudi tiste, ki sicer so v gibanju, a še vedno ohranijo sledi lastnega mišljenja. Pripravljeni so tudi preganjati, mučiti in ubijati vse, ki bi se njihovemu gibanju uprli. Rossovi dijaki so po tem eksperimentu razumeli, kako je mogel delovati nacionalni socializem.

Drugi eksperiment, ki ima znanstveni značaj in so ga ponovile številne univerze po svetu, je izvedel ameriški socialni psiholog Stanley Milgram na yalski univerzi v letih 1961–1963.[2] S pretvezo, da gre za testiranje spomina, je v resnici testiral pripravljenost študentov, da z vedno močnejšimi elektrošoki „kaznujejo" napake pri ponavljanju besed, ki bi si jih v smislu testa bilo treba zapomniti. Rezultat poskusa je bil vedno in povsod enak: tri četrtine oseb katerekoli populacije je vedno pripravljenih ubogati ukaz, ki je psevdoznanstveno utemeljen, in „kaznovati" drugega ter ga v skrajnem primeru tudi usmrtiti.

Pri obeh poskusih se je izkazalo, da je pri višji ali nižji stopnji razdraženosti, ki je za vsakogar drugačna, skoraj vsakdo kandidat za to, da postane preganjalec in rabelj drugega človeka. Tudi ko bi ne bilo teh žalostnih, a nadvse poučnih eksperimentov, bi nam množično vedenje ljudi med vsemi vojnami v tem stoletju jasno pokazalo, kaj se da v posebnih okoliščinah narediti iz najbolj miroljubnih in spodobnih ljudi. Tiste redke, na moč redke izjeme, ki vztrajajo do smrti, so najbrž svetniške osebnosti, a celo zanje ni mogoče zanesljivo reči, da so bili pri njih izčrpani vsi možni dražljaji ter bi se v posebnih okoliščinah utegnilo sesuti celo njihovo svetništvo in bi nazadnje tudi iz njih spregovorila človeška zver...

V tej luči dobi pojmovanje izvirnega greha novo vsebino. Tako tudi laže razumemo besede sv. Pavla, ki v Pismu Rimljanom govori o tem, kako smo vsi dediči greha, še posebej tam, kjer citira psalmista: Ni pravičnega, niti enega, ni razumnega, ni ga, ki bi iskal Boga. Vsi so zablodili, vsi skupaj so se izpridili; ni ga, ki bi delal dobro, ni ga, niti enega (Rim 3, 10-13).

Ko si zares priznam, da moja „pravičnost", moja „dobrota", moja „nedolžnost" ne izvirajo iz moje izvirne pravičnosti, dobrote in nedolžnosti, temveč največkrat le iz ugodnega naključja, da še nisem bil izpostavljen dovolj močnemu dražljaju, ki bi spodbudil in sprostil mojo agresijo; da me nihče še ni slekel mojih vedenjskih in identitetnih oblačil, da mi ni bila odvzeta socialna kontrola nad menoj, tedaj postane spravljivost ne le moralno zaželena, temveč tudi racionalna kategorija. Biti spravljiv, odpuščati, prizanašati in prenašati je ne le moralno in v skladu z vero, to je tudi pametno in koristno, saj tako vedenje ne varuje le drugih pred mojo hitro sodbo, temveč tudi mene varuje pred sodbo drugih.

Ni naključje, da je ves Jezusov nauk mogoče izraziti v dveh izjavah: v prvi, ki je pozitivna, ki nekaj nalaga, in v drugi, ki je negativna, ki nekaj prepoveduje. Jezus nam nalaga ljubezen, kajpada ne erotične ljubezni, ki je ni mogoče nalagati, temveč karitativno, ki lahko kljubuje celo čustvom odpora – in Jezus nam prepoveduje, da bi drug drugega sodili, da bi celo sami sebe sodili. Občutek imam, da je nekoliko lažje izpolnjevati zapoved ljubezni kakor prepoved sojenja. To je za nas kajpada odrešujoče, saj ima pozitivna izjava prednost pred negativno. Kdor ljubi, tudi če se mu zraven prigodi obsojanje, je storil več kakor tisti, ki mu je uspelo ne soditi, a mu ni uspelo ljubiti. Kljub temu pa je treba zelo resno sprejeti dejstvo, da je Jezusu najbolj zoprna grehota prav sojenje drugemu. Huje kakor umor, huje kakor prešuštvo, huje kakor laži in krivice, kakor razbojništva in nasilstva. Ali ni to nekoliko nenavadno, ali se to ne tepe nekoliko z našimi moralnimi predstavami? Ali res lahko sprejmemo Jezusovo hierarhijo greha, po kateri je večji razbojnik tisti, ki nikomur ne stori žalega, a tiho, nikogar moteče, v sebi obsoja druge, kakor oni, ki je res razbojnik, ki vzame imetje in življenje, a se ne ukvarja z obsojanjem drugih, z moraliziranjem zoper druge; ki v najboljšem primeru na križu celo prizna svoja hudodelstva in si prostodušno zaželi družbe z Jezusom na onem svetu – in mu jo Jezus prav tako prostodušno tudi zagotovi...

Človek drugega človeka kajpada ne sodi iz čistega veselja do pravdorekov. Sodi ga zato, ker ima občutek, seveda varljiv občutek, da tako izvzema iz sodbe samega sebe. Razbojnik, ki se zaposli pri policiji, se čuti zavarovanega pred grožnjo, da ga policaji ujamejo; in če si razbojnik nadene sodniški talar, si s tem psihološko zagotovi občutek varnosti pred sodbo za svoja zlodejstva. Če pa naj koga sodimo, da bi tako sami sebe obvarovali pred sodbo, moramo na njem kajpada najti kaj obsodbe vrednega. In če tega takoj ne najdemo, ga je treba v skrajnem primeru celo potisniti v tako moralno situacijo, kjer bo dokaj verjetno spodrsnil in nazadnje res storil to, kar si na tihem

„TRI ČETRTINE OSEB JE VEDNO PRIPRAVLJENIH UBOGATI UKAZ IN ‚KAZNOVATI' DRUGEGA TER GA V SKRAJNEM PRIMERU TUDI USMRTITI."

želimo, da bi storil in tako dal hrane naši imanentni potrebi po obsojanju. Iz tega izvira klasično spoznanje psihologije, da navsezadnje velikokrat žrtev išče in kliče nadse storilca. Vsakokrat, ko moralno sodimo drugega človeka, v bistvu kličemo njegovo zlo – in velikokrat ga prav nadse tudi dokličemo.

Sojenje je v Jezusovi hierarhiji greha na najvišjem mestu prav zato, ker ta greh ne potone v samem sebi, temveč se pomnožuje, kliče v uresničenje vse druge grehe. Sojenje je klicanje grehov, so vrata greha, je celo opravičevanje greha.

Pot do sprave, odpuščanja, prizanesljivosti in strpnosti vodi tako proč od uporabe rimskega pravnega reda in rimske morale v območje Jezusovega spoštovanja pred skrivnostjo človekove osebe, pred njegovo nedotakljivostjo za naše sodbe. Kakorkoli se že utegnemo zgroziti ob dejanjih kakega človeka, in kakorkoli boleče prizadevajo ta dejanja tudi nas same, vedno moramo pustiti tudi za tega neprijetnega in nevarnega človeka rezerviran zavarovan prostor skrivnosti, do katere nimamo dostopa. In v tem rezerviranem skrivnostnem prostoru je tudi skrivnost njegovih dejanj. Pravico imamo, da se pred njim branimo, da se izogibamo njegovemu zlu, da ga po potrebi celo skušamo onesposobiti za izvrševanje njegovih hudobnih dejanj – nikoli pa nimamo pravice izrekati nad njim sodbo.

Spomniti se moramo, da je Jezus sicer odločno prepovedal, da bi sodili, ni pa prepovedal, da bi presojali. Nasprotno, na več mestih je mogoče izluščiti skoraj kot zapoved, naj ne bomo naivni, naj bomo modri kakor golobje in zviti kakor kače. Presoja je mirna, nemoralizirajoča razgrnitev dejstev in iskanje njihovih vzročnih zvez. Presoja govori jezik dobre literature, medtem ko govori obsojanje jezik slabe ideološke agitacije. Velik pisatelj pušča presojo nad dejanji svojih junakov bralcu – velik človek pušča sodbo nad dejanji svojih bližnjih Bogu.

Presoja se ustavi tam, kjer bi hotela preiti v sodbo, v obsodbo. Zato je presoja veliko težja, saj zahteva moralne in intelektualne sposobnosti in napor, kar vse za obsojanje ni potrebno in je tam celo ovira.

Presojanje nas same opozarja pred pastmi zla, nas varuje pred naklepi hudobije v drugem in v nas samih – krivdi v drugem ali v sebi pa pušča njeno očiščevalno delovanje. Tako kakor mirno in nemoralizatorsko prikazovanje hudih dejanj v dobri literaturi bralcu pomaga do moralnega očiščenja, ki ga je Aristotel imenoval katharsis, tako tudi mirno, v strokovni zgodovinski ali sociološki distanci razgrnjeno dogajanje sproža v nas vseh katarzo in povečuje občutljivost za zlo ter odpor pred zlom. Nasprotno pa pisatelj, ki v svojem romanu izreka moralne sodbe in obsodbe zoper lastne junake, bralcu prav s tem jemlje možnost moralnega soočenja. Tako tudi moraliziranje in obsojanje v javnem in zasebnem življenju blokira naravno delovanje krivde kot katarzičnega gibala in ga fiksira v obrambno pozicijo, ki nikogar ne pripelje v očiščenje. Kristjan sicer ve, da ima zlo tudi svojo avtonomno podlago, ki prihaja iz nečistih duhov. A prav tako ve, da nobenemu človeku ni mogoče povleči črte med tem, kar je nevednost, kar je usojenost, kar je bolezen – in tem, kar je odločitev za hudo iz svobodne volje. Zato se mi zdi pravšnja krščanska drža tista, ki skuša človeka do zadnjega opravičiti: bodisi tako, kakor ga je opravičil Sokrat, ko je učil, da je zlo posledica naše nevednosti, naših nejasnih predstav in spoznanj – ali pa, kakor ga opravičujejo sodobne medicinske, antropološke in sociološke vede, ko skušajo razložiti človekovo zlo z boleznijo, pa naj bo ta telesna, duševna ali duhovna – ali pa z drugimi oblikami človekove usojenosti in določenosti.

Vse to ne more dokončno razložiti človekovega zla, še posebej pa ne metafizičnega in vesoljnega zla. A s tako držo izročamo sodno oblast edinemu Sodniku, ki je Bog sam. In s tako držo samemu sebi omogočamo in nalagamo skrb za to, da bi zdravili bolezni, kolikor so bolezni, da bi širili znanje, kolikor je nevednost, da bi povečevali solidarnost, kolikor je usodnost, da bi lajšali zasebna in javna bremena, kolikor so strukturne določenosti neustrezne človeške družbe. Obsojanje nas „osvobaja" vsakršne skrbi, saj v njem z eno besedo „razložimo" in pribijemo to, kar bi v človeku morali spoštovati kot skrivnost, pa čeprav je ta skrivnost za nas kdaj tudi neprijetna ali celo uničujoča. Presojanje in opravičevanje človeka do zadnjih možnosti človekovega uma pa nas osvobaja in nam nalaga, da skušamo po svojih močeh in kompetencah zmanjševati bremena, širiti luč znanja in spoznavanja, obvezovati rane, razgaljati in odstranjevati krivico, uveljavljati pa pravico in dobroto.

Premik od obsojanja k presojanju je premik od moraliziranja k spoznavanju; od pregona k puščanju v svobodi; od kaznovanja k terapiji; od eksekucije k žrtvovanju samega sebe; od upiranja k sprejemanju.

Če nekoliko natančneje preberemo evangeljska poročila o Jezusovem življenju, vidimo, da je vselej nastopal le kot učitelj in zdravnik, nikoli pa kot sodnik in rabelj. Če je Sin prepuščal sodbo Očetu, potem je razumno, da tako ravnamo tudi otroci...

[1] Morton Rhue, The Wave, Delacorte Press, N.Y. 1981; Die Welle, Buchgem. Donauland, Wien, 1989

[2] Stanley Milgram, Obedience to Authority. An Experiment View, Harper & Row, New York, 1974; Das Milgram-Experiment – Zur Gehorsamsbereitschaft gegenüber Autorität, Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg, 1982.

Odkritje spominske plošče za umrle v pregnanstvu

Rož, Podjuna, Zila ...
– venec treh dolin,
v tuji zemlji sniva
tvoj slovenski sin.

V časten spomin na vse od nacističnega režima pregnane koroške Slovence, ki so bili internirani v taboriščih in so prišli ob življenje daleč od domovine.

Zveza slovenskih izseljencev ob 55. obletnici pregnanstva

Spominska plošča na pokopališču v Frauenaurachu

To je napis na plošči, ki je bila odkrita in blagoslovljena na pokopališču v Frauenaurachu na Frankovskem v Nemčiji 20. septembra 1997.

V tem kraju je bilo eno od izseljenskih taborišč, kamor je bilo pod nacisti v letih 1942–1945 nasilno pregnanih in oropanih svojih posestev in imetja skoraj 300 slovenskih družin z Zilje, iz Roža, z Gur in iz Podjune.

Smrt jih je doletela v pregnanstvu

Ko smo aprila leta 1995 nekdanji pregnanci obiskali kraje, kjer so bila taborišča, smo v mestu Eichstätt in Frauenaurach obiskali tudi pokopališča, kjer so še ohranjeni grobovi rajnih, ki jih je smrt doletela v pregnanstvu. Na pokopališču v Frauenaurachu smo našli še vrsto grobov umrlih v tamkajšnjem taborišču. Prav ob obzidju počivajo drug poleg drugega naša prva žrtev v pregnanstvu Alojzija Grafenauer, žena državnega poslanca Franca Grafenauerja, in poleg nje še Franc Jagovc, Jurij Verhnjak, Marija Orlič, Franc Prosenc, Luka in Helena Doujak in Tomi Ogris. V tem taborišču je umrla tudi še Marija Wastl, Joza Winkler pa je padel kot vojak.

Že tedaj se je na tem pokopališču porodila misel, da bi skušali te grobove, ki jih je nekoliko načel zob časa, ohraniti še naprej in če mogoče, da bi dodali še ploščo z besedilom o tem, kakšna usoda je doletela te naše žrtve.

Že tedaj je nekaj naših izseljencev tudi obnovilo stike z nekaterimi domačini še iz časa pregnanstva. Med temi je posebno zavzet g. Wutzke, čigar oče je bil kot besarabski Nemec povezan s taboriščem še pred našim bivanjem v njem. Wutzke je navezal stike z Zvezo slovenskih izseljencev in bil tudi obveščen o želji, da bi se tam na pokopališču postavila ob grobovih spominska plošča. Po uradih je obhodil vse potrebne poti, prav tako je šel tudi h kamnoseku, čigar oče je napravil nagrobne kamne našim umrlim. Uresničila se je tudi želja mnogih naših sotrpinov, da so se obnovili tudi vsi nagrobni kamni.

Povabilu na potovanje in odkritje plošče je sledil cel avtobus in še nekaj osebnih avtomobilov; med

Spominsko ploščo v Frauenaurachu je ob navzočnosti bivših pregnancev blagoslovil dekan Peter Sticker (v sredini).

udeleženci sta bila tudi predsednik izseljenskega društva Jože Partl in dekan Peter Sticker, ki sta otroška leta preživela v pregnanstvu.

Že med potjo nas je Jože Partl spomnil na pomen našega potovanja in nas seznanil s potekom svečanosti. Povedal nam je tudi, da kvartet bratov Smrtnik pri odkritju ne bo sodeloval zaradi hude nesreče svojega člana, čeprav so se želeli pokloniti svoji prababici, ki tudi počiva tam.

Taborišče Hesselberg

Spomnili smo se tudi vseh umrlih v pregnanstvu, katerih imena so nam znana. Največ imen je zapisanih v seznamu rojaka Lepušica iz taborišča na Hesselbergu. Tam so pomrli Andrej in Janez Močilnik, Alojzij Kraut, Marija Kaiser, Janez Jelen, Jurij Vrhnjak, Tomaž Ogris, Andrej Wutej, Anton Božič, Lambert Pisjak, Jožefa Aichner, Janko Prosekar, Franciska Halekar, Franc Galob in Štefan Breznik.

Eichstätt, Schwarzenberg...

Pokojni iz taborišča Eichstätt so: Hanzej Ladinšek, Ana Magedin, Marija Šašl, Vera Sturm, Hartmanov oče, Alojzija Igerc in gospa Grubelnik, ki je kratko pred vrnitvijo utonila v reki Altmühl. Sem spada tudi Florijan Olip, ki ga je z družino vred v taborišču aretiral gestapo in je bil obsojen na več let ječe. 7. aprila 1945 so ga v kaznilnici Stein zadele krogle esesovcev in je tam čez nekaj časa umrl.

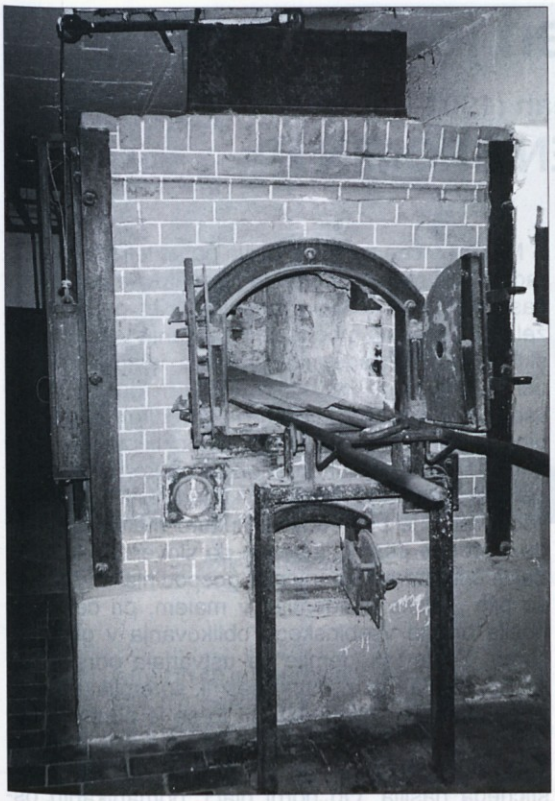
V Schwarzenbergu so februarja 1943 pokopali dveletno Ljudmilo Mack, Janahovi in Katnikovi pa so dobili pošto, da sta sinova padla v vojski. V Hagenbüchachu se je smrtno ponesrečil 16-letni Hajnžek Šavnik in bil pokopan v Siegendorfu. Kot vojaka sta padla tudi Gregej Wieser in Janko Krušic. V Rettenbachu je umrla Marija Velikogne in iz Rastatta so odvedli v pokončevalno taborišče Jožka Kokota. Na poti domov je umrl Jozi Ogris in pokopan je bil v Slovenjem Gradcu.

Sanjali so o svobodi

Pravočasno smo dospeli v dobrih 600 km oddaljeni Frauenaurach ob Erlangenu. Na pokopališču smo se srečali z domačini, s pomočjo katerih smo lahko v zelo kratkem času pripravili vse za odkritje plošče. Za pomoč smo se zahvalili g. Wutzkeju, potem kamnoseku, ki je obnovil nagrobne kamne in naredil spominsko ploščo, članici župnijskega sveta ge. Manici Šerbinc, na pobudo katere so pri slovesnosti sodelovali tudi pevci slovenskih društev „Simon Jenko“ in „Miško Kranjec“ iz Erlangena in Nürnberga, ter mestnemu svetniku g. Batzkeju.

Prav slovenski pevci pa so nas spomnili tudi na tisoče družin iz Spodnje Štajerske in Gorenjske, ki jih je doletela enaka trpka usoda že leto prej, 1941, takoj potem ko so nemške čete zasedle predele Slovenije; tudi precej tistih Slovencev počiva v grobovih po vsej Nemčiji.

Po polaganju cvetja in pesmi pevcev je spregovo-

Srhljiv pogled. Peč, v kateri so nacisti sežigali posmrtne ostanke ujetnikov v taborišču Mauthausen.

ril ekonomski svetnik Jože Partl ter se zahvalil vsem, ki so nam omogočili postavitev naše spominske plošče. Namenjena da je vsem, ki so umrli v pregnanstvu. Poudaril je tudi, da je bil upor pri nas na Koroškem posledica preganjalne politike nacističnih mogotcev in da so bili številni naši rojaki odvedeni v različna koncentracijska taborišča. Zahvalil pa se je tudi vsem tistim, ki so nam tudi tedaj bili v pomoč in nam tako življenje olajšali. S temi smo že tedaj položili prvi temeljni kamen združene Evrope. Te spominske plošče naj Nemci ne bi čutili kot trn, marveč kot spomin na nečloveški režim nacizma.

Nam pregnancem pa je še dodal besede: „Prišli smo sem, da obnovimo, kar je načel zob časa, to, kar so potomci preživelih sami uredili pred petdesetimi leti. Največ sledi o našem izgonu v Nemčijo je izbrisal čas. Dolgo obdobje pospešuje, da trava prerase tudi bridke spomine. A hočemo skrbeti, da ne gre vse v pozabo. Zavedamo se, da ne smemo gledati samo nazaj. Potreben je tudi pogled naprej. Kakor ležijo naše žrtve tukaj složno druga poleg druge, naj bi jih skušali tudi mi preživeli posnemati. Tudi pokojni so mogoče imeli različne poglede na življenje. A eno jim je bilo skupno: da bi preživeli. Vsak po svoje so sanjali o svobodi svojega naroda, svoje domovine Koroške. Tako so v različnosti dokazovali enotnost."

Blagoslovitev je opravil dekan Peter Sticker. Slovesnost smo sklenili z očenašem in s pesmijo Nmav čriez jizaro.

Slovesna maša za vse rajne sotrpine je bila v katoliški cerkvi v Frauenaurachu. V pridigi nam je dekan povedal, da so nam otrokom naše matere in očetje tedaj vlivali trdno upanje v boljšo prihodnost in na vrnitev v domovino. Opomnil pa nas je tudi, da je bolje krivico trpeti kakor krivico delati, saj krivica povzroča trpljenje, solze in razočaranje.

Za konec dneva smo se srečali z vsemi našimi pomočniki, zastopniki mesta, fare ter pevci društev „Simon Jenko" in „Miško Kranjec", pri dobri frankovski večerji. S slovenskimi pesmimi smo končali dan naše spominske svečanosti za naše umrle sotrpine.

Franc Rehsmann

poslovno
prireditveni
center
gorenjski sejem
kranj, p.o.

„Ne bode prazen jerbas moj“

prof. Milki Hartman (1902–1997)

V HVALEŽEN SPOMIN

V pesniški zbirki „Lipov cvet“ Milke Hartman najdemo otožno pesem o starosti, ki v izvirnih, lepih prispodobah govori o tegobah starega, onemoglega človeka. Ko je v predzadnji kitici pesmi dosežen vrh „pripovedi“, ki na prvi pogled ne dopušča nobenega upanja več, se – kakor v številnih drugih Milkinih pesmih – izpoved na mah obrne v smer upanja in iz upanja izvirajoče tolažbe:

„Kakor jerbas sem, ki čaka,
da nesó ga iz dneva v noč -
sleherno minuto vezan
le na tujo je pomoč.

Ali – hvaljen Bog! – ne bode
prazen stari jerbas moj:
v njem so zbrane vse kreposti,
dobra dela, trud in boj.“

Resnično, ni bil prazen jerbas, ko je Milka Hartman v jutranjih urah 9. junija 1997 v 96. letu starosti stopila pred svojega Stvarnika. Njena življenjska pot izkazuje obilo kreposti, nešteta dobra dela, nenehen trud in boj.

Življenjsko pot Milke Hartman so v dokajšnji meri določale razmere, v katere je bila 11. februarja 1902 rojena: zavedna slovenska kmečka družina, ki je obdelovala srednje veliko kmetijo v Libučah, ne revna, a tudi ne bogata, na videz nič izjemnega. Pa vendar je bilo nekaj posebnega v tej družini: ljubezen do petja in glasbe. Oče je igral na citre, brat Foltej, poznejši zborovodja, je igral na kitaro, brat Anzej tamburico in brat Tevžej violino. Da so v domači hiši bile tudi knjige Mohorjeve, je bilo samoumevno. Iz takega vzdušja toplega, za kulturne dobrine odprtega doma je mogla v Milki že v otroških letih vzkliti ljubezen do knjige in glasbe in z leti prerasti v sodelovanje v izobraževalnem društvu v Pliberku, v Marijini družbi in v pevskem zboru. Izobraževalno društvo je odločilno vplivalo na Milkin duhovni razvoj, zlasti njegova bogata knjižnica, ki je tedaj očitno res „živela“, saj si je po pripovedovanju Mirka Kumra – Črčeja okoli petdeset od skupaj tristo članov redno izposojevalo knjige.

Milkina srčna želja, da bi šla na učiteljišče, se zaradi težkih razmer v letih prve svetovne vojne in v času plebiscita ni dala uresničiti. Ker pa je njena želja bila izredno močna, je po šolanju v gospodinjski šoli šolskih sester v Ljubljani vendar postala učiteljica – učiteljica naših deklet in gospodinj po vsej južni Koroški. Milkino delo voditeljice gospodinjskih tečajev pa ni bilo zgolj poklicno delo, bilo je hkrati kulturno in narodnobuditeljsko delo neprecenljive vrednosti. Hkrati s kulturo urejenega gospodinjstva je posredovala kulturo materine besede, narodne pesmi, ljubezen do slovenske kulture. Zaključne prireditve njenih gospodinjskih tečajev so bile „šolske akademije“ v malem, pri čemer je nosila breme vsebinskega oblikovanja v glavnem sama. Za te „akademije“ je ustvarjala odrska besedila, pisala priložnostne pesmi, spremljala dekleta na kitari in z njimi pela. In to se je ponovilo domala stokrat. Toliko tečajev je vodila v letih od 1928 do upokojitve leta 1956, odštevši leta nacističnega nasilja. Ob borni plači, pomanjkanju osnovnih sredstev in primernih prostorov, pa še ob hudem nasprotovanju „pokončnih Koroščev“, nestrpnežev, ki so njen zadnji tečaj pred drugo svetovno vojno leta 1939 v Škofičah dobesedno razgnali. Leta 1953 pa so udeleženke tečaja v Gorenčah pozvali: „Tragz Eure Torten ins Slaviesche reich den die aufrichtigen Kärntner essen keine von euch.“

Ob vsem tem napornem delu in v času bivanja v Št. Jakobu nad Krko (St. Jakob ob Gurk) med drugo svetovno vojno (tam je gospodinjila izgnanemu župniku g. Tomažu Holmarju), je Milka Hartman pisala pesmi in izgrajevala svoj nezamenljivi svet lirike. Milkino pesniško ustvarjanje je bilo že kar od začetka močno odmevno. Ko je leta 1952 ob petdesetletnici pesnice pri Mohorjevi v Celovcu izšla zbirka njenih pesmi pod naslovom „Moje grede“, sem bil – sedemnajstletni gimnazijec – priča nepopisno navdušenega sprejema njenih pesmi pri nas doma v Senčnem kraju, pol ure hoda od Libuč. Spominjam se, kako smo sedeli doma okoli mize in na glas brali „Jutri bo v Libučah sejm ....“, „Libuško polje“, neštetokrat „Le pridi, pridi, luba bjeva smrt“ in seveda vse druge pesmi te čudovite zbirke. Moja mati, ki je izredno rada brala, je nekatere pesmi

Milka Hartman

znala na pamet in jih je neprestano recitirala. V čem je bil čar Milkinih pesmi, da smo jih sprejeli s takšnim veseljem in navdušenjem? Svet, ki ga je Milka opevala, je bil naš kmečki svet s svojim veseljem, a tudi tegobami. Čustvovanje je bilo tudi naše čustvovanje, le da ga mi nismo znali tako ubesediti kakor n a š a pesnica iz sosednjih Libuč. In vse to v našem jeziku, le nekaj let potem, ko smo prestali strašno dobo „prepovedanega jezika". Lev Detela, eden izmed redkih ocenjevalcev pesniškega ustvarjanja Milke Hartman, ki je njene pesmi res pozorno bral, poudarja med drugim ravno to vrlino Milkinih pesmi: razumljivost, iz katere sledi posebna komunikacijska funkcija. Milkina pesem je vez med našo živo poezijo in našim ljudstvom. „Naše ljudstvo od pesmi Milke Hartman res nekaj ima in verjamem, da so mu pesmi iz zbirke ‚Moje grede' ali pa iz ‚Lipovega cveta' všeč" (v: Povojni slovenski koroški pesniki in pisatelji. Mohorjeva 1977, str. 18).

Kmečka oz. ljudska motivika in razumljivost pesmi Milke Hartman sta v današnjem času, ki rad hvali vse, kar je izumetničeno, že skoraj negativni opredelitvi. In res se najdejo literarni kritiki, ki opravijo oceno pesniškega ustvarjanja Milke Hartman kar „mimogrede" z enim samim stavkom (npr. Jože Pogačnik v: Slovensko zamejsko in zdomsko slovstvo. Trst 1972) ali pa njeno liriko ošvrknejo s pridevniki „domačijska", „bukovniška", „tradicionalna" in podobnimi površnimi in plehkimi oznakami, ki dokazujejo le eno: da se „kritik" ni poglobil v pesniški opus Milke Hartmanove. Če bi se bil poglobil, kakor se je npr. Lev Detela, bi odkril široko razsežnost motivov, ki jih je pesnica vedno spet obdelala, in odkril bi tudi izrazito umetniško kakovost njene lirike. Z velikim zadoščenjem vedno spet prebiram njegovo oceno Milkine lirike v že omenjeni razpravi, napisani s simpatijo in spoštovanjem do pesnice, kjer piše: „Tudi Milka Hartman je literarni talent, ki je tako rekoč zrasel iz ljudstva.Vendar je to tudi talent, ki se je tako zarasel v resno življenje literature, da o kaki bukovniški preprostosti ne moremo več govoriti. Kljub svoji ljudskosti je torej poezija Milke Hartman tisto, kar navadno imenujemo umetna poezija. Res, taka je, a vendar je istočasno vsa ljudska – kot tiste dobre, tudi za véliki svet velikokrat pretresljive slovenske lirske pesmi."

Lepo bi bilo, če bi ta, že pred dvajsetimi leti izrečena in slej ko prej veljavna ocena prodrla v vrstah naših rojakov in jih privabila, da bi ponovno ali prvič vzeli v roke Milkine pesniške zbirke in se poglobili v njen nezamenljivi pesniški svet, ki pa je vendar tudi odraz našega sveta, našega čustvovanja, zaradi česar je nam tako domač in vabljiv. Ob vsej domačnosti, ki pri Milki Hartman nikakor ni skregana z umetniško kakovostjo pesniške izpovedi, bomo spoznavali vedno nove in presenetljive odtenke njene izredne, iz tvorne sile ljudstva izvirajoče pesniške moči.

Leta 1987 sta Peter Kersche in Janko Ferk skupaj z Mohorjevo v Celovcu poskrbela za izdajo izbora Milkinih pesmi v nemškem prevodu (Gedichte aus Kärnten. Hermagoras / Mohorjeva. Celovec 1987). Dotlej je bilo pesniško ustvarjanje Milke Hartman nemškemu bralcu dostopno le v redkih, v literarnih revijah objavljenih prevodih. Ta izdaja je bila zamišljena kot spodbuda za poznejšo obsežnejšo izdajo Milkinih pesmi v nemškem prevodu, ki pa doslej na žalost še ni bila uresničena. Kljub temu, da današnji čas ni naklonjen „razumljivemu" pesništvu, bi vendar bilo prav, da bi izdali obsežnejši izbor Milkinih pesmi v nemškem prevodu, skupaj z zgoščeno biografijo pesnice, pri kateri bi se lahko opirali na vzorno delo F. J. Bistra (skupina m.h. Feliks J. Bister, Hanzi Gabriel, dr. Hubert Greiner, Zvonimir M. Hartmann: Milka Hartman I – III. Življenje, poezije, melodije. Mohorjeva, Celovec 1982).

Leta 1984 je majhen izbor Milkinih pesmi v angleškem prevodu našel pot do ameriškega bralca. S petimi pesmimi je Milka Hartman predstavljena v lepi, z ilustracijami Valentina Omana opremljeni antologiji: Koroška slovenska poezija / Charinthian slovenian poetry, ki sta jo izdala Feliks J. Bister in Herbert Kuhner v založbi Mohorjeve in Slavica Publishers, Inc., Columbus, Ohio.

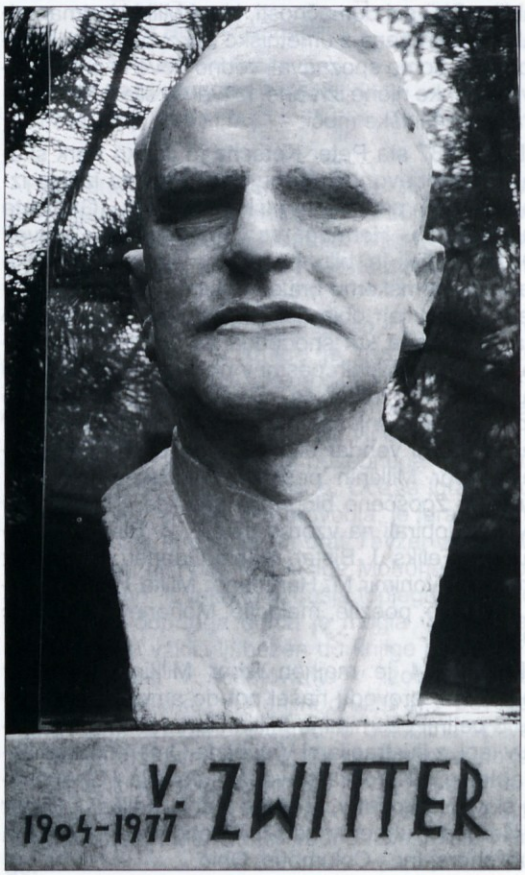
Javnih priznanj, ki jih je bila deležna zlasti v zadnjih petnajstih letih svojega življenja, se je Milka Hartman sicer veselila, toda nikoli ni pozabila opozoriti na zasluge drugih in na svoje „dobrotnike", med katere je štela zlasti dr. Joška Tischlerja. Ob Milkini osemdesetletnici leta 1982 ji je Krščanska kulturna zveza posvetila osrednjo kulturno prireditev „Koroška poje", enako ob njeni devetdesetletnici. Leta 1983 je avstrijski zvezni predsednik dr. Kirchschläger Milki Hartman podelil častni naziv „profesor". Leto navrh je prejela Tischlerjevo nagrado, pliberška občina pa je po njej poimenovala prostor pred ljudsko šolo v Libučah, po dolgem in mučnem prerekanju pa je konec aprila 1997 občinski svet občine Pliberk le sklenil, da imenuje Milko Hartman za častno občanko.

Devetega junija 1997 je Milka Hartman sledila najresnejšemu pozivu v človeškem življenju, o katerem meni v pesmi „Štirindbojsti", da bo izrečen trdo, neizprosno. Pa je bil očitno izrečen mirno, ljubeče in tolažilno, s pogledom na Milkin polni jerbas, kjer „so zbrane vse kreposti, dobra dela, trud in boj".

Nam pa ostajajo žalost nad izgubo naše pesnice z libuškega puela, spoštljiv in hvaležen spomin nanjo ter nadvse dragocena duhovna dediščina plemenitega srca.

Pavel Apovnik

Vinko Zwitter – ideolog in oblikovalec slovenstva na Koroškem

Leta 1997 je minilo 20 let, odkar nas je zapustil prof. dr. Vinko Zwitter (1904–1977).

Da bi pomagal ohranjati spomin na duhovne velikane med koroškimi Slovenci, je zasnoval akademski kipar prof. France Gorše pred svojim domom v Svečah „Vrt slovenskih koroških kulturnikov". Mednje je uvrstil tudi kip prof. dr. Zwittra (glej levo). Pri tem se je umetnik zavedal, kaj dolguje narod tudi številnim rodoljubom, ki jih ne omenja nobena zgodovina, pa so vendar s svojo življenjsko držo in delom nesebično prispevali k razvoju in ohranitvi svojega naroda. Zato je v obliki srca oziroma plamena postavil tem sooblikovalcem narodove duše trajen spomenik v osrčju „Vrta slovenskih koroških kulturnikov" z napisom „Neznani slovenski koroški kulturnik".

S prispevkom se hočem zahvaliti za zaupanje, ki mi ga je izkazal Vinko Zwitter, ko je dvakrat v odločilni meri posegel v moje življenje in moje javno delovanje. Bilo je to leta 1960, ko me je Vinko Zwitter predlagal na občnem zboru Narodnega sveta koroških Slovencev za predsednika (1960–1968) in ko me je prosil in povabil k sodelovanju pri koroški škofijski sinodi 1971/72.

Prof. Vinko Zwitter je bil že za časa prve avstrijske republike sredi dela za narod, najprej v vrstah „Kluba koroških slovenskih akademikov na Dunaju", potem ko je zaključil študij svetovne trgovine, pa med letoma 1930 in 1941 urednik „Koroškega Slovenca" in tajnik Slovenske prosvetne zveze. V intervjuju, ki ga je prof. Marija Spieler napravila s

profesorjem Jožkom Hutterjem za marčno številko Celovškega Zvona 1985, je v pogovoru o kulturnih prireditvah Slovenske prosvetne zveze za časa prve avstrijske republike prof. Hutter dejal: „Glavni kulturnik je bil Vinko Zwitter. Boljšega ne bi mogli imeti. Bil je zelo sposoben in idealist v vsakem pogledu. Lahko bi imel dobro službo kjerkoli, če ne bi bil tako zavzet Slovenec."

Klub koroških slovenskih akademikov na Dunaju

Na aktivnosti Vinka Zwittra v „Klubu koroških slovenskih akademikov na Dunaju" spominja brošura „Dijaki narodu", ki jo je izdal klub leta 1927. V njej beremo, da so slovenski visokošolci na Dunaju ustanovili leta 1923 svoj klub, „da se tam posvetujejo o vseh koroških problemih in medsebojno bodrijo k delu, o katerem bodo morali dajati odgovor strogemu zgodovinarju, ki bo raziskoval našo dobo. Pri teh klubovih pogovorih se je rodila tudi potreba po dijaških počitniških sestankih, ki naj bi imeli namen, da se snidemo s tovariši, ki posečajo šole v Celovcu in drugod, da se medsebojno tesneje spoznamo in tam kujemo načrte za naše bodoče delo". Tej potrebi je „Klub slovenskih koroških akademikov na Dunaju" ustregel s počitniškim sestankom, ki ga je priredil kot prvega po plebiscitu meseca avgusta 1923 v Bilčovsu. Prof. Vinko Zwitter se je tako za časa prve avstrijske republike kot v letih po drugi svetovni vojni zavzeto posvečal počitniškim dijaškim sestankom. O dijaštvu v letih 1920–1952 je napisal v Koledarju Družbe sv. Mohorja za leto 1952 črtico pod naslovom „Vzori in boji našega dijaštva". Prispevek „Dijaški sestanek v Št. Janžu" v 38. številki „Koroškega Slovenca" z dne 19. septembra 1928 pa nam daje vpogled, kako je tedanji predsednik „Kluba koroških slovenskih akademikov na Dunaju" in duša dijaškega sestanka, Vinko Zwitter, zasnoval tridnevni dijaški sestanek v Št. Janžu kot kulturno manifestacijo slovenske misli. Na njem so spregovorili deželni poslanec Starc in dr. Petek ter slovenski pesnik dr. Anton Vodnik. Vinko Zwitter pa je orisal vsestransko Ražunovo delovanje „zlasti na šolskem in gospodarskem polju. Domovini na oltar je daroval Ražun vse svoje moči, razum in srce; žrtvoval ji je končno svoje zdravje. Ražun nam je vzgled neutrudljivega delavca, borca in buditelja. Zato smo dolžni – je dejal govornik – počastiti njegov spomin in sicer s tem, da mu sledimo. Končno se je spomnil v ognjevitem govoru svojega nekdanjega župnika g. Miklavčiča iz Št. Jakoba, omenil med drugim važno kulturno misijo Narodne šole v Št. Petru, katere ustanovitelj je M. Ražun, ter izrazil veselje nad tem, da so pričeli dijaki vzbujati spomin na tega velikega a pozabljenega sina koroške Slovenije".

Leta 1930 je izdala celjska Mohorjeva družba Pregljevo večerniško povest „Umreti nočejo". Vinko Zwitter se je zavedal, kaj bi pomenila za utrjevanje slovenske zavesti koroških Slovencev povest, v kateri bi pisatelj zajel dogodke narodnostnih bojev pred prvo svetovno vojno in v letih po koroškem plebiscitu. Zato je spremljal pisatelja Ivana Preglja po vaseh in družinah južne Koroške. Tako tudi h kmetu Filipu Partlu, Kosmu na Mačah. Nastajale so „zgodbe slovenske bolečine na Koroškem", kot je to zapisal Ivan Pregelj v podnaslovu svoje povesti „Umreti nočejo".

Slovenski dušnopastirski urad in Mohorjeva družba

Katoliško obnovitveno delo se je osredotočilo po drugi svetovni vojni najprej na Slovenski dušnopastirski urad in Mohorjevo družbo. Državna policija v Celovcu je z dne 13. 5. 1946 priznala obstoj med vojno razpuščene Mohorjeve družbe in naročila razpis občnega zbora in volitve novega odbora. Volitve leta 1948 so bile tajne in so potekale pismeno. Na prvi seji novega odbora dne 29. julija 1948 so bili na podlagi izida volitev potrjeni sledeči funkcionarji in odborniki: za predsednika dekan Aleš Zechner, za njegovega namestnika in tajnika Družbe dr. Janko Hornböck, za blagajnika dr. Vinko Zwitter. Pri prvih volitvah je dobil leta 1948 dr. Vinko Zwitter največ glasov, in sicer 43, dr. Hornböck 41, dr. Rudolf Blüml 24, učitelj Zdravko Vauti 22, župnik Janez Starc 21, itd. Da je dobil dr. Vinko Zwitter pri volitvah največ glasov, si morem razložiti samo s tem, da so se volilni upravičenci, torej poverjeniki Mohorjeve, zavedali, kakšno ogromno delo je opravil Vinko Zwitter v desetletju 1930 do 1941 kot urednik „Koroškega Slovenca", predvsem pa kot tajnik Slovenske prosvetne zveze. Leta 1948 je pripravil za Mohorjevo družbo družinske večernice „V spomin vsem, ki so trpeli". Z januarjem 1949 pa je prevzel pri Mohorjevi uredništvo mesečnika „Družina in dom". Uredniki, ki so prevzeli v preteklih desetletjih uredništvo glasila Družina in dom (Vera in dom), so omogočili, da mesečnik Mohorjeve še danes izhaja.

Smernice glasila je nakazal Vinko Zwitter v uvodnem prispevku prve številke pod naslovom „Našim družinam". V njih je zajel duhovno bogastvo, ki ga je skušal posredovati narodu v pisani in govorjeni

besedi skozi vsa desetletja svojega javnega delovanja.

Družinske večernice „Vsem, ki so trpeli" in mesečnik „Družina in dom" naj bi pomagala spet povezati po preizkušnjah vojnih in povojnih let narodno skupnost na osnovi krščanskih vrednot. Isto leto, 28. junija 1949, je prišlo do ustanovitve Narodnega sveta koroških Slovencev, ki mu je pomagal Vinko Zwitter utrjevati kot ideolog njegov položaj.

Avstrijski parlament je sklenil 19. marca 1959 manjšinski šolski zakon za Koroško. Obisk dvojezičnega pouka je bil odslej vezan na prijavo, medtem ko je bil na podlagi odredbe iz leta 1945 dvojezični pouk obvezen za vse otroke dvojezičnih šol. Verouk je bil predviden prej skozi vsa desetletja v materinščini. Na podlagi zakona iz leta 1959 pa je dvojezičen, vendar samo za otroke, ki jih starši prijavijo v ostalih predmetih k dvojezičnemu pouku. Za slovenske otroke, ki jih starši niso prijavili k dvojezičnemu pouku, pa je bil predviden verouk samo v nemščini.

Ko je izdal celovški škofijski ordinariat 17. septembra 1959 dodatno k manjšinskemu šolskemu zakonu še svoja navodila, je to izzvalo med koroškimi Slovenci val ogorčenja. Dr. Vinko Zwitter je sprožil med koroškimi Slovenci podpisno akcijo za verouk v materinščini ter izročil škofu dr. Jožefu Köstnerju nad 4000 podpisov. Tozadevni protesti so se skozi več let nadaljevali. Slovenski izobraženci, združeni v Zvezi absolventov višjih srednjih in višjih poklicnih šol, so naslovili 30. septembra 1959 pod predsedstvom dr. Stanka Jelena na škofa dr. Köstnerja posebno spomenico.

Vodja slovenskega dela škofijske Katoliške akcije

Najpomembnejše delo za koroške Slovence pa je opravil Vinko Zwitter kot vodja slovenskega dela škofijske Katoliške akcije s pripravami na škofijsko sinodo 1971–1972. Koroški Slovenci smo tako pri pripravah kakor tudi na vseh treh zasedanjih škofijske sinode sodelovali kot poseben del škofijske skupnosti. V dvojezični izdaji „Koroška škofijska sinoda 1971–1972", „Kirche für die Welt–Cerkev za svet" je zajel Vinko Zwitter ves potek škofijske sinode. V koledarju Mohorjeve družbe za leto 1973 je upravičeno zapisal: „Ob našem trudu in ob našem sodelovanju se odpira s sinodo pričetek resničnega duhovnega in kulturnega napredka našega naroda."

Valentin Inzko

Spominski utrinki

Učitelj in narodnjak Franc Aichholzer

Zapis na spominski podobici ob njegovi smrti pred dvaindvajsetimi leti:

V blag spomin priporočamo našega ljubega, dobrega očeta in tasta

Franca Aichholzerja
šolskega ravnatelja v pokoju.
Rojen 12. februarja 1884,
umrl 5. oktobra 1976.

Vse svoje skromno življenje je neumorno skrbel in delal z vso ljubeznijo za svojo družino, se posvetil v celoti svojemu zatiranemu narodu in nikdar ni zatajil svojega imena, ki je bilo tudi v zadnjih letih tesno povezano z usodnimi dogajanji na Koroškem. Bil je vzor rodoljuba, kakršnih bi potrebovala Koroška še več. Slava zavednemu in vrlemu možu slovenske narodnosti!

Starosta slovenskih učiteljev na Koroškem je sklenil svojo življenjsko pot v častitljivi starosti 92 let. Dopolnil je svoj čas in prestopil prag večnosti.

Njegov sproščeni nasmeh je za vedno zamrl, dobrohoten in ohrabrujoč pogled za vselej ugasnil. Koroškim Slovencem ostaja v spoštljivem spominu kot izjemen, pošten in plemenit človek, zaveden rojak, goreč narodnjak ter izobraženec, ki je na življenje, kljub težkim preizkušnjam, gledal z dobre, svetle strani.

„Vse svoje življenje sem bil optimist, optimist kot človek, optimist kot Slovenec. Iz tega optimizma sem črpal moč in pogum, da sem vztrajal tudi v naj-

Sodelavci šolskega lista Mladi rod z leve proti desni: deželni šolski nadzornik Rudi Vouk, prvi urednik Franc Aichholzer in strokovni učitelj Bernhard Strauss.

težavnejših življenjskih preizkušnjah. Teh pa je bilo kar precej . . . Verjel sem v čas, ko bo pravica zmagala nad krivico" (Franc Aichholzer v svojih spominih, napisanih na šestih listih, tam okrog leta 1970, ko mu je bilo že 86 let!).

Življenje, polno trpkih doživetij

Ta veliki narodnjak, ki se je rodil v Spodnjem Dobju ob Baškem jezeru, je hodil v ljudsko šolo v Ločah, učiteljišče, na katerem je leta 1904 opravil maturo, pa je obiskoval v Celovcu. Po treh letih je opravil izpit za ljudskošolskega učitelja.

V zgodovini koroškega slovenskega šolstva mu pripada eno najvidnejših mest; pravzaprav je kar pojem: kot učitelj v Kotljah je učil Lovra Kuharja-Prežihovega Voranca in njegovega brata Alojzija, bil je eden redkih slovenskih učiteljev, ki so po plebiscitu ostali na Koroškem („Pred plebiscitom je bilo na Koroškem petdeset slovenskih učiteljev, po njem smo ostali trije . . . "); prek Aichholzerja je skušala avstrijska nacistična stranka poleti 1933 navezati stike z vodstvom koroških Slovencev, ki pa je ponudbo nacistov odločno zavrnilo („Skoraj bi bil ob glavo, a se je vse srečno končalo.").

Več kot pol stoletja živa priča plebiscita, soustanovitelj slovenske Hranilnice in posojilnice v Štebnu, prvi načelnik šolskega odseka Gorotana, društva slovenskih akademikov in učiteljev na Koroškem, prvi urednik Koroškega Slovenca, dve leti po plebiscitu je bil med ustanovitelji Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem, in še bi lahko naštevali Aichholzerjeve izjemne zasluge za preporod slovenstva na naših tleh v letih prve avstrijske republike. Nepozabni rojak iz Spodnjega Dobja je namreč vodil obnovitev slovenskih političnih, zadružnih, prosvetnih in šolskih organizacij in v njih opravljal odgovorne vodilne funkcije.

Ne nazadnje je bil Franc Aichholzer eden redkih koroških Slovencev, ki je doživel – in preživel zloglasno koncentracijsko taborišče Buchenwald (1939–1940).

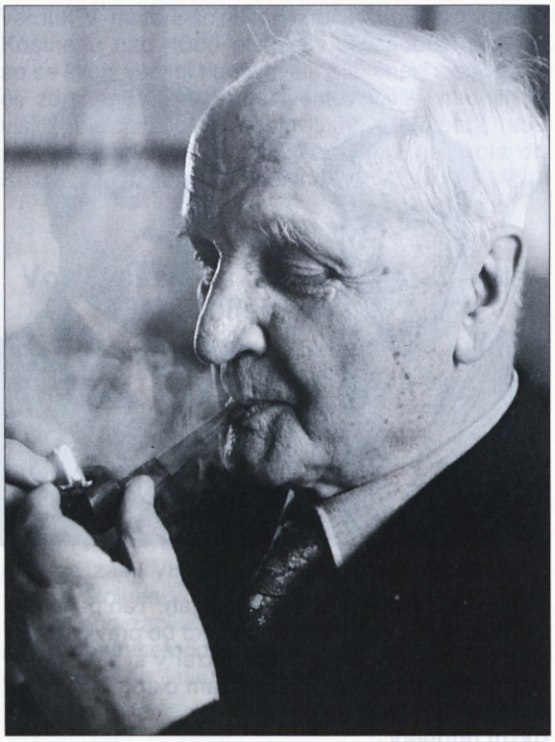
„Po ukazu gestapa smo se 1. septembra 1939, prav na dan, ko je Nemčija napovedala vojno Poljski, v celovškem policijskem zaporu znašli trije Slovenci: Rado Wuttej, urednik Koroškega Slovenca, Šimej Martinjak iz Št. Jakoba v Rožu in jaz. Iz Celovca so nas naslednji dan uklenjene prepeljali v salzburške zapore, teden pozneje pa smo prišli v Buchenwald. Z Wuttejem sva bila po enem letu izpuščena, Martinjak pa se je šele po treh letih vrnil domov."

Po vojni je na lastno željo postal nadučitelj v Ločah.

„V letih 1945 do 1950, ko sem odšel v pokoj, sem sodeloval pri ureditvi dvojezičnega šolstva. Ker tedaj še ni bilo slovenskih učnih knjig, nekateri učitelji pa so slabo obvladali slovenščino, smo zanje organizirali poučne tečaje. Posamezne šole so dobivale tudi izdelane učne slike za predvideno snov. Bil sem vodja učiteljskih tečajev v Zgornjem Rožu. Deželni šolski svet mi je za prizadevanje izrekel zahvalo in priznanje . . . " (iz spominskih zapiskov Fr. Aichholzerja).

Po vrnitvi iz Buchenwalda, taborišča smrti, pred domačim čebelnjakom v Spodnjem Dobju s petletno hčerko Vido.

Franc Aichholzer ob petinosemdesetletnici.

In kdaj mu je bilo ob kopici križev in težav, ki so ga spremljali kot zavednega slovenskega učitelja, najtežje?

„Po komaj enoletnem srečnem zakonu je leta 1935, po rojstvu najinega prvega otroka, umrla moja žena. To je bil najhujši udarec v mojem življenju."

Ustanovitelj, izdajatelj in založnik Mladega roda

Kot starosta koroških slovenskih učiteljev je Franc Aichholzer vodil njihovo strokovno izpopolnjevanje, višek njegovih pedagoških prizadevanj pa je nedvomno začetek izdajanja šolskega lista Mladi rod, ki ga je namenil koroški mladini. Na pragu petdesetih let se mu je utrnila misel, da bi morali slovenski šolarji, kar jih je še na severni strani Karavank, dobiti vsak mesec v roke slovenski šolski list. Ker je že leta 1921 ustanovil slovenski tednik Koroški Slovenec, je dobro vedel, kako se streže takim organizatorskim in časnikarskim opravilom.

Kako se je pravzaprav rodil Mladi rod? V Ljubljani sta tedaj živela Aichholzerjeva mladostna prijatelja, Korošca, učitelj Rudolf Mencin in profesor Fran Černut. Njima je pripovedoval, kakšen naj bi bil šolski list, ki bi združeval slovenske otroke v skupnost, kakršna naj bi preraščala šolske okvire ter v mladih prebujala ustvarjalnost.

„Teklo je leto 1951, v založbi Mladinske knjige v Ljubljani sem urejala natise slikanic in vseh vrst knjige za mlajše bralce. Tam sta me poiskala Franc Aichholzer in Rudolf Mencin in me povabila, da bi pomagala pri uresničevanju njune zamisli. Že takrat sta vedela, da bodo Mladi rod prebirali tudi dedki in babice in mnoge slovenske družine na Koroškem. Takole smo se dogovorili: koroški uredniki nam bodo vsak mesec poslali izbor pesmic in povestic in poučnih sestavkov, vsega, kar naj bi šolarji radi brali. V Ljubljani smo poiskali ilustratorje in ilustratorke, da so k besedilom narisali čimveč podob. In tako je januarja 1952 srečno izšla prva številka lista Mladi rod. Kako smo se je razveselili . . . ," se spominja so-

delovanja s slovenskimi učitelji na Koroškem ugledna mladinska pisateljica, urednica in prevajalka Kristina Brenkova.

„O njem bi lahko napisala knjigo..."

(Kristina Brenkova)

Krepka rast je pognala iz globokih korenin, ki jih je vsadil Franc Aichholzer. Še po štiridesetih letih (1992) je Mladi rod živel, čeprav je moral prestati leto 1958, ko je bilo ukinjeno dvojezično šolanje in je listu zdrsnila naklada z dva tisoč na skromnih petsto izvodov.

Čeprav je minilo že petinštirideset let, so spomini priljubljene pisateljice na osebna in delovna srečanja s Francem Aichholzerjem še tako živi:

„Že ob rojstvu Mladega roda sem si srčno želela, da bi mu njegov prvi urednik napisal kakšen tih spomin na leto 1904, na tisto leto svojega življenja, ko so ga po maturi poslali za učitelja na osnovno šolo v Hotulje, današnje Kotlje. Tam je učil svetlolasega dečka Lovra Kuharja, ki ga vsi poznamo kot koroškega slovenskega pisatelja Prežihovega Voranca. Saj ste brali njegovo knjigo Solzice . . . "

„. . . O Francu Aichholzerju, ki je nosil nemški priimek, a je vse svoje življenje posvetil slovenski narodni skupnosti na Koroškem, bi lahko napisala knjigo. Napisala bi, kako so ga nenehno premeščali s šole na šolo, da bi utišali njegovo gorečo vero v moč slovenskega rodu. Napisala bi, kako je hodil svoj križev pot po taborišču smrti v Buchenwaldu, in še in še o njem."

Aichholzerjevo duhovno in pedagoško zapuščino hranita Slovenski znanstveni inštitut v Celovcu in Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani, kamor jo je izročila njegova hčerka Vida Rudolfova iz Spodnjega Dobja ob Baškem jezeru.

Ivan Virnik

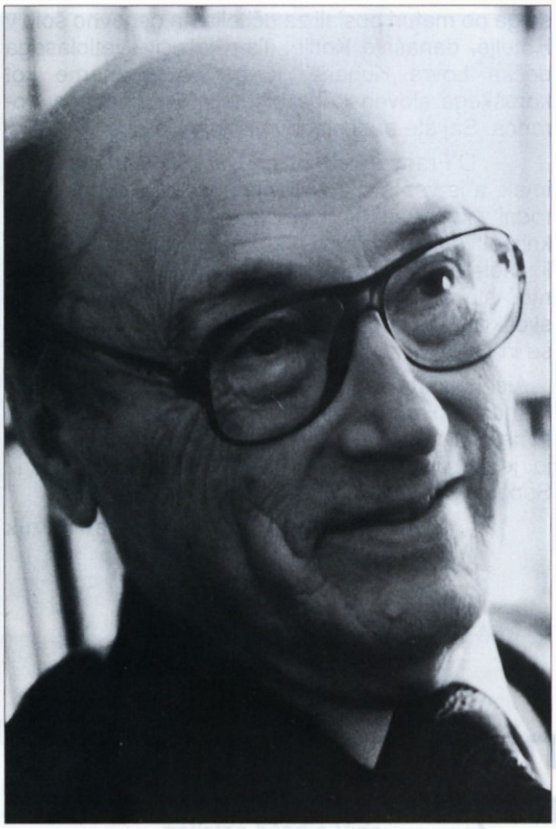
Akademik dr. Anton Trstenjak

(1906-1996)

Pred časom – 29. septembra 1996 – je v Ljubljani preminil akademik dr. Anton Trstenjak, vodilni slovenski psiholog evropskega formata. Rojen je bil pred več kot devetdesetimi leti, 8. januarja 1906 v Rodmošcih blizu Gornje Radgone, v severovzhodnem delu Slovenije, ki ga imenujemo Prlekija.

In kakšno je bilo življenje znanstvenika in duhovnika, kakšno njegovo bogato, občudovanja vredno delo, ki ga je dolga desetletja opravljal v svojem kabinetu, med študenti in med številnimi ljudmi, potrebnimi nasvetov v njihovih notranjih stiskah in težavah?

Za celovito predstavitev Trstenjakove osebnosti je treba upoštevati tri duhovne vede: teologijo, filozofijo in psihologijo. Časovno prva je bila teologija, ki jo je Trstenjak študiral v Mariboru in na univerzi v Innsbrucku, kjer je bil leta 1933 promoviran za doktorja teologije. Do leta 1940 je poučeval kot katehet na gimnaziji in kot profesor na Visoki teološki šoli v Mariboru. Čeprav v javnosti nikoli ni nastopal kot strogo teološki mislec, mu je dal študij bogoslovja trdne temelje krščanskega svetovnega nazora, ki mu je ostal zvest vse življenje, tudi pri svojem znanstvenem delu. Druga Trstenjakova znanstvena težnja je bila filozofija, prav tako njegova študijska disciplina na univerzi v Innsbrucku. Iz filozofije je leta 1929 doktoriral, deset let zatem se je tudi habilitiral. Filozofijo je Trstenjak predaval na ljubljanski Teološki fakulteti, kjer je bil docent oziroma profesor od leta 1940 do 1973, ko se je upokojil. Škoda, da Trstenjak svojih filozofskih nazorov iz mladega obdobja ni razvijal naprej, edino danes še znano razpravo o predmetni teoriji in eksistencializmu je objavil v petdesetih letih v tujini. Pred drugo svetovno vojno pa je Trstenjak poznal najnovejše smeri sočasne laične filozofije. Pri tem se je izkazal – tedaj nedvomno najbistrejši filozofski um med mladimi katoliškimi izobraženci pri nas – za poznavalca enega glavnih predstavnikov eksistencialne ontologije, Martina Heideggra. Tretja duhovna veda, ki pa je postala Trstenjakova daleč najmočnejša in najplodnejša raziskovalna strast, je psihologija. V letih 1941/42 se je namreč Trstenjak specializiral iz eksperimentalne psihologije pri Agostinu Gemelliju, profesorju medicine na univerzi v Milanu. To in čas

Dr. Anton Trstenjak (1906–1996)

povojnega enoumja, ki je ideološko nasilno posegal v humanistične in zlasti duhovne vede pri nas, daje slutiti, zakaj se je Trstenjak preusmeril v psihologijo. Do psihologije, predvsem empirično usmerjene, je bila povojna marksistična ideologija razmeroma prizanesljiva, zato je Trstenjakova središčna znanost postala in ostala psihologija, iz katere pa se nikoli niso umaknile filozofske niti teološke prvine razmišljanja.

Trstenjakov opus je izredno obsežen in mnogovrsten, zato ga je mogoče napraviti preglednega samo v najbolj skopih obrisih. V središču stoji nedvomno temeljno delo stroke, *Oris sodobne psihologije* v dveh knjigah (1969, 1971, 1974) in ob njem *Problemi psihologije* (1976), medtem ko predstavljajo druge njegove knjige posebne veje psihološkega raziskovanja, tako *Psihologija dela* (1951), psihologija barv v knjigi *Zlivanje in ločevanje barvnih vtisov* (1948), *Psihologija umetniškega ustvarjanja* (1953), ki ima tehtno razširitev in poglobitev v *Psihologiji ustvarjalnosti* (1981), nadalje *Temelji ekonomske psihologije* (1982) in *Ekološka psihologija – problemi in perspektive* (1984), ne nazadnje *Človek in pisava* (1986) ter *Skozi prizmo besede* (1989), knjigi, ki obravnavata jezik in pisavo. Te publikacije splošne in posebne psihologije ter še nekatere druge pa že označuje prehod k filozofski antropologiji, tisti vedi, ki uporablja in interpretira dosežke tako imenovanih strokovnih antropologij, npr. biologije, sociologije ali pedagogike, in jih posplošuje v širša, sistematično urejena spoznanja o človeku. Taki sta knjigi *Človek, bitje prihodnosti* (1985) ali *Človek, končno in neskončno bitje* (1988). Antropološko zasnovana so tudi dela praktične ali uporabne psihologije s poudarkom na vedenjskih napotkih in s težnjo pomagati človeku, da se približa pozitivnim, etično utemeljenim vrednotam. Trstenjakova uporabna psihologija je v celoti zgrajena na krščanskih etičnih načelih in teh njegovih del nikakor ne kaže označiti za poljudnoznanstvena, čeprav so izšla pri Mohorjevi družbi. Gre za knjige o človeku v stiski, o medčloveških odnosih, o načinih spoznavanja ljudi, o sreči in življenjski modrosti. Širše dostopen je jezik teh knjig, medtem ko ostaja njihova sporočilna vsebina na visoki strokovni ravni.

Med področja, ki so Trstenjaka zaposlovala dalj časa in bi jih lahko imenovali raziskovalne stalnice, sodi nacionalna karakterologija, razmišljanje o slovenskem narodnem značaju. Nobena izmed stalnih tém ni našega psihologa obsedala bolj intenzivno kot prav ta. In ni naključje, da je Trstenjak šele leta 1991 zbral svoja dognanja o Slovencih in jih pod naslovom *Misli o slovenskem človeku* izročil v presojo strokovni in širši javnosti. Trstenjak pa ni ostal zgolj pri analizi in kritiki narodnega značaja oziroma regionalnih značajskih posebnosti Slovencev, posegel je tudi v prihodnost in poudaril, da mora biti majhen narod ustvarjalen, če hoče preživeti. Slovenski narod ne more tekmovati z večjimi narodi v kolikosti, temveč le v kakovosti ustvarjalnih prizadevanj na vseh področjih.

Posebno mesto med Trstenjakovimi publikacijami zavzema knjiga *Pet velikih* (1992), njegova filozofska in psihološka samoizpoved, poučna zlasti za tiste, ki bodo raziskovali njegovo tehtno delo in ga poskušali uvrstiti v kontekst evropskih duhovnih ved 20. stoletja.

Z akademikom dr. Antonom Trstenjakom smo izgubili veliko moralno avtoriteto in odličnega govornika, osebnost, ki je močno zaznamovala slovensko duhovno življenje našega časa. Verjamem, da bo zaznamovala tudi rodove, ki prihajajo za nami.

France Bernik

„Našemu gəspudu“ Rudiju Safranu v slovo

Rudi Safran je bil dolga leta župnik v Melvičah in na Brdu. Na sliki ga vidimo s svojimi ministrantkami in ministranti pri blagoslovitvi konj na Brdu.

„Luč, ki je svetila iz melviškega župnišča v dolino, je ugasnila,“ je dejal na pogrebu melviškega in brškega župnika Rudija Safrana škof dr. Egon Kapellari. Ob slovesu na pokopališču v Bilčovsu – v petek, 13. decembra 1996 – je luč, ki je dan za dnem dolgo v noč svetila iz melviškega župnišča v dolino, še enkrat močno zasvetila in tako pokazala, kaj vse je župnik Safran pomenil za župnijo Brdo in Melviče, za Ziljsko dolino in za vso škofijo.

Sredi maševanja ga je zadela srčna kap. Tudi to marsikaj pove o rajnem župniku Rudiju Safranu. Bil je „blago izžarevajoč župnik, ki je ljubil ljudi“ (škof Kapellari), „naš gospod“ (J. Zankl) in „duhovnik s srčno dobrohotnostjo, prikupno prijaznostjo in občutljivo obzirnostjo“ (J. Kopeinig).

Že v ljudski šoli je učitelju na vprašanje, kaj želi postati, odgovoril: „Želim postati duhovnik!“ Zelo rad je tudi pripovedoval, kako je že kot desetletni fant v celovški stolnici prejel zakrament sv. birme in kako je z botrom potem v celovški Tarviserstraße obiskal tudi semenišče – „z željo, da bi kdaj tudi v njega vstopil“. Rudi Safran je že zelo zgodaj vedel za svojo poklicanost in je bil tudi zelo prepričevalen in goreč duhovnik. Sicer ni napisal kakšne knjige, toda zapustil je knjigo življenja, sestavljeno iz neštetih pridig, dobrih misli v neštetih pogovorih in prepričevalnih dejanjih.

Župnik Safran je bil prijeten gost, ki je zmeraj našel prave besede. Kjer je bilo treba tolažiti, je tolažil, kjer posredovati, je posredoval. Ljudje so se radi srečevali z njim, ker jih je znal spodbujati in dvigati. Posebno veseli so ga bili ljudje po vaseh, kadar je imel maše v podružnicah, ki jih imajo v brški in melviški župniji skoraj v vsaki vasi, in še posebej na dan žegnanja. Ko je pred več ko tridesetimi leti skušal priti v Melviče, mu je to na prvi mah preprečila Zilja, ki je stopila čez obrežje in preplavila cesto. Tedaj se je moral obrniti in izbrati drugo pot, ki vodi v Melviče. Ta dogodek je nekakšna prispodoba za župnika Safrana. Kadar se je že vse zdelo zavoženo, je Safran še vedno vedel za kakšno pot, kako to ali drugo stvar rešiti ali uresničiti, pa naj je to bilo na ravni sožitja naših narodnih skupnosti v župnijah ali pa tudi pri uresničevanju gradbenih projektov in popravljanju podružničnih cerkva. Vedno je šlo in marsikdaj je župnik Safran ostal tudi sam s svojimi skrbmi, sam tudi, ker ga niso razumeli.

Župnik Safran je bil skromen do samega sebe, do faranov in pomoči potrebnih pa vsekdar izredno radodaren. Tu levica dejansko ni vedela, kaj dela desnica.

Farni skupnosti, za kateri je kot duhovnik skrbel, nosita pečat njegovega več ko trideset let trajajočega delovanja. Kako krepak je ta pečat, bo pokazal šele čas, ker je marsikatero Safranovo zarezo treba šele spoznati.

Sam vem za dnevna srečanja z župnikom Safranom samo iz pripovedovanja staršev, ki so takrat stanovali v župnišču. Nisem še bil star dve leti, ko sem dnevno hodil župnika klicat na kosilo. Vendar preden sem izjecljal „gospod, jest“, sem od župnika že dobil košček čokolade. To je bilo v tisti sobi, iz katere je svetila luč iz melviškega župnišča v dolino. Kaj svetila – saj v spominu še sveti!

Vincenc Gotthardt

SLOVENSKIM KATOLIŠKIM ČASNIKARJEM

Naša Cerkev in naša vizija o njej

Anton Stres

Živimo ne samo na izrazitem prostorskem, zemljepisnem prehodnem področju, temveč tudi v izrazitem zgodovinskem, kulturnem in duhovnem prehodnem trenutku.

V luči naše vere pa to pomeni, da nas je Bog postavil v pomemben čas, da nam je dano živeti v zahtevnih okoliščinah. A verujemo, da lahko na novo doživljamo, da je „naš Bog Bog, ki rešuje" (Ps 67, 61). Bog nam je zaupal velike naloge, zato naj nas najprej prevzame hvaležnost do njega, nato pa tudi zavest odgovornosti in veselje do iskanja ter ustvarjanja. Naše osnovno izhodišče je vera v Boga, ki ljubi ta svet in naš narod. Nas pa pošilja, da v njem pričujemo za njegovo odrešenje in ga postajamo deležni zase in za druge.

Prvi prehod se je zgodil s prehodom iz tradicionalne in pretežno podeželske družbe v sodobno mestno, industrijsko in bolj ali manj porabniško družbo. Torej se naša družba sekularizira (razkristjanja) po dveh poteh: po politični iz bližnje preteklosti, kot posledica ateizma vodilne politične strukture in njene ideologije; po družbeni kot posledica novega načina življenja, vezanega na sodobno industrijsko družbo, ki je zgrajena na gospodarski dejavnosti in na z njo povezanem porabništvu. To pomeni, da ni mogoče valiti krivde za upad vernosti samo na zavestno, uradno politično sovražno in ideološko ravnanje s Cerkvijo in vero, temveč je treba veliko bolj upoštevati vse tiste spremembe v mišljenju in življenju ljudi, ki jih je s seboj prinesla nova industrijska, meščanska in porabniška družba. Vse to skupaj pa povzroča opuščanje tradicij in izginevanje izrazitih krščanskih vrednot ter krščanskih simbolov iz javnosti.

Drugi prehod je naša tranzicija, se pravi prehod iz totalitarne v demokratično družbeno in državno ureditev. Toda posledice minulih dogodkov so še danes navzoče v nas in med nami. Pri vernikih so to: prestrašenost, občutek odrinjenosti in zapostavljenosti, nezanimanje za politična in javna družbena vprašanja, zasebništvo, pomanjkanje pogleda v prihodnost, občutek nemoči. To še vedno obstaja zaradi izredne pomanjkljivosti pravne države. V naši državi je pravno varstvo posameznika in njegovih svoboščin zelo pomanjkljivo.

Najbolj šibka točka naše mlade demokracije je področje javnega obveščanja. Tega ni treba posebej dokazovati. Je pa to zelo usodno, kajti brez neodvisnega javnega obveščanja se demokracija sploh ne more začeti. Javno mnenje, oblikujejo pa ga javna glasila, je najpomembnejši korektiv vsake vlade in izraz resnične ljudske volje. Neodvisno mnenje je tudi eden glavnih dejavnikov tako imenovane civilne družbe. Ta ravno zaradi tega, ker ni neodvisnih medijev, pri nas ne more zaživeti.

Za javnost, preglednost in prozornost našega delovanja

Toda čeprav imamo izrazito pristranska javna glasila, nas to ne odvezuje od dolžnosti, ampak nam jo še bolj narekuje, da v tem okolju poskrbi-

mo za lastno *jasnost, preglednost in prozornost našega delovanja,* za tako imenovano transparentnost. To je prva zahteva našega trenutka, ki bi jo rad danes posebej poudaril in predložil v naš razmislek. Cerkveni ljudje jo bomo s težavo sprejeli. V minulem režimu nas je vse navajalo k skrivanju in prikrivanju. Režim smo imeli za nelegitimen in to je tudi bil, dogajale so se nam krivice in skrivanje naših zadev pred očmi države in partijsko nadzorovanje javnosti je bila zahteva naše samoobrambe. Danes vsaj v načelu ni več tako, čeprav je dejansko še velikokrat res tako in bo tako ostalo vse dotlej, dokler ne bo pravne države, ki bi bila vredna tega imena. Tako se nam je nehote prikradlo mnenje, ki smo ga teoretično sicer odklanjali, v praksi pa se je marsikdo po njem ravnal in se še ravna, in ki pravi, da dobri cilj posvečuje tudi slaba, nepravilna, neprava, nelegitimna sredstva. Za vsem tistim, kar se nam je v zadnjih letih zgodilo in kar se bo nam vsem še dolgo otepalo, stoji najprej veliko pomanjkanje čuta za transparentnost. Ker stvari niso bile prozorne, ker niso potekale povsem po pravilih, ker pravil in pravilnikov sploh ni bilo, kakor jih zahteva sodobno poslovanje, ker ni bilo nadzornih odborov in dovolj strokovnega preverjanja, ker ni bilo jasnih pogodb – pregovor pa pravi: *clara pacta, boni amici* – ker ni bilo zaostrene odgovornosti, ker se človek ni mogel nikoli zavedati, kakšno je dejansko stanje v določenem podjetju, so se nujno morale zgoditi stvari, zaradi katerih je Cerkev v Sloveniji utrpela velikansko moralno škodo in izgubila sloves zanesljive partnerice in dobre gospodarice in upravljalke svojega imetja. Če ni jasnih pravil igre, dajemo ne glede na plemenite namene nujno vtis poljubnega, arbitrarnega in avtoritarnega ravnanja, tistega, ki ga spremlja tudi zloglasni vzdevek klerikalizma. Slovenska Cerkev še do danes tudi ni javno povedala, koliko jo je stal papežev obisk, čeprav je javnost to zahtevala in je vodstvo Cerkve to obljubljalo. Vprašanje celo je, kdo sploh ve, koliko je vse skupaj dejansko stalo.

„Varujte se farizejskega kvasa, ki je hinavščina. Nič ni prikritega, kar se ne bo razodelo, in skritega, kar se ne bo spoznalo. Zato se bo vse, kar ste rekli v temi, slišalo v luč, in kar ste v sobah povedali na uho, se bo oznanjalo na strehah“ (Lk 12, 1-3, prim. Mt. 10, 26-27). In na zasliševanju se je Jezus skliceval na javnost, odkritost in transparentnost svojega govorjenja in delovanja. „Javno sem govoril svetu. Vselej sem učil v shodnici in v templju, kjer se shajajo vsi Judje, na skrivnem pa nisem nič povedal“ (Jn 18, 20). Razlika med sekto in Cerkvijo je tudi ta, da Cerkev nima nič opraviti z nobeno skrivno druščino. Nasprotno, številna mesta v pismih sv. Pavla so, kjer apostol naroča v bistvu preglednost in s tem prepričljivost delovanja in ravnanja kristjanov. Vsaka dvojna igra in vsaka dvojna morala je tuja vsakomur, ki se ima za Jezusovega učenca.

„Razlika med sekto in Cerkvijo je tudi ta, da Cerkev nima nič opraviti z nobeno skrivno druščino.“

Upoštevati je treba stvarne možnosti

Dosledno upoštevanje zahteve po preglednosti in prozornosti nas bi nujno pripeljalo *do drugega pomembnega načela, do realizma, do upoštevanja stvarnih možnosti.* To je druga točka, ki bi se je rad dotaknil. Ob evforiji, ki nas je prevzela, ko smo se na mah prebudili v načelno in ustavno demokratični in nato še samostojni Sloveniji, se nam je zazdelo, da je naenkrat vse možno. Res da nam je Gospod storil velike reči, o katerih še sanjati nismo upali, toda mi smo mislili, da se bo ta izjema, ki se nam je zgodila prvič po tisoč in več letih, kar naprej ponavljala. Evforija je rodila megalomanijo. Zajahali smo konja anketnega podatka, da je v Sloveniji krepko nad 70% katoličanov in smo mislili, da je ta večina čreda ovac, ki nam bo sledila vsepovsod, kamor jih bomo usmerili. Krepko smo precenili svoje zmožnosti, predvsem finančne, prodajali in zastavljali smo golobe, ki so bili še na strehi, in pozabljali, da ima dejstvo, da je državljanov Slovenije bora dva milijona, tudi svoje železne in neizprosne posledice, recimo to, da pri taki populaciji ni mesta in ga tudi nikakor ne more biti za štiri ali pet televizijskih mrež ter bo zato tukaj konkurenca ostra in neizprosna. Tako kot večina naših demokratičnih strank smo začeli graditi hišo pri strehi, namesto pri temeljih. Temelj pa so še vedno in tudi vedno bodo ljudje, usposobljeni moralno in strokovno. Če bi denar, ki smo ga porabili za nekatere naložbe, ki niso prinesle drugega kakor nove dolgove, ki jih mora Cerkev poravnati takoj, čeprav se bo pri tem zadolžila, porabili za naložbe v ljudi, v njihovo izobraževanje in duhovno formacijo, bi s tem sicer marsikateri projekt še čakal, toda temelji zanj bi že bili položeni. Nujno je, da se enkrat zavemo, kaj je realno možno in kaj

ni, da si trikrat na dan preberemo evangeljsko prispodobo o človeku, ki je hotel zgraditi stolp in je najprej sedel in računal, če ima dovolj sredstev, da bi dovršil, kar je začel, ter o vojskovodji, ki je na podoben način začel s primerjanjem realne moči svoje vojske.

Za vsem tem pa tiči še bolj odločilno, tretje vprašanje: Kaj je naša resnična in primerna vojska, katere so tiste sile, na katere se želimo opirati, s katero energijo računamo, na katerega zaveznika se najbolj zanašamo? *Kakšna Cerkev želimo biti?* To je vprašanje, to je moje tretje in najbolj odločilno vprašanje. Naj ponovim Zulehnerjevo vprašanje: Kakšno vizijo Cerkve imamo? In ko danes zahtevamo svoje pravice – in je prav, da jih zahtevamo – ali vemo, zakaj jih zahtevamo in zakaj imamo do njih pravico? Ali samo zato, ker je Cerkev v zgodovini veliko pomenila in bila močan kulturni in politični dejavnik, ali pa bolj zato, ker mnogim ljudem pomeni nekaj tudi danes in predvsem danes. In ali res komu kaj pomeni? Ali so obzorja krščanskega duha samo na zahodu, tam, kjer sonce zahaja v preteklost, ali pa tudi na vzhodu, tam, kjer se poraja nov dan? Kjer je tvoj zaklad, tam je tvoje srce, kamor merijo tvoje vizije, tja merijo tudi tvoja dejanja in tako postaja vizija postopoma stvarnost. Ali je naša moč najprej v nas samih, v naši duhovnosti in moralni izzivalnosti ali pa v establishmentu in v položaju, ki ga hočemo zasesti v sistemu: ekonomskem, družbenem in političnem, pa tudi kulturnem? Dovolj me poznate, da veste, da mi je tuje vsako zasebniško neangažirano krščanstvo. Toda prioritete morajo biti jasne, vrstni red mora biti ne samo teoretično in načelno zastavljen, temveč ga mora tudi prepričljivo izražati in celo medijsko zaznavno odsevati praktično ravnanje pri personalni politiki, pri investicijah in ne nazadnje tudi pri tem, čemu dajemo poudarek v javnih občilih, ki jih sami oblikujemo.

Kakšna Cerkev želimo biti

Za nas Slovence pa je v zvezi s podobo Cerkve nujno še naslednje dodatno vprašanje: Ali želimo Cerkev solistov in solerjev, kjer vsak na svojem koncu in na svoje stroške tvega odmeven podvig, ali pa si znamo našo žogo tako podajati, da bo priletela iz Prekmurja in zadela v gol na Primorskem, in narobe? Tako kot v politiki pomladnih strank je tudi v naši Cerkvi soliranje že naredilo ogromno škode. Vse tisto, zaradi česar nas bo še bolela glava, je tudi posledica našega soliranja.

Res je, da je tudi v tem pogledu delno opravičilo tudi v naši nedavni preteklosti, ko je delovanje Cerkve v bistvu počivalo na herojskih in iznajdljivih posameznikih. Tem je treba dati vse priznanje. Velikokrat so se iznajdljivo in brez strokovne priprave, vendar požrtvovalno in uspešno lotevali nalog in bili uspešni. Toda to obdobje je dokončno za nami. Tako kot v ekonomiji je tudi v življenju Cerkve čas kapitanov, ki so absolutni in edini komandanti na svoji ladji, ki vedo za vse, poznajo vse in odgovarjajo za vse, že zdavnaj mimo. Res je tudi, da teamsko urejena Cerkev prinaša s seboj nevarnost birokracije, toda jasno je, da brez vedno večje povezanosti in sodelovanja ne bomo mogli uveljaviti in maksimalno izkoristiti potenciala, ki ga imamo in ki je v okviru dvomilijonskega naroda nujno še posebno omejen. Če imamo krut občutek, da so naše moči na vseh področjih omejene, potem sta racionalizacija in varčnost njihove porabe toliko bolj nujni.

To razmišljanje sem začel z banalno in preprosto resnico o pomenu javnih glasil za demokracijo. Naj končam s prav tako preprosto resnico o pomenu cerkvenih javnih glasil za samo notranje življenje Cerkve. Ta glasila namreč oblikujejo vizijo Cerkve, ta vizija oblikuje nazaj konkretno Cerkev samo.

Anton Stres
januarja 1997

„Ti si moj služabnik, izvolil sem te“ (Iz 41,9)

Sveto pismo Stare zaveze o izvoljenem ljudstvu

foto: Vincenc Gotthardt

Med tisočimi narodi na tem svetu naj bi bil eden od Boga izvoljen!

Ni ta misel naravnost neverjetna? Kot pripadniki drugega naroda bi lahko celo rekli, da je krivična. Zakaj je Bog izvolil ravno izraelski narod, ki v bistvu ni bil boljši od drugih, kakor lahko beremo tudi v Svetem pismu?

Tudi Izraelci so se spraševali tako in podobno.

1. Izvoljeno ljudstvo v Devteronomiju

V Devteronomiju, Peti Mojzesovi knjigi, so pisci skušali razložiti izvoljenost svojega ljudstva tako:

Zato, ker je (Bog) ljubil tvoje očete, si je za njimi izbral njihov zarod in te je s svojo veliko močjo izpeljal pred seboj iz Egipta, ... (5 Mz 4,37)

To ugotovitev moramo videti v večjem sklopu. Na začetku Mojzesove Postave beremo, da je Bog ustvaril svet, in ko je videl vse, kar je naredil, je bilo prav dobro (1 Mz 1,30). Ko se je začel svet potapljati v grehu, je Bog v potopu uničil vse zlo. Po vesoljnem potopu pa je sklenil z Noetovo družino in vsemi živimi bitji zavezo ter jim zagotovil, da bo ostal naklonjen vsemu stvarstvu (1 Mz 9,1-17). Da je izvoljen en narod, torej ne pomeni, da je Bog druge zavrgel. Že od vsega začetka naprej vsi živijo od Njegovega blagoslova.

Na ta blagoslov pa so padle temne sence. Prva Mojzesova knjiga opisuje v prvem delu začetke sveta in človeštva (prim. 1 Mz 1-11). Na koncu tega venca pripovedi je zgodba o babilonskem stolpu. Človeštvo, ki je tedaj govorilo še skupen jezik, se hoče z združenimi močmi dvigniti do neba in tako ohraniti edinost. Na koncu pa Bog zmeša jezike ter ljudi razkropi po vsej zemlji. Sveto pismo tako razloži, zakaj so ljudstva razdvojena. Takšen svet imajo pred očmi tudi pisci Devteronomija.

Iz množice teh razdvojenih narodov si Bog izbere eno ljudstvo ter spet začne graditi edinost. Edinost, ki je zgrajena na pravičnih odnosih med ljudmi, narodi in Bogom.

Devteronomij pravi: *Zato, ker je ljubil tvoje očete, si je za njimi izbral njihov zarod* (5 Mz 4,37). Ljubezen in izvoljenost sta med seboj tesno povezani. Konec koncev je Izraelova izvoljenost skrivnost, kakor je skrivnost tudi ljubezen. Bog se je zaljubil v to ljudstvo:

GOSPOD se ni nagnil k vam in vas izbral zato, ker bi bili številnejši od vseh drugih ljudstev, saj ste najmanjši izmed vseh, temveč zato, ker vas ljubi in hoče držati prisego, ki jo je dal vašim očetom, vas je GOSPOD izpeljal z močno roko in vas rešil iz hiše sužnosti, iz roke egiptovskega kralja faraona. (5 Mz 7,7-8).

Božja ljubezen ni le čustvo, ki vse vžge in se potem spet ohladi. Ta ljubezen je sad zvestobe Boga do očetov Izraela. Vendar taka ljubezen ne more biti cesta enosmernica, saj pri ljubljenem izziva odgovor:

In zdaj, Izrael, kaj zahteva od tebe GOSPOD, tvoj Bog? Samo to, da se bojiš GOSPODA, svojega Boga, da hodiš po vseh njegovih poteh, ga ljubiš in služiš GOSPODU, svojemu Bogu z vsem srcem in z vso dušo, da izpolnjuješ GOSPODOVE zapovedi in njegove zakone, ki ti jih danes zapovedujem, da ti bo dobro. Glej, GOSPODU pripadajo nebo in nebes nebesa in zemlja in vse, kar je na njej. Vendar se je GOSPOD zavzel samo za tvoje očete, da bi jih ljubil, in za njimi je izbral njihov zarod, vas, izmed vseh ljudstev, kakor je danes. (5 Mz 10,12-15)

V izvoljenosti Izraela se zrcali Božja ljubezen do tega ljudstva. Kaj je vsebina Izraelove izvoljenosti? Zakaj si je Bog izbral to ljudstvo? Bog si je izbral Izrael, da bi le-ta živel v očitnem nasprotju do vseh narodov tega sveta. Medtem ko pri drugih ljudstvih bogati izkoriščajo revne in se oblastniki dvigajo nad svoje podložnike, naj bo izraelska družba zgrajena na temelju svobode, ki ji jo je Bog podaril pri izhodu iz Egipta, in na temelju bratstva ter sestrinstva. Pravičnost te družbe naj bi bil vzorec, ob katerem naj bi se učili drugi narodi. Ob tem bi morali seveda postati pozorni tudi na Boga, ki vse to omogoča. Lahko bi torej rekli: čim bolj Izraelcem uspe uresničiti pravično in srečno življenje po Božji postavi, tem bolj tudi izpričujejo in oznanjajo Boga, ki je vir te pravičnosti.

Kakor vemo, Izraelcem to ni vedno uspelo. Ko so jih leta 586 pred Kr. Babilonci odvedli v izgnanstvo, so mnogi mislili, da je to kazen za Izraelovo nepokorščino. V izgnanstvu so se začeli sprašev ati: Je ljudstvo še vedno od Boga izvoljeno ali pa ga je Bog zavrgel? Kako naj spoznajo drugi narodi, da je Bog izvolil to peščico razkropljenih Jakobovih potomcev, ko so pa brez domovine, kralja in svetišča? To so vprašanja, na katera je moral odgovoriti Izaija v drugem delu svoje knjige (Iz 40-55).

Izvoljeno ljudstvo v Knjigi preroka Izaija

Ti pa, Izrael, moj služabnik, Jakob, ki sem ga izvolil, potomec Abrahama, mojega prijatelja, ki sem te vzel s koncev zemlje, te poklical iz njenih skrajnih kotov in ti rekel: „Ti si moj služabnik, izvolil sem te in te nisem zavrgel.“ Ne boj se, saj sem s teboj, nikar se plaho ne oziraj, saj sem jaz tvoj Bog. Okrepil te bom in ti pomagal, podpiral te bom s svojo pravično desnico.“ (Iz 41,8-10)

Klaus Einspieler je v preteklem letu pri Mohorjevi izdal knjigo „Jaz bom vaš Bog in vi boste moje ljudstvo“.

Izrael ostane izvoljeno ljudstvo kljub grešni preteklosti, saj so Izraeci potomci Abrahama in Jakoba, ki jima je Bog obljubil trajno zvestobo. Izvoljenost ljudstva je torej podlaga za ponovno Božjo pomoč. Bog bo rešil svoje ljudstvo iz babilonskega izgnanstva ter jih spet opravičil, kakor jih je nekoč privedel iz Egipta v obljubljeno deželo.

Bog rešuje svoje ljudstvo brezpogojno. Novo razmerje med Bogom in njegovim izvoljenim ljudstvom ne temelji več na obojestranskem prizadevanju, temveč le še na Božjem, torej na milosti.

In vendar je z Izraelom, ki je deležen Božjega rešujočega usmiljenja, povezano tudi poslanstvo. Kot narod, ki ga je Bog rešil, naj bo odslej priča, da je Izraelov Bog edini na vsem svetu. Kajti kateri bog bi lahko tako velikodušno deloval med svojimi izvoljenimi? Zato pravi:

Vi ste moje priče, govori GOSPOD, in moji služabniki, ki sem jih izvolil, da spoznate in mi verjamete, da uvidite, da sem to jaz. Pred menoj ni bil noben bog upodobljen in za menoj ne bo nobeden. Jaz, jaz sem GOSPOD, razen mene ni rešitelja. (Iz 43,10-11)

To besedilo je nastalo v času, ko se je rodil bibličn i monoteizem – vera, da je Jahve, Izraelov Bog, edini na vsem svetu. Judovski narod, ki je v izgnanstvu oropan vseh svojih korenin – dežele, kralja, svetišča – pa naj bi bil, od Boga rešen sužnosti, priča, da je On edini Bog. Bog si je upodobil Izrael zase, da bi ta pripovedoval njegovo hvalo (Iz 43,21).

Kakor vemo, se je monoteizem dejansko uveljavil. Drzne besede Devteroizaija so se torej uresničile, kajti majhno in v obstoju ogroženo ljudstvo ni klonilo pred šegami in navadami drugih narodov, temveč ohranilo svojo vero ter s tem tudi kulturo.

Bog torej ne izbira ljudstvo, da bi ga dvignil nad druge narode. Kdor je od Boga izvoljen, je izbran za določeno nalogo. Izraelova izvoljenost kakor tudi izvoljenost Cerkve je torej biti orodje v Božjih rokah, ki hoče rešenje vseh narodov in rodov.

Klaus Einspieler

„V veselju je vaša moč“ (Neh 8, 10)

Sveto pismo nam o veselju govori na 300 mestih. Veselje je najbolj jasno spoznavno znamenje ljudi božjega ljudstva. „Dal mi je v srce večje veselje, kakor ob času, ko je obilica žita in vina,“ se raduje molivec 4. psalma (Ps 4, 8), drug pa vriska, ker ga je Bog odrešil: „Spremenil si moje žalovanje v rajanje, odpel mi raševnik in me opasal z veseljem; da ti bo pela moja duša in ne bo umolknila“ (Ps 30, 13–13). Kdor pride v stik z Bogom, ne more drugače, ko da se veseli. Zato je veselje znamenje vernikov, ja celo del njihove identitete. Tako je npr. Nehemija, ko so se Izraelci vrnili iz babilonskega suženjstva, zaklical: „Ne bodite žalostni! Zakaj veselje v Gospodu je vaša moč“ (Neh 8, 10).

Ko danes v tem stehniziranem svetu, polnem katastrof, vojn in nesreč, Evropejci beremo Sv. pismo, nam njegovi pozivi k veselju pridejo še toliko bolj do zavesti: „Služite Gospodu z veseljem!“ (Ps 100, 2), „Naj vriska puščava in goljava. Raduje naj se pustinja, naj poganja kakor narcisa“ (Iz 35, 1), „Končno, bratje moji, veselite se v Gospodu“ (Flp 3, 1), „Z veseljem se zahvaljujte Očetu“ (Kol 1, 11–12), „Veselite se ob vsakem času!“ (1 Tes 5, 16).

Kako se moremo veseliti ob vsakem času, ko pa doživljamo toliko bolečin, nesreč, ko vidimo toliko trpljenja, ali še huje, ko sami trpimo? Kako je mogla biti tako vesela in srečna mati Terezija, ki je delala v Kalkuti med najbolj revnimi, bolnimi?

Pri tem veselju ne gre za čustveno garniranje, za nasmešek na ustih, ki omogoča vernikom nekoliko lažjo vsakdanjost. Veselje, ki ga srečujemo v Sv. pismu, ima opraviti z Božjim kraljestvom, o katerem sv. Pavel pravi, da „je pravičnost in veselje v Sv. Duhu“ (Rim 14, 17). Če je Božji Duh v Cerkvi, v farni skupnosti navzoč, živ, potem se kaže to v veselju, ker „je sad Sv. Duha ljubezen, veselje, mir...“ (Gal 5, 22).

Kdaj se človek v vsakdanjem življenju razveseli, veseli? Kadar kaj dobi ali se s kom sreča (srečanje = sreča), kadar mu je podarjeno kaj lepega. Tako je tudi pri Bogu. Bog je že v stari zavezi sklenil zavezo s človekom, da bi bilo človeku dobro. Potem pa je poslal še svojega Sina, da bi to zavezo na novo potrdil in nas vse odrešil – vse, ki so živeli že pred Kristusom, vse, ki smo, in vse, ki bodo še prišli. Kristusovo odrešenje je bilo enkratno dejanje za vse človeštvo, in to odrešenje smemo doživljati vsak dan znova. Najlaže ga bomo opazili, kadar smo v stiski, ko nas doleti nesreča, bolezen.

Da ostanemo notranje veseli tudi ob nesrečah in kadar nam gre vse navzkriž – to je tisto veselje, o katerem govori Sv. pismo, to je veselje, ki nam je podarjeno po Sv. Duhu. Kljub vsemu hudemu ostane v nas neko notranje veselje; imamo ga, ker lahko zaupamo v Boga, da nam bo pomagal, da bo vse dobro razrešil. Vzrok našega veselja je pravzaprav to zaupanje v Boga.

Kadar mi gre slabo, ko ne vem, kako bo šlo naprej, ko se mi zgodi kaj hudega, mi zelo veliko pomagajo besede sv. Pavla: „Če je Bog z nami, kdo je lahko proti nam?“ (Rim 8,31; Hebr 13,6). Če verujem, da je Bog vsemogočen, potem vem, da lahko odvrne od mene vse zlo in trpljenje. Prav v psalmih najdemo tolikokrat molivce, ki hvalijo Boga še v svoji nesreči, nevarnosti, saj jih bo rešil in jim pomagal. Zato je zanimivo brati psalme, ki dolgo in z močnimi, krutimi slikami prikazujejo molivčevo nesrečo, a se na koncu vsi končajo z zahvalo, veseljem, da Bog pomaga in rešuje (razen Ps 88).

Veselje je torej dar Sv. Duha (Gal 5, 22). Če smo se res srečali s Kristusom, če z njim živimo, potem bomo poleg veselja imeli v sebi tudi mir, potrpežljivost, dobroto, predvsem pa zadovoljstvo. Kar koli boste doživeli, vas bo osrečevalo. To je življenje iz polnosti, ki nam ga podarja Bog. V Novi zavezi pomeni „polnost“ (gr. pléroma) izobilje življenja: mišljene so vse lastnosti, ki jih ima Bog v preobilici, in prav iz tega preobilja nam jih tudi podarja. Božja polnost se je telesno naselila v Kristusu in je navzoča v Cerkvi, Kristusovem telesu (Ef 1, 23); po Cerkvi Kristus vse vesolje sprejema v svojo polnost. Vernik prodre v to polnost s krstom (Kol 2, 10) in spoznanjem Kristusove ljubezni (Ef 3, 19). Polnosti življenja, ki nam ga daje Kristus, smo torej deležni že po krstu; kasneje jo je treba le zavestno sprejemati in se je posluževati.

Bog nam ponuja toliko lepega, dobrega, razveseljivega; namesto da bi to sprejeli, se branimo, upiramo in se potem držimo kislo in smo nevoščljivi tistim, ki se tega poslužujejo. To ne pomeni, da moram imeti vse, doživeti vse – konsumirati. Pravzaprav ne potrebujemo ničesar in smo brez vsega zadovoljni. Toda če nam Bog podarja po ljudeh kako veselje – bodisi dobro kosilo, lep dan, srečanje s človekom, uro miru,... – potem sprejmimo to z ve-

seljem in mu bodimo hvaležni. Ni se nam treba vedno le postiti. Smemo uživati in naj bi tudi uživali, kajti kdor sam ne uživa, postane neužiten. Seveda ni treba pretiravati in imeti vsega, a Bog nam sam daje „zvrhano čašo vpričo naših nasprotnikov" – to je duševno in materialno pomoč (Ps 23, 6). Človek, ki živi iz polnosti, ki jo daje Bog, zato lahko reče: „Imam od vsega več ko dovolj. Imam toliko, da lahko veliko od tega dajem naprej." Ta sreča in veselje torej prihajata od znotraj; nista odvisna od zunanjih stvari in ljudi.

Veselje tudi v postnem času

Nekateri kristjani mislijo, da se morajo venomer le postiti, se vsemu odreči, vedno le delati za druge, sami sebi pa si ne upajo ničesar privoščiti, si nikoli ne dovolijo mirovati. Toda pri Baruhu beremo, da „ima vse svoj čas, vsak opravek ima svojo uro" (Prid 3, 1). Torej tudi post in uživanje. Ni se nam treba vedno boriti na prvi fronti, ni nam treba brez prestanka služiti drugim, smemo se tudi kdaj umakniti, se umiriti in se spočiti. Post nam je dan zato, da se vadimo v vrlinah (askeza = vaja, trening), da opuščamo slabe lastnosti ter se vadimo v dobrem. To je tudi čas, ko se lahko umirimo, se umaknemo in si naberemo moči. Ko bomo tako v sebi spet na novo doživeli Jezusovo vstajenje, bomo lahko to z novimi močmi oznanjali ljudem, s katerimi živimo. Post nam je torej dan, da se opomoremo, ne pa da se držimo kislo, ker tega ali onega ne smemo, pri tem pa se morda celo sklicujemo na svojo ljubezen do Boga. Bog posta ne potrebuje, potrebujemo ga mi. Umetnost krščanstva je prav v tem, da vemo, kdaj se je treba postiti in kdaj lahko uživamo. Pravih kristjanov je zato prav malo, kajti eni se predajajo površnim užitkom, drugi pa mislijo, da ne smejo uživati, da se morajo vedno le razdajati, potem pa v sebi začutijo mejo, ko več ne morejo.

Človek, ki zna prenašati to napetost krščanstva, ki zna od Boga prejemati njegove dobrote, *je* zadovoljen, vesel, srečen – ne: *ima* veselje, srečo. Gre za biti, ne za imeti. Človek bo vesel in srečen, bo živel v polnosti, če bo živel v Kristusu in s Kristusom. „Iščite najprej Božje kraljestvo in vse drugo vam bo navrženo" (Mt 6, 33). Če delamo to, kar Bog želi, potem dobivamo od njega veliko lepega in dobrega, celó več, kot si lahko sploh predstavljamo, več, kot si lahko izprosimo in umejemo. Pogoj za to pa je, da se res osebno srečam z Njim, da mu dovolim, da vodi moje življenje, da mu rečem: „Jezus, tu sem, vzemi me in vodi me, hočem živeti s teboj." To je treba zavestno izreči, Bog pa nas bo gotovo prijel za besedo. „Kdor se popolnoma preda Bogu, tudi popolno sprejema" (Richard Rohr, Das zündende Wort, str. 113). Zelo dobro se je srečavati z Jezusom v tišini pred tabernakljem; ni nam treba stalno ponavljati nekih molitvic ali pri češčenju enega rožnega venca za drugim. Pred Bogom tudi kdaj utihnimo ter ga poslušajmo, kaj nam ima povedati, kaj nam hoče dati, s čim nas hoče razveseliti. To vam bo dalo veliko moči in veliko veselja; videli boste, da držijo Nehemijeve besede: „V veselju je vaša moč!" (Neh 8,10). Zaradi tega veselja boste lahko prestali vse hudo in videli boste, kje je kdo potreben pomoči, imeli boste moč upreti se krivicam in zatiranjem, zlu. „Veselje je gigantska skrivnost kristjana."

Sveto pismo ima za največji greh, če ne sprejmemo neskončne Božje ljubezni in njenega veselega sporočila. Prva in glavna zapoved se namreč glasi: „Ljubi svojega Boga. Druga pa je tej enaka: Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe." Bog lahko od nas zahteva ljubezen le, ker nas sam brezmejno ljubi. Bog od nas ne zahteva ničesar, česar nam sam prej ni dal. Zato je največji greh, ki ga lahko storimo, da njegovo ljubezen, ki se nam kaže v polnosti življenja, zavržemo in je ne sprejmemo. Dovolimo torej Bogu, da nas napolni s svojo ljubeznijo: potem bomo v svojem življenju čutili njegovo moč ter bomo tudi sami lahko razdajali ljubezen.

„V veselju je vaša moč" (Neh 8, 10).

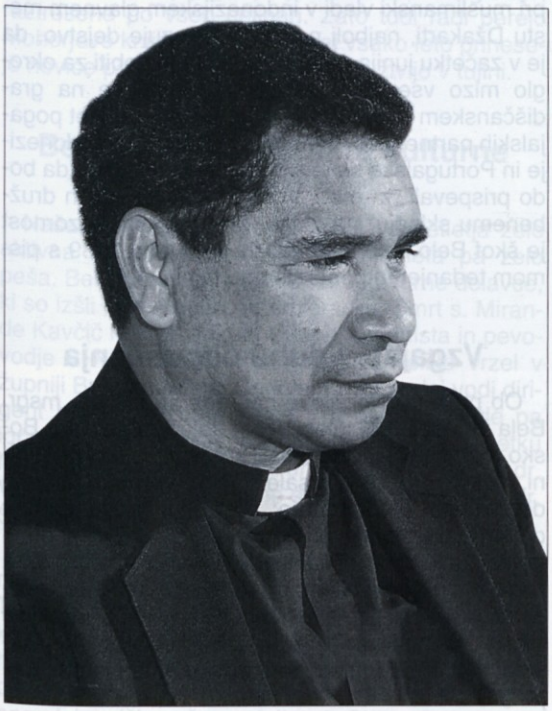
Marija Perne

Psalm 23:

Gospod je moj pastir,
nič mi ne manjka.
Na zelenih pašnikih mi daje ležišča;
k vodam počitka me vodi.
Mojo dušo poživlja,
vodi me po pravih stezah
zaradi svojega imena.
Tudi če bi hodil po globeli smrtne sence,
se ne bojim hudega, ker si ti z menoj,
tvoja palica in tvoja opora, ti me tolažita.
Pred mano pogrinjaš mizo
vpričo mojih nasprotnikov;
z oljem mi maziliš glavo,
moja čaša je prepolna.
Le dobrota in milina me bosta spremljali
vse dni mojega življenja;
prebival bom v hiši Gospodovi
vse dni življenja.

Neustavljiva sila nenasilja

Nobelovec za mir 1996 katoliški škof Carlos Ximenes Belo

11. oktobra 1996 je norveški odbor za podelitev Nobelovih nagrad kot dobitnika nagrade za mir za leto 1996 imenoval prvega katoliškega škofa, in sicer Carlosa Ximenesa Bela, ki je bil pred tem že dvakrat kandidat za to prestižno priznanje, ter njegovega rojaka opozicijskega politika Joséja Ramosa Horto.

48-letni škof Belo je apostolski administrator vzhodnotimorske škofije Dili. Ta mladi nobelovec za mir se je rodil 3. februarja 1948. Ko je bil star trinajst let, je prišel k salezijancem ter se tam navdušil za življenje po don Boskovem zgledu. Študiral je na Portugalskem in v Rimu. V duhovnika je bil posvečen 26. julija 1980, samo tri leta pozneje pa ga je papež Janez Pavel II. že imenoval za škofa.

Škofija Dili obsega Vzhodni Timor, ki ga je kot nekdanjo portugalsko kolonijo leta 1975 nasilno zasedla indonezijska vojska ob skritem soglasju zahodnih vlad, npr. Francije, ter zlasti ZDA in Avstralije, kakor dokazuje avstralska pravnica Abigail Hansen. Katoliška Cerkev je beguncem poskušala omiliti stisko s hrano, dajanjem strehe in z oblačili. Škof Belo: „V težkih časih konec 70. let, ko so prišli ljudje iz gozdov in iz goratih predelov, kjer so se skrivali pred bombami indonezijske vojske, so doživljali Cerkev kot nekoga, ki jim je ob strani." Uničevanje naroda Vzhodnega Timorja so opisali kot enega velikih skritih zločinov 20. stoletja; število pobitih ljudi proporcionalno daleč presega število Kambodžancev, ubitih za časa rdečega krvoloka Pol Pota. Vojaške pokole nad civilnim prebivalstvom in druge neprestane kršitve človekovih pravic je katoliška Cerkev neprestano obsojala, prav tako kakor izpade nasilja osvobodilne organizacije Fretilin (Revolucionarne fronte za neodvisni Vzhodni Timor).

Katoliška Cerkev na strani zatiranega ljudstva

Zaradi tega, ker se je katoliška Cerkev jasno postavila na stran zatiranega ljudstva, je postajala vse močnejši del vzhodnotimorske identitete. Po prepričanju škofa Bela je tudi to razlog za rast katoliške Cerkve od trideset na okrog devetdeset odstotkov timorskega prebivalstva, ki šteje 780.000 ljudi na področju, za četrtino manjšem od republike Slovenije. Katoliška Cerkev na Vzhodnem Timorju ima enega škofa, 26 škofijskih duhovnikov, 45 redovniških duhovnikov, 27 redovnih bratov, 182 redovnic, 1377 katehistov in katehistinj ter 59 semeniščnikov in enega diakona. Katoličani se zbirajo v 30 župnijah in 313 misijonskih postajah. Katoliška Cerkev vzdržuje veliko socialnih ustanov, otroške vrtce ter šole prve in druge stopnje.

Škof Belo se odločno bojuje tudi proti temu, da bi vojaški okupaciji sledila še duhovna. Okupator namreč poskuša iz Indonezije, kjer je na oblasti islam, to religijo vsiliti tudi Vzhodnim Timorcem. Škof Belo: „Potem ko so zasedli ozemlje, poskušajo zagospodovati tudi ljudstvu naše dežele. Gotovo ni v redu, če vojaki hodijo po vaseh ter delijo darila, da bi se ljudje spreobrnili; če država pošilja v krščanske šole muslimanske učitelje; če vojaki sejejo strah in grozo med ljudmi, ki so ostali stanovitni." Škof Belo sicer priznava tudi muslimanom pravico, da spreobračajo k svoji veri ljudi, toda tega naj ne bi počenjali „iz čisto političnih motivov in ne na področjih, kjer so se ljudje že odločili za drugo vero".

Cerkev mora braniti temeljne človekove pravice

Škofu Belu je bilo zmeraj odvratno, da bi vero zlorabljali v politične namene, zato vedno znova poudarja: „Kar zadeva katoliško Cerkev, ne izrekamo nobenih političnih stališč." Vendar pa je „Cerkev pripravljena in odločena, da bo branila temeljne človekove pravice, med temi tudi pravico vzhodnotimorskega naroda do lastne identitete, kulture in svojega življenja". Mar škof res ne deluje iz političnih nagibov? „Vse, kar sem skušal storiti, je imelo za namen izboljšati razmere za človekove pravice. Govorim predvsem o miru in spravi; pri tem moram povedati resnico. Zaradi tega mi nasprotujejo. Kadar se zavzemam za človekove pravice, delam to v imenu vseh ljudi, ne samo kake skupine ali stranke. Ne delam kot politik. Kot škof sem v službi ljudi. Morda nekateri v obrambi človekovih pravic, pravičnosti in miru vidijo politične namene. Vendar je moje delo samo pastoralno v prid človeka, žena, mladih, vsega ljudstva."

Nobelova nagrada za mir za leto 1996 je torej krepka zaušnica indonezijskemu diktatorju Suhartu, ki je odgovoren za smrt 200.000 prebivalcev Vzhodnega Timorja. Nad nagrado pa je bil presenečen tudi Belo sam: „Presenečen, ker je na svetu mnogo takih, ki bi to priznanje zaslužili bolj kakor jaz. Ne preseneča pa me, ker živim navadno življenje škofa; vemo pa, da Bog pozna vse dogodke enako. Menim, da je to priznanje za vse ljudi Timorja, za katoliško Cerkev, ki deluje na Timorju, in za vse ljudi, ki se trudijo za mir in spravo med ljudmi."

Leto dni pred imenovanjem za nobelovca je msgr. Belo v pogovoru za italijansko izdajo Salezijanskega vestnika dejal: „To, kar sem poskušal delati že doslej, in kar nadaljujem zdaj, je samó skrb za spoštovanje človekovih pravic." Prisrčne izraze spoštovanja in solidarnosti z mladim pogumnim škofom je leta 1989 pokazal papež Janez Pavel II., ko je sam obiskal ljudstvo Vzhodnega Timorja ter ga potrdil v veri in upanju na boljši jutri.

Kakšen ugled uživa škof Belo pri opoziciji in celó pri muslimanski vladi v indonezijskem glavnem mestu Džakarti, najbolj nazorno dokazuje dejstvo, da je v začetku junija 1995 škofu uspelo dobiti za okroglo mizo vse sprte strani. Zbrali so se na gradiščanskem gradu Schlaining. Okrog trideset pogajalskih partnerjev z Vzhodnega Timorja, iz Indonezije in Portugalske se je s podpisom zavezalo, da bodo prispevali k „miru, trdnosti, pravičnosti in družbenemu skladju" na otoku. Mednarodno pozornost je škof Belo močno zbudil že februarja 1989 s pismom tedanjemu generalnemu tajniku OZN.

Vzgajati v duhu odpuščanja

Ob prejemu Nobelove nagrade za mir so msgr. Bela vprašali tudi tole: „Vi ste salezijanec. Don Bosko si je salezijance zamislil kot pomoč ubogi mladini. Kako je to, da ste salezijanec, vplivalo na vašo dejavnost?" Odgovoril je: „Kot škof in salezijanec delam v tej smeri: mlade moramo vzgajati v duhu odpuščanja, miru, spoštovanja drugih. Zaradi tega mora biti naše temeljno prepričanje: če želimo mlade vzgajati celovito, jim moramo govoriti o pravici in miru. Prav zaradi tega sem toliko govoril o odpuščanju, miru in spravi mladim Vzhodnega Timorja."

Nekoč je Mahatma Gandhi dejal, da moramo prehoditi célo pot do človeka, ne le pol poti: pol poti do človeka da se imenuje strpnost, tolerantnost, cela pot pa da se imenuje ljubezen. Duh in srce Carlosa Ximenesa Bela sta polna ljubezni ne le do njegovih rojakov, ampak do vseh trpečih, kar lahko izberemo iz njegove izjave: „Medtem ko jaz prejemam Nobelovo nagrado za mir, mislim na razmere drugod po svetu, na druga ljudstva, druge narode, kjer še ni miru. Tako na primer na Bosno, Burundi, Afganistan; nanje mislim in zanje molim, vendar menim, da je treba storiti več. Prisluhniti moramo trpljenju teh ljudstev, jim stopiti naproti, da bi rešili njihove probleme, da bi tudi oni zaživeli v miru, blaginji, upanju na lepšo prihodnost. Da, saj mir postaja vrednota, vrednota vsega človeštva, zato moramo vedno delati za mir. Upam, da vsi, najprej mladi, družine, šole in druge ustanove, vsi skupaj poskušajo delati za mir, da bi bile bolj spoštovane človekove pravice ter da bi vse ljudi imeli za brate in prijatelje."

Stanko M. Maršič

Med Slovenci v Torontu

Slovenski rojaki širom po svetu radi prebirajo članke, ki opisujejo življenje slovenske emigracije, raztresene po vseh celinah. Zato tudi radi berejo Mohorjeve knjige, ki nam skoraj vsako leto prinesejo novice posameznih skupnosti, ki živijo v tujini.

Bela žena Smrt pobira kulturne delavce

Naša skupnost v Torontu je bila desetletja zelo aktivna na kulturnem polju, zadnja leta pa zelo peša. Bela žena Smrt nam pobira kulturne delavce, ki so izšli iz vrst politične emigracije. Smrt s. Mirande Kavčič in prof. Jožeta Osane, organista in pevovodje v New Torontu, je napravila veliko vrzel v župniji Brezmadežne. Cerkveni zbor sedaj vodi dirigent moškega zbora Nace Križman, na orgle pa igra mladi učitelj glasbe Andrej Pahulje. V začetku leta 1977 je umrl tudi znani univerzitetni profesor dr. Vojimir Bratina, mož znane slovenske zdravnice dr. Slavke Bratina-Cerar.

Konec januarja 1997 je v Actonu preminil dolgoletni zborovodja cerkvenega zbora pri Mariji Pomagaj v Torontu, 57-letni Dušan Klemenčič; podlegel je srčni kapi. S svojo ženo je živel v Actonu, kakih 50 km zahodno od Toronta, kjer je tudi več let vodil kanadski pevski zbor in bil član Kolumbovih vitezov. Na njegov pogreb je prišlo več sorodnikov iz Slovenije, med njimi tudi bivši urednik Družine dr. Drago Klemenčič. Združeni moški zbori smo mu v cerkvi in ob grobu peli za slovo pod vodstvom Naceta Križmana.

Konec meseca maja je pretresla torontsko slovensko skupnost novica, da je 26. maja 1977 nenadoma preminil urednik „Slovenske države" v Kanadi, Ludvik Jamnik. Po smrti Vladimirja Mauka je pred desetimi leti prevzel uredništvo mesečnika Slovenska država in ga urejeval prav do svoje smrti. Zopet je nastala globoka vrzel med našimi kulturnimi delavci, ki jo bo težko zapolniti. Ob grobu mu je v slovo spregovoril njegov dolgoletni prijatelj in sodelavec dr. Gustelj Kuk. Pri odprtem grobu so mu možje pod vodstvom dirigenta Ignaca Križmana zapeli v slovo pesem Vigred se povrne.

Slovenska šola

Število otrok pri sobotni slovenski šoli je zelo padlo, saj tukaj rojeni starši več ne čutijo zanimanja za ohranitev slovenske kulture in jezika v emigraciji. Slovenska sobotna šola, sicer zadnje čase nekoliko okrnjena, je sredi maja 1997 končala svoje poslanstvo in končala pouk. Takrat sta končala tečaje slovenščine za odrasle tudi učitelja Blaž Potočnik in Mimi Radovan, ki vztrajno že deset let poučujeta ob večernih tečajih slovenščino za tujce.

Naši maturanti in maturantke se z veseljem spominjajo lepih tednov v Sloveniji, ki so jih preživeli z argentinsko skupino Rast v poletnih počitnicah leta 1996. Bivanje v domovini je financiralo ministrstvo za emigracijo, dr. Peter Vencelj in društvo Slovenija v svetu. Take izmenjave so zelo koristne za našo mladino, saj se bo v tujini v prihodnosti morda raje učila slovenskega jezika.

Konec meseca aprila 1997 je po Kanadi in ZDA gostoval učiteljski mešani zbor Emil Adamič ter imel koncerte v Torontu, Hamiltonu, Clevelandu in New Yorku, odkoder se je tudi vrnil v domovino. Ta zbor vodi dr. Mirko Slosar, ki je pred desetimi leti že bil v Torontu s Tržaškim oktetom. Bilo pa bi gotovo več poslušalcev, če bi to turnejo vodil Slovensko-kanadski svet.

Starostni Dom Lipa stalno menjava svoje stanovalce, ki so ostareli in bolehni ter umirajo, za njih pa že vsa leta skrbi lazarist Franc Sodja, ki pa je tudi že v 83. letu starosti. V Domu živita tudi upokojena duhovnika Ivan Jan in Anton Vukšinič. Vsi pa zelo pogrešajo v letu 1995 umrlega administratorja Francija Cerarja.

Baragovi dnevi

Ob Baragovih dnevih so tudi leta 1997 mnogi torontski Slovenci in Slovenke poromali v Marqette, Baragovo deželo, kjer je Baraga imel svoj škofovski sedež in je tam tudi pokopan. Ob Baragovih dnevih je pri nas gostoval celovški zbor Gallus in s tem olepšal vso slovesnost v domači cerkvi in torontski katedrali. V župnijski dvorani je zbor pod vodstvom dirigenta Jožeta Ropitza imel koncert. Gallus nas je v zadnjih 23 letih že tretjič obiskal in nas na koncertih razveseljeval s koroškimi pesmimi.

Torontska igralska skupina je zelo aktivna in je na oder postavila kmečko veseloigro „Kje je meja", katero je napisal v prejšnjem stoletju Josip Ogrinec, pred leti pa je Marjan Belina dodal nekaj pesmi, ki vsebujejo tudi dramatične trenutke iz življenja slovenskega naroda. Režijo že nekaj let vodi Bernarda Čemas, z igrami pa so gostovali tudi v Clevelandu,

Celovški zbor Gallus z gostitelji iz Toronta na izletu pri Niagarskih slapovih

Chicagu, Montrealu in New Yorku ter s tem ohranjajo našo kulturo v tujini.

Naša župnija je v novembru 1996 obhajala 35. obletnico obstoja. Ob tej priložnosti smo imeli sv. misijon, ki sta ga uspešno vodila dva misijonarja iz domovine, Tomaž Podobnik in Peter Žakelj. V New Torontu je župnija še precej aktivna, saj imamo še sobotno slovensko šolo, več zborov, skavtske skupine, plesne skupine, otroški vrtec, slovensko igralsko skupino SIST, župnijski svet. V mestni župniji pa je bolj žalostno: ni mladine in ne šole in društev; to je pač naravno umiranje etničnih skupnosti.

Slovensko-kanadski svet je tudi leta 1997 pripravil program za tradicionalni slovenski dan, ki ga sedaj obhajamo konec junija. Ker so tudi druga društva začela s proslavami slovenskega dne, ni več takšnega obiska kakor v prejšnjih letih. Predsednica sveta je Ema Pogačar, ki se požrtvovalno trudi, zlasti kadar pridejo gostovat v Toronto skupine iz Slovenije ali zamejstva. Slovensko-kanadski svet deluje med našimi rojaki in povezuje društva že 38 let.

Meseca aprila 1996 je društvo Tabor priredilo slavnostno večerjo ob 90-letnici kanadskega majorja P. H. Barreja, ki je konec maja 1945 rešil preko 6000 slovenskih beguncev zanesljive smrti, ko je na lastno odgovornost ustavil vračanje domobrancev in beguncev iz Vetrinja. Vsako leto je kljub visoki starosti rad prihajal k nam v Toronto na bankete društva Tabor.

Med obiskovalci iz Slovenije

so bili nadškof dr. Franc Perko, dr. Janez Gril in dr. Ivan Merlak, ki so z lepimi govori v Midlandu in na banketu navduševali naše rojake, naj ostanejo zvesti svoji domovini in ohranjajo svojo identiteto tudi v tujini. Tudi slovenski veleposlanik dr. Marjan Majcen nas s soprogo večkrat obišče v Torontu na kakšnem banketu ali koncertu. Obiski raznih športnih skupin in ansamblov iz Slovenije so bili tudi precej pogostni, tako so nas pozimi kar v dveh skupinah obiskali smučarji, ki so v Kanadi in ZDA tudi tekmovali. Radio Ognjišče je bil kar dvakrat v Torontu z direktorjem Francijem Trstenjakom in njegovimi sodelavci.

Za veliko noč nas je obiskal duhovnik Jože Plut iz Škofovih zavodov v Šentvidu ter imel duhovne vaje in tudi duhovno obnovo na veliki teden. Po veliki noči je torontski nadškof dr. Alojzij Ambrožič podelil zakrament sv. birme 28 otrokom v župniji Brezmadežne v New Torontu.

Konec februarja 1997 je stopil v pokoj dolgoletni oskrbnik naše dvorane v New Torontu, Tine Končan; skoraj 25 let je vestno opravljal svojo službo. Skupnost mu je pripravila 6. marca zahvalno večerjo in kratek program.

Na god sv. Jožefa 1997 je praznoval biserno mašo 89-letni lazarist Jože Časl, starosta slovenskih duhovnikov v Kanadi. Ker je zelo skromen, ni želel velikega slavja, a so se ga vseeno spomnili v obeh župnijah. Kljub visoki starosti redno spovedu-

je pri župniji Brezmadežne s Čudodelno svetinjo v New Torontu.

Društvo Tabor je 13. aprila v slovenski restavraciji Linden priredilo kosilo, da bi z izkupičkom podprli postavitev spominske plošče na Žalah v Ljubljani. Zbralo se je okoli 150 ljudi. Zvesti svojim načelom so darovali lepo vsoto, katero je predsednik društva Tabor, Blaž Potočnik, poslal Novi Zavezi v Ljubljano.

Že pred leti se je v Torontu ustanovila majhna skupina zavednih slovenskih mož, ki ob večerih za mali denar igra znano igro tarok. Ves izkupiček pa so tarokisti pošiljali slovenskim misijonarjem na Madagaskar ali v Zambijo, zadnja leta pa katoliškim gimnazijam v Slovenijo, da pomagajo pri obnovi teh pomembnih ustanov v domovini. V petih letih so štirje tarokisti, Lojze Babič, Ivo Gajšek, Stanko Ugovšek in Blaž Potočnik, zbrali preko 3000 dolarjev ter jih poslali katoliškim gimnazijam v Slovenijo. Podobno so storili tudi upokojeni pevci župnije ter poslali denar, ki so ga pri petju pogrebnih maš dobili kot honorar, gimnazijam v Vipavo, Maribor, Želimlje in Škofove zavode v Šentvid.

Na prvo nedeljo v juniju 1997 je bila na slovenskem letovišču pri Boltonu tradicionalna procesija Sv. Rešnjega Telesa; zbralo se je veliko rojakov, ki so prisostvovali tej lepi verski manifestaciji.

Blaž Potočnik

Prof. Jože Osana

CURRICULUM VITAE

Jože Osana se je rodil leta 1919 v Ljubljani, kjer je študiral na klasični gimnaziji in leta 1939 maturiral z odliko. Na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze je leta 1943 diplomiral iz primerjalne književnosti. Že v rani mladosti se je zanimal za glasbo in prvi klavirski pouk je dobil pri opernem pevcu Jožetu Gostiču, nato pa pri Mariji Vogelnikovi na Glasbeni matici ter pri Janku Ravniku in Antonu Trostu na Akademiji za glasbo. Po drugi svetovni vojni se je umaknil v emigracijo ter se leta 1946 izpopolnjeval v klavirski igri na šoli Academia Chigiana v Sieni pri Giovanniju Agostiju, nato pa zasebno pri njem v Rimu. Leta 1948 se je preselil v Buenos Aires, kjer je deloval kot glasbeni pedagog in koncertni pianist. Imel je tudi zasebno glasbeno šolo. Zelo znane so bile njegove klavirske spremljave pri recitalih slovenske operne pevke Franje Golobove, ki je tudi emigrirala v Argentino. Publika je te recitale navdušeno sprejela. Napisal je zelo dolgo muzikološko razpravo MUSICA PERENNIS in jo objavil v Vrednotah 1951. Redigiral je več izdaj klavirskih skladb in bil strokovni svetovalec pri ploščah CBS. Leta 1971 se je preselil v Kanado ter prevzel službo organista v slovenski župniji Brezmadežne s čudodelno svetinjo in tam deloval polnih 25 let. Z zborom je izvajal med drugim Mozartovo Kronanjsko mašo in priredil več koncertov Marijinih pesmi. S koncertom je gostoval tudi v Clevelandu. V letu 1979 je na koncertu spremljal operno pevko Vilmo Bukovčevo, njen sopevec pa je bil solist Blaž Potočnik. Po njegovi zaslugi in spremljavi sta tudi izdala ploščo. Nekaj časa je vodil tudi mladinski pevski zbor ter učil petje v slovenski sobotni šoli v New Torontu. Napisal je tudi nekaj skladb, med njimi Slovenija v svetu, ki je postala zelo popularna tudi v domovini. Besedilo je napisal v Argentini živeči dr. Marko Kremžar. Napisal je tudi številne priredbe svetnih in cerkvenih pesmi. Priredil je tudi Baragov oratorij, katerega so izvajali ob Baragovih dnevih zlasti v Severni Ameriki. Zelo znana je njegova Pastirska maša, katero je zbor izvajal ob božičnem času. Tudi za veliko noč je priredil poseben ciklus velikonočnih pesmi in tudi petje pasijonov v velikem tednu. Spomladi letošnjega leta je začel bolehati. V maju je imel operacijo, bil več tednov v bolnišnici, kjer ga je vsak dan obiskovala sošolka vdova ga. Zdenka Sakšek ter skrbela zanj. Po uspešni operaciji je zapustil bolnišnico in ker je potreboval še bolniško nego zaradi diete, ga je ga. Zdenka vzela na svoj dom in mu kuhala dietno hrano več mesecev. Ko bi prišel k sebi, bi imel tudi še operacijo na srcu, pa ga je prehitela smrt in tako je preminil v soboto, 21. decembra, v bolnišnici v vzhodnem Torontu, kjer je zadnjih šest mesecev preživel pri svoji sošolki Zdenki Sakšek. Slovenska skupinost v Torontu bo zelo pogrešala profesorja Jožeta Osano, saj je bil virtuoz na klavirju in na orglah! Naj mu bo lahka kanadska zemlja. Mirno počivaj, dragi Jože!

Pokopan je bil 30. decembra 1996 v Torontu.

Blaž Potočnik

Tečaji slovenščine za odrasle

Toronto. Tečaj slovenščine za odrasle 1996/97. Voditelj Blaž Potočnik, asistentka Mimi Radovan

Vojna vihra in nestabilen gospodarski položaj v Sloveniji sta nas Slovence že po prvi svetovni vojni prisilila, da smo se množično izseljevali v obljubljene dežele Severne in Južne Amerike. Naš narod je pač svetu poznan kot pošten, delaven in veren, zato se je tudi ohranil skozi stoletja kljub močnim pritiskom ponemčevanja. Po drugi svetovni vojni pa je na tisoče Slovencev zapustilo svojo domovino zaradi političnih razmer, ker se pač niso strinjali s komunistično diktaturo in marksizmom. Ustvarili so si širom po svetu močna slovenska kulturna središča, zlasti v Argentini, Severni Ameriki, Avstraliji in Evropi, ter tam nadaljevali s slovensko kulturo. Delati za kulturo ni tako preprosto: gojiti moraš ljubezen do naroda, jezika, običajev in sploh do vsega, kar je značilno za narod.

Tudi pri naši torontski skupnosti je bilo v začetku emigracije veliko prostovoljnih kulturnih delavcev, sedaj pa se to število manjša iz dneva v dan: mnoge je že pobrala smrt, saj so ostareli že v tej naši adoptirani domovini, ki nam je vsa leta rezala bel kruh in smo ji zato hvaležni, da nas je sprejela kot brezdomce.

Tečaje slovenščine za odrasle, tudi za druge narodnosti, sem začel pred šestimi leti. Ker je že veliko mešanih zakonov tudi pri naši emigraciji, jim znanje dveh jezikov pride prav zlasti pri obiskih v Sloveniji. Ker sam nisem zmogel vseh skupin, mi je v lanski sezoni priskočila na pomoč ga. Mimi Radovan, odlična učiteljica pri slovenski sobotni šoli. V letošnjem tečaju imamo tri skupine, ki se delijo na začetnike, napredno skupino in skupino, ki že četrto leto obiskuje tečaj, ki skupno traja štiri leta. V teh štirih letih predelamo dve obsežni knjigi, ki sta jih pred leti zložili in izdali dve sestri učiteljici iz Clevelanda, ga. Milena Gobec in ga. Breda Lončar. Svojo knjigo sta poklonili svoji materi ge. Albini Osenar s sledečimi besedami: „To knjigo hvaležno poklanjava najini ljubi mami Albini Osenar, ki je v najinih srcih prva zbudila ljubezen do slovenskega jezika in dediščine, in po njej vsem slovenskim materam, ki so z ljubeznijo in žrtvami skozi stoletja ohranjale in še vedno ljubeče ohranjajo – slovenstvo."

Mislim, da ni potrebno več razlage o tem, saj posvetilo jasno priča o ljubezni do materinega jezika. Vzroki, da se je letos (šolsko leto 1996/97) prijavilo več odraslih za tečaj, so različni. Nekateri so bili pred kratkim v Sloveniji na obisku, pa se s svojimi sorodniki in svojci niso mogli pogovarjati v domačem jeziku, drugi pa so poročeni v mešanem zakonu in se čutijo nekam zapostavljeni, ker pač našega jezika ne razumejo. To sta pač dva glavna vzroka, da se odrasli javljajo k mojim tečajem. V prvi polovici še vsi kar nekam redno prihajajo k večernim uram, v drugi pa je že težja snov kot sklanjatev in spregatev, takrat pa nekateri prenehajo hoditi, ker obupajo nad težko slovnico. Ob koncu svojega članka moram čestitat zlasti tisti skupini, ki je štiri leta vztrajala in bo letos tudi uspešno končala. Drugima dvema skupinama pa želim, da bi prvo skupino posnemali in uspešno končali tečaj.

Blaž Potočnik
Toronto, Kanada

Slovenci v Montrealu na slepem tiru

Montreal je odkril francoski pomorščak Jacques Cartier leta 1535–1536 ob svojem drugem potovanju, potem ko je odkril Kanado. Ob reki St. Lawrence ga je pozdravilo več kot 1000 Indijancev in mu zaželelo dobrodošlico. Preteklo je več kot pol stoletja, ko je drugi francoski pomorščak Samuel de Champlain, ki je ustanovil tudi mesto Quebec, zopet priplul do sedanjega Montreala in ob reki St. Lawrence ustanovil prvi zaselek, ki ga je imenoval Place Royale. Uradno pa je bil Montreal ustanovljen 6. maja 1642. Paul de Chomedy je zgradil prvo bolnico in nekaj lesenih hiš, vse pa obdal z ograda iz kolov v obrambo pred indijanskimi napadi; naselbino je imenoval Ville-Marie.

Status mesta je dobil Montreal od kralja Ludvika XIV. leta 1644 in Chomedy je bil imenovan za prvega guvernerja mesta Montreal. Prva bolnica, Hotel-Dieu, je bila ustanovljena leta 1653. Montreal se je začel močno razvijati v prvi polovici 18. stoletja ob množičnem prihodu Francozov, ki so se začeli ukvarjati s poljedelstvom. Od svojega začetka pa je bila vedno v ospredju trgovina med Indijanci in trgovci iz Francije s krznom, kar ima dandanes bogato in donosno tradicijo.

Montreal je bil v sklopu francoske kolonije New France. Mesto Montreal pa se je predalo brez vojne leta 1760 Angležem in je leta 1763 s célo kolonijo New France postalo del British North American empire.

To zgodovinsko dejstvo, da je bila provinca Quebec z Montrealom francoska kolonija, ki je postala potem del Kanade, je še danes Ahilova peta Kanade. Nova politična nomenklatura v Quebecu ima v programu, da se Quebec odcepi od Kanade, in tretji referendum v tem pogledu je napovedan za leto 2001. Vse kaže, da se zbirajo nad Kanado črni oblaki separatizma. Če bi se Quebec odcepil od Kanade, bo Kanada izbrisana s svetovnega zemljevida, saj imajo zahodne province, posebno Alberta in British Columbia, enake želje kot Quebec.

Montreal je danes velemesto z več kot tremi milijoni prebivalcev, vendar ekonomsko stagnira zaradi nameravane odcepitve od Kanade. Tuji kapital, ki se investira v Kanadi, obide Montreal. Morda boste presenečeni, da je Montreal za Parizom drugo največje francosko govoreče mesto na svetu. V Severni Ameriki je Montreal mesto, ki najbolj spominja na Evropo. Montreal je zaradi francosko govorečega prebivalstva Quebeca (več kot 90% prebivalcev je rimokatoliške veroizpovedi) mesto čudovitih katoliških cerkva. Ima repliko Notre Dame iz Pariza in pa veličastni L'Oratoire Sant-Joseph, grajen na hribu tako, da se vidi daleč v okolici. To je največja rimokatoliška cerkev v Severni Ameriki, saj lahko sprejme do 10.000 vernikov in je tudi zelo znana božja pot, kot slovensko Brezje. Montreal je lepo mesto, polno kulture (muzeji, opera, drama). Ima dve francoski univerzi in eno najstarejših in najbolj prestižnih angleških univerz McGill University. V bližini Montreala so najlepša smučišča in jezera zahodne Kanade. Skratka, Montreal je turistična Meka evropskih, še posebej pa ameriških turistov. Montreal ima vse, kar privlači turiste, posebno pa francoski *Joie de vivre.*

Slovenci v Montrealu

Kdaj se je prvi Slovenec naselil v Montrealu, je težko odgovoriti. Quebec so začeli kolonizirati Francozi v 16. stoletju in ni izključeno, da se je tačas izselil iz Francije v Quebec tudi kak Slovenec, ki je živel v Franciji. Po prvi svetovni vojni se je nekaj Slovencev naselilo tudi v Montrealu; to so bili naši prekmurski rojaki. Po ustnem izročilu naj bi bilo v Montrealu leta 1939 okoli 60 Slovencev. Po drugi svetovni vojni pa se je začelo drugo obdobje slovenstva v Montrealu. Kot prvo so prišli politični izseljenci, po letu 1950 pa so začeli prihajati sorodniki teh izseljencev in pa tudi ekonomski izseljenci. Leta 1951 naj bi bilo v Montrealu že 1000 Slovencev in zato so se Slovenci iz Montreala začeli organizirati. Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno v Montrealu 17. junija 1951 z imenom „Baragovo slovensko društvo", ki deluje še danes, vendar zelo marginalno. Dne 1. decembra 1963 je uradno ustanovljena slovenska župnija *Mission Slovene St. Vladimir.* Ravno slovenska cerkev v Montrealu skupno s svojo pristavo blizu Montreala je glavni akter slovenstva v Montrealu. Pri tem pa bi pripomnil, da slovenska Cerkev v Montrealu povezuje le polovico Slovencev, ki živijo v Montrealu, druga polovica Slovencev, ki ni vezana na rimokatoliško vero zaradi tega ali onega razloga, pa je neorganizirana in prepuščena svoji individualnosti.

Leta od 1951 do leta 1971 so bili zlati časi slovenske skupnosti v Montrealu, tako v ekonomskem kot kulturnem aspektu. Takrat naj bi bilo v Montrealu okoli 2000 Slovencev, med njimi nekaj zelo uspešnih poslovnežev.

Montreal

Po letu 1971 pa se začenjajo zgrinjati črni oblaki nad slovensko skupnostjo v Montrealu. Tega leta je zavladal v provinci Quebec Rene Levesque kot voditelj stranke Quebequois PQ, ki ima v svojem programu, da se Quebec odcepi od Kanade in se formira suverena država Quebec. Prvi referendum glede odcepitve Quebeca od Kanade je bil izglasovan v korist Kanade. Vendar se boj za odcepitev Quebeca od Kanade nadaljuje; sedaj ga vodi zelo strupen quebeški nacionalist Bouchard. Drugi referendum glede odcepitve od Kanade se je izšel v korist Kanade samo s 50,57 %. Tretji in morda odločilni referendum napoveduje Bouchard v letu 2001; seveda pa mora predtem zmagati na provincialnih volitvah stranka Quebequois PQ.

Ekonomska stagnacija v Montrealu

Po letu 1971 se je začela v Quebecu in posebno v Montrealu ekonomska stagnacija. Montreal, ki je bil predtem finančni center Kanade, v teku z mestom Toronto glede tega, katero mesto je večje, lepše, uspešnejše na področju ekonomije in novih investicij, je prepustil Torontu primat najbolj uspešnega in vitalnega mesta v Kanadi. Bogate finančne institucije so začele zapuščati Montreal, z njimi pa mladi finančniki, direktorji, poslovneži, ki v Montrealu niso videli več svoje prihodnosti. Posebno tisti, ki so govorili le angleški jezik.

V tem apokaliptičnem plesu v Montrealu in Quebecu so se seveda znašli tudi Slovenci, posebno tisti, ki so govorili samo angleški jezik. Prvi exodus Slovencev iz Montreala se je začel takoj po letu 1971 in po prvem referendumu. Veliko od njih se je izselilo tudi v Toronto.

Stranka PQ ni naklonjena angleško govorečim priseljencem. Ravno oni so bili glavni faktor, da je na referendumu oktobra 1995 ostal Quebec v sklopu Kanade. Ledene so besede časopisa La Presse iz Montreala od 31. maja 1997: Protege le francais en brisant les ghettos ethniques. Vedno več mladih Slovencev zapušča Montreal, sledijo pa jim ostareli upokojeni starši.

Ali se bodo Slovenci kot etnična skupnost v Montrealu obdržali, je vprašanje, ki zahteva strokovne analize. Ako upoštevamo število umrlih in število posameznikov in družin, ki so se izselili in ki se bodo še izselili iz Montreala, potem Slovencem v Montrealu morda zvonijo zvonovi. Novih prišlekov v Montreal ne bo več, ne iz ostalih delov Kanade ne iz domovine. Fenomen izumiranja slovenstva v Montrealu pa je pogojen še z mešanimi zakoni, saj so otroci iz teh zakonov za slovenstvo izgubljeni.

Morda velja za Slovence iz Montreala latinski pregovor „Patria est ubicumque est bene" ali pa besede Hamleta „To be or not to be" (Biti ali ne biti), kar bi se aktualno glasilo: „To remain or not to remain this is the question." (po slovensko: Ostati ali ne ostati, to je vprašanje.)

Vladimir Urbanc, Montreal

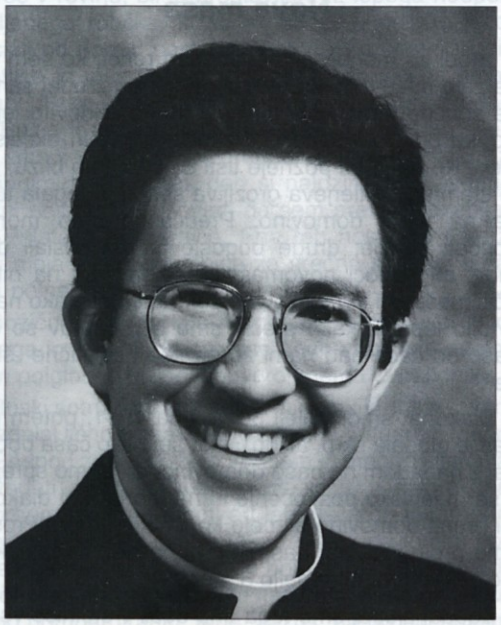
Gregor Goršič

Ime mi je Gregor Goršič, rojen sem bil leta 1969. Sem tretji od šestih otrok, rojenih in vzgojenih „po slovensko" v ZDA. Po srednji šoli, ko sem bil star 18 let, sem študiral na teološki fakulteti v Ljubljani ter živel v semenišču. Po enem letu sem se vrnil domov in nadaljeval svoje študije v kemiji, filozofiji ter teologiji na univerzi sv. Tomaža v državi Minnesoti in potem v semenišču Mundelein, blizu Chicaga, v državi Illinois. V duhovnika sem bil posvečen v jolietski škofiji, država Illinois, 7. junija 1997.

Sem sin Frančiške Goršič, rojene Mavec na Srednji Beli. Po poklicu je trgovska pomočnica, šolana v Kranju. Službovala je na Visokem, v Stražišču, Naklem ter v Selah na Koroškem. Poročila se je v Ljubljani 1966 z Jožefom Goršičem, doma iz Ponove vasi pri Grosupljem. Isto leto se je z mojim očetom preselila v Chicago, ko je oče že bil ameriški državljan.

Po poklicu je moj oče profesor biologije in genetike. Leta 1945 sta se moj oče in njegov brat Stanislav skupaj z domobranci umaknila pred komunisti v Vetrinj, od tam je bil stric Stane vrnjen v Teharje in odpeljan na morišče neznano kam. Oče se je rešil in šel na Dunaj študirat agronomijo (diplomirani inženir). Doktoriral je na University of Chicago 1957 ter zatem učil genetiko in biologijo do 1991, ko se je upokojil.

Večkrat, začenši že v letu 1963, je moj oče poleti obiskal Slovenijo sam, pozneje pa z našo celo družino, tako da imam lepe otroške spomine na Slovenijo. Iz otroških let mi je ostalo v lepem spominu šumenje potoka Belica, ki teče mimo rojstne hiše moje mame, in pa zvonjenje zvonov podružnice šentjurske fare sv. Nikolaja na protiturškem Taboru pri Grosupljem.

Gregor Goršič, posvečen v duhovnika 1. junija 1997, Juliet, ZDA.

Gospod je bil z mano v Dachauu

Nova maša

„Hodi za menoj," mi je Gospod rekel, ko sem bil še zelo mlad ministrant. Takrat mi je razodel samo še sončno stran hoje za njim. Kako čudovito lepo bo, ko bom ob novi maši zapel: Gloria in excelsis Deo. Ko pa je bil pozneje tisti dan že zelo blizu, se je stemnilo. Hitlerjeva grozljiva senca je legala tudi že na našo domovino. Predčasno smo morali končati študije; druge bogoslovce so poslali domov, mi bodoči novomašniki pa smo se na hitro učili maševati in deliti svete zakramente. Kako nam je bilo lepo in kako srečni smo bili, čeprav so od časa do časa nad nami že grmele nacistične „štuke".

Diakonat smo prejeli 30. marca 1941, potem pa nas je glodala skrb, ali bo Hitler še toliko časa počakal z napadom na našo domovino, da bomo sprejeli še mašniško posvečenje in ne morda kot diakoni šli branit domovino ali celo končali življenje. Prosili smo ordinarija, naj nas čimprej posveti v mašnike. Določil je cvetno nedeljo 6. aprila.

Zgodaj zjutraj smo tega dne odšli v stolnico vsak s svečo v roki. Tako rad bi objel sobrate, ki korakajo z menoj na kraj posvečenja. V polmraku začnemo. Nobenega ceremoniarja ni, ne asistence kanonikov, vse je drugače kot druga leta. Tudi od domačih – hvala Bogu – ni nikogar, saj še za sebe ne vem, kako bom prišel domov v takih razmerah. Že začnejo klicati imena. Hitro pogoltnem slino, da potem s čistim glasom pogumno izjavim: Adsum – tukaj sem. Glej, Gospod, prihajam, da izpolnim tvojo voljo. Potem ležemo na oltarne stopnice in molimo: Kyrie eleison – Gospod, usmili se nevrednih in stori nas vredne. Zatulile so sirene in verniki – malo jih je bilo navzočih – v gneči bežijo iz cerkve. Naš škof Ivan Jožef joče in izdavi: „Bi mi tudi bežali?" „Ne, prevzvišeni," odgovorimo soglasno. Kanonik Cukala posreduje, da slovesnost spet steče. Sprejmi, sveti Oče, mojo prvo daritev, „pro omnibus peccatis et negligentiis meis", za mamo, oba brata, ki sta mobilizirana, za sestre, sorodnike, dobrotnike, pokojnega očeta in vse moje druge rajne. Naj bodo te roke, ki si mi jih mazilil, zvezane samo za službo tebi. Rdeč mašni plašč naj me zavezuje k zvesti ljubezni do Tebe in ljudi. Domine, non sum dignus – Gospod, nisem vreden telesa in krvi, ki sem ju sam soposvetil. Škof ves zbran in nežen opravlja obred do konca. Sprejmi oblast zavezovati in razvezovati. Tedaj so se od meje zamolklo oglasili težki topovi. Kaj je to res dan mojega mašniškega posvečenja? Moj najlepši dan? Nekdo je prišel iz zakristije med novomašnike in nedolgo zatem mi je sosed zašepetal: „Vojna je." Takrat sem zavestno začutil težo mašnega plašča na ramenih. Missa est – maša je končana.

Na veliki četrtek sem v domači cerkvi slavil „primicijo". Dan mi je zelo ugajal, saj je tudi moj Gospod opravil prvo mašo na veliki četrtek. Od navdušenja nisem trpel treme, ko sem zapel Gloria in excelsis Deo. Sam sem obhajal župljane, ki so napolnili cerkev. Namesto novomašne pridige je domači dekan povedal: „Sovražnik se bliža, sprejmite ga mirno. Pojdite na svoje domove." Prav med novo mašo je nacistična vojska zasedla moj domači kraj.

Župnik treh župnij

Potem so se začeli zame čudoviti časi. Ker sem bil še študent, me nacisti niso imeli na spisku za izselitev kakor druge dušne pastirje. Tako sem smel leto in pol opravljati pastoralno službo v treh, včasih v štirih župnijah, ki niso imele svojega dušnega pastirja. Z dvokolesom sem bil vse dneve na poti od cerkve do cerkve.

V zapor in Dachau

Dne 20. oktobra 1942 pa je bilo konec idiličnega osrečujočega delovanja. Gestapo je ugotovil, kako so zasužnjeni ljudje navezani na duhovnika, saj jim je sveta maša in prejemanje zakramentov pomenilo veliko tolažbo in upanje v grozljivih vojnih doživetjih. Zaprli so me in tako dolgo pretepali, da sem „priznal" zločine, ki jih nisem storil. To bo zadostovalo, da bom ob prihodnjem streljanju talcev tudi jaz med njimi.

Zdaj se je treba pripravljati na smrt. Vsak dan s sojetniki zmolimo devet rožnih vencev. Blizu našega zapora stoji cerkev, tu in tam ob nedeljah čujemo zvončkljanje. Ko bi enkrat samkrat tudi meni dali sveto hostijo, koliko laže bi bilo potem umreti.

Pa se je zgodilo, da takrat dva meseca niso streljali talcev in so nas dve skupini poslali v Dachau. Kakšno je bilo življenje v Dachauu in drugih taboriščih, o tem je mnogo napisanega. Jaz se omejim le na to, da povem, kako se počuti duhovnik v taborišču brez svete maše, brez svetega obhajila in brez zakramenta sprave, in kako srečen je, če mu uspe sprejeti svete zakramente.

V letu 1943 je bila po posredovanju papeža ena soba v duhovniškem bloku taborišča spremenjena v skromno kapelo, kjer so mogli nekateri duhovniki občasno maševati, vsi pa prejeti sv. obhajilo. Jaz pa po končanem bivanju v dohodnem bloku „pomotoma" nisem prišel na duhovniški blok, ampak v zunanjo komando Augsburg, kjer smo delali v tovarni letal Messerschmitt.

Ko sem v celjskem zaporu čakal, da me ustrelijo, sem sklenil z Bogom nekakšno „pogodbo": naj mi nakloni milost še enega svetega obhajila, potem pa naj umrem. Obhajila ni bilo, pa tudi ustrelili me niso. Kaj pa sedaj v taborišču? Duhovnik, pa brez maše in obhajila? In kako dolgo bo to trajalo? In ali bom preživel? Temne brezupne misli mi blodijo po glavi. Res se spomnim tistega stavka iz Svete knjige: In če bi te vsi pozabili, te jaz nikdar ne bom. – Dovoli Gospod, ali te smem prijeti za besedo? Nimam v zadnjem času prvič občutka, da si tudi ti pozabil name. Saj vem, da se včasih skriješ, to so dnevi brez upanja in brez luči. Potem pa spet zasiješ. Tokrat pa ne. Ni te.

Poslali so mi svete hostije

Pa čujte, iz matičnega taborišča Dachau občasno pripeljejo za naše taborišče razne potrebščine. S takim transportom je tokrat prišel tudi en jetnik iz duhovniškega bloka, moji znanci slovenski duhovniki pa so mu dali s seboj posvečene hostije zame. Ker me v taborišču ni našel – bil sem v tovarni –, jih je izročil poznanemu pisarju v našem revirju z naročilom, naj jih skrbno čuva in izroči meni. Ta jetnik, Francoz po rodu, dober veren dečko, me je poklical takoj po vkorakanju naše delovne skupine v taborišče. V revirju na polici v aspirinovi škatlici imava sedaj Jezusa. Ves sem iz sebe. Ko delam v tovarni, vedno znova mislim na najin tabernakelj. Ko se zvečer vrnemo v taborišče, hitim tja in obhajam sebe in Francoza. Adoro te devote latens Deitas. Kako lahko je v takih okoliščinah verovati v Gospoda pod podobo kruha. Prvi dan sva brez pomisleka zaužila vsak svojo hostijo, potem pa sem z grozo ugotovil, kako hitro bom brez Evharistije, in začel vsako podobo prelamljati na štiri dele.

Z Jezusom v sveti noči

Bližal se je božični dan 1943, že drugi v ujetništvu. V adventnem času sem žalosten mislil na dneve v oktobru, ko sem se ob večerih krepčal z obhajilom. Potem je bilo veliko lepše moliti in prenašati tegobe taborišč nega življenja, biti dober do sotrpinov. Kako osrečujoče bi bilo imeti v sveti noči evharističnega Jezusa. In glejte, 20. decembra so se sobratje v matičnem taborišču spet spomnili name. Duhovnik, ki je prinesel svete hostije, me je srečno našel, spovedal in mi izročil predragoceno božično Darilo. Francoskega prijatelja ni več v revirju, bil je prestavljen. Iz lepega neuporabljenega robčka, ki so mi ga že v celjsko ječo poslali od doma, sem napravil vrečko, vanjo vložil škatlico in jo s sponko pripel pod srajco na srčni strani. Tako sedaj bijeta skupaj noč in dan njegovo Božje in moje revno srce. Da, noč in dan. Sedaj sem seveda že bolj preudaren in se obhajam z majhnimi koščki. Kak dan si naložim tudi „evharistični post", ko ugotovim, da sem preveč pozabljal na Prijatelja pod srajco. Ena teh hostij bo najbrž tudi moja sveta popotnica za srečno slovo iz tega boli polnega sveta.

Božični večer to leto na postelji je bil nekaj zelo lepega in osrečujočega. Vse znane božične pesmi sem polglasno brundal novorojenemu Odrešeniku.

Ruski sotrpin mi je za dnevni obrok kruha v tovarni izdelal lično pločevinasto škatlico. V tem „ciboriju" je Gospod z menoj. Živo verujem in mnogo si imava povedati, ko sva skupaj na ležišču, v tovarni, na zbornem mestu, na poti od taborišča do tovarne in zvečer nazaj. Ali smem tako ravnati, da lomim hostije na majhne mrvice? Če bom zbolel, bo še vedno čas, da jih zaužijem. Če nas bo nenadoma zasulo ob bombardiranju, tebe, Jezus, ne bo nič bolelo. Sicer pa sva v Božjih rokah in ti lahko storiš, da naju ne bo zasulo.

Ne boj se, jaz sem s teboj!

Malo je manjkalo, pa bi naju zasulo. Prvega marca 1944 sem v skladišču ravnokar nekomu izročil ustrezno šablono, ko so sirene zatulile predalarm in že smo drveli v zaklonišča pod tovarno. Bolj kakor po navadi so nas priganjali kapoji in SS-arji. Vrata zaklonišča so pustili odprta, ob njih sta stala dva stražarja s puškama in se zbegana ozirala v nebo. Že smo čuli grmenje prihajajočih letal, zavijanje motorjev, peklenski hrup. Kako smo jih doslej pozdravljali, kadar smo čuli, kako prihajajo iz daljne Amerike, da osvobodijo Evropo nacistične zveri! Tokrat so občutki mešani. Poleg mene je stal dober prijatelj, veren Holandčan. Pošepetal sem mu, da imam pri sebi sveto obhajilo, hitro odprl „tabernakelj", skrit pod srajco, ter obhajal njega in sebe. Zelo so se mi tresle roke, ko sem preostale hostije zopet pripel pod srajco. In dubiis libertas – v dvomih svobodna odločitev, sem se spomnil. Slabega namena gotovo nimam, če ne použijem vseh hostij. V tem trenutku se je nad nami razbesnelo. Menda so zaokrožili nad mestom in se vrnili. Slišali smo, kako je nad nami zabobnelo. Otrpli smo čuli tuljenje odhajajočih letal,

Cerkev sv. križa in Žalostne Matere Božje v kraju Klimach über Schwabmünchen, kjer je Franc Puncer po osvoboditvi slavil svojo „novo mašo" in petdeset let kasneje svojo „zlato mašo".

zgoraj pa je prasketalo in se podiralo. Na Messerschmitta so vrgli zažigalne bombe. Stražniki so nas pozvali, naj pohitimo iz zaklonišča.

Odslej ob alarmih nismo bežali v zaklonišča pod za silo popravljeno tovarno, ampak ven iz mesta v naravo v cik-cak skopane jarke. In ko tako bežimo iz tovarne prek zelenih travnikov, se spomnim na procesijo Svetega Rešnjega Telesa po domačih poljih od kapelice do kapelice. In glejte, tudi tole je procesija ubogih trpinov in jaz sem tako srečen, da nosim monštranco z Najsvetejšim in po tihem pojem Tantum ergo Sacramentum.

Evharistija in nevarnosti

Šestega aprila 1944 sem slavil že tretjo obletnico mašniškega posvečenja. Tudi tokrat je dan zelo primeren in to veliki četrtek. Med bučanjem strojev v tovarni sem polglasno recitiral in pel sveto mašo, kolikor sem se spomnil. Posvečenja sicer pri tej maši ni bilo, obhajilo pa je bilo resnično, saj so mi dachauski sobratje pred dnevi še tretjič poslali Gospoda v svetih hostijah.

Ker jetniki v tovarni marsikaj ukrademo in nosimo v taborišče, nas tam od časa do časa zastrašilno telesno preiščejo. Tokrat je taka preiskava sledila neljubemu dogodku, ko je ruski sotrpin v prepiru z nožem rahlo ranil svojega rojaka. Pregledali so nas torej, če bi še pri kom našli v tovarni skrivaj izdelani nož. Ko je moja skupina vkorakala v taborišče in sem ugotovil, da so SS-arji začeli s telesno preiskavo, mi je začelo srce od groze poskakovati. Kam naj skrijem vrečico s kovinskim ciborijem in svetimi hostijami. Nobene druge možnosti nisem imel, kot da sem vrečico potisnil tesno pod pazduho, in ko sem prišel na vrsto, nisem leve roke razpel popolnoma vodoravno, v srcu pa sem vzdihoval: „Jezus, reši sebe in mene." Tako je tudi storil, posrečilo se je.

Iz različnih blokov so nas v nedeljo popoldne nabrali kakih dvesto in zelo sem se prestrašil, kakor se v taborišču ustrašiš vsega izrednega. Potem smo zvedeli, da gremo na razkuženje v bližnje civilno taborišče. In sedaj sem v veliki stiski. Pred menoj je odgovorna odločitev. V kovinski škatlici imam svojega Božjega Brata: dve celi mali hostiji in tri četrtinke. Če vrečico skrijem v postelji ali med svojimi drugimi rečmi, obstaja velika nevarnost, da me kdo okrade, saj bo večina sostanovalcev doma in je zelo verjetno, da bodo ob naši odsotnosti brskali po tujih ležiščih. Naj vzamem Evharistijo s seboj? Za razkuženje v plinu bomo morali oddati vso obleko in perilo. Ali bom mo-

ral ta trenutek zaužiti vse svete podobe do kraja? Moj Bog, Sveti Duh, kaj naj storim? Bolj ko strah, da bo onečaščeno Najsvetejše, mi je hudo, če bom zaradi tega nesmiselnega razkuženja ostal sam. Tako strašno sam. Ker ni več časa za razmišljanje, se odločim, da se bom odločil med potjo.

Korakali smo po neznanih cestah. Opazovanje tujega sveta me je zmotilo, da nisem več tako napeto razglabljal, kaj naj storim. Znašli smo se pred neznanimi barakami. Takrat mi je šinila v glavo rešilna misel: lesenih cokel ne bo treba dati v plin. Vodili so nas v barako, kjer so nameščene prhe kakor v našem prvem taborišču. Najprej je bilo treba sezuti cokle in jih položiti v vrsto na hodniku. Dobro sem si ogledal in zapomnil, kje sta moji cokli, kajti ena od njiju je za nekaj časa postala tabernakelj. Nato je vsak udeleženec zvil perilo in obleko tako, da se je videla jetniška številka, ter sveženj oddal za zaplinjenje. Skupina za skupino smo šli pod prho, nato so nas po dachauski navadi obrizgali z razkužilom in že smo bili na hodniku. Kako sem planil k svojim coklam! Krčevito sem jih držal, ko sem iskal svoj sveženj perila in obleke. Aleluja, srečno se je končalo. Z lahkim korakom stopam, ko se vračamo domov, osveženi s kopeljo, jaz pa s svojim Božjim Prijateljem.

Slovo

In tako je konec leta 1944 prišel dan, ko sem použil zadnji košček hostije. Z drugimi vred sem postal topoglav. Vedno bolj ušivi smo bili in tifus se je pojavil tudi v našem taborišču. Zavoji iz domovine že nekaj časa ne prihajajo več, ker so proge razdrte. Kot premagana vojska se zjutraj vlečemo v tovarno in prav tako zvečer nazaj. Po večernem zboru popadamo na trda ležišča lačni, izčrpani, žalostni, prestrašeni, zlovoljni. Zdaj je tudi z mojo molitvijo slabo. Da, zdelo se mi je neprimerno Gospoda še naprej nositi s seboj, že nekaj tednov sem se obhajal samo ob nedeljah. Solze me pečejo v očeh. Zbogom, Jezus, hvala ti, da si bil tako dolgo z menoj. Zdaj bo skoraj konec, tak ali tak. Naj zbolim ali pa ne, naj shiram od lakote ali pa ne, naj nas pokopljejo ruševine ali pa ne, naj nas ob koncu likvidirajo ali pa ne. Z drugimi vred sem tudi jaz – Gospodov duhovnik – postajal vedno bolj nagonsko bitje z enim smislom vztrajanja: preživeti.

Osvoboditev in „nova maša“

Naslednji meseci in tedni in dnevi so se vlekli kakor temna noč brez sna. Še vedno sem imel vrečico – seveda prazno – pripeto pod srajco na srčni strani. V pogovoru z Bogom nisem več „zahteval“, naj mi nakloni, da bi še enkrat maševal, ampak – tudi to je bilo brezizgledno –, da bi se še enkrat spovedal in prejel sveto obhajilo.

Ko je ameriška vojska pri Ulmu prestopila Donavo, so nas 23. aprila 1945 SS-arji odgnali iz taborišča. Verjetno so nas nameravali vrniti v matični Dachau. Po štirih dneh korakanja brez hrane nas je – 1200 jetnikov – v vasici Klimach osvobodil oddelek ameriške vojske. S prijateljem Vladom sva se zatekla v tamkajšnje župnišče. Župnik Josef Stiefenhofer naju je prisrčno sprejel in gostil.

Jutri bo moja „nova maša“. Ko sem slavil 10. aprila 1941 svojo prvo „novo mašo“, je bilo hudo. Strah pred okupatorjem, ki je prav tiste dni zavzel domovino, se nam je zagrizel v srce in nam ni dovolil, da bi se sprostili in veselili. Vse slavje nove maše in primicije je odpadlo. Pri jutrišnji „novi maši“ tudi ne bo domačih, samo moj sotrpin Vlado in župnik bosta navzoča, ko bo prišel Gospod Jezus po moji besedi zopet na oltar. Župnik bo moral stati ob meni in mi pomagati. Komaj sem se takrat navadil maševati, že me je aretacija ustavila in marsikaj sem pozabil. Kaj je vse novomašno slavje in primicija v primerjavi s tem, da smeš po skoraj treh letih, ko že ni bilo prav nič upanja, reči: Introibo ad altare Dei – stopil bom k Božjemu oltarju.

Pozno smo šli spat: jaz v „škofovo sobo“, Vlado v sobo „škofovega tajnika“. Je sploh res, da sem se zdajle ulegel v mehko posteljo, dišečo po svežem perilu? Deo gratias – Bogu hvala!

Zgodaj sem se zbudil. Ob šestih bo maševal župnik, nato bo pomagal meni.

Kako bi opisal sam sebe in svojo srečo ob tej maši? Karkoli napišem, je prerevno. Ta maša je bila zares Evharistija – zahvala za rešitev in novo življenje. Dokler bom živ, se bom rad spominjal te cerkve, ki me je sprejela za mojo „novo mašo“ po osvoboditvi. Posvečena je sv. križu in Žalostni Materi božji. Za majhno naselje je velika in bogato okrašena. Zgradili so jo v začetku 18. stoletja in slovi kot priljubljena božja pot. Sem bom tudi jaz v mislih pogosto romal.

„Zlata maša“

Pol stoletja pozneje, natančno na dan, ko smo bili osvobojeni, 27. aprila 1995, je deželni svetnik na občinski hiši v Klimachu odkril spominsko ploščo dachauskim jetnikom, ki smo bili tu osvobojeni. K lepi slovesnosti je povabil tam živečega Nikolaja Saliwadnija, ki se po osvoboditvi ni vrnil v Ukrajino, in mene. Naslednji dan, natančno 50 let po moji tamkajšnji „novi maši“, sem v cerkvi sv. križa in Žalostne Matere božje ob udeležbi deželnega svetnika, okoliških duhovnikov in domačinov slavil „zlato mašo“.

Franc Puncer

Nekaj drobtinic iz mojih begunskih let

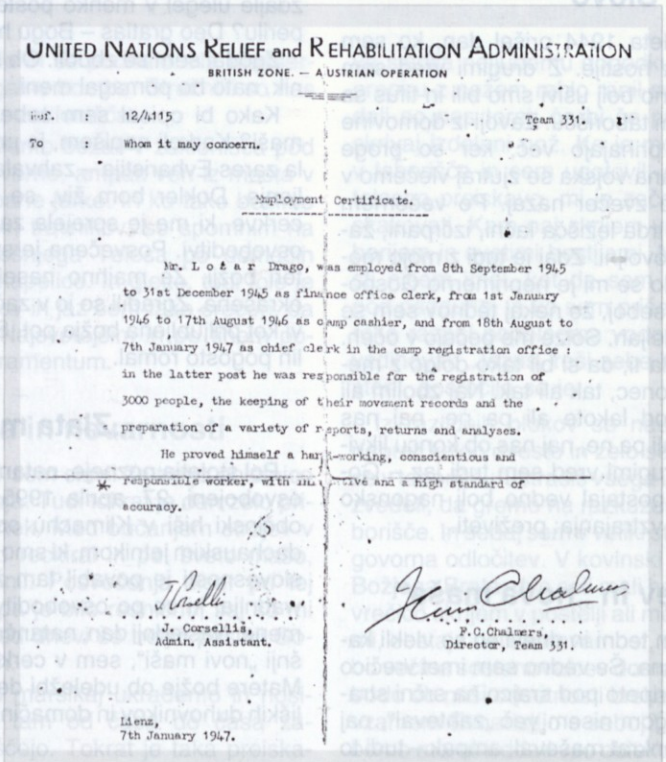
8. maja 1945 sem se odpravil na pot in pustil doma ženo in dva otroka. Vse do danes nisem našel odgovora na vprašanje, ki sem si ga zastavil sam, kako sem mogel biti tako brezsrčen in pustiti družino doma neznani usodi. Če se ne bi vse še dokaj dobro končalo, bi mi bilo to nerešeno vprašanje v veliko breme za vse življenje.

Prošnji neke družine, ali bi bil pripravljen vzeti s seboj kolo njihovega sina, ki je že preje odšel od doma, sem rad ugodil. Vse do ljubeljskih vzpetin mi je brez ugovora služilo, tam pa je prav prijazno spregovorilo: „4/5 poti sem ti služilo, upam, da ni preveč, če te sedaj poprosim, da mi pomagaš premagati še zadnjo 1/5 poti in se srečam na drugi strani z mojim gospodarjem." Ni šlo tako lahko kakor prej, pa sva vseeno premagala zadnje strmine in res našla gospodarja na drugi strani. Poslovil sem se od obeh.

Nekako šest tednov smo poležavali na Vetrinjskem polju. Ob dežju smo skrili glave pod lojtrski voz. Vreme pa nam je bilo naklonjeno. Z menoj v družbi sta bila moj brat Rajko in dr. Celestin Jelenc, eden od prvakov Socialno-demokratske stranke Slovenije. Prijeten družabnik nam je bil. Sam ne vem, kako sem brez pomoči kakega zaposlitvenega urada dobil delo. V prostorih šole smo sprejemali denar: dinarje, italijanske lire in nemške marke. Izdajali smo sobeguncem potrdila za denar, ki so ga vložili, ne pa hranilnih knjižic. V nekaj stavkih bom spregovoril samo o begunskih ustanovah, predvsem hranilnicah. Naj po tem pojasnilu zavrnem trditev, da je hranilnica in posojilnica dr. Kreka v Torontu prva. Vetrinjska hranilnica je pričela poslovati maja 1945, ko še ni bilo ne duha ne sluha o kaki drugi hranilnici. Hranilnica dr. Kreka je pričela poslovati kakih devet let kasneje. In naj še poudarim, da je bila vetrinjska res hranilnica v pravem pomenu besede. Shranila je denar za vedno. Nihče od vlagateljev ni več videl denarja, ki ga je vložil.

Nikdar v življenju še nisem bil ministrant, takrat pa, skoro 38 let star, sem tudi to poskusil in preizkušnjo dobro prestal. Vsako jutro sem bil pred peto uro v vetrinjski cerkvi. Maševal je dobrovski župnik g. Klopčič. Budilke nisem imel, pa je tudi nisem potreboval. V obširnem stanovanjskem kompleksu z več tisoč prebivalci je vedno bilo dovolj gibanj in glasov, ki so nas zbudili iz spanja.

Po taborišču so se pričele širiti govorice, da nas bodo preselili v taborišča. Ta vesela novica pa se je mešala s strahom. In res je prišel čas selitve. Budno smo pazili, kam bodo naši tovornjaki zavili, ali proti Vzhodni Tirolski, kakor so nam zatrjevali, ali pa v smer, v katero je šlo pred nami toliko transportov, ki so peljali tisoče v smrt. To pot je naš strah ostal le strah. Taborišče Peggez je postalo naš dom skoro do konca leta 1946. Temu pisanju bom predložil potrdilo o mojem službovanju v taborišču in kasneje v bolnišnici za tuberkulozne bolnike. Potrdilo je podpisal direktor Chalmers in sopodpisal John Corsellis, drugo pa sam Corsellis. S tem se izognem obširnejšemu po-

UNITED NATIONS RELIEF and REHABILITATION ADMINISTRATION

BRITISH ZONE. — AUSTRIAN OPERATION

Ref. : 12/4115 Team 331.

To : Whom it may concern.

Employment Certificate.

Mr. L o š a r Drago, was employed from 8th September 1945 to 31st December 1945 as finance office clerk, from 1st January 1946 to 17th August 1946 as camp cashier, and from 18th August to 7th January 1947 as chief clerk in the camp registration office : in the latter post he was responsible for the registration of 3000 people, the keeping of their movement records and the preparation of a variety of reports, returns and analyses.

He proved himself a hard-working, conscientious and responsible worker, with an active and a high standard of accuracy.

J. Corsellis, Admin. Assistant.

F.O.Chalmers, Director, Team 331.

Lienz, 7th January 1947.

ročanju o svojem delu, ki je bilo dovolj odgovorno in me je polno zaposlilo.

Pa še nekaj o moji izvenslužbeni dejavnosti v taborišču. Prof. Marko Bajuk je zbral precejšnje število pevcev in priklical v življenje močan pevski zbor. Nekaj časa ga je vodil sam, pa ga je moral prepustiti g. Silvestru Miheliču, salezijanskemu duhovniku. Prof. Bajuk pa se je lotil dela za organizacijo šolstva in predvsem tudi gimnazije. Pevski zbor ni imel nobenega notnega materiala. Čudil sem se malo in sprva težko razumel, da nismo imeli nobenih zvez s koroškimi slovenskimi pevskimi zbori. Gotovo je pesem teh zborov pod Hitlerjem utihnila, gotovo pa so imeli dovolj notnega materiala spravljenega za boljše čase. Vzrok za neobstoj zvez s koroškimi slovenskimi zbori je bil v tem, da so nas smatrali za kolaboracioniste Nemcev. Tako smo si morali ustvariti notni material sami. Tudi jaz sem bil eden od prostovoljcev, ki smo pisali note. Druga stran moje dejavnosti pa je bilo pisanje besedila za kuplet „Dva časnikarja". Kdo je prinesel napev za ta kuplet, ne vem. Verjetno pa je bil prinesen iz Ljubljane. Žilico za tovrstno delo pa sem moral podedovati po mojem očetu, ki je nekoč na odru Rokodelskega doma v Ljubljani nastopal skupaj s Francetom Pajkom. Vsak večer sem vzel s seboj na „prvo nadstropje" pograda majhen zvezek, da sem si hitro zapisal, če mi je v glavo šinila kaka misel. Navadno je imel kuplet deset kitic, prvih pet posvečenih dogodkom v svetu, za kar sem dobil material iz časopisa Salzburger Nachrichten, ostalih pet kitic pa je bilo rezerviranih za novice iz taborišča. Vedno sem vključil v to tudi poročilo, če je v kaki baraki prišlo kaj navzkriž, kar je sicer razumljivo med 3000 prebivalci. Moj kolega je bil Ivan Rifelj s svojim lepim tenorjem. Na žalost sem pred meseci zvedel, da je umrl v Milwaukeju (Wisconsin). Ne bom ga pozabil. Vsako soboto zjutraj je bilo najino poročilo prenašano po zvočnikih. Nastopala sva pa tudi mnogokrat na odru taboriščne dvorane na kakih prireditvah. Osebje UNRRA je navadno sedelo v prvi vrsti in jim je vse tolmačil dr. Meršol. Če sva žela velik aplavz, je moral dr. Meršol bolj podrobno razložiti, zakaj tak aplavz in smeh.

V Lienzu sem nadaljeval, kar sem začel v Vetrinju. Ministriral sem vsako jutro ob šestih pri sv. maši, katero je opravil dr. Mihelčič, tudi salezijanec in profesor na taboriščni gimnaziji. Cerkev v majhni vasici Tristach je bila tesno stisnjena pod vznožje Lienških dolomitov. Do nje sem imel gotovo od moje barake manj kot pet minut.

Bolnišnica za tuberkolozne bolnike

Pa se je zgodilo, da je po dolgem deževju Drava močno narasla. Taborišču samemu ni grozila, ker je stalo malo višje nad strugo Drave. Taborišče je bilo zvezano s prej omenjeno vasico z mostom. Nisem se zavedal nevarnosti, pa mi že ni bila namenjena smrt, ko sem tisto jutro prav zadnji prekoračil most. Tako so mi povedali prebivalci barake št. 34. Samo nekaj minut za mojim prehodom ga je Drava odnesla s seboj. Za pot nazaj v taborišče sem rabil menda skoro eno uro.

Ne morem pa mimo tragične smrti nam tako naklonjenega direktorja taborišča Ryderja Younga. Še posebej pa je bil zavzet za skavtsko mladino. Na poti v Celovec se je smrtno ponesrečil, njegov sopotnik dr. Meršol pa je bil težko ranjen. Taboriščni pevski zbor se je v Celovcu poslovil od pokojnega s pesmijo. Vse taborišče pa je vsak dan s strahom pričakovalo vesti o stanju dr. Meršola, katerega smrt bi pomenila veliko izgubo za vse.

UNRRA je priredila izlet z avtobusi za taboriščni pevski zbor. Avtobusi so nas pripeljali do Franz-Josephs-Höhe pod Velikim Klekom. Sredi julija smo na željo vodij izleta morali poleg drugih pesmi zapeti tudi Gruberjevo „Sveto noč".

Prezgodaj je prišla zima. Konec novembra smo selili taboriščnike v Špital ob Dravi, iz katerega se je odselilo že mnogo beguncev v prekomorske dežele. Nisem bil dolgo brez dela. Zopet me je poklical John Corsellis, kateremu je bila zaupana uprava bolnišnice v taborišču. Znašel sem se v neprijetnem položaju. V pisarni bolnišnice sta bila moja znanca Stane Brunšek in gospa Osenar. Na moje pomisleke, da bi nerad izpodrinil omenjena, mi je Corsellis rekel, da jima ne morem več pomagati, da sta oba odpuščena. Le nerad sem prevzel mesto. Bolnica je bila kmalu razdeljena v dve, ena od teh je bila izven

taborišča v Seebachu nad Spittalom. Preselili smo se tja. Sprejela naj bi vse tuberkulozne begunce iz angleške cone Avstrije. Poleg zidane stavbe je bilo že nekaj barak, treba pa je bilo postaviti nove in tako je poleg zidane stavbe bilo še 11 barak za 110 postelj. Osebja je bilo 43. Moram reči, da mi je bilo tu mnogo ljubše kakor pa v taborišču s 3000 ljudmi. Bili smo majhna, srečna in delavna enota. Ne morem dovolj pohvaliti delo bolniških sester, kakršnih bi si želel v novem svetu. Pa nam ni bilo usojeno dolgo živeti takšno – lahko rečem – nemoteno družinsko življenje.

Na sliki od leve proti desni: zdravnik dr. Puc, Drago Ložar, šef-zdravnik ddr. Kovačič (Hrvat) superintendant Jože Lekan

UNRRA je morala prepustiti upravo bolnišnice angleški vojaški upravi. John Corsellis kot kveker seveda ni mogel ostati na svojem mestu. 22. junija 1947 je predal posle predstavnici angleške vojske Miss Thurstan. Napisal nam je potrdila o našem službovanju. Slovo od njega nam ni bilo lahko. Miss Thurstan je pripeljala s seboj bivšo sestro nemške vojske – sestro Elo. Računala je na njeno izselitev v Anglijo. Njeno delo – lahko rečem – ni bila skrb za bolnike, marveč šikaniranje naših ljudi, posebno bolniških sester. Samo iskala je prilike, da bi mogla koga zatožiti pri Miss Thurstan. Da si pridobi njeno zaupanje in si zagotovi izselitev v Anglijo, je tudi konvertirala. Slovesnost se je vršila v župni cerkvi v Seebodnu. Solist sem bil jaz, na orglah pa me je spremljal g. Silvester Mihelič. Ena od pesmi mi je bila znana in smo jo verjetno prevedeno peli doma v Sloveniji. Ne dolgo po tej slovesnosti je prišel dan, ko se je vnelo. Naša dekleta so se ravno pripravljala za ribanje tal največje sobe v zidanem poslopju. Kakšen vzrok si je izmislila sestra Ela, ne vem, in o tem tudi nisem vprašal deklet, ko so vse preplašene prišle k meni po pomoč. Sestra Ela je pograbila metlo iz rok enega od deklet in jo po zraku poslala prav v zadnji kot velike sobe. Kje je bil takrat superintendant, ne vem. Prepričan, da sestra Ela ni imela nobenega vzroka za svoj nastop, sem šel z dekleti in napravil pošteno pridigo sestri Eli. Bolniki v tej sobi so bili večinoma Nemci s področja Volge, ki so seveda razumeli, kaj sem govoril. Mojemu govoru je sledil močan aplavz, ki je trajal vse do odhoda sestre Ele iz sobe. Po naravi je imela močno rdeča lica, a zdaj so ji posinjela in odhitela je iz sobe poročat Miss Thurstan, ki me je takoj klicala na zagovor. Temu zagovoru pa ni sledil aplavz. Edino v eni točki sem se strinjal z Miss Thurstan, in ta je, da je moje delo administracija, za rešitev drugih zadev je pristojen superintendant. Moji odnosi do Miss Thurstan so postali ne samo hladni, ampak mrzli. Po odhodu Corsellisa sem še dobro leto dni opravljal posle kot prej, vse do srede julija 1948, ko sem se pripravljal na izselitev v Kanado in odpovedal službo. Miss Thurstan mi je izročila potrdilo o mojem službovanju, ki je obsegalo le datum 23. junija 1947 in neki dan sredi julija 1948, katerega si nisem zapomnil. Skoro preveč pohvaljen v spričevalih, ki mi jih je napisal Corsellis, sem malo nejevoljen sprejel papir, ki mi ga je izročila. V prvem hipu sem nameraval raztrgati potrdilo kar vpričo, pa sem si na srečo premislil. Bil je to dokument, ki mi ga je izdala angleška vojaška oblast in bi mi za kazen Miss Thurstan lahko preprečila emigriranje. Ko sem zapustil službeno mesto, sem raztrgal papir na poti v svojo pisarno.

V leta 1993 izdanih in 114 strani obsegajočih spominih Miss Violeta Thurstan sama priznava, da je v vlogi na Vojaško upravo za pozicijo upravnice bolnišnice za TBC navedla lažno starost 56 let namesto 68 let. Rojena februarja 1879 je umrla leta 1978 v starosti 99 let. Možno je, da jo je ta laž motila v notranjosti, jo delala negotovo in krivično. Celo oba zdravnika sta iskala pomoč in nasvete, kaj storiti. Sestra Ela – zli duh – pa je postala več kakor desna roka Miss Thurstan.

Drago Ložar

„Po grošu se jim je dajalo in moka, zabev po žlicah“

ali o beračih in lokalni medsebojni pomoči na avstrijskem Koroškem

Pripovedovalci iz knjižne zbirke Tako smo živeli, življenjepisi koroških Slovencev (izhaja v Celovcu 1993–1997, do zdaj izšlo pet knjig) poročajo o beračih – *petlarjih* z vseh koncev Koroške (Šmarjeta v Rožu, Št. Jakob, Hodiše, Bilčovs, Dobrla vas, Globasnica, Brnca, Št. Lenart pri sedmih studencih), drugi viri pa poročajo o beračih še v Selah[1], Vogrčah[2], na slovenski strani pa za Strojno[3] in Črno[4] na Koroškem in pravijo, da jih je bilo največ v začetku tridesetih let, v času gospodarske krize.

Do pred kratkim so bili na Koroškem še znani brezdomci. Danes jih ni več. Na sliki znameniti Tina, ki je bil znan po vsem Rožu.

K beračem so pravzaprav šteli tudi cigane, jesiharje (prodajalce kisa), vandrovce (tu so mišljeni vsi tisti, ki so opravljali svoje delo tako, da so šli od hiše do hiše in ponujali svoje storitve ali izdelke), kvanfarje idr., – te lahko imenujemo krošnjarske berače. Drugod na Koroškem, npr. na Strojni, so v to kategorijo vandrovcev šteli še potujoče kramarje, ki so tudi v letih po prvi svetovni vojni prinašali metrsko tekstilno blago, obrtnike, krojače, ofarce iz okoliških vasi, piskroveze, itd.[5] V ožjem pomenu besede pa so bili berači brezdomci in brezposelni reveži s specifičnim potepuškim načinom življenja, živeči v materialnem pomanjkanju in brez stalnega bivališča in dela, velikokrat telesno nemočni in zato – potrebni pomoči. Prihajali naj bi bili iz raznih krajev Koroške, drugi so bili vaški ubožci.

V mrliških matičnih knjigah je v letih od 1793 do 1858 za Sele omenjenih 21 domačih in tujih beračev. Vpisani so samo tisti, ki so tam stalno ali začasno bivali in tam tudi umrli.[6] Na Strojni je dočakalo konec od leta 1830 do 1898 14 beračev,[7] v Črni pa v obdobju 1807–1938 85 beračev, revežev, ubožcev, beračic, rev in ubog, kot so takrat poimenovali domače in tudi tuje siromake.[8]

Največ so beračili moški,

toda tudi ženske niso bile izjeme. Govorili so slovensko in nemško. Da so bili berači številni, omenjajo vsi pripovedovalci življenjepisov, k nekaterim, predvsem kmečkim hišam so prihajali vsak dan, celo več jih je lahko prišlo v eni uri. Marija Makarovič za Črno za čas po letu 1927 denimo ugotavlja, da so vrste petlarjev povečevali tudi mlajši brezposelni moški in posamezne ženske; v obdobju najhujše gospodarske krize jih je na primer prišlo v hišo tudi po dvajset in več na dan. Ko je leta 1935 prenehal delovati rudnik premoga na Lešah, so prihajali otroci, stari deset do petnajst let, kar v gručah.[9] Bolj kot po pravih imenih so se pripovedovalci življenjepisov beračev spomnili po vzdevkih ali hišnih imenih, npr. Vodnikov Šiman, Pvavčev Rokej, Pekov Anza, Tomova Mica, Grosova Jera, Tinja, Smodl, Rebrc...

Ljudje so se na prosjačenje različno odzivali

Ljudje so se na njihovo prosjačenje različno odzivali, največkrat so bili socialni in so se jih usmilili. Nahranili so jih, umili, postrigli in otrebili uši, oblekli, če so mogli, in zažgali njihove ušive cape ter prenočili – poleti na skednju ali pozimi v hlevu, redkeje

v hiši, saj so se domači bali, da se sami nalezejo uši. Če so berači prosili vbogajme na praznik, so jim dovolili pri hiši ostati še kak dan več. Včasih so jim dali tudi denar, največ po en groš, moko in zabelo pa po žlicah, saj je sami v omenjenem času niso imeli v izobilju. Vse svoje premoženje so berači nosili s seboj v culici, umirali pa so zaradi starostne oslabelosti ali drugih bolezni.

„Za denar je bilo hudo. Za časa Dollfußa so zelo beračili. Na uro jih je prišlo kar nekaj k hiši" (prip. rojen 1910 v Dolnji vasi v Šmarjeti v Rožu).

„Ker je bila dolga leta pred nemško zasedbo kriza, je bilo mnogo ljudi brezposelnih, kmetje skoraj niso mogli prodati lesa, cene za govejo živino in prašiče so bile čisto na tleh. Na cesti je bilo polno prosjakov, skoraj ni bilo dneva, da ne bi pri nas kdo prenočeval – poleti na skednju, pozimi v hlevu, a če je bil že starček, pa za pečjo v hiši" (prip. roj. leta 1923 v Bilčovsu, Rož).

„Kadar je prišel kak berač, ga je ded vprašal in pregledal, če je čist in nima uši. On ga je peljal v hlev, ga postrigel, okopal in preoblekel; če je bil praznik, ni smel od hiše" (prip. rojen 1905 v Globasnici).

„Moja mati je bila tako dobra, da se ne da povedati. Bila je svetnica. Pripeljala je berače v hišo, vse ušive, jih slekla in skopala ter nahranila. Dala jim je kako naše oblačilo, ušive cunje pa je sežgala. V sosednji vasi (blizu Hodiš) *je bilo kar nekaj beračev. Hodili so od hiše do hiše, spali so na senu ali pa v hiši, če so jih pustili, zato so pa domači tudi večkrat dobili uši"* (prip. roj. 1912).

„Ko sem bila še majhna (prip. rojena 1924 v Št. Jakobu), *je hodila okrog Tomova Mica. Ni bila domačinka. Nosila je volneno hadrco, v rokah je imela kanglico. Vanjo je dajala vse, kar je dobila. Ko je prišla k hiši, je vedno prosila ‚za ene petstu'. Enkrat je prišel tudi berač, pa sem mu dala groš, ki mi ga je bila dala mama, pa ga je nazaj zatepu."*

Veliko beračev je bilo invalidnih, slepih, brez prstov na roki, umsko prizadetih ali le oslabelih in izčrpanih ter ostarelih ipd., kar bi lahko bil razlog za njihov „poklic". Invalidni ali poškodovani fizično delati na kmetih pač niso mogli, in tako si niso mogli „pridelati" preužitka in dostojne starosti. Možno je tudi, da jih je v svet gnala želja po širjenju obzorij ali pa zanje preprosto ni bilo dela (in prostora) na majhni kmetiji, druge zaposlitve pa si niso bili sposobni ali je niso hoteli poiskati. Velikokrat so bili berači nekdanji hlapci in dekle. S tem ko si niso mogli ustvariti splošni stopnji enakovrednih življenjskih razmer ali za starost prihraniti nekaj denarja, so ostali gospodarsko in družbeno na obrobju, kar jih je lahko še bolj potisnilo v beračenje. Nikakor ni vseh beračev metati v isti koš, pravi Marija Stanonik na podlagi objavljenega vogrškega gradiva iz slovstvene folklore. Nekateri berači so si skušali pošteno zaslužiti podarjen kruh, sekali so npr. steljo in kosili mah v gozdu za kmete, in nekateri so imeli tudi svojo življenjsko filozofijo.[10]

Siromaki in cigani

Nekateri siromaki so bili tudi preprosti godci ali pa so imeli čut za pripovedovanje in so bili teatralično navdahnjeni, tako da je bila njihova družbena funkcija na ta način tudi povezovanje, zabavanje in kratkočasenje ljudi, velikokrat pa so berači tudi poučevali o življenju in krajih, ki so jih prehodili. To je bilo še posebej interesantno za otroke, saj so bili berači v tem oziru prava paša za njihovo domišljijo ter vedoželjnost in ob „živi televiziji" so se imeli priložnost marsikaj naučiti. Ob njihovem muziciranju pa so včasih zaplesali in se poveselili tudi odrasli. Kakšni vaški siromaki so bili priljubljeni pri otrocih tudi zato, ker so se z njimi igrali, jim peli, delali piskalice iz vrbovih vej, ipd.

„Tudi ciganov in siromakov je hodilo veliko okrog, hodili so od hiše do hiše in prosili za denar in živež, ni minil dan, da bi nikogar ne bilo. Po grošu se jim je dajalo in moka, zabev po žlicah, saj so v tistem času kmetje sami težko živeli. S harmoniko je hodil okrog mož iz Goselne vasi, Vodnikov Šiman smo mu pravili. Skoraj vsako nedeljo je prišel na vas in godel, otroci smo plesali, včasih tudi odrasli. Bil je srečen, če smo mu ponudili kak groš in malico, bil je pa skoraj čisto slep. […] Tudi Pvavčev Rokej je hodil od hiše do hiše, nosil je s seboj majhen puntelc. Ko je bilo žegnanje, si je povsod nabasal pogače in jo potem skrival po gumnih okrog. […] Rokej ni imel prstov na roki, pravili so, da si jih je sam odsekal s sekiro, da mu ni bilo treba delati doma na kmetiji pri Plavcu na Dobrovi v Dobrli vasi. Na stare dni so ga našli mrtvega na sosedovem skednju. Počasi je zmanjkalo teh siromakov in smo jih še pogrešali" (prip. roj. 1933 v Kršni vasi pri Globasnici).

„Vsi popotniki, ki so iskali prenočišče, so bili pri nas sprejeti. Če so bili drugje povsod odgnani, so pri nas našli priložnost za počitek. Komaj so eni odšli, so bili že drugi na durih. To so bili vandrovci, kvanfarji, esharji, cigani in še druga raznovrstna beračija. V skednju pod huto, kjer je bila shranjena stelja za živino, in če je treba, še v hiši, so se ti različni ljudje ugnezdili. Od teh raznovrstnih ljudi smo se otroci kmalu nemško naučili, pravilno seveda šele pozneje v šoli (prip. rojena 1896 na Ločilu pri Št. Lenartu pri sedmih studencih). *Ob zimskih večerih, ko je bil čas, so ti ljudje prišli v izbo in začeli pripovedovati, kaj se godi po svetu, kaj so videli, slišali in doživeli. Mi, posebno otroci, smo z odprtimi usti poslušali in le težko so nas spravili v posteljo. Neke-*

ga starega moža smo se prav posebno razveselili, kadar je prišel k nam. Mati so mu dali jesti, in ko se je okrepčal, je vzel stol, ga postavil na sredo izbe, sedel nanj in začel pripovedovati. To so bile pravljice, povesti, zdaj nemško, zdaj slovensko. Zadržal se je vselej vsebini svojih govorov primerno in igral kot kak gledališki igralec svojo vlogo. Že to njegovo zadržanje samo je bilo kratkočasno. Včasih se je trepal po kolenih, če je bilo treba, je zarajal, zarjul, se smejal, hudoval, metal svoj klobuk pod strop itn."

„V naši gmajni je zmerom pasel

koze tudi vaški siromak Tinja. Mi smo ga imeli radi. Ko so se spomladi šibe majile, nam je delal piskalice iz vrbovih vej. Tinja je stanoval v stari pajštvi, samo dve majhni sobi sta bili. V eni je bil on, pozimi je bila tudi vsa žival pri njem, koze, kure, psi, mačke in rigl. V drugi sobi je stanovala stara Jera. Ta žena je znala prerokovati, zato so ljudje hodili k njej. Pri prerokovanju je zmeraj zasadila nož v duri. Ko jo je oče nekoč vprašal, če ljudje to verjamejo, kar jim pove, je rekla, da jim že na obrazu vidi, kako jim je treba govoriti. Otroci smo se je zelo bali" (prip. roj. leta 1918 na Brnci, Zilja).

O drugih družbenih in psiholoških razlogih

beračenja, o družinah beračev, poklicu, morebitnem alkoholizmu ipd. iz zgodb ne moremo domnevati, nekoliko več lahko zaslutimo le o njihovi občutljivosti in subjektivnem občutenju siromaštva ter kulturni odrinjenosti.[11] Pojavne oblike in obseg revščine niso toliko v ospredju, ljudje bolj govorijo o odnosu z berači. Popolne razsežnosti koroške revščine v obliki beračenja iz zgodb niso razvidne, v premislek pa lahko vzamemo način poročanja pripovedovalcev o beračih. Poleg dogodkov in zunanjih opisov pritegne mehanizem o kolektivni zavesti vaške skupnosti. Zdi se, da ta beračev ni obravnavala kot nevarnih za družbeno ravnotežje, saj o njihovem odklanjanju, preziru in represiji pripovedovalci ne govorijo. Prav tako življenjepisi ne poročajo o beračih kot asocialnih, moralno propadlih grešnikih, nekaterim namreč celo priznavajo nekaj umetniškega talenta. O ljudeh z druge strani družbenega roba pripovedujejo na družbeno kritičen način, s tem pa ustvarjajo sečišča, na podlagi katerih med drugim razberemo podobo gospodarskih, družbenih, mentalitetnih in drugih značilnosti predvojne Koroške.

Seveda pa zato ne moremo sklepati, da če v zgodbah ni podatkov o odklonskih vedenjskih vzorcih do beračev na Koroškem, da teh v resnici ni bilo. „Obtoževanje siromakov za vse zločine lahko sicer odpravimo kot predsodek, vendar je res, da obstaja povezava med revščino in prestopniškimi skupinami, kakor je tudi res, da je revščina dejavnik, ki poraja zločine. Vsekakor pa ne moremo trditi, da je socialna pomoč omogočala zajedavsko in zločinsko življenje celim množicam ljudi, sposobnih za delo."[12] To potrjuje tudi percepcija piscev in pripovedovalcev življenjskih zgodb, ki so o beračih poročali sočutno in človekoljubno. Berači so pripadali reliefu koroške skupnosti, sicer se v vaških skupnostih ne bi pojavil občutek odgovornosti do njih. Pri tem je šlo za medsebojno pomoč brez preračunljivosti in vzvišenega sočutja, z empatijo do beračev, a ne na ravni družinskih, sosedskih ali poklicnih vezi, pač pa lokalnih. Pripovedovalci ne omenjajo nobene oblike občinske ali državne pomoči beračem, omenja jo npr. gradivo Marije Stanonik za Vogrče. Tam je občina odločila, koliko dni jih bo kdo imel na hrani in prenočišču.[13]

Po drugi svetovni vojni beraštva ni bilo več, saj so imeli urejeno socialno, pokojninsko, nezgodno in varstveno zavarovanje.[14]

Mojca Ramšak

---

1 Marija Makarovič. Sele in Selani. Narodopisna podoba ljudi in krajev pod Košuto. Celovec, KKZ, 1994, 97-101.

2 Marija Stanonik, Miniatura – slovstvena folklora v Vogrčah. *Osem stoletij Vogrč.* Ur. Marija Makarovič. Celovec, Krščanska kulturna zveza, 1995, str. 391.

3 Marija Makarovič, *Strojna in Strojanci. Narodopisna podoba koroške hribovske vasi.* Ljubljana, 1982, Mladinska knjiga, str. 82-83.

4 Marija Makarovič, Ivan Modrej, *Črna in Črnjani. Narodopisna podoba koroškega delavskega naselja do druge svetovne vojne.* Črna, 1986, Krajevna skupnost Črna na Koroškem, str. 174-178.

5 Prim.: Marija Makarovič, *Strojna in Strojanci...*, str. 82.

6 Marija Makarovič. *Sele in Selani...*, str. 98.

7 Prim.: Marija Makarovič, *Strojna in Strojanci...*, str. 82, 83.

8 Marija Makarovič, Ivan Modrej, *Črna in Črnjani...*, str. 174, 175.

9 Marija Makarovič, Ivan Modrej, n. d., str. 177.

10 Marija Stanonik, Miniatura – slovstvena folklora v Vogrčah..., str. 382.

11 Marija Makarovič za Sele denimo ugotavlja, da je bilo od sedemnajstih, ki so umrli v Selah v letih 1802–1858, kar osem gostačev, en odpuščeni vojak, za druge pa ni bilo podatka o poklicu. Najmlajši je umrl pri enainpetdesetih letih, najstarejši pa pri dvaindevetdesetih. *Sele in Selani*, str. 98.

12 Bronislaw Geremek, *Usmiljenje in vislice. Zgodovina revščine in milosrčnosti.* Ljubljana, ISH, 1996, str. 268.

13 Marija Stanonik, Miniatura – slovstvena folklora v Vogrčah..., str. 391.

14 Gl. poglavje o beračih in ubožcih. Marija Makarovič. *Sele in Selani...*, str. 98.

Sporočila brez besed

Nekateri križi in znamenja v župnijah Borovlje in Podljubelj

Šolski križ pri Višji tehnični šoli (HTBL) v Borovljah.

Jakob Pavlič, upodobljen na Pavličevem križu, je bil prvi neplemiški škof krške škofije.

Mohorjev koledar naj bi nadaljeval lepo tradicijo, da bralcem predstavi različne skrite posebnosti križev na južnem Koroškem ter da opozori na njihovo vlogo v liturgiji in ljudskih običajih ne glede na gradbeno in umetniško vrednost teh križev. V tem prispevku bi rad spregovoril o dveh križih v župniji Podljubelj-Podgora in o dveh na sedanjem področju mestne župnije Borovlje.

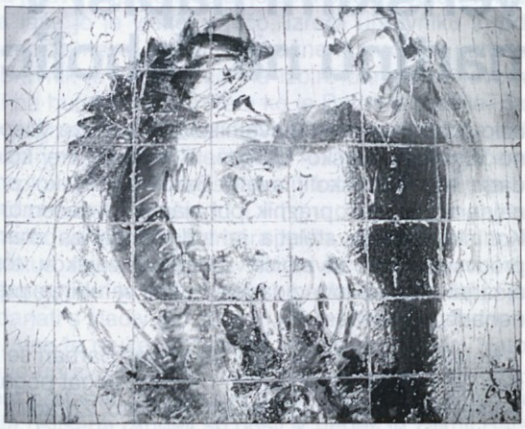
Pavličev križ

Področje Medborovnice med Borovnico na zahodu in Bajtiškim potokom na vzhodu, ki je spadalo v župnijo Glinje, je bilo leta 1961 vključeno v župnijo Borovlje, kajti po razpustitvi prejšnje občine Medborovnica-Resnica so se „življenjski interesi" tamkajšnjih ljudi preusmerili v Borovlje. Preusmeritev je bila pomembna tudi zaradi liturgičnega jezika v cerkvi, kajti župnija Glinje je bila dvojezična, v mestni župniji Borovlje pa je pod ddr. Gerambom (umrl je leta 1964) prevladovala nemščina, prevladuje pa še tudi danes (O zgodovini boroveljske župnije glej članek Simona Čertova „200 Jahre Pfarre Ferlach" v katalogu „alles jagd ... eine kulturgeschichte. Kärntner Landesausstellung 1997, str. 389–397, Celovec 1997).

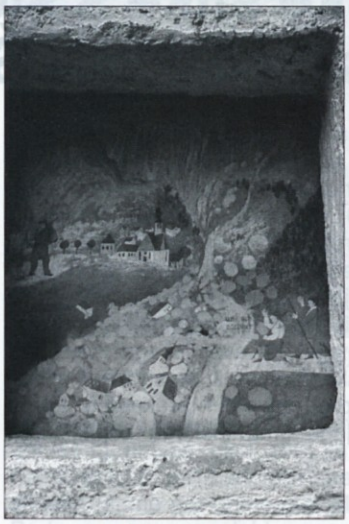
Pavličev križ stoji v zagozdi med „staro" in „novo" cesto ob vstopu v Medborovnico in spominja na znamenitega knezoškofa Jakoba Peregrina Pavliča (1824–1827), ki je bil doma v župniji Glinje. Bil je naslednik kardinala Salma. Njegov oče je bil v Medborovnici žičar. Njegovo izredno nadarjenost so odkrili že zgodaj; v Celovcu so njegov študij podpirali jezuiti in kapucini. Jakob Pavlič je bil prvi neplemiški krški škof. Bil je dober pridigar ter prav poseben prijatelj revežev, katerim je po svoji smrti zapustil velik del svojega premoženja (več o njegovem življenju: Borovlje in Borovljani. Kultura skozi 125 let, Celovec 1995. V: J. Obersteiner: Die Bischöfe von Gurk 1824–1979, Celovec 1980, str. 13–26). Križ je preprosta, proti severozahodu odprta kapela z naprej potisnjeno sedlasto streho. Znotraj je znamenje okrašeno z oltarjem, s srcem v vencu žarkov nad oltarno mizo in s kipom Lurške matere Božje. Potem ko je prejšnji objekt večkrat prizadela povodenj, so križ z darovi in sodelovanjem prebivalstva leta 1957 na novo postavili. Za veliko noč je pri križu blagoslov velikonočnih jedil.

Šolski križ pri Višji tehnični šoli (HTBL) v Borovljah

Svoje ime je križ dobil po stari ljudski šoli, ki je do gradnje šole HTBL stala na drugi strani ceste in so jo zaradi dotrajanosti porušili. Križ ima za boroveljsko velikonočno liturgijo po-

Delo sodobnega koroškega umetnika Ernsta Gradischniga na novem križu pri pokopališču v Podljubelju.

Tako imenovani „drugi križ" v Podljubelju z enim od svojih štirih slik spominja na katastrofo iz leta 1348, ko se je ob potresu prelomil južni del Dobrača in pod seboj pokopal več vasi s cerkvami.

seben pomen, saj je izhodiščna točka za procesijo na cvetno nedeljo, ki se skozi Schulhausgasse vije proti cerkvi. Sedanja opremljenost križa iz leta 1963 je delo boroveljskega pleskarja in slikarja Franza Schuriana, križ pa je ob deželni razstavi v Borovljah ljubeče restavrirala njegova hči, ki je prav tako slikarka. V niši na južni strani je upodobljena sv. družina na begu v Egipt, na severni strani sv. Frančišek Asiški z golobi, srnami in zajcem, kar je opazno nasprotje do duha vojaške tehnike v nasproti stoječi šoli. V manjših nišah na vzhodni strani je upodobljena glava Križanega z iztegnjenimi rokami in na zahodni strani je napis „Der Herr gibt den Tod und das Leben, erniedrigt und erhöht" (Gospod daje smrt in življenje, ponižuje in povišuje). Po novejših gradbenih dejavnostih na stavbi Višje tehnične šole pa na križ naslanjajo motorna kolesa in v odmorih ga dijaki uporabljajo kot prostor za sedenje. Dijaki so se vrhu tega ovekovečili z „napisi" na križu.

Novi križ pri pokopališču v Podljubelju

Približno dvesto metrov pred pokopališčem v Podljubelju stoji na desni strani ceste v smeri Ljubelja nov križ, ki ga je postavila cestna uprava; ob širitvi ceste so namreč starega odstranili. Bolj pravilno bi bilo pravzaprav govoriti o kapeli, ki jo zapirajo lepa vrata iz kovanega železa. Sedanja oprema je delo sodobnega koroškega umetnika Ernsta Gradischniga, ki je oblikoval tudi izreden križ za procesije na Kamnu v Podjuni. Mnogi se z novo opremo ne morejo sprijazniti, kajti na prvi pogled se zdi, da močne barve na glaziranih keramičnih ploščicah zmedejo. Kdor pa sliko opazuje pobliže, prepozna Marijino kronanje, ki je upodobljeno tudi na sliki glavnega oltarja v podljubeljski cerkvi. Tihi namig govori zase: Kdor se približa Bogu, mu mnogo nejasnega postane jasnejše.

Tako imenovani „drugi križ" v Podljubelju

Malo preden zapustimo parkirišče v Sapotníci, stoji izreden križ, ki je po smislu pravo znamenje, kajti z enim od štirih slik spominja na katastrofo: 25. januarja 1348 se je ob potresu prelomil južni del Dobrača in pod seboj pokopal več vasi s cerkvami. V Rožu so bili uničeni grad v Kožentavri, tamkajšnja kapela sv. Lovrenca in grad Humperk. H. Tuschar (v knjigi „Ferlach. Geschichte und Geschichten", Celovec 1996, str. 238 sl.) meni, da Podljubelj ni bil uničen takrat, leta 1348, pač pa šele ob potresu in povodnji, ki mu je sledila 24. septembra 1571. Od takrat izvirajo tudi skale na parkirišču ob Sapotníci. Druge slike na križu prikazujejo legendo o hudičevem mostu, sv. Lenarta kot zavetnika cerkve v Brodeh in Marijo z detetom Jezusom.

Simon Čertov

Poslovenil Stanislav M. Maršič

Stenske slike s slovenskimi napisi v župnijski cerkvi v Šmartinu na Teholici

Na Osojskih Turah, hribovju med Vrbskim in Osojskim jezerom, leži župnija Šmartin na Teholici (St. Martin am Techelsberg). V tamkajšnji župnijski cerkvi so leta 1980 odkrili stenske slike, ki izčrpno prikazujejo krvavo mučeništvo svete Barbare. Slike imajo obširne slovenske podnapise. Glede na čas nastanka so to najstarejši slovenski napisi v kaki koroški javni stavbi. Da so po odkritju ostali vidni, gre zasluga strokovnjakom avstrijskega zveznega urada za spomeniško varstvo, ki so spoznali njihov pomen in jih rešili pred zopetnim prekritjem – proti izrecni volji tedanjega šmartinskega župnijskega sveta.

Legenda o sv. Barbari

Svetnica Barbara je legendarna osebnost, kar pomeni, da o njenem življenju nimamo nespornih zgodovinskih dokazov. Najbolj razširjena legenda pravi, da je sveta Barbara živela v maloazijskem mestu Nikomediji (današnji Izmit v zahodni Turčiji) in umrla mučeniške smrti okoli leta 306; nekatere legende pa navajajo druge kraje in druge letnice smrti. Zaradi mnogih nesoglasij v življenjepisu so sveto Barbaro po II. vatikanskem koncilu celo črtali iz seznama svetnikov, ki velja za vesoljno rimsko katoliško Cerkev. V svetniškem koledarju nemških škofij sveto Barbaro slej ko prej najdemo in njen praznik obhajamo 4. decembra. Kot skozi dolga stoletja je tudi še danes znana predvsem kot zavetnica rudarjev, vojakov topničarjev, arhitektov, zidarjev in kot varuhinja pred nenadno smrtjo.

Najstarejša varianta legende o sveti Barbari se (v skrajšani obliki) glasi takole: Dioskur, bogat pogan, je imel hčerko edinko po imenu Barbaro. Zgradil ji je visok stolp in jo zaprl vanj, da bi jo obvaroval pred pohujšanjem. Zaradi njene izredne lepote je vrsta imenitnih moških zaprosila za njeno roko. Barbara pa se je branila. Oče je dal zgraditi imenitno kopališče. Potem ko je delavcem dal točna navodila, je odšel v daljno deželo. Barbara je načrt za kopališče spremenila: namesto dveh oken je zahtevala napraviti tri, v marmornati bazen pa je s prosto roko vtisnila znamenje križa. V tem kopališču je prejela sv. krst. Nazaj grede v stolp se je pobruhala na malike, ki jih je vneto častil njen oče. Ko se je oče vrnil s potovanja, je seveda opazil spremembe. Ker mu je Barbara tri okna razložila kot simbol Svete Trojice, se je tako razhudil, da jo je na mestu hotel ubiti z mečem. Med Barbarino molitvijo pa se je odprla

Vsem legendam o sv. Barbari je skupna nadvse krvoločna vsebina. Na sliki vidimo del stenskih slik v župnijski cerkvi v Šmartinu na Teholici.

skala, gora jo je požrla in na vrhu spet izpustila. Ker sta jo dva pastirja izdala, je spet padla očetu v roke. Za lase jo je vlekel v ječo, izročil upravniku in od njega zahteval, da jo po strašnem mučenju usmrti. Upravnik je Barbari dal na izbiro daritev bogovom ali pa hudo kazen. Potem ko je Barbara izjavila, da je pripravljena darovati le Jezusu Kristusu, jo je dal razjarjeni upravnik sleči in do krvi pretepsti z bičem iz volovskih žil. Po tej strahoviti kazni se je Barbari v ječi pokazal Zveličar in ji v hipu ozdravil vse rane. Naslednje jutro je Barbara rekla, da jo je ozdravil Kristus, nakar jo je upravnik dal še strašneje mučiti. Njene strani je dal odreti in z baklami žgati, dal jo je udarjati s kladivi po glavi in ji z mečem odsekati prsi. Vse te muke je Barbara hrabro prenašala. Nato jo je upravnik ukazal gnati nago po okolici in medtem pretepati. Barbara je prosila Boga za pomoč in bila uslišana. Angeli so prišli iz nebes in zakrili Barbarino nagoto. Končno jo je upravnik Markijan obsodil na smrt z obglavljenjem. Sam oče ji je odsekal glavo. Na poti domov je z neba padel ogenj in očeta zažgal.

Krvoločna vsebina

Ohranile so se še druge inačice legende o sveti Barbari, o grozljivih in tragičnih posledicah verskega spora v najožjem družinskem krogu. V teku stoletij so doživljale predelave, ne nazadnje zato, ker je prvotna vsebovala precej vsebinskih nejasnosti. Vsem legendam o sveti Barbari je skupna nadvse krvoločna vsebina. Grozljiva mučenja se kar vrstijo. Poleg tega je dogajanje natrpano s čudeži in na nekaterih presenetljivih obratih celo temelji zaščitniška vloga svete Barbare. Kruta vsebina legende je bila verjetno vzrok za veliko priljubljenost svetnice. Nesporno dejstvo je, da so jo v zahodni Cerkvi začeli častiti približno štiristo let po njeni domnevni smrti, ko jo prvič najdemo v seznamih mučencev. Verjetno približno iz tega časa izvira tudi najstarejši zapis legende o njenem življenju, trpljenju in smrti, vendar je najstarejši ohranjeni rokopis legende nastal šele v 11. stoletju. Priljubljenost svete Barbare je postopno, a nenehno rasla.

Zanesljivo merilo za priljubljenost svetnika ali svetnice je število upodobitev v cerkvah. Kot najstarejša velja freska v rimski cerkvi Santa Maria Antiqua, vendar je sporno, če umetnina iz leta okoli 700 res prikazuje to svetnico. V alpske dežele je prodrlo češčenje svete Barbare proti koncu srednjega veka. Umetnostnozgodovinski priročnik „Dehio" navaja za Koroško nekaj čez dvesto najrazličnejših upodobitev sv. Barbare, kar je zanesljiv znak, da so se ljudje radi zatekali k njej. Najstarejše upodobitve

Slovenski napisi

so nastale v poznem srednjem veku (teh je okoli petdeset), največ (okoli 150) jih je nastalo v baročnem času (17. in 18. stoletje), najmlajše pa so iz 19. stoletja (samo pet primerov). Med drugimi svetniki Barbaro razmeroma lahko spoznamo, saj je vedno upodobljena s stolpom, ki se mu včasih pridruži še kelih (večinoma s hostijo).

Šmartinski pasijon svete Barbare

je ena najmlajših upodobitev, saj je nastal šele ob koncu najbolj produktivnega obdobja češčenja svetnice. Stenske slike so nedvomno nastale v najožji zvezi z ustanovitvijo bratovščine svete Barbare, ki jo je leta 1768 v Šmartinu ustanovil Jožef Primož Posačnik (1710–1787) in ji namenil volilo v višini tristo goldinarjev. Obresti od te vsote naj bi omogočile med letom na določene dneve pet shodov z mašo in kot višek slovesno obhajanje dneva sv. Barbare. Ob vseh teh priložnostih naj bi papeževi odpustki privabili župljane k svetim zakramentom. Z bratovščino in njenimi shodi je Posačnik skušal ugodno vplivati na versko in moralno življenje v župniji. Opazil je namreč, da je večina župljanov samo enkrat na leto šla k spovedi in da se je večina otrok rodila zunaj zakonskih zvez. Kot je sam izjavil, je izbral Barbaro kot zaščitnico bratovščine z namenom, da bi večkrat mogel s prižnice govoriti o čednosti čistosti in grmeti proti pohotnosti.

Ob ustanovitvi bratovščine ali kmalu zatem je nastal na stranskih stenah cerkve cikel šestnajstih slik o trpljenju svete Barbare, na pročelju pa še ena slika z velikim napisom SHIUI IESUSH SHIUI MARIA USERZIEH VSAH LVDI (= Živi Jezus, živi Marija v srcih vseh ljudi!). Slike so nekaj desetletij pozneje prebarvali, ker po vsebini očitno niso več ustrezale, in jih nadomestili z drugimi, ki pa s sve-

to Barbaro niso imele nobene zveze. Tako so do leta 1980 bile skrite pod apnom. Od prvotnih šestnajstih prizorov so restavratorji našli petnajst prizorov (vseh šest velikih in devet majhnih). Deset jih ima še dobro čitljiv podnapis, pri petih slikah pa je besedilo povsem ali deloma uničeno. Ker tukaj ni prostora za popolno predstavitev vseh podnapisov, se bom omejil na nekaj daljših, ki pa skoraj v celoti opisujejo potek dogajanja. Prepisu je dodan prevod v današnjo slovenščino: „Ta sWIesta CrIstVshoVa sLVbnza SVeta DeVIza Barbara sVoIga ozheta VzhI sVeto TroIzo zhestItI, kar te FoVsh MaLIkIe" (=Zvesta Kristusova ljubica sveta devica Barbara svojega očeta uči častiti Sveto Trojico in ne napačne malike). S BARBARA Ie STRASHNU SPOSZAVAM TAPANA BIVA (=Sveta Barbara je bila strašno tepena s poscalom). VtEMNeI IezHI ChrIstVsH sVoIo TeLKAI sWIesto NeVesto OWYshzHe InV zeLV OSDRAVI (=V temni ječi Kristus svojo tako zvesto nevesto obišče in v hipu ozdravi). MarzIanVs zVIkV Iesen PoVstane Vkashe DeVIshko stran ChrIstshoVe NeVeste skVes Gorezhe Wakle shgati (=Marcijan postane hudo jezen, ukaže deviško stran Kristusove neveste z gorečimi baklami žgati). SGReBLeNeMI ResFLAIShkana InV SNOShI so NIe ZHIste Perse ODsIeKAne GrataLe ONA PA ChIstVshV IESVShV StoNOVItNo SWieStA OStaNE (=Z grebljicami jo razmesarijo in z noži njene čiste prsi odsekajo, ona pa Kristusu stanovitno zvesta ostane). BARWara SKVes sVete Angele VNAWe/se, MArZIANVs INV DIOSShCOrVs Se PeLAIo Vte VezhnI OGIN (=Barbaro nesejo sveti angeli v nebesa, Marcijan in Dioskur se peljeta v večni ogenj).

Besedilo je napisano v bohoričici, slovenski abecedi, ki je nastala v drugi polovici šestnajstega stoletja. Uvedli so jo slovenski protestantski pisci, po zaslugi ljubljanskega škofa Tomaža Hrena so jo prevzeli tudi katoliški pisatelji. Sestavljalec šmartinskega besedila je posebej točno in po pravilih bohoričice zapisoval glasova c in č. Jezik podnapisov kaže značilnosti koroške variante slovenskega pisnega jezika druge polovice osemnajstega stoletja, ki nosi mnogo znakov rožanskega narečja. Pisec je obvladal tudi pravila za kronogram, kajti za različnimi velikostmi in barvami črk se skrivajo sporočila o času nastanka slik.

Kje je našel slikar predlogo za slovenske podnapise? Po vsej verjetnosti gre za samostojno priredbo, najverjetneje na podlagi kakega nemškega tiska. O avtorju podnapisov moremo samo ugibati, čeprav je krog možnih piscev omejen. Lahko bi bil sestavil besedilo slikar sam, mogel bi ga bil napisati ustanovitelj bratovščine sv. Barbare, lahko pa tudi kdo drug. Vsekakor pa je besedilo spisala oseba, ki je bila zakoreninjena v domačem rožanskem narečju in je poznala osnovna pravila slovenskega pisanja; narečna obarvanost besedila je namreč očitna.

Upodobitev svete Barbare

sama po sebi ne bi bila nič nenavadnega. Že bolj redek je prikaz raznih oblik njenega mučenja (na Koroškem ga najdemo samo še v Krassnitzu, kraju doline reke Metnitz), za nas edinstven pa je cikel v Šmartinu zato, ker nosijo vse slike slovenske podnapise. Vprašati se moramo, zakaj je jezik podnapisov slovenski. Sklicevanje na (sedaj že nekdanjo) slovenskost kraja je očitno premalo, saj so v cerkvah drugih slovenskih krajev tako rekoč vsi napisi do tega časa ali latinski ali nemški. Glavni razlog za to je, da so napisi po svoji naravi namenjeni ljudem, ki znajo brati. Teh pa je bilo tedaj na podeželju izredno malo, vrhu tega pa so taki redki posamezniki pogosto znali tudi nemško. Na področju pismenosti je prišlo šele sredi osemnajstega stoletja do odločilnega premika. Državne reforme Marije Terezije in Jožefa II. so začele spreminjati pravno, gospodarsko in kulturno podobo družbe, ob teh spremembah pa so tudi ljudski jeziki dobili večji pomen. V času nastanka šmartinskega slikovnega cikla se je začela slovenščina uveljavljati na mnogih novih področjih družbenega življenja. Uradi so začeli objavljati predpise v slovenščini, v celovškem jezuitskem kolegiju se je vneto zanimala za slovenščino skupina duhovnikov, potreba po slovenskem pisanju pa je rasla tudi med podeželskim prebivalstvom. Dokaz za to so bukovniški rokopisi in prve slovenske koroške tiskane knjige, namenjene podeželskemu prebivalstvu (okoli leta 1740 je prvič izšel praznoverski Kolomonov žegen, okoli leta 1750 pa prav tako praznoverska Duhovna bramba, leta 1761 je izšla prva naklada Kanizijevega katekizma v prevodu jezuita Ožbalta Gutsmanna). Med vsemi slovenskimi narečji na Koroškem je rožansko dobilo vodilno vlogo: večina bukovniških besedil nosi njegov pečat. Bukovništvo je bilo dobro razvito prav v okolici Vrbskega jezera in Celovca. V času, ko so nastali slike in podnapisi v Šmartinu, je bukovnik Matija Žegar, ki je bil doma nekje ob Vrbskem jezeru, prevedel in ilustriral knjigo o Antikristu. V kostanjški župniji, ki je mejila na teholško, je deloval glavni predstavnik bukovniškega pismenstva, Andrej Schuster-Drabosnjak (1768–1825). Šele s prodiranjem pismenosti med slovensko podeželsko prebivalstvo je jezik napisov na javnih stavbah in v njih, npr. na cerkvah, postal bolj pomemben. Tako je Barbarin pasijon v Šmartinu zgovorna priča družbenega in verskega življenja v slovenskem delu Koroške pred nekaj več kot dvesto leti in trajen spomenik razvoja slovenskega knjižnega jezika.

Teodor Domej

AIDS – zgodovina, daljša kot mislimo

Vsako obdobje zgodovine človeštva je bilo – če se takole ozremo daleč nazaj – obremenjeno s kako kugo svojega časa: pa najsi bo z gobavostjo, omenjeno v babilonskih klinopisih, staroegipčanskih hieroglifih in Svetem pismu stare zaveze, ali s tisto pravo bubonsko kugo, ki je pomorila cela mesta in narode, do koz, ki smo jih s strategijo „išči in zatiraj" leta 1977 dokončno zatrli in slavili enega največjih dosežkov moderne medicine. Vsesplošno veselje ob velikih renesančnih spremembah po tisočletnem srednjeveškem mrtvilu je skazila nova – ali vsaj dotlej na evropskih tleh neznana bolezen – sifilis. Epidemija se je širila hitro kot vojska, razuzdani Don Juani so oboleli med prvimi in sčasoma je družinska idila ponovno dobila svojo veljavo. Tudi 18. in 19. stoletje nista štedili s presenečenji: z indijske podceline so v evropske luke pripeljali kolero, pegavi tifus pa je bil stalna spremljevalka vojaških pohodov in je velikokrat terjal večji krvni davek kot vse strelno orožje. Industrijska revolucija je prav tako terjala svoj davek: tuberkuloza, sicer opisana že na egipčanskih papirusih, je prerasla v socialno bolezen, zanjo so umirali stari in mladi, podhranjeni in zgarani.

Porušeno biološko ravnotežje

Sodobni čas je vnesel v družbo globalne spremembe: seksualna revolucija v Ameriki v šestdesetih letih, pa razmah homoseksualnosti po velikih mestih Zahoda v sedemdesetih letih, liberalnejši odnos do mamil, in morda še kaj najverjetneje nosijo odgovornost za nastanek nove kuge, kuge 20. stoletja. Aids je beseda, ki se je kot opomin ali kot božja kazen vtisnila v misli vseh tistih, ki ne spoštujejo nekih pravil vedenja in načina življenja, skratka družbenih norm, ki so dotlej zagotavljale biološko ravnotežje.

Kužnost je skupno izhodišče vsem naštetim boleznim – ali prek kontaminirane vode, vdihanega zraka, pikov insektov, kontakta s kužnimi človeškimi izločki... Na izjemen pomen odkritij povzročiteljev, poti širjenja in zdravljenja kužnih bolezni kažejo najvišje nagrade, ki jih podeljuje človeštvo. Zdravniki nobelovci so odkrili prenos kuge prek podganjih bolh, iznašli cepiva, odkrili plesni, ki preprečujejo rast bolezenskim klicam... Z zlatimi črkami bodo imena Kocha, Pasteurja, Fleminga in njim podobnih ostala zabeležena v analih človeštva.

Z razvojem moderne bakteriologije od sredine 19. stoletja naprej in odkritjem antibiotikov je človek premagal bakterijska obolenja.

Elektronski mikroskop nam je približal ultrastrukturo tkiv in celic, odkril je nove povzročitelje bolezni: viruse, ki so odgovorni za nastanek obolenj od najbolj banalnega prehlada in influence naprej pa do koz, noric, ošpic, hepatitisov, različnih mrzlic, meningitisov, Alzheimerjeve bolezni... Pri vseh teh z dosedanjim medicinskim znanjem še ne znamo prav uspešno zdraviti. Žal sodi med te bolezni tudi aids.

Bo aids novi apokaliptični jezdec?

Sprašujemo se, ali je aids nova bolezen. Se je pojavljala že prej, pa je – podobno kot recimo boreliozo – nismo poznali? So bile biološke in socialne okoliščine nekoč drugačne in so s tem preprečevale razvoj retroviroz?

Znane epidemiološke okoliščine nam dajejo misliti, da do tako silovite epidemije ni moglo priti pred pojavom močnega mešanja populacij, silnega razmaha prevoznih sredstev in turizma, liberalizacije navad in običajev, pa navsezadnje tudi napredka moderne medicine, ki je uvedla tehniko intravenskega injiciranja in transfuzije krvi. Navedeni podatki dopuščajo zaključek, da je povzročitelj aidsa nov v absolutnem smislu ali pa mutantni soj kakšne predhodne generacije, ki ni bila patogena. To dejstvo tudi ne izključuje možnosti, da ne bi mogli podobni retrovirusi, lahko tudi v zelo davni preteklosti, povzročiti majhne epidemije padca telesne odpornosti, ki bi se odražala samo v nihanju obolevnosti in smrtnosti.

Erazem Rotterdamski žrtev Aidsa?

Po odkritju večine osnovnih podatkov o aidsu, so zdravniki začeli brskati po strokovni literaturi opisanih nenavadnih in nepojasnjenih primerov obolenj in prišli do zanimivih sklepov. Trije belgijski zdravniki so leta 1984 postavili hipotezo, da je eden najzgodnejših bolnikov z aidsom bil veliki evropski humanist Erazem Rotterdamski. Umrl je leta 1556 in je v zadnjih letih svojega življenja bolehal za napadi vročine, drisk, vnetja sklepov, oteklin na koži in splošnega vnetja bezgavk. Obstajajo tudi indici, da je bil homoseksualec. Mnogo je potoval in mu pripisujejo številna ljubezenska razmerja. Klinična slika njegovih težav zelo dobro odgovarja problemu po-

Trije belgijski zdravniki so leta 1984 postavili hipotezo, da je eden najzgodnejših bolnikov z aidsom bil veliki evropski humanist Erazem Rotterdamski.

manjkljive imunosti. Ekshumacija njegovih posmrtnih ostankov v Baslu in njihov pregled pa pripisujeta največjo verjetnost sifilisu. Retrogradno postavljanje diagnoz je namreč silno zapleteno.

Tudi prvi opisi Kaposijevega sarkoma, enega vodilnih znakov aidsa, izvirajo iz konca 19. stoletja. Leta 1872 je Maurice Kohn iz Kaposvara, dermatolog na Dunaju, opisal vrsto raka, ki je drugačen od drugih. Deset let zatem so opisali dvanajst podobnih primerov bolezni med avtohtonim prebivalstvom Neaplja in okolice. Vsi so bili moški, stari okrog 40 let. Je to le slučaj ali tudi dejstvo, da so se na Capriju in Dunaju srečevali homoseksualci?

Leta 1948 je v Zairu Kaposijev sarkom dobil epidemijske razsežnost. Zbolevali so moški in otroci. Ali se je v štiridesetih letih v Afriki pojavilo neko novo epidemijsko zlo? Začetkov novih bolezni navadno ne opazimo prej, dokler ne „odrastejo" in se nikakor ne dajo uvrstiti med do tedaj znane bolezni.

Amerika sredi 20. stoletja

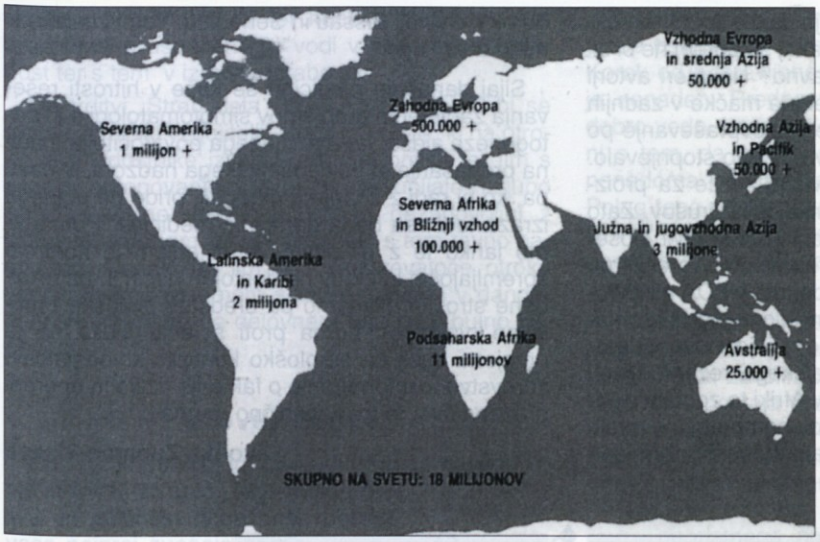
Prelistavanje medicinske literature nam daje misliti, da so virusi tipa HIV med človeško populacijo že vsaj od sredine tega stoletja. Primeri so posamični in razpršeni po nekaj kontinentih. V literaturi pa so se znašli, ker so bili redki, atipični in nepojasnjeni. Trdimo lahko, da ni bilo nobenega epidemičnega vala pred pojavom sedanje pandemije. Pred 1978 se aids ne pojavlja kot kolektivno zlo, vsaj ne v Severni Ameriki in Zahodni Evropi.

Vsaj 16 primerov, opisanih v ameriških medicinskih časopisih med letoma 1940 in 1981, odgovarja kriterijem CDC (Center for Disease Control) iz Atlante klinični definiciji aidsa. Nekaj problematičnih primerov pa je opisanih v delih iz obdobja 1925 do 1940, so pa manj prepričljivi. Prvi zanesljivi primer aidsa sega v leto 1952: 28-letni bolnik je sprejet v bolnišnico v Memphisu pod diagnozo virusna pljučnica. Zbolel je dva meseca pred sprejemom, bil vročičen, izčrpan, kašljal je in težko dihal. Čez dva meseca in pol je umrl zaradi akutne sepse. Avtopsija je pokazala vnetje pljuč, povzročeno s parazitom Pneumocystis carinii, kar je 30 let kasneje, na osnovi zmrznjenega tkiva, bilo ponovno dokazano. Citomegalija, pneumocistoza in sepsa so bile infekcije, nastale zaradi sindroma pridobljene imunske pomanjkljivosti. Žal ne vemo nič o spolnem vedenju obolelega.

Leta 1958 in 1959 sta v ZDA zabeležena dva primera Kaposijevega sarkoma pri mladih moških, starih med 24 in 32 let, ki sta umrla po letu dni. S serološko analizo zmrznjenega vzorca krvi so retrogradno postavili diagnozo aidsa v primeru 15-letnega temnopoltega mladeniča, ki je leta 1969 umrl zaradi težke infekcije, povzročene s klamidio. Pri obdukciji so odkrili v analnem področju nedvomne znake pasivne homoseksualne aktivnosti.

Tudi stari kontinent ni imun

V Evropi lahko vsaj za 15 primerov z retrogradno postavljeno diagnozo po kriterijih CDC trdimo, da so umrli za aidsom. Pri tem smo zasledili dve skupini: prvo s šestimi primeri v letih 1959–1969, drugo z devetimi pa po letu 1976. Slednji so verjetno predhodniki današnje epidemije. Najstarejši evropski primer bolnika s kliničnimi znaki aidsa je angleški mornar iz Manchestra, ki je umrl l. 1959 star 25 let in je zbolel z znaki težkega dihanja, stalne utrujenosti, hujšanja, nočnega znojenja, krvavega izpljunka in hemoroidov. Kmalu zatem je dobil analno fistulo in rano na nosnici, ki je napredovala in razžrla hrustančevino nosu. Rentgenogram pljuč je pokazal majhne, za proso velike sence v obeh pljučnih krilih, zato so posumili v miliarno tuberkulozo, vendar so bili tuberkulinski testi negativni. Tudi stanje z analno fistulo je napredovalo v težke razjede. Nobeno zdravilo ni pomagalo in še istega leta je umrl. Obdukcija je pokazala podobne rezultate kot pri ameriških pacientih. Naknadno so izvedeli, da je bil pacient neporočen, znano pa je, da je kot mornar v letih 1955–1957 bival po raznih pristaniščih. Homo-

Približno število odraslega prebivalstva, okuženega s HIV od konca sedemdesetih let do konca 1994. (Vir: Global Programme on Aids, januar 1995)

seksualnost je v angleški mornarici zelo razširjena in analne fistule pri mladih moških so najpogostejši znak sodomije.

„Nulti pacient" se je maščeval

Ko se je znanje o aidsu v začetku 80. let začelo z eksponencialno hitrostjo kopičiti, so pristojni vse bolj opazovali rizične skupine. Tako so epidemiologi iz Atlante odkrili, da je 9 izmed 13 odkritih homoseksualcev iz Los Angelesa vpletenih v neke vrste seksualno mrežo. Teh devet obolelih je imelo v zadnjih petih letih odnose z najmanj enim članom te skupine. Večinoma pa so se ti odnosi razvijali pred nastopom simptomov bolezni. V središču diagrama homoseksualnih srečanj je bil neki mladenič Gaetan Dugas, ki so ga imenovali nulti pacient. Bil je steward Air Canada, aktiven in pasiven homoseksualec. Direktno ali prek drugih je okužil najmanj 40 do 248 ameriških bolnikov, ki so bili diagnosticirani pred aprilom 1982. Brezplačno se je vozil po vsej Ameriki; neutrudni potnik lepotec, darežljiv s svojimi čari, je sejal svojo bolezen in smrt s frekvenco okrog 250 partnerjev letno. Ta primer jasno kaže na veliko seksualno aktivnost nekaterih homoseksualcev. Dugas je poleti 1980 dobil izrazite znake Kaposijevega sarkoma. Leta 1982 so ga zdravniki opozorili na riziko, s katerim so obremenjeni njegovi intimni partnerji. Bil je silno besen zaradi svoje bolezni in se je želel maščevati. Navadno je svoje partnerje seznanil s svojo boleznijo po dejanju samem z besedami: „Imam gay cancer, umrl bom zaradi tega, a mogoče boš umrl tudi ti." Med nekim pogovorom z zdravnikom pa je temu rekel: „To sem staknil sam, pa naj zbolijo še drugi!" Vemo, da se je na podoben način včasih širil tudi sifilis. ZDA sprva niso hotele priznati, da bi aids bil nalezljiva bolezen, še manj pa avtohtona; prepričani so bili, da je taka čudna bolezen morala priti iz kake tuje dežele in Kanadčana Gaetana Dugasa so poskusili uporabiti za žrtveno jagnje, čeprav niso imeli nobenih otipljivih dokazov, da bi obolenje lahko prišlo iz Kanade. Res je, da je Dugas eden prvih znanih bolnikov, nikakor pa to ne pomeni, da se sam ni mogel okužiti od katerega izmed obolelih homoseksualcev, saj so nekateri oboleli tudi pred njim.

Začetna koncentracija obolelih v New Yorku je to mesto napravila za epicenter. Ali pa je morda New York pomenil le vstopna vrata? Morda je bil „nulti pacient" med mornarji, ki so 4. julija 1978 proslavili dvestoto obletnico ameriške neodvisnosti? Ta hipoteza je mogoča, toda ne dovolj potrjena.

Bela in črna kuga?

Poleg zahodnega žarišča aidsa ostaja velik vprašaj razširjenost aidsa v zahodni Afriki. Povzročitelja sta si podobna, vendar ne ista, serološke reakcije so različne in tudi potek bolezni je manj dramatičen. Obstajajo hipoteze, da je povzročitelj afriške inačice aidsa retrovirus HIV-2 živalskega izvora. Afriške opice cerkopiteki ali t. i. zelene mačke so endemsko okužene s soji virusa, ki je zelo podoben HIV-2. Domorodci te opice lovijo, jedo surove možgane in si vbrizgavajo njihovo kri v stegna, trebuh ali hrbet, ker verjamejo, da njihova kri jača

spolno slo pri človeku. Govorijo celo o zoofilnih seksualnih odnosih. Če je tako, zakaj se potem ne bi bil ta prenos virusa zgodil že davno? Nekateri avtorji opozarjajo, da se je lov na zelene mačke v zadnjih 50 letih silovito povečal in se je povpraševanje po gojenju in izvozu v ZDA in Evropi zelo stopnjevalo. Vemo, da rabimo opičje ledvične celice za proizvodnjo cepiv in preučevanje različnih virusov. Zato je bilo na opicah narejenih tudi veliko krvavih posegov, z možnostjo okužbe z retrovirusi. Torej bi po tej logiki lahko prišlo do okužbe tudi v ZDA ali Evropi ali celo v kakem modernem biomedicinskem laboratoriju. Izkušnje namreč potrjujejo možnost prenosa bolezenskih klic iz živalskega rezervoarja v humano populacijo, kot se je v Afriki to zgodilo v primeru rumene mrzlice in virusov hemoragične mrzlice. Vsa ta pojasnila se ujemajo z okoliščinami epidemij v Gvineji Bissau in Senegalu. Torej imamo črno in belo kugo.

Sijaj današnje medicine se kaže v hitrosti reševanja zapletenih problemov simptomatologije in patogeneze aidsa, narave njenega povzročitelja, načina prenašanja in epidemiološkega nadzora. V času pa, ko bi radi z znanjem ukrepali, pride do polnega izraza tudi vsa beda današnje medicine. Pomagamo lahko le z blažilnim zdravljenjem in kontrolo spremljajočih infektov na dostojen način in na družbene stroške. Nimamo pa sredstev biološke profilakse (vakcine), borba proti širjenju aidsa pa je omejena zgolj na serološko kontrolo krvodajalcev, zdravstveno informiranje o faktorjih rizika in uporabi prezervativa. In to je resnično premalo.

Zvonka Zupanič-Slavec

Burnout – ko človek popolnoma „zgori“

Geslo ali ne, vendar dandanes čedalje več ljudi v sebi prepoznava stanje, ki ga zdravniki opisujejo kot sindrom Burnouta (= zgorevanja). Pri tem pa nikakor ne gre za medicinski problem. Pač pa se pri „zgorevanju“ in njegovih mučnih posledicah kaže, kako zelo je nesmiselno, če na telo in dušo še naprej gledamo kot na nekaj ločenega oziroma če ostajamo nerazumevajoči do vplivov duševnega stanja.

„Vse moram napraviti prav!“

Kdor tako razmišlja ter se po tem tudi ravna, temu se obeta, da bo čez čas pri sebi opazil, kako mu pojemajo moči in kako izgublja veselje do življenja. Pri tem pa niti ne omenjamo, da mu njegovo perfekcionistično geslo že vnaprej določa neuspeh. Zavrnitev gornjega stavka bi se glasila: „Prav iz napak se človek največ nauči!“

Da bi mogli to ugotovitev sprejeti, bi bilo nujno potrebno odločno se ograditi pred zmotnim mnenjem, ki ga pogosto vsiljujejo zahteve poklica: „Vreden sem le toliko, kolikor sem storilen.“ Toda storilnost je zagotovljena le, če ne gre za prekašanje drugih, za konkurenčno razmerje, temveč gre v resnici za stvar, katere koristnost moremo potrditi. Če nam je sočlovek zgolj tekmec, potem nam zmanjka življenjske energije – prav posebnega dotoka, ki izvira iz skupnosti.

Toda žrtve „zgorevanja“ ne postanejo le ambicionisti, stremuhi in povzpetniki, temveč tudi ljudje, ki so se poklica oprijeli polni navdušenja ter ga opravljajo s pristnim navdušenjem. Pri tem so posebej v nevarnosti ženske z dvojno obremenitvijo, ki zadeva družinske in poklicne interese. Burnouta najdemo posebej pogosto v storitvenih poklicih. Prepričanje „Popolnoma moram biti na razpolago drugim“ (če le mogoče se zanje „žrtvujem“, ne smem se zanemarjati, zlasti pa ne smem pokazati razpoloženja) jasno razodeva izvor teh pojavov, namreč

nasilje nad samim seboj.

Prvotno je prisila imela izvor zunaj. Nekdo je morda slišal, da v vsakem primeru računajo na njegovo delo (in da bi ga moral on pravzaprav že zdavnaj končati). Potem se začne dirjanje, ki ga tudi po koncu delovnega časa ni mogoče kratko malo „izklopiti“. Toda prava neodpornost proti burnoutu se je največkrat razvila že v otroški dobi. Ko so starši zaradi otrokove slabe ocene „tako žalostni“ in „čisto iz sebe“, pride do ponotranjenja prisile. Otrok želi

staršem prihraniti skrbi ter hoče postati tudi sam brezpogojno uspešen. To vodi v nezdravo razklanost ter s tem v izredno izrabo sil.

Ob trditvi „Strah dela človeka neumnega" bi se morali zamisliti vzgojitelji, starši in učitelji, ki na otroke in mladostnike izvajajo moralni pritisk ter jim s svojim odtegovanjem ljubezni obljubljajo izgubo občutka lastne vrednosti, ko so nezadovoljni z njihovim uspehom. Starši dosežejo s tem ravno nasprotno. Uspelo pa jim je v dozorevajoče otroke vsejati dvome o samem sebi, in ti dvomi v dandanašnjih razmerah na delovnem trgu prav bujno uspevajo.

Človek otopi

Čustva, ki po svojem bistvu služijo za navezovanje stikov in so poleg tega nepogrešljiva za gibčnost obnašanja, posrka vase najprej zunanja prisila, končno pa še notranja; človek tako otopi. Prav gotovo ni slučaj, da je knjiga Daniela Golemana „Čustvena inteligentnost" („Emotionale Intelligenz") postala prava uspešnica. V njej je namreč zlomljena tiranija inteligenčnega kvocienta (dobljenega z vprašljivimi testi), ki je doslej veljal tako rekoč kot usoda.

Nadarjenost, storilnost, predvsem pa pripravljenost za delo niso nikakršen negiben kapital, pač pa nekaj, kar more rasti ali pa usihati, kar se more obnavljati ali „zgoreti", kar pomeni, da se izrabi in od tega ne ostane prav nič. Če kdo svoja čustva zatira oziroma jih ne upošteva, se njegov življenjski zagon upočasni; nekaj časa mu lahko pomaga s poživili, a le do takrat, ko tudi tako „več ne gre naprej". Kdor si ne dovoli nobenega razvedrila več, se ves zaganja za delom ter medčloveških stikov več ne doživlja kot vira moči (npr. v zakonu, kakor kažejo številke ločitev), ta bi imel dovolj razlogov, da bi kar najhitreje izstopil iz burnoutovega cikla.

Že otroci zlahka zaidejo „na napačni tir", in to tako, da jih odrasli hvalijo za kaj, kar se zdi odraslim dragoceno, njim pa to – zlasti v prihodnosti – škoduje. Takrat jim bo manjkala lastna trdnost, prav tako pogum, da bi se kdaj uprli, ko bi kdo prednje postavil nezaslišane zahteve. Za ljudi, vzgojene k prilagodljivosti, ki ne dopušča vprašanj, se na današnjem delovnem trgu kar pulijo.

Tudi tam obstaja „napačni tir"; nevarnost, da jim glede psihičnega zdravja zdrsne, je postala večja. Korak od pripravljenosti za delo do prisile pri delu je nenaden. Predpostavljeni so polni hvale, toda dobro vedo, koga lahko izkoriščajo, kdo se sprijazni s tem, da mora delati tudi v prostem času. A nenadoma je „zlata rezerva" izkoriščena do kraja. Poleg tega pa se pokaže, kako protinaravno je, če človek na dopustu ali ob koncu tedna „tanka" energijo samo zato, da gre delo potem spet hitro naprej.

Katere so značilnosti sindroma buranouta? Najprej pade – kar iznenada ali pa polagoma – storilnost. „Pedal za plin pritisnem do konca, motor pa kljub temu postaja vse počasnejši." S temi besedami (in z izredno zgovorno primerjavo) mi je nekoč orisal to „strašno stanje" neki bolnik. Na drugem mestu moramo omeniti odsotnost čustev. Zaradi tega potem vse postane zgolj rutina, nekaj nepristnega, ponavljanje brez konca in kraja, pri čemer človek ne more biti več navzoč s srcem. „Barve so izginile, zvok je izključen."

Zmanjšano zaznavanje samega sebe

Najbolj grozljiva posledica sindroma burnouta je zmanjšano zaznavanje samega sebe, čedalje večje hiranje lastnih potreb, popolno osiromašenje osebnosti. Nekateri se tedaj začnejo popolnoma zanemarjati, postajajo brezčutni, hitro se starajo. „Tako mi je, kakor da bi moj jaz bil samo še kupček pepela," tako mi je svoje duševno stanje orisala neka nekoč delavna bolniška sestra instrumentarka. S tem je povezana nesposobnost, da bi bolnik vodil pristne pogovore ter vzdrževal nosilne medčloveške stike, kar vse nazadnje vodi v osamljenost, „čeprav je vsak dan skupaj z mnogo ljudmi".

Vsaki diagnozi mora slediti terapija. Če bi goltali samo zdravila ter s tem poskušali obvladati burnoutovo izčrpanost, potem bi to pomenilo, da tukaj manjka celó diagnoza ali pa je človek kratko malo ni pripravljen vzeti na znanje. Vendar pa je tak človek v stanju, ki ogroža njegovo življenje. Približne značilnosti stadijev „zgorevanja" so: psihosomatske težave, obolelost srca in krvnega obtoka, nagnjenost k zasvojenosti, depresivna stanja in na koncu celó nevarnost samomora. Marsikomu pa spodrsne še hitreje...

Toda ta nagib se da izravnati, če se je človek že kot otrok naučil reči tudi ne. To bi rad tukaj še posebej poudaril. Znano je, da nam mora iti bolj za preprečevanje bolezni kakor za njeno zdravljenje. Morda ni nikdar prepozno, da se naučimo samopotrjevanja, četudi je zaradi tega potem kdo „razočaran". Potrebno je le spoznati, da se svet ne poruši, če kdaj rečemo ne.

Prav posebno nalogo imajo tukaj tisti, ki so tem bolnikom kakorkoli blizu. Močno jih prosim, naj se varujejo, da bi komu očitali, kako ni več tako prijazen (tako priden, tako humoristično...) kakor prej, ko pa je tak človek morda že brez takega očitanja na koncu svojih moči.

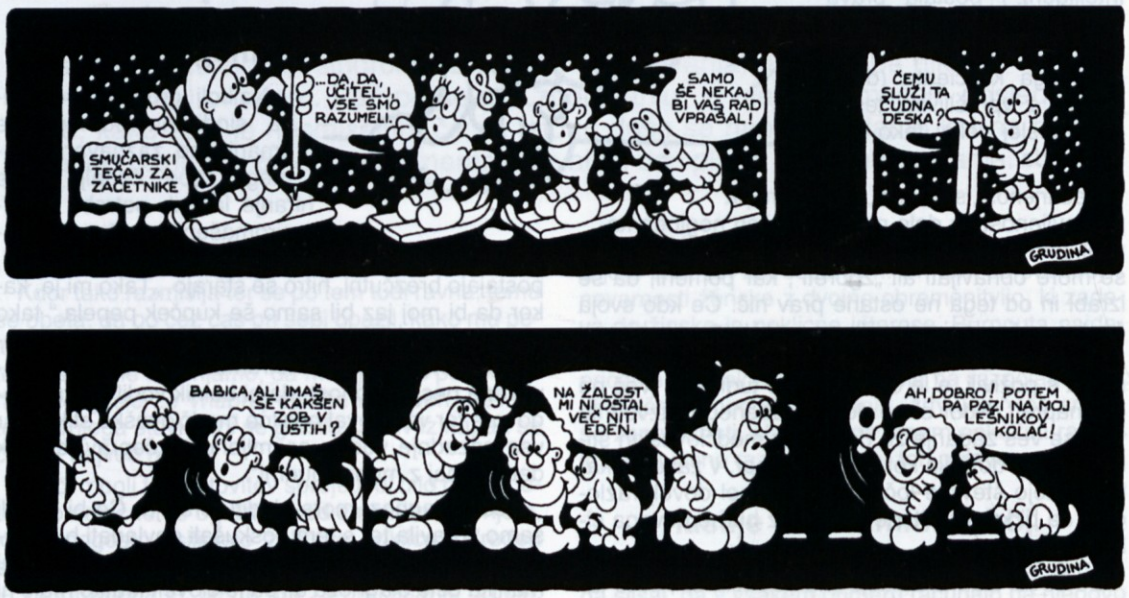
Burnoutovi bolniki na različne načine kažejo posebno izrazitost, ki pa je ne gre napačno razlagati. Alarm bi moral sprožiti pojav, da tak človek deluje mehansko, brez slehernega izražanja čustev. Ni sposoben simpatije in ukvarjanja z dosedanjimi interesi. Ni pomembno, čigava je pobuda, toda z navezovanjem pogovorov je moč pogasiti „ogenj", sprožiti novo rast ter doseči pristno čvrstost.

Bolnik sam si bo po svojih močeh moral prizadevati za natančno izmenjavanje dela in prostega časa. Posebej pomembna je jasna zastavitev cilja, prav tako pa tudi pripravljenost za sodelovanje. Kdor noče še naprej zapravljati svojih moči, se bo moral posloviti od skrajnosti in neupravičene trdote proti samemu sebi. Najbolj priporočljivo zdravilo bi bil humor!

Gerhard Brandl

Prevedel Stanislav M. Maršič

ZA SMEH

***

„Kako to, da si ves obvezan?"
„Včeraj me je hotel pičiti komar."
„Kako, hotel? Torej te ni pičil?"
„Seveda ne, ker ga je Tone prej s kolom."

„Moj mož je že čisto raztresen", pravi žena zdravniku, „pri zajtrku poljubi jajce, mene pa udari z žličko po glavi."

Sprava v zakonu in družini

„Sprava" pomenoslovno najbrž izhaja iz besede „prav", „pravilno". Gre torej za pravilen odnos do sočloveka. „Spraviti" pa pomeni – po Slovarju slovenskega knjižnega jezika – „s svojim delovanjem in vplivom doseči, da kdo nima ali ne kaže več odklonilnega odnosa do nekoga". Trajni glagol „spravljati" pa pomeni prizadevati si za vse omenjeno. Pri tem premišljevanju o spravi v zakonu in družini bi pa lahko uporabili tudi izraz „poravnava", ki – po istem Slovarju – pomeni „sporazum, pri katerem vsaka od nasprotujočih si strank delno popusti pri svojih zahtevah in pogojih". Poravnava torej predpostavlja sodelovanje obeh strani v primernem usklajevanju in pravičnem uravnovešanju potreb, želja in zmožnosti enega in drugega.

Danes zelo pogosto slišimo ali govorimo o spravi. Redkeje je slišati o spravi med možem in ženo v zakonu ter med starši in otroki v družini. Ker pa vsak človek prihaja iz žene in moža in ker večina ljudi živi vsaj v neki obliki družine, je seveda začetek učenja pravilnih medčloveških odnosov in njegovo nadaljevanje prav v zakonu in družini. In če se kje lahko človek nauči, kako naj odpravi odklonilni odnos do nekoga, je to gotovo v zakonu in družini. Kolikor bi se človek tam tega ne naučil, bi si pozneje to sposobnost zelo težko privzgojil.

Biti drug drugemu odprt prostor svobode

1. Če se želimo poglobiti v vprašanje sprave med zakoncema, moramo najprej točno opredeliti, kaj zakon je. Najjasneje, najtočneje in najkrajše opišemo zakon z besedo „odnos". Zakon je medosebni odnos med možem in ženo, je odnos med moškim in žensko, ki sta sklenila svoji življenji prelivati drugo v drugega. Kako ni zakona brez tega izhajanja iz sebe in prihajanja k drugemu ter sestopanja vanj in nasprotno – odlično opisuje p. Vladimir Truhlar v svojem Leksikonu duhovnosti, ko govori o pristnem odnosu „jaz–ti": „Dva človeka se lahko srečata kot dva kosa snovi, ki zunanje zadeneta drug na drugega. Ali kot dve živali v boju za jed. V obeh primerih ‚drugi' ni ‚ti' in drug ne gre k drugemu kot ‚jaz' . . . marveč kot orodje za svoje lastne namene" (str. 389). V takem primeru človek ima in kaže odklonilen odnos do sočloveka in z njim ni spravljen.

Teolog nadaljuje: „Drugi postane zame ‚ti' – se pravi samostojna oseba – samo (takrat), če v sebi naredim prostor, v katerem bo druga oseba mogla

res svobodno zaživeti po svoji ‚notranji podobi'." Prav ta „delati prostor" nekomu pomeni, da ga ne odklanjam, ampak se z njim spravljam ali poravnavam odnose. V primeru, ko drugemu dovolim, da postane moj „ti", preidem tudi jaz iz človeka, ki njega rabim kot orodje, v človeka, ki je „jaz". Zato šele takrat resnično, brezpogojno ljubim, se pravi izhajam iz sebe in sestopam v drugega.

Biti poročen torej pomeni biti odprt prostor za sozakonca, ki pa s svojo navzočnostjo bogati tistega, ki mu je „dal prostor". In ko sta oba, mož in žena, drug drugemu odprt prostor svobode, sta šele resnično zakonca, sta osebnostno, zakonsko v spravi ali poravnavi.

Ko govorim o spravi v zakonu ali o prizadevanju, da zakonec ne odklanja sozakonca, ne mislim najprej na večje nesporazume, prizadetosti ali, če rečem po domače, kreg. Pač pa gre najprej za prej omenjeni temeljni odnos med možem in ženo, da sta torej res to, kar se imenujeta, so-zakonca.

Človek je sebično bitje

Na prvi pogled to morda čudno zveni, posebno še kakšnemu mlajšemu paru, ki je v ognju zaljubljenosti ali pozneje že tudi neke ljubezni stopil v zakon, da zdaj skupaj delita vse dobro in slabo. Vendar prej ali

slej vsak človek izkusi v sebi težavo, ki ji pravimo sebičnost ali upoštevanje samo svoje koristi. Potrebno je nenehno odlepljanje od začaranega kroga vrtenja okrog sebe, ker je človek po svojem najglobljem jedru neverjetno sebično bitje. Morda nikjer drugje ne doživljamo tako izkustveno tisto, čemur pravimo izvirni greh ali greh sveta, kot prav v izkustvu sebičnosti. Pomislite – če postavijo pred vas na mizo v večjih ali manjših kosih jed, ki jo imate zelo radi, bo vaša roka nehote segla po večjem kosu. Šele naknadno, če ste vzgojeni, boste pomislili, da bi morda le pustili večji kos komu ob vas. Tako smo do zadnjega vlakenca svojega bitja sebični, k sebi obrnjeni, vase zagledani, s seboj omejeni. Zato nam pristna ljubezen – izhajanje iz sebe k drugemu – ne leži. Vse to je zaradi nagona po samoohranitvi, ki je tako kot vsak nagon pri človeku sam po sebi neurejen. Pridobiti, priboriti ali privzgojiti si moramo pristno ljubezen in nenehno biti prisebni v zavedanju, da je „samouresničenje človeka... možno le v odprtosti . . . do drugih" (Truhlar LD 543). Zanimiv je podatek klinično mrtvih, ki so oživeli, ob njihovem pogledu nazaj na prejšnje življenje. Česa jim je bilo najbolj žal? Preseneča odgovor večine: najbolj jim je bilo žal sebičnosti, se pravi, da so premalo ljubili in da so svoje življenje premalo razvijali.

Mož in žena sta dve različni vesolji

2. Prav zato biti dobro poročen ni danost in nikakor ni lahka stvar! In v tem smislu je za zakonca potrebna nenehna sprava ali poravnava, se pravi prizadevanje, da ne bi imela in ne kazala odklonilnega odnosa do sozakonca. Brez nenehne vsakdanje sprave take vrste je zakon neprestano v nevarnosti, da bo postal boj za nadvlado ali „kdo bo koga", pa če v še tako prikriti obliki.

Pomislimo tudi na to, da sta mož in žena moški in ženska, torej dve različni vesolji, ki se nikoli ne moreta do konca dojeti. Možno je, da se zato tudi nehote ne sprejemata. Ženski način doživljanja, mišljenja, čustvovanja, hotenja, sklepanja in odzivanja nikoli ni takšen, kakršen je v moškem, in seveda tudi v moškem je čisto drugačen kakor tisti v ženski. Če mož in žena nenehno ne prisluškujeta drugačnemu svetu drug drugega, bosta nujno v trajnem nesporazumu in zato tudi v možnih nesoglasjih in zaradi tega pozneje v sporih. Zato je usklajevanje, dopolnjevanje, sprava ali poravnava njunih po naravi danih različnosti nujna vsakdanja naloga, če želita imeti kolikor toliko dober zakon.

Vemo, koliko je knjig, ki vedno znova razlagajo in tolmačijo veliko drugačnost v doživljanju ljubezensko spolnega življenja v zakonu. Pot moža do ženinega notranjega sveta ali njene osebe vodi redno prek njene zunanjosti. Nasprotno si pa žena zaželi najprej moževe notranjosti ali njega, da bi se mu potem lahko tudi telesno približala. Ko govorimo o ljubezni, bi jo lahko razčlenili na tri njene vrste ali stopnje. Prva je tako imenovana spolna ali nagonska ljubezen, torej ljubezen v narekovajih. Táko „ljubezen" najdevamo pri živalih kot urejen nagon za nadaljevanje vrste. Pri človeku bi bila sama za sebe taka ljubezen skrajno nezadostna in nevredna človeka, ki je oseba, bitje medčloveških odnosov. Druga stopnja ljubezni je duševna, je v dopolnjevanju moške in ženske narave ter njunih lastnosti. Ta je sicer nujna za osebni odnos in človeka zelo bogati. Ni pa zadostna, ker ob večjih težavah ali preizkušnjah ne zdrži. Zato je za brezpogojno ljubezen, ki je edina v polnosti vredna te besede, nujno potrebna duhovna ljubezen. Ta je v sprejemanju človeka takšnega, kakršen je. Zahteva pa veliko mero nesebičnosti ali obrnjenosti k ljubljeni osebi, sozakoncu, kar je vsebina vsake resnične sprave ali poravnave, se pravi sprejemanja, ne pa odklanjanja sočloveka, moža torej ali žene. Pogosti nesporazumi med zakoncema na ljubezensko spolnem področju so torej posledica že prej omenjene obrnjenosti vase in nagonske potrebe po samoohranitvi ter uveljavljanju. Sprava pa premošča to navidezno nasprotje med zdravim uveljavljanjem, samopotrjevanjem in samospoštovanjem – in pa izkoriščanjem sočloveka in njegovo „uporabo" za svoje cilje. Kako veliko je potrebno posluha za tako različno doživljanje sveta spolnosti v službi ljubezni, kako trajne sprave in poravnave!

Kdo se nadalje ne zaveda svoje svojevrstne določenosti za celo življenje z navadami in pogledi družine, iz katere je izšel? Zato je velika nevarnost, da hote ali nehote odklanja drugačne poglede in navade sozakonca. Tako je tudi na tem področju potrebna sprava, poravnava ali usklajevanje.

ZATO JE ZA BREZPOGOJNO LJUBEZEN, KI JE EDINA V POLNOSTI VREDNA TE BESEDE, NUJNO POTREBNA DUHOVNA LJUBEZEN.

Vzgoja otrok

Če je prvo in najtežje področje usklajevanja, sprave ali poravnave v zakonu odnos med možem in ženo, je drugo najzahtevnejše njuno delo vzgoja otrok. Znano je temeljno pravilo dobre vzgoje: potrebna je usklajenost in dopolnjevanje očetovega in materinega vpliva na otroka. Zato v tem usklajevanju

Temeljno pravilo dobre vzgoje je usklajenost in dopolnjevanje očetovega in materinega vpliva na otroka.

zlahka razumemo obširno področje vživljanja v svet drugega, v različne poglede pri vzgoji, primerjanje z lastno izkušnjo družinske vzgoje, ki jo je bil posameznik deležen. Tako je tudi tukaj mesto za sprejemanje, ne pa odklanjanje različnih pristopov k otroku. Gre torej za spravo ali poravnavo obeh pogledov, da bi namreč starša dosegla skupni cilj: dobro vzgojene otroke.

Poročeni vedo, da ni tako lahko usklajevati svojega verskega sveta ali verovati v dvoje. Pomislite samo na zakonsko molitev, ko naj bi drug pred drugim govorila na kakršenkoli način z Bogom. Kako zelo je treba spoštovati globok in skrivnosten svet vere v sozakoncu! Kako je torej potrebno sprejemanje teh neznanih predelov človeške notranjosti ali obzirno ponikanje vanje! Tudi temu vživljanju v verski svet drugega lahko rečemo sprava ali poravnava.

Kdo izmed vas poročenih ne pozna zahtevnega in težko uskladljivega področja poklicnega udejstvovanja ter osebnih želja po različnem delovanju, ki ni v neposredni povezavi z zakonskim in družinskim življenjem. Kje so za oba meje in katera so merila, ki kljub mnogovrstni zaposlenosti omogočajo zdravo zakonsko in družinsko življenje? Na vse to mora odgovarjati sprava, kar pomeni vživljanje v drugega, vrednotenje večje ali manjše pomembnosti kakega udejstvovanja ob osebnih in družbenih potrebah, konjičkih, itd.

Ko sta se fant in dekle poročila, sta razumljivo imela še veliko vsak svojih znancev in prijateljev ter za njih porabljala svoj čas. V zakonu je sčasoma treba uskladiti ali vanj vgraditi obojne želje in potrebe ter možnosti, da ti stiki z ljudmi ne bi bili v škodo njunega zakonskega in družinskega življenja ali obojnih želja ter potreb. Na mestu je torej poravnava.

Kako nenehno živeti spravo

3. Če zakonca v vseh do zdaj naštetih primerih ne skrbita redno, se pravi sproti in kar dnevno, da se vživljata v svet drug drugega, da usklajujeta svoje različnosti in drugačnosti, lahko kmalu pride do manjših in tudi večjih nesporazumov, sporov, prizadetosti, nezadovoljstva, užaljenosti in prepirov. Zato moram zdaj v tretjem delu premišljevanja o spravi odgovoriti na vprašanje: Kako bosta zakonca mogla nenehno živeti spravo ali poravnavo?

Vzrok številnih nesporazumov, do katerih prihaja na vseh področjih skupnega življenja v zakonu, pogosto ni v tem, da sozakonec misli ali ravna napačno, ampak zato, ker ne misli in ne dela tako, kot si drug zamišlja ali želi. Zato je nemogoče priti do sprave ali poravnave, če se zakonca o tem ne pogovarjata. Pogovor je most, ki omogoča prestop v svet drugega človeka. Pogovor je razodevanje notranjega sveta, ki je drugačen od njenega ali njegovega in po katerem je vsakdo tisto, kar je.

Pogovor – ta izmenjava mnenj, misli in občutij – je najprej v zelo pozornem poslušanju, včasih zelo dolgem poslušanju drugega. Pravi pogovor vključuje tudi sprotno preverjanje, ali sem prav razumel, kar mi je sogovornik povedal. Vsakdo namreč govori z besedami, ki jih premore. Nikoli pa nihče ni sposoben do zadnje potankosti izreči sebe.

ZAVETJE ZA SVOJO NEPRIPRAVLJENOST, DA BI SE RAZODELI, IŠČEMO V ČENČAH.

Ne pozabimo, da obstaja več

ravni pogovarjanja, ki naj bi bilo sporočanje o sebi ali resnično osebno srečanje z nekom.

Najprej je vsakdanji, lahko bi rekli, „prazen" pogovor. Spregovorimo, da nekaj rečemo. V tem primeru sporočanja o sebi pravzaprav ni.

Druga raven je poročanje o dejstvih, ki zadevajo druge. O sebi ne povemo ničesar, pa tudi od drugih ne zvemo ničesar osebnega. To je govorjenje o vsakdanjih stvareh in dogodkih ter osebah. Zavetje za svojo nepripravljenost, da bi se razodeli, iščemo v čenčah.

Kadar govorimo o svojih zamislih ali mnenjih, sporočamo že nekaj tudi osebnega.

Potem ko smo nekomu že odkrili svoje zamisli, mnenja ali odločitve, pa še vedno ostane velik del naše osebnosti neodkrit. To je svet naših občutkov in čustev. Prav ti pa nas delajo enkratno bitje, drugačno od drugih. Mislimo lahko enako ali sorodno, čustvujemo in čutimo pa vsakdo čisto po svoje.

Tako govoriti o sebi ni vedno lahko, a le takšen način razodevanja notranjosti lahko pomaga do sprejemanja drugega, kar naj bi bilo delo sprave, ne pa odklanjanja. Ko odkrito govorimo o svojih občutkih, s tem ničesar ne trdimo o možni krivdi sogovornika. Samo sporočamo mu, kaj je v nas, da nas bo šele potem mogel vsaj malo bolje razumeti in se z nami spraviti ali poravnati. Takšen pogovor o notranjem svetu drug drugega je edina možnost za sozvočje dveh različnih vesolij moškega in ženske ali za spravo. V pogovorih med moškim in žensko je temeljno in splošno pravilo, ki bo jamčilo uspeh: biti popolnoma iskren, verjeti si in si popolnoma zaupati.

Odpuščanje

Osnova sprave ali poravnave s kom v primeru večjih nesporazumov ali prizadetosti je odpuščánje. Začetek odpuščánja pa je opravičilo. Pripravljeni moramo biti, da se opravičimo, kadar je opravičilo potrebno ali primerno. Če priznamo napake in prosimo, da nam jih odpustijo, nam to dejanje odstrani mnogo ovir pri sporazumevanju ali spravi. Zanimivo pa je, da nam je besedo „Oprosti! Žal mi je!" zelo težko izreči, morda še posebej iz moških ust težko pride. Kot da je v nas neki globok strah, da bomo kaj izgubili od svoje osebne časti ali da bo drug opravičilo zlorabil. Morda pa si kdo misli: „Zakaj bi jaz moral reči to besedo, če se mi ona ne opraviči?" Mnogokrat je namreč razlog za nesporazum kar na obeh straneh. Reči torej: „Nisem imel prav. Zmotil sem se. Pretiraval sem. Prehitro in krivično sem sodil", je težko, a je vendar prav ta beseda osnova sprave. Plemenit in zrel človek, posebno človek, ki resnično ljubi, bo sposoben tudi te besede!

Če želimo sami sebe pripraviti do tega, da se bomo znali opravičiti, moramo prej biti zelo iskreni do sebe glede svojih napak in pomanjkljivosti. Brez prizadevanja za notranjo iskrenost lahko sebe in druge le varamo. Začnemo z iskanjem opravičil zase, izkrivljamo resnico, se gremo besedno igro, itd. Če želimo biti sposobni resnično se opravičiti, moramo v celoti sprejemati sebe kot ljudi, ki seveda delajo napake in se motijo in niso vedno samo napačno razumljeni od druge strani.

Če bi pa še tako dober in veren zakonski par začel trajno in močno zanemarjati tako spravo ali poravnavo, obstaja nevarnost, da ob kakšni večji preizkušnji eden ali drug postane celo nezvest. Za pojem nezvestobe pa sploh ni nujno ravno odhajanje k drugi osebi, kar je le končno dejanje duševne nezvestobe, je le viden in končen izraz preloma globokega in zato ljubečega osebnega odnosa s sozakoncem.

POGOVOR JE MOST, KI OMOGOČA PRESTOP V SVET DRUGEGA ČLOVEKA.

Vsaka daljša resnična prekinitev notranje skladnosti in uvida drug v drugega je nezvestoba, ki nevarno ogroža zakon. Začetni znaki take prekinitve so lahko beg v delo, v gradnjo hiše, pretirano ukvarjanje z otroki, zahajanje v razne druščine, uveljavljanje v raznih konjičkih, športu, politiki, predajanje alkoholu in še čemu.

Kaj bi bila v takih primerih naloga sprave ali poravnave? Bog odpusti vsak greh, za katerega se človek iskreno kesa in skuša popraviti nastalo škodo in ne zahaja več v okoliščine, ki bi ga spet zavedle. Prav tako je možno odpuščanje in sprava med možem in ženo tudi v težjih primerih nezvestobe in je edina, ki lahko kaj reši – seveda pod istimi pogoji: da nezvesti krivdo prizna, jo obžaluje in toliko bolj vztrajno začne delo sprave in poravnave, razodeva svojo notranjost s pogovori, išče vzroke za to razhajanje na obeh straneh, in še kaj. Razume se, da ima tukaj važno mesto poglobljeno versko življenje in svetovanje. Kajpada so taki dogodki sila boleči in zato zahtevajo dolgotrajno zdravljenje notranjih ran, dolgoročno spravo in poravnavo.

Dobri odnosi med starši in otroki

4. Sprava ali poravnava pa v svetu poročenih ni edino področje, kjer bi se morali zanjo truditi. Tudi družinsko življenje ali odnosi med starši ter otroki, in nasprotno, med otroki in starši je novo veliko in zahtevno področje. Zelo težko je prodirati v svet otrok, pa naj bodo majhni, večji ali veliki. Seveda bo toliko lažja pot sprave ali vživljanja v njihov svet, če jih boste sprejemali takšne, kot so, čeprav ne boste mogli vedno vsega odobravati. Če se boste že od zgodnjega otroštva dalje z njimi veliko pogovarjali, jih pogosto poslušali in preverjali, ali jih pravilno razumete, bo sprava ali poravnava ob kakršnihkoli nesporazumih uspešnejša. Tudi njih boste kajpada učili že zgodaj reči besedo „Oprosti!“, pa naj bo šlo za njihov odnos do vas ali za odnose med brati in sestrami. Še prej morata sama znati na primeren način opravičiti se otrokom, kadar odkrijeta, da sta se zmotila ali da sta bila krivična. Zelo lépo in koristno navado imajo po nekaterih družinah, da pri večerni molitvi prosijo drug drugega za odpuščánje, če so morda koga prizadeli. Ni tako redko, da v družini živijo širši člani družine, stari starši ali drugi sorodniki. Tudi za odnose z njimi veljajo podobna pravila sprave, kar je mnogokrat še teže uresničljivo kot med najožjimi člani. Zato je prizadevanje za spravo toliko bolj potrebno.

Jezuit John Powel v neki svoji knjigi omenja običaj starih Havajcev, ki še danes poznajo posebni družinski obred z imenom „poravnava“. S tem obredom so si prizadevali vedno znova obnavljati in vzdrževati dobre odnose med družinskimi člani. Posebno družinsko srečanje pri obredu vključuje molitev, pogovor, priznanje, kesanje, medsebojno opravičilo in odpuščanje. Enkrat letno ali vsakič, ko se pojavi resen spor, so družinski člani povabljeni k temu obredu. Kdor hoče ostati član te družine, se udeleži obreda. Odsotnosti ni mogoče opravičiti. Odpustijo si s posebno nedvoumno kretnjo. Potem ko to opravijo, zadevo zaključijo in pozabijo. Nikoli več se ne sme nihče nanjo sklicevati ali opozarjati nanjo. (Se bo izkazal moj pravi jaz?, str. 169). Da bi jih tudi mi Slovenci posnemali!

Nekaj podobnega so poznali tudi Judje, ki so vpeljali tako imenovano „sobotno leto“, ko so morali odpustiti krivice in dolgove drug drugemu in osvoboditi tiste, ki so bili neke vrste sužnji. V krščanstvu ali Jezusovem nauku ter njegovem zgledu, ko je na križu odpustil svojim morilcem in molil zanje, je ljubezen, ki se spravlja in odpušča, temelj največje zapovedi ljubezni do bližnjega. „Odpustite, če imate kaj proti komu“ (Mk 11, 25), pravi Jezus. Komurkoli torej, kaj šele svojemu možu ali ženi ter svojim otrokom! Sv. Pavel za Jezusom razvija misel: „Bodite drug do drugega dobri in usmiljeni in odpuščajte drug drugemu, kakor je tudi Bog po Kristusu nam odpustil“ (Ef 4, 32).

Ne pozabimo, da Kristus želi še naprej biti navzoč pri spravi ljudi med seboj in z Bogom. Krščanski zakon je po zakramentu zakona poln Kristusove navzočnosti tudi zato, da pomaga premoščati včasih res precejšnje globeli med naravo in značajem moža ter žene. In še na poseben način je Kristus velika spravna žrtev za nas po zakramentu, ki mu po koncilu zelo dobro pravimo zakrament sprave z Bogom in z ljudmi. Krščanska zakonca torej, ki premišljeno molita v očenašu „odpusti nam naše dolge, kakor tudi mi odpuščamo svojim dolžnikom“ ter v zakonski spovedi prečiščujeta svoje kalne globine, si ne odpuščata pretežko. Da se iskreno in močno, brezpogojno ljubita, pa to dokazujeta prav takrat, kadar je treba odpustiti in se spraviti.

Končal bom z mislimi iz Gibranovega Preroka: „Tako kot vas ljubezen krona, vas mora tudi križati. Pripomore vam k rasti, a vas tudi oklesti . . . Kakor žitne snope vas zbira k sebi. Omlati vas, da bi vas razgalila. Preseja vas, da bi vas rešila plev. Melje vas do čiste beline. Zgnete vas, dokler ne postanete voljni. Nato vas izroči svojemu ognju, da bi mogli postati sveti kruh za božjo gostijo“ (str. 16).

Vital Vider

HANSHEINZ REINPRECHT

Ne zamujajmo s spolno vzgojo

Čas pubertete danes od vseh staršev veliko zahteva

Najbolj dramatično obdobje v otrokovem razvoju je skok v odraslost. Ta čas se imenuje puberteta (latinsko *pubertas = zrelost, možatost, doraslost*). Puberteta je torej čas, ko mlad človek počasi zapušča otroško dobo, začenja telesno in duševno zoreti ter dobivati strukture odraslosti. Ta pot je dolga in pri nobenem otroku ne moremo spoznati, kaj je njen cilj.

Hansheinz Reinprecht je bil najožji sodelavec Hermanna Gmeinerja, ustanovitelja SOS-otroških vasi (SOS-Kinderdorf), in trideset let kot glavni tajnik organizacije „SOS-Kinderdorf International" odgovoren za širjenje otroških vasi po vsem svetu. Napisal je več knjig o vzgoji. Pri Mohorjevi je leta 1996 izdal knjigo z naslovom „Gespäche mit Christus" (Pogovori s Kristusom).

V negotovosti zaradi tega novega obdobja pa ne tava le otrok, ampak tudi mi starši. Medtem ko je prej potekalo življenje znotraj družine bolj ali manj nemoteno, pa se zdaj začnejo dvigati viharji. Včasih gre kar hudo gor in dol. Zdi se, da vse gre s tirov. Danes še bolj kakor prej. Zaradi tega potrebujejo starši na tej razvojni stopnji svojega otroka novo orientacijo, novo zaupanje vase in gotovost.

Lahko si predstavljamo, da obstaja v razvoju otroka dvoje velikih vrat, skozi katera mora iti. Prva vrata so prvo kljubovalno obdobje v predšolski dobi. Otrok je odkril svoj JAZ, zato se zaletava v nas starše, dviga se zoper sebe in zoper okolje. V svet kriči svoj NE. Cepeta z nogami. Starši moramo ob tem ohraniti mirno kri. Ko je otrok prehodil to prvo obdobje kljubovalnosti, se začne zanj tisti srečni čas, ko odkriva TI. Otrok zavestno odkriva svoje soljudi, svojo okolico, naravo – svet z vsemi njegovimi čudeži, njegovimi lepotami, pa tudi z njegovimi temnimi stranmi, z njegovimi vrednotami in nevrednotami. Zdaj se otrok bojuje za svoje mesto doma med brati in sestrami, v šoli, na športnem igrišču. Tako vihra otrok naproti drugim velikim vratom razvoja – proti vratom drugega kljubovalnega obdobja, proti vratom pubertete, proti vratom, ki vodijo k MI.

Skozi prva vrata privihra otrok v svoje zavestno doživeto srečno otroštvo, skozi druga vrata pa to deželo otroštva za vselej zapusti. Odlomasti v tuj svet, kjer je zanj vse drugače in vse novo. Otrok doživi neke vrste drugo rojstvo. Zdaj se prebije na dan, čemur veselo in razigrano otroštvo prej sploh ni dovolilo preboja: dedne zasnove, zavrtosti, duše-

vne napetosti, notranji konflikti, težave, duševne motnje. Vse to lahko preseneti tudi starše.

Psihologija govori o obdobju ločevanja. Otrok se ločuje od staršev. *Mora* se ločiti; popkovnico mora končno pretrgati – tudi duhovno in duševno. Sam mora stopiti ven v „sovražno življenje". Mora razvijati svojo osebnost. Mora se naučiti, kako obstati v življenjskem boju. Starši mu naj pri tem ne bi vsiljevali preveč pomoči.

Puberteta je danes bolj dramatična kakor v prejšnjih časih. Prej je otrok dosegel hkrati telesno in duhovno-duševno zrelost, zdaj pa med obema zija večletna luknja. Duševnost caplja za telesno zrelostjo. Na duševno in socialno zrelost je pogosto treba dolgo čakati. Mladostniki se pri tem gibljejo „v brezzračnem prostoru": na zunaj se obnašajo kot odrasli, se delajo izkušene in prepametne, kakor da bi že vse vedeli in znali, toda v svoji notranjosti so še otroci. Še niso izvaljeni, so še nezreli, zato pa so dovzetni za dandanes tako veliko ponudbo dražljajev, ki segajo od televizije do pornografije.

Vnaprej naj iz strokovne izkušnje povem, da imamo starši v času pubertete relativno malo možnosti za vzgojne ukrepe. Pubertetnik razbija okvire naših vzgojnih možnosti. Mlad človek le redko dopusti, da bi mu kdo kaj rekel. Divja ven v svet ter vse naše dobre nasvete meče v veter. Starši lahko le čakamo ter skrbimo, da ohranimo svoj mir. Brezpogojno moramo verjeti v naše fante in v naša dekleta, kljub vsem njihovim norostim v tem obdobju. Naj se počutijo pri nas res doma. Podzavestno morajo čutiti, da jih ljubimo kljub vsemu – to je najvažnejše.

Starši morajo prepoznati puberteto

Starši naj bi dandanes imeli vsaj malo pojma o težavah pubertete. Vedeli naj bi, kaj prinaša to obdobje. Razlikujemo predpubertetni čas, čas pubertete in popubertetni čas.

1. Predpubertetni čas. To je čas, ko se otroštvo počasi kruši. Napovedujejo se prava leta zorenja in kriz. Otrok se podzavestno brani pred tem. Hoče biti še otrok, pa vendar je že čisto na tem, da preskoči prepreko, imenovano otroštvo. Predpubertetni čas se lahko začne z 10. ali 12. letom. Znamenja tega obodbja pogosto niso izrazita, zato naj starši nikar ne mislijo, da njihov otrok še ni stopil v to fazo.

Zgolj zunanje prepoznamo ta čas po tem, da otrok v glavnem zdaj začne naglo rasti. Posledica tega pospeška v rasti je, da postanejo otrokovi gibi nespretni. Otroci se radi spotikajo, udarijo se po golenici in ne vedo, kaj bi z vedno daljšimi rokami.

Ta nagli razvoj se pozna tudi na psihosomatskem področju. Dečki in deklice v tej starosti zelo hitro zardijo in prebledijo, hitro padejo v nezavest, iz nosa jim pogosto teče kri ali jih boli glava, v ušesih jim šumi, kolca se jim, itd.

Začnejo se tudi notranji konflikti. Otroke v predpuberteti zlahka zajame tesnoba, težave imajo z zbranostjo, negotovi so, raztreseni, zasanjani. Deklice lahko postanejo v tej dobi posebej vihrave in takrat pravijo: „Postala je divja kakor fant!"

2. Čas pubertete. Zdaj gre vse bliskovito naprej. Pri deklicah se puberteta začne z menarho (s prvo mesečno čiščo), kar se takoj odkrije zaradi izgube krvi, pri dečkih pa s proizvodnjo prvih zrelih semenčic, kar starši največkrat opazijo šele ob prvem nočnem izlivu semenčic. Otrok je zdaj telesno zrel, čeprav starši to komaj verjamejo, saj je deklica stara morda šele 12 let.

Prebujajoči se spolni nagon je kakor hudournik. Ta hudournik besni, vleče otroškost s seboj, koplje novo kamenje ter ga spravlja na površje. Otrok čuti nekaj novega in silovitega. Ne ve, kaj se z njim dogaja. Ni še dovolj močan, da bi to novo v sebi predelal.

Značilna za ta čas je rast v širino. Mladostniki postajajo vse močnejši.

3. Popubertetni čas. Dečki in deklice so telesno dozoreli. Dosegli so spolno zrelost. Spolni znaki so izraziti. Fant je zdaj sposoben spočeti otroka in deklica bi otroka lahko rodila. Toda proces duhovnega dozorevanja se pri mladostniku le s težavo uveljavlja, socialno zrelost pa bo vsekakor dosegel šele veliko kasneje.

Mladostniki se distancirajo

Jasen znak pubertete je, da se sinovi in hčere začnejo v tem času podzavestno distancirati od staršev. Starši nekako čutijo: med nami in našimi otroki je nastala razpoka. Nič več ni tako kakor prej. Otroci začnejo hoditi svoja lastna pota. Izogibajo se nežnosti staršev. Nekateri se upirajo.

Starši morajo spoznati, da je proces ločevanja povsem naraven in potreben pojav. Brez te ločitve mlad človek ne more postati samostojen. Tudi ne brez konflikta med starši in otroki. V zdravi družini se čas pubertete kljub konfliktom in težavam dobro odvija. Kjer pa družina manjka ali je načeta, se mla-

di ljudje pogosto popolnoma iztrgajo iz tega ostanka družine in se potem znajdejo na poledici mnogih nevarnosti.

Nikar moralizirati!

Kako naj bi starši konkretno ravnali, ko stopi njihov otrok v čas pubertete? Glavna stvar: Nikakor naj ne izgubijo potrpljenja! Poskušajo naj razumeti otroka ter ga sprejemati v vseh njegovih težavah. Investirajo naj mnogo ljubezni! Naj ne zanemarjajo pogovora! In zdaj še nekaj pojasnil in nasvetov.

1. Onaniranje in polucija

Izredno pomembno je, da v času pubertete otrokove vesti ne obremenjujemo z občutki krivde. Mladostnika, ki ga zasačijo pri onaniranju (pri spolnem samozadovoljevanju), nekateri starši še danes strašijo z boleznimi in duševno omračitvijo, morda pa ga celó kaznujejo ali ga zmerjajo. Toda masturbiranje je spolno udejstvovanje, ki se najbolj ponuja. Samozadovoljevanje je zgolj ena od številnih čeri v mladostnikovem razvoju, in to gotovo ne najnevarnejša.

Ravnanja pubertetnika in pubertetnice ne more kar tako težiti krivda, kajti njunega ravnanja še ne določa zreli JAZ. Otroka kaznovati zato, ker se samozadovoljuje, je težak vzgojni greh, kajti zgolj z voljo človek ne more usmerjati spolnega nagona.

Če otroke starši kaznujemo zaradi njihovega spolnega ravnanja, jih to žene v duševno pogubo. S tem jim jemljemo pogum. Njihov odnos do spolnosti postane neiskren in izkrivljen. Otroci, ki so zaradi spolnih dejanj kaznovani, kasneje kot odrasli ne morejo razviti zdravega odnosa do spolnosti. Otroka, ki izkusi, da je njegovo prvo spolno doživetje povleklo nase zatiranje in obsodbo, namreč spravi vse to iz zdravega tira njegove spolnosti.

Mnogo staršev odkrije na rjuhi svojega pubertetnika sumljive madeže in iz tega sklepajo, da se njihov fant spolno samozadovoljuje. V resnici pa pri tem gre v večini primerov za polucijo, nehoten nočni izliv semena, ki je največkrat posledica sanj s spolno vsebino. Taki izlivi so nekaj naravnega in se lahko zgodijo vsaka dva do tri tedne, pa tudi pogosteje. Fanta lahko ob prebuditvi zaradi tega zajame tesnoba, zato je zelo važno, da se starši s svojim sinom o tem pogovorijo.

„LJUBEZEN JE ZMERAJ KAŽIPOT“

Onaniranje ali masturbiranje odkrije mladostnik sam ali pa ga v to zapeljejo prijatelji. Pogosto pa sta vzrok odkritja lastne spolnosti fimóza (zoženost kožice na spolnem udu, da se ne da potegniti z glavice), ki se lahko zdravniško odstrani že v zgodnjem otroštvu, ali pa balanitis (vnetje glavice in kožice na moškem spolnem udu, ki je povezano z močnim srbenjem). Oboje vodi do tega, da se mladostnik pogosteje ukvarja s svojim spolnim udom in tako odkrije samozadovoljevanje.

Potrebna sta čistoča ter redno umivanje in kopanje. Toda še zmeraj je mnogo mladostnikov, ki jih mati nikdar ni poučila, da je treba spolovilo umivati in kako se to naredi pravilno. To bi moral otrok vedeti že v starosti štirih, petih let. Čistoča je v spolni vzgoji dragocen zaveznik.

2. Proč z negativnim govorjenjem o spolnih organih

Tipičen primer v psihoterapevtovi ordinaciji: mlad mož mu potoži zaradi svoje impotence, pa tako rad bi se poročil. Pri psihoterapevtski obravnavi pride na dan napačna, a žal še zmeraj zelo razširjena vzgojna metoda iz otroštva. Takim pacientom so njihovi starši že kot otrokom zmeraj govorili o spolnih organih kot o nečem „umazanem“, „fuj!“. V otroka se je negativni odnos hitro zajedel in prve spolne vzgibe je doživel kot „grozljive“, zaradi česar se je oprtal s krivdo in tesnobo. Končna postaja je lahko le impotenca.

Zato je zelo važno, da starši vedno zavzamejo do organov izločanja nevtralno držo, saj so ti organi naravna stvar. Otrok se nauči zdravega odnosa do svojega telesa in vseh njegovih funkcij.

3. Ne zahtevajte nobenih obljub

Starši naj ne bi nikdar zahtevali, da jim otrok na spolnem področju kaj obljubi. Bilo bi narobe, če bi fantu, ki se samozadovoljuje, rekli: „Obljubi mi, da tega ne boš več nikdar storil!“ Fant bo obljubil, a svoje obljube ne bo mogel držati. S tem ustvarimo v njem občutke krivde, ki lahko imajo hude posledice. Če starši svojega fanta zmerjajo, mu grozijo, od njega zahtevajo obljube, bo to v mladem človeku ustvarilo le zavrtost, neiskrenost, plašnost in izgubo

sposobnosti, da bi navezoval stike. Kjer starši spravljajo lastnega otroka v obup, se razvoj otrokove osebnosti upočasni.

4. Užitek naj ne bi postal muka

Spolni nagon je eden od osnovnih nagonov, saj skrbi za ohranitev življenja, zato je dober, pozitiven. Mi pa nanj vse prehitro gledamo kot na nekaj slabega. Obsojanja vredna je le trgovina, ki se okorišča s spolnostjo in v porabniški družbi iz spolnosti dela idol.

Spolnost naj bi človeku prinašala veselje, za kar pa si človek mora ustvariti zelo normalen odnos do celotnega področja spolnosti. Tak odnos pa ne zraste predvsem iz spolnega pouka, ampak je sad celotne vzgoje. Kakor je znano, se vzgoja začne v zibelki in ne šele v puberteti. Znan nemški pedagog Friedrich Wilhelm Förstner pravi: „Spolni nagon mora najti tak hišni red, da se lahko vanj vključi."

5. Sramežljivost ni nič zastarelega

Vsakemu človeku je čut za sramežljivost dan že po naravi in se da le deloma privzgojiti. „Modni val spolnosti" je seveda tudi ta čut za sramežljivost skoraj odpljusknil. A sramežljivosti se ne da iztrebiti, saj je naravni branik pred opustošenji neobrzdanih človeških nagonov. Čut za sramežljivost pomaga mlademu človeku, da ne zablodi: kjer pogosto volja odpove, postavi meje ta čut. Dolžnost staršev je, da spoštujejo otrokov čut za sramežljivost.

6. V dobi sanjarjenja

Nad posteljo fanta ali dekleta visi zdaj poster. Starši naj bi reagirali strpno, čeprav nekatere izrezane slike ali fotografije pogosto prekoračijo meje dobrega okusa. Starši naj bi v tem obdobju kar se da varčevali z očitki in poučevanjem.

V tem času se seveda začnejo tudi prvi partnerski odnosi. Fantje stikajo glave in gledajo noge deklet. Dekleta se hihitajo in si v znamenje „zrelosti" prižgejo cigareto, da bi na fante napravile vtis.

7. Pravilna spolna vzgoja

Spolna vzgoja ne obstaja v preprostem pogovoru med očetom in sinom ali materjo in hčerko v času njune pubertete. Spolna vzgoja je stalno prizadevanje staršev, da bi otroku pomagali do pravega odnosa do lastnega telesa ter do njegovih duhovnih in duševnih funkcij. To se začne že v zibelki. Otrok se mora polagoma vraščati v skrivnosti življenja. To vključuje otrokovo strmenje nad pojavi v naravi. Otroka je treba stalno ohranjati odprtega, budnega, pazljivega za vse, kar mu prinaša življenje.

Po mojih izkušnjah bi se naj starši pri spolni vzgoji držali treh temeljnih načel:

a) Sklonimo se k našemu otroku! Pridobimo si njegovo zaupanje. Ne bodimo mu le očetje, ampak tudi prijatelji, ne le matere, ampak tudi prijateljice. Zanimajmo se za vse, kar dela naš otrok. Ne varčujmo s pohvalo. Spodbujajmo. Spoštujmo otrokov svet. Odgovarjajmo mu na vsa vprašanja. Do otroka bodimo vedno odprti in iskreni.

b) Ne grozimo. Med starši je še zmeraj razširjena navada, da skušajo spolno vzgajati z moralnimi pridigami oz. da ob spolni vzgoji pridigajo moralo. S tem silimo našega otroka k obrambnim reakcijam. Tako se nehote potegne nazaj, postane tog, trd, ne pusti se več oblikovati. Najslabše pa je, če so za temi moralnimi zahtevami še grožnje. Sejemo negotovost, namesto da bi prinašali gotovost, ki je v obdobju pubertete tako pomembna.

c) Ne prikrivajmo, ne secirajmo. Še dandanes obstaja spolna vzgoja pogosto v tem, da učitelj v šoli ali oče doma spregovori o oplojevanju kostanjev in potem kratko doda: „Podobno je tudi pri človeku!"

Nekateri pa menijo, da spolna vzgoja obstaja v tem, da otroku razložijo vsa telesna dogajanja, in potem bo otrok v spolnosti svoboden in gotov. To je neumnost. Kdo pa pozna npr. vso dejavnost vranice in ledvic, presnove in prebave? Pa nas nepoznavanje teh postopkov v telesu kljub temu ne ovira, da ne bi zadovoljevali svojega nagona po hrani in da ob jedi in pitju ne bi imeli veselja. Samo na genitalnem področju in na področju človeške spolnosti bi morali vse vedeti in dojeti? To je nesmisel. Večina ljudi, ki se veseli ljubezenskospolnega odnosa, ne ve, kateri psihični postopki se za tem skrivajo.

Svojemu sinu preprosto povejmo, da v njem nastajajo semenčeca, in hčerki, da v njej dozorevajo jajčeca. Razložimo otroku, kaj se s tem zgodi in kako poteka razvoj do rojstva.

Najpomembnejša je ljubezen. V celotni spolni vzgoji je odločujoča ljubezen: ljubezen staršev do otrok, ljubezen otrok do staršev, ljubezen med brati in sestrami, ljubezen otrok do narave in končno ljubezen v partnerstvu. Ljubezen je zmeraj kažipot.

Iz nemščine prevedel Stanislav M. Maršič

Ali se čebele tudi pogovarjajo?

Ljudje si medsebojne odnose urejamo predvsem s pogovarjanjem. Pogovor smo v naši družbi privedli do meje, ko lahko en sam pogovor dveh svetovnih voditeljev privede večino človeštva na rob propada. Takšna nevarnost je danes nekoliko manjša, kot je bila v preteklosti, in to ravno zaradi medsebojnih pogovorov.

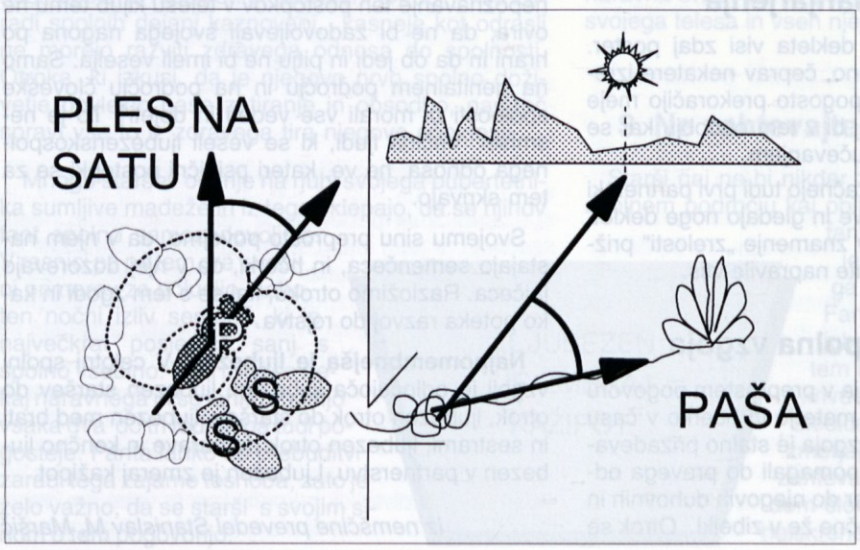
V pogovorih ljudje uporabljamo jezik. Da poznamo kak jezik, moramo poznati dovolj besed in jih tudi pravilno zlagati v stavke. Pogosto pa to še ni dovolj za pravilno rabo jezika. Vedeti moramo še, kakšne oblike stavkov so primerne za različne priložnosti.

Vsekakor pri čebelah ne moremo govoriti, da uprabljajo jezik, do neke mere pa bi lahko rekli, da se pogovarjajo. Če vemo, da je osnova pogovora izmenjava informacij ali vsaj sprejemanje informacij od drugih osebkov in potrditev uspešnega sprejema, potem lahko rečemo, da se tudi čebele pogovarjajo. Morda je še najbolj natančno, če namesto jezika in pogovora v primeru čebel uporabljamo izraz sporazumevanje.

Za sporazumevanje je bistveno, da en osebek odda dražljaj, ki ga drug osebek sprejme in nato na neki način tudi odgovori. Dražljaji so lahko zelo različni. V panju so najpomembnejši mehanski in kemični dražljaji, zunaj panja pa tudi vidni. Mehanski dražljaj je lahko preprosto dotikanje med živalmi, oddajanje različnih tresljajev s katerim koli delom telesa ali pa celo oddajanje zvočnih dražljajev. Kemični dražljaji so lahko feromoni, ki jih izločajo živali, ali pa snovi, ki jih dobijo zunaj panja; na primer vonj paše. Na panjski bradi in na paši so lahko pomembni dražljaji tudi drže telesa. Drža je pri ptičih in sesalcih pomemben dejavnik medsebojnega sporazumevanja, še zlasti je pomembna pri dvorjenju. Za čebele ne poznamo nobenega dokazanega pomena drže, to pa še ne pomeni, da jo lahko izločimo kot dražljaj za sporazumevanje. Kot primer naj navedem postavljene čebele na panjski bradi med praho ali pa drže stražark. V nadaljevanju bom opisal najbolj poznane primere sporazumevanja med čebelami s pomočjo mehanskih signalov.

Temelj medsebojnega sporazumevanja čebel je otipavanje

Medtem ko čebele hodijo po panju, se srečujejo z drugimi čebelami. Večinoma gredo čebele kar druga poleg druge. V tem primeru se čebele otipavajo le po telesu. Pogosto pa se srečajo čelno in se takrat med seboj otipavajo s tipalnicami. Kolikor so čebele motivirane za medsebojno izmenjavo hrane, se lahko takšno otipavanje nadaljuje z bljuvanjem hrane ene čebele in sesanjem druge čebele. Tako se v čebelji družini prenaša hrana. Čebele izmenjujejo prineseni nektar, med, matični mleček, vodo in druge snovi.

Skica zibajočega plesa. Usmerjenost plesalke na satu med zibanjem je enaka usmerjenosti paše glede na lego sonca.

Z zibajočim plesom čebele sporočajo lego paše

Zibajoči ples najlaže opazujemo na satju opazovanega panja. Če smo dovolj previdni, lahko opazimo zibajoče plesalke tudi na satju med pregledovanjem gospodarskih panjev. Plesalke se gibljejo po satju v obliki stisnjene osmice, velike približno dva centimetra. V prehodnem delu osmice, kjer plesalka spremeni smer obračanja, ziba z zadkom in hkrati brenči z oprsjem in krili. Zibanje je praviloma po levem in desnem obračanju v isti smeri. Smer zibanja glede na navpičnico se ujema s smerjo paše in sonca. Tudi v oblačnem vremenu čebele ohranijo smer sonca. Na podlagi naučenih orientirjev v okolici panja in na pašnih poteh ter njihove notranje fiziološke ure čebelam uspe najti smer sonca tudi v oblačnem vremenu. Neizkušene pašne čebele morajo imeti na voljo vsaj koščke jasnega neba, če že ne samega sonca. Zgradba čebeljih oči in delovanje možganov omogočata čebelam določitev položaja sonca tudi le z opazovanjem koščkov jasnega neba na osnovi različnih vzorcev polarizirane svetlobe.

V vzorcu zibajočega plesa so tudi signali za oddaljenost od paše. Kolikor daljše je zibanje, toliko bolj oddaljena je paša, in kolikor pogostejša sta potresavanje in pobrenčavanje med zibanjem, tem bližja je paša. Poleg signalov o kraju paše, čebele dobijo od plesalke vzorec nektarja in pašnih vonjav. Vonj paše je lahko že zadosten signal za uspešno iskanje paše.

Na plesno sporazumevanje čebel ne vplivata le oddaljenost in smer paše. Velik vpliv imata tudi kakovost paše in fiziološko stanje čebel. Oboje določa motiviranost čebel za določeno pašo pa tudi njihovo vzburjenost, ki mora biti zadostna, da se ob primernih sprožilnih dražljajih vrstnic v panju sproži plesni vzorec v pravkar prispeli pašni čebeli. Čebele z otipavanjem in poskušanjem prinesenega nektarja spodbujajo pašne čebele k plesu.

Za raziskave plesnega vzorca in ugotovljene povezave s krajem paše plesalke je Karl von Frisch skupaj z še dvema raziskovalcema vedenja živali, Tinbergnom in Lorenzom, dobil Nobelovo nagrado.

Med zibanjem plesalka tudi brenči, zato je njena slika nekoliko neostra. Vanjo tiščijo spremljevalke in sledilke. Sledenje plesalk verjetno omogoča uspešen prenos plesnega sporočila na sledilke.

Poznejši raziskovalci so poskušali ugotoviti, kako čebele zaznajo plesne signale in ali jih lahko uporabijo pri iskanju paše. Za razumevanje prenosa plesnih signalov je pomemben pristop spremljevalk k plesoči čebeli. Temu večina raziskovalcev ni namenjala večje pozornosti. Z opazovanjem gibanja čebel okoli plesalke sem ugotovil, da jo nekatere čebele le opazujejo za krajši čas, nekaterim pa uspe slediti plesalki tik ob boku ves čas plesa. Takšno sledenje čebelam omogoča, da so med zibanjem plesalke tik ob njej, kar je prvi pogoj, da lahko zaznajo plesno informacijo brez oviranja vrstnic. Čebele med sledenjem plesalke zaznavajo sestavljena znamenja zibajočega plesa. Z opiranjem tipalnic

na plesalko zaznavajo njeno zibanje, poleg tega se tipalnice in dlačice na glavi vzburjajo z valujočim zrakom okoli brenčeče plesalke. Pobrenčavanje je verjetno pomembno, da se sledilke tesno približajo k plesalki. K sledenju čebele spodbujajo zaužiti vzorci nektarja, samo otipavanje pašnih čebel in še posebej piskanje teh čebel pa tudi nekaterih drugih vzburjenih čebel zaradi dotoka nove hrane v panj.

Čebele plešejo tudi na prostem. Takrat usmerijo ples neposredno glede na smer sonca, če niso v preveliki senci. V visečem roju plešejo čebele po čebeljih grozdih. Plesalke, ki jih opazimo v počivajočem roju, so lahko pašne čebele, poleg njih pa so tudi iskalke novega bivališča. Te označujejo novo bivališče podobno kot pašne plesalke. Na začetku, ko roj počiva, plešejo v različnih smereh, pozneje pa je opaziti čedalje manj plesnih smeri. Na koncu, tik pred odletom roja, pa opazimo eno samo plesno smer, ki označuje kraj novega bivališča. Med počivanjem v roju čebele izberejo kraj novega bivališča ob pomoči plesnega sporazumevanja. Kako natančno poteka ta izbira, ni pojasnjeno. Verjetno morajo iskalke novega bivališča slediti drugim plesalkam v roju in odleteti iskat bolj razburljiva bivališča, kar postopoma spodbudi do pogostejših plesov bolj razburjenih iskalk in izbire le ene same smeri odleta roja proti izbranemu kraju.

Čebele plešejo vedno, ko je v naravi dobra paša. Čim več je razpoložljive paše v naravi, tem več je plesalk v panju. Čebele običajno plešejo na satju, lahko pa jih opazimo tudi na drugih navpičnih panjskih površinah. Večina plesov je v bližini panjskega žrela. V temnem panju lahko čebele usmerijo zibanje le glede na navpičnico z zaznavanjem težnosti. Če so prisiljene plesati na vodoravni podlagi in v temi, jim ne uspe usmeriti zibanja v kako določeno smer. Po nekaj dneh plesanja na vodoravni površini in v temi je mogoče opaziti delno usmerjanje plesov v kompasne smeri (S–J, V–Z in vmesne smeri), kar je eno od znamenj, da magnetno polje vpliva na zaznavo čebel.

Zemeljsko magnetno polje nima večjega vpliva na življenje čebel; deloma vpliva na usmerjanje satja v panju, če čebele nimajo drugih izkušenj. Magnetno polje vpliva tudi na manjše odklone v zaznavi smeri paše. Večje učinke je mogoče zaznati v brezteţnostnem okolju ali v močnejših in nenavadnih magnetnih poljih. Značilna dnevna ritmika sprememb v zemeljskem magnetnem polju je lahko tudi eden od dejavnikov, ki usklajuje notranjo fiziološko uro čebel z okoljem. Ne smemo pa pozabiti, da imajo čebele vedno na voljo še močnejše dnevne spremembe v okolju, zlasti temperaturo zraka in svetlobo.

Ali čebele „zbujajo“ vrstnice s stresanjem?

Med običajnim pregledom čebel lahko na satju opazimo čebele, ki grabijo svoje vrstnice in jih močno stresajo. Če smo malo bolj pazljivi, lahko še opazimo, da so te čebele zadovoljne tudi s satjem in celo satnim okvirjem. Glavni dražljaj za čebele je tresenje, ki se prenaša na podlago in razširja po panju. Prave sporočilne vloge tega vedenja še niso pojasnili. Znano je, da je v panju več stresajočih čebel in več stresanja tik pred rojenjem. Zdi se, da se je to vedenje razvilo kot nadomestno vedenje v položaju nasprotovanja dveh različnih motivacij čebel: iskanje paše oziroma izvenpanjska aktivnost in zadrževanje pri panjskih opravilih.

Tudi čebele se obirajo med seboj

Poleg tega, da se čebele same temeljito čistijo, se je pri njih razvilo tudi socialno ali medsebojno obiranje. V panju so opazili čebele, ki so specializirane za obiranje vrstnic. Take čebele hodijo po panju in poskušajo obirati počivajoče čebele. Če čebela med poskusom obiranja razpre krila, obiralka nadaljuje z obiranjem. Najbolj pogosto čiščeni deli telesa so vratna regija, zadkov zažetek (petiol) in krilni zglobi. To so tudi mesta, ki si jih čebele ne morejo očistiti s svojimi nogami. Zadek čebele le redko obirajo, še zlasti redko pa spodnjo stran zadka, kjer se zadržuje varoja. Obiralno vedenje kranjske čebele se je najverjetneje razvilo zaradi zajedalskih pršic, ki se rade zadržujejo ravno na omenjenih mestih čebeljega telesa.

Včasih so obiralke tudi priložnostne čebele. Čebele so lahko izzvane k obiranju s čistilnim plesom. Ples ni noben ponavljajoč vzorec, kot je to pri plesnem sporazumevanju. Te čebele se med čiščenjem pozibavajo na nogah sem ter tja ter nazaj in naprej. Takšno vedenje spodbudi bližnje čebele, da jo začno obirati.

Petje matic in rojenje čebel

V panjih lahko včasih poslušamo zanimivo petje matic. Kadar slišimo značilno prepevanje matic v panju, je to znamenje, da je panj že enkrat izrojil s staro matico, v panju pa imamo že prvo izleglo matico, ki še ne zalega. Ta čaka na naslednje rojenje, medtem pa išče še druge mlade matice, ki so tik pred tem, da se izležejo iz svojih celic, imenovanih matičniki. Izlegla matica hodi po panju in s pritiskom na podlago piska z oprsjem z značilnim vzorcem tutanja. Najprej odda daljši pisk, nato pa nekaj krajših. Zvok se širi po podlagi, slišati pa ga je mogoče tudi zunaj panja. V bližini tutajoče matice čebele

Medsebojno obiranje čebel. Čebela obiralka obira krilni zglob čebele z razprtimi krili.

med tutanjem otrpnejo. Pravi biološki pomen tega pojava ni pojasnjen. Možno je, da si s tem matica utira pot po panju, ko izkoristi trenutek mirovanja čebel ob koncu tutanja. Na to oglašanje potujoče matice se lahko odzovejo matice v matičnikih s kvakajočim petjem, ki je v nekoliko nižjem tonu in sestavljeno iz bolj ali manj enakih piskov. Pogostost prepevanja se močno stopnjuje na dan izleta roja. Matice v matičnikih se poskušajo prigristi na prostost, vendar čebele tiščijo v že nagrizeni pokrovček tako, da matici ne uspe priti na prostost. Tik pred izrojenjem v panju naraste vzburjenje, h kateremu veliko pripomore tudi prepevanje matic. Poleg vibracijskih signalov matic pa se pred rojenjem poveča pogostost stresanja čebel. V panju se poveča število čebel, ki hodijo po satju in stresajo druge čebele, včasih pa tudi samo podlago. Pred rojenjem se poveča tudi pobrenčavanje čebel, ki nekoliko spominja na posamezen pisk matice, vendar z nekoliko višjo frekvenco. Vsa ta vedenja matic in čebel pripomorejo k naraščanju vzburjenja v čebelji družini, ki tik pred izletom preide v vsesplošno norenje po panju in iskanje panjskega izhoda. Čebele iz panja izletajo, kot bi jih kdo izstreljeval iz panjskega žrela. Med bruhanjem čebel iz panja izleti tudi že izlegla matica, poleg tega se sprosti pritisk na še neizlegle matičnike. Mlajše matice se lahko izležejo že med samim izletanjem čebel v roj. Če so dovolj urne, lahko dobimo v izletelem roju tudi po več matic, sicer pa počakajo v panju s čebelami, ki jim ne uspe izleteti z rojem.

Poleg tukaj opisanih načinov sporazumevanja je vredno še omeniti kemično sporazumevanje. Pri čebeljem plesu sem že omenil pomen vonja paše, poleg tega pa čebele, zlasti pa še matica, izločajo posebne vonjave, s katerimi urejajo tako razvoj čebel delavk kakor tudi njihovo aktivnost.

Lahko bi rekli, da je v panjih živahno kot na kakšnem velikem mestnem trgu, kjer se veliko prodaja, poje, govori, včasih pa se tudi demonstrira.

Janko Božič

Foto: Michael Perko

Bezgova prstata kukavica

Domače orhideje – dragocenosti narave

Ko človek sliši besedo orhideje, gotovo pomisli najprej na tiste razkošne rastline z osupljivim bogastvom oblik in barv, ki jih lahko občuduje na razstavah, pri zbiralcih, v steklenjakih botaničnih vrtov ter v cvetličarnah in ki veljajo za dragocene poslance daljnega tropskega sveta, a jih je le težko vzdrževati.

Res je, da je velika večina teh očarljivih cvetlic doma v tropskih krajih novega in starega sveta. V deževnih gozdovih in gorskih gozdovih z meglo raste večina orhidej kot tako imenovanih epifitov; tako imenujemo rastline, ki rastejo po skalovju ali vejevju dreves, včasih kar v vrtoglavi višini. Pri tem pa na vejah rastoče orhideje, ki se vejevja tesno oklepajo s svojimi koreninami, iz dreves ne črpajo nobenih hranilnih snovi, torej niso nobene zajedavke, ampak si tako priborijo le prostor pod sončno svetlobo. V tropskih gozdovih je namreč pri tleh največkrat kar temno, saj visoka drevesa s svojim listjem sončno svetlobo tako rekoč prestrežejo.

Le malo ljudi ve, da tudi v naši domovini raste dokajšnje število orhidej, ki pa pri nas niso našle svojega življenjskega prostora na vejah dreves, pač pa na tleh. Najdemo jih po najrazličnejših rastiščih v naravi. Po velikosti svojih cvetov sicer ne morejo tekmovati s svojimi tropskimi sorodnicami, vsekakor pa z očarljivostjo svojih cvetov – če jih le človek nadrobno opazuje prav od blizu.

Vendar pa je mnogo domačih orhidej prav redkih in svojo lepoto bodo razodele le pazljivemu ljubitelju narave. Iz upravičenega razloga so te rastline zakonsko zaščitene: ljubitelj narave jih sme občudovati in fotografirati le v naravi ter jih ne sme poškodovati. Nikakor jih torej ne sme trgati, kaj šele izkopati!

V zgodovini svojega razvoja je mnogo vrst orhidej v zgradbi cvetov razvilo nadvse zanimive posebnosti, ki omogočajo oprašitev ter s tem razmnoževanje.

Cvetovi lepega čeveljca (*Cypripedium calceolus*), ki je gotovo najbolj znana vrsta domače orhideje, s svojimi svetlečimi, rumeno pobarvanimi ustnami npr. tvorijo kotlasto past za žuželke, ki lahko zapustijo cvetni kotliček, ko so že padle vanj, le skozi ‚zadnji izhod'. Ozko mesto, skozi katerega se morajo izmuzniti ven, jih pri tem prisili k oprašitvi cveta.

Domače orhideje, kakršna je npr. *bezgova prstata kukavica (Dactylorhiza sambucina)* v svoji rdeči inačici, spadajo med največje dragocenosti našega rastlinstva. Kdo izmed nas sploh ve, da pri nas na Koroškem raste okrog šestdeset vrst samoraslih orhidej? Pri natančnejšem občudovanju opazimo, da večina od njih prav v ničimer ne zaostaja za svojimi tropskimi sorodnicami, znanimi iz cvetličarn. Toda odkril jih bo le pozoren popotnik, ne nazadnje zaradi tega, ker so zaradi uničenja svojega življenjskega prostora te razkošne cvetlice postale deloma že zelo redke ali pa jim grozi že izumrtje. Slike osmih orhidej (slike: Michael Perko) smo objavili v Koledarju za leto 1997.

Foto: Michael Perko

Čmrljeliko mačje uho (Ophrys holoserica)

Slabotnejše žuželke včasih ne morejo zapustiti cveta ter v njem poginejo, zato je v prejšnjih časih nastalo prepričanje, da je lepi čeveljc mesojeda rastlina, kar pa je seveda zmota.

Nekatere orhideje ponujajo, kakor tudi druge cvetlice, v svojih cvetovih medičino, nektar, ki za opraševanje privablja žuželke. Druge vrste orhidej, med katere spadajo tudi domače navadne kukavice (npr. pegasta prstata kukavica, *Dactylorhiza maculata ssp. fuchsii)*, sicer privabljajo žuželke tudi z obliko svojih cvetov, vonjem in barvo, a žuželke, ki obiščejo cvetove, v njih zaman iščejo hrano: tu gre za tako imenovane slepilne medonosne cvetlice, ki za svoje opraševalce nimajo nobenega plačila.

Medičina gor, medičina dol, toda tudi v tem primeru se na žuželke, ki so pri svojem iskanju hrane obiskale rastlino, primejo pelodni sprimki (poliniji) z lepljivih plošč. Teh pelodnih sprimkov se žuželka največkrat lahko osmuka šele ob brazdi drugega cveta in tako je oprašitev opravljena.

Prav nenavadno metodo privabljanja opraševalcev so razvile orhideje vrste mačje uho (npr. čmrljeliko mačje uho, *Ophrys holoserica)*. To so tako imenovane spolno slepilne cvetlice, ki s svojimi cvetovi posnemajo nekatere žuželčje samice (samotarsko živeče čebele in ose). Posnemanje pri tem ni omejeno samo na obliko, barvo in dlakavost, ampak so te orhideje v teku evolucije imitirale celo vonj spolno privabljajočih snovi ter se tako osupljivo prilagodile opraševalcem. S pomočjo imitacije te rastline privabljajo žuželčje samce ustrezne vrste ter jih preslepijo tako učinkovito, da se ti samci skušajo z njimi spariti (psevdokopulacija). Pri tem se jih oprimejo pelodni sprimki, katere potem odložijo na drugih cvetovih pri nadaljnjih poskusih parjenja. Prevara je torej tako popolna, da trik deluje celó večkrat!

V primerjavi s približno 30.000 vrstami orhidej, kolikor jih raste po vsem svetu, jih je v srednji Evropi bolj malo. Odvisno od tega, kako ozko oz. široko uporabljamo znanstveni pojem vrsta, poznamo v Evropi približno 250 do 400 različnih vrst in podvrst orhidej, pri čemer pa število oblik lahko še povečamo zaradi barvnih in oblikovnih odklonov (variacije) in križancev med vrstami in rodovi (bastardi).

Od teh evropskih vrst orhidej jih poznamo na Koroškem približno 60 rodov – „približno" po eni strani zaradi tega, ker se ne ve, ali pri starejših v literaturi opisanih omembah najdb ne gre morda za pomoto, kajti v novejšem času teh omemb ni več; po drugi strani pa zato, ker v novejšem času nekaterim vrstam neposredno grozi iztrebljenje, nekatere vrste pa so zaradi uničenja biotopov in zaradi pomanjkljivih naravovarstvenih ukrepov celo že izkoreninjene.

V prvem hipu se 60 rodov orhidej ne zdi veliko. Toda pripomniti je treba, da je Koroška v primerjavi z drugimi srednjeevropskimi regijami zaradi svojih naravnih in zemljepisnih danosti kakor tudi zaradi raznovrstnosti biotopov kar bogata z orhidejami. Tako najdemo na rastiščih pri nas nekatere že zelo redke vrste, ki so v drugih delih Evrope tako rekoč že izumrle.

Življenjski prostor naših domačih orhidej je zelo različen. Vendar pa so posamezne vrste orhidej največkrat prav zahtevne do biotopov, v katerih najboljše uspevajo. Nekatere vrste orhidej najdemo na primer samo na manj plodnih travnikih in pašnikih. Pod besedo manj plodni travniki razumemo nepognojene travnike na nehranljivih rastiščih, a ti travniki kljub temu padejo v oči zaradi raznovrstnosti cvetlic. Najbolj značilne vrste orhidej, ki jih najdemo tukaj, so različna mačja ušesa (npr. Čmrljeliko mačje uho, *Ophrys holoserica)*, različne navadne kukavice, kakršni sta rdeče cvetoča bezgova kukavica in rumeno pegasta prstata kukavica (*Dactylorhiza sambucina*, 1. in 5. slika), pa tudi zavita škrbica (*Spiranthes spiralis*, 6. slika).

Druge vrste orhidej pa so se prilagodile močvirjem in vlažnim travnikom. Ti življenjski prostori so se zaradi izsuševalnih ukrepov zelo zožili in so vsaj na Koroškem zakonsko zaščiteni, kar pa včasih kljub temu rastlin ne varuje pred izkoreninjenjem.

Nekaterim vrstam, omenimo naj lepi čeveljc (*Cypripedium calceolus)* in rdečo naglavko (*Cephalanthera rubra)*, pa ponujajo življenjski prostor tudi gozdovi, zlasti samorasli bukovi, borovi in mešani smrekovi gozdovi.

Na gorskih travnikih in planinskih pašnikih pa med drugim rastejo različne vrste murk, pri čemer naj kot posebnost omenimo kamniško murko (*Nigritella lithopolitanica)*: na vsem svetu jo namreč najdemo samo na področju vzhodnih Karavank, in sicer tako na koroški kakor na slovenski strani. Takšno rastlino, ki raste na tako ozkem področju, imenujemo v botaniki lokalendemit.

Pogosto se postavlja vprašanje, kako redke so na Koroškem orhideje. Nekatere domače vrste orhidej najdemo nekoliko pogosteje ter jih med sprehodom po nedotaknjeni naravi lahko opazujemo celo blizu poti. Takšna je na primer pegasta prstata kukavica (*Dactylorhiza maculata ssp. fuchsii)*, ki uspeva celo ob cestah in robovih poti, rada pa raste tudi v gozdovih. Prav tako je gozdna prebivalka rdeča naglavka (*Cephalanthera rubra)*, ki pa je že bolj redka, a se bo pozornemu opazovalcu narave zaradi svoje izrazitosti morda vendarle razodela.

Druge naše domače orhideje pa so postale že bolj redke, v glavnem seveda zaradi uničenja ali spremenjenosti svojih življenjskih prostorov. Redke pa seveda tudi zaradi nabiralne mrzlice sprehajalcev in nepristnih „prijateljev orhidej", ki mislijo, da morajo nekatere izrazite ali redke vrste nujno imeti v svoji vazi, v svojem vrtu (kjer orhideje zaradi pomanjkanja simbiotičnih glivic in zaradi vsake najmanjše spremembe v biotopu prav gotovo ne bodo mogle preživeti) ali v svojem herbariju, namesto da bi jih občudovali v njihovem naravnem življenjskem prostoru.

Najbolj znana domača vrsta orhideje, ki hitro pade v oči tudi zaradi svojih velikih cvetov in ki le redko manjka v kaki knjigi o cvetlicah oz. vodniku po naravi, je prav gotovo lepi čeveljc (*Cypripedium calceolus*). Podobno kakor murke, nekatere lilije in nekatere vrste encijanov spada lepi čeveljc zaradi svoje izrazitosti in lepote med rože, ki so posebej ogrožene zaradi natrgovalne mrzlice brezumnih sprehajalcev, ki se ženejo za tem, da bi „v svojem hišnem vrtu imeli svoj lepi čeveljc". Mnoga nekdanja rastišča lepega čeveljca so zato danes pusta, in čeprav dandanes že vsak ljudskošolski otrok ve, da je lepi čeveljc redek in zakonsko zaščiten, je na žalost vendarle še vedno dovolj nepoboljšljivih skrunitelјev narave. Kakor pri drugih rastlinskih in živalskih vrstah bo človek v svojem bolestnem mišljenju, da mu mora preostanek narave biti podložen in da mu mora biti na voljo brez sleherne omejitve, pri tem našel mir verjetno šele takrat, ko za izkoreninjenje ne bo več nobenega primerka.

Med zares najredkejše domače vrste orhidej pa spadajo tiste, ki imajo le še redko svoj življenjski prostor. To so prebivalke biotopov, ki so zelo občutljivi za vsak najmanjši človekov poseg; v prvi vrsti gre za močvirja in manj plodne travnike. Tako ima čmrljeliko mačje uho (*Ophrys holoserica)* na Koroškem le še eno samo poznano rastišče, rastišča zavite škrbice (*Spiranthes spiralis)*, prav tako omejene na manj plodne travnike, lahko naštejemo le še na prste dveh rok – in jih je vse manj.

Kaj bi torej morali storiti, da bi zavarovali in ohranili domače orhideje? Prebivalstvo je o tem potrebno primerno poučiti in sprejeti ustrezno zakonsko

Foto: Michael Perko

Lepi čeveljc (Cypripedium calceolus)

varstvo (na Koroškem so vse orhideje pod popolno zakonsko zaščito), ki pa je sámo seveda neučinkovito. Da bi preprečili popolno izkoreninjenje mnogih vrst domačih orhidej, je po logiki stvari treba brezpogojno ohraniti ustrezne življenjske prostore. Taki biotopi so predvsem polsuha ruša, vlažni travniki in travniki za steljo, močvirja in tako imenovane gorske košenice, ki so ogrožene.

Ti življenjski prostori bodo ohranjeni le ob ustrezni reformi obdelovanja zemlje. Manj plodnih travni-

kov na primer zato ne bi smeli nikakor gnojiti, kajti večina vrst izgine že ob enkratnem gnojenju in bi se travnik spremenil v plodnega. Vendar pa bi nujno morali manj plodne travnike enkrat na leto (najbolje v jeseni) pokositi ali jih občasno ekstenzivno popasti, kajti dolgoročno jim grozi, da se spremenijo v goščavo ter jih prerase grmovje.

Ker pa se dandanes lastniku in zakupniku zemlje takšno obdelovanje zemlje pogosto več ne splača, jima že nekaj časa izplačujejo obdelovalne premije za vodenje ekstenzivnega obdelovanja ekološko dragocenih površin ter z njima sklepajo naravovarstvene pogodbe. V praksi pa na Koroškem zaradi gnojenja vseeno vsako leto za vedno uničijo najbolj dragocene manj plodne travnike ali pa so le-ti izročeni propadu, če jih več ne uporabljajo. Nadaljnja nevarnost grozi polsuhi ruši zaradi pogozdovanja, brž ko se kje drugje ležeče ruše več ne zdijo donosne, in zaradi zazidovanja, kajti lastniki zemlje vse preradi zahtevajo spremembo namembnosti zanje nedonosnih, pogosto na južnih pobočjih ležečih manj rodovitnih travnikov.

Ko pa lastnik zemlje v nobenem primeru ni zainteresiran za obdelovanje dragocenih površin, ostaja kot edini izhod nakup biotopa. V tem primeru pa bi nadaljnje obdelovanje zemlje (košnja, odstranjevanje grmovja in drevja, odstranjevanje pokošene trave ...) morali prevzeti prostovoljni pomočniki in člani društva.

Kakor manj plodni travniki pa potrebujejo takšno nego v obliki vsakoletne košnje, da jih ne bi preraslo grmovje, tudi gorske košenice (travniki za košnjo iznad gozdne meje) in travniki za steljo (vlažni travniki, katerih slaba trava in praprot sta koristna le za steljo).

Močvirja v nižinah, v hribovju in v gorah kot življenjski prostor najredkejših vrst so zdaj na Koroškem sicer zakonsko zaščitena, kljub temu pa so še zmeraj ogrožena zaradi (ilegalnega) izsuševanja in zasipavanja. Vedno znova pa krnijo in uničujejo biotope tudi z gradnjo cest, zidanjem vikendic in objektov za prosti čas, na primer smučišč in igrišč za golf.

Ob koncu torej lahko rečemo samo to, da k rešitvi narave in njenemu razvoju navsezadnje lahko pripelje le vsestranska sprememba v mišljenju prebivalstva glede narave in njenih dragocenosti. Od vsakogar izmed nas je odvisno, ali bodo naši otroci in vnuki takšne dragocenosti narave, kakršne so brez dvoma naše domače orhideje, lahko spoznavali le še na slikah ali pa jih bodo imeli možnost občudovati v prosti divji naravi. Na njihovo življenjsko pot jim moramo dati ljubezen do narave ter jim biti v zgled pri varstvu narave – predvsem pa moramo našo naravo ohraniti v njeni mnogovrstnosti, preden bo prepozno.

Viri:

Kärntens bedrohte Natur: Orchideen. Izd.: Amt der Kärntner Landesregierung, oddelek 20, in Arge Naturschutz. Celovec 1993. (Brošuro, plakat in folder je mogoče dobiti pri: Arge Naturschutz, Kardinalschütt 4, 9020 Celovec).

Perko, M.: Die Kartierung der Orchideen in Kärnten. V: Wulfenia, Mitteilungen des Botanischen Gartens des Landes Kärnten, zvezek 2. Celovec 1993.

Perko, M.: Orchideen in Kärnten – Kleinode der Natur. V: Die Kärntner Landsmannschaft. Festschrift zum 10. Oktober 1920–1995, strani 162–168. Celovec 1995.

Perko, M.: Spiranthes spiralis (L.) Chevall. (Orchidaceae) – in Kärnten akut vom Aussterben bedroht? V: Carinthia II (186) 106, strani 173–178. Celovec 1996.

Michael Perko

Prevedel Stanislav M. Maršič

Tržiške ta fletne

Anekdote

Starejši Tržičani so gotovo poznali trgovca Vidmarja in Lavša. Ta dva sta marsikaj veselega po tržiških navadah ugnala.

Nekega dne je Vidmar prav pospešeno hitro prišel mimo Lavševe trgovine, kjer je po navadi na pragu stal Mirko Lavš.

Pa ga Lavš vpraša: „Jože, kam pa tako hitiš?"

„Na Brezje, h Svet Než grem, tam mam ‚ofriman' med, prve vrste pa zv pocen."

Ko Lavš to sliši, se hitro izmuzne zadej za hišam, najame taksi in se odpelje k Sveti Neži, da bi med odkupil pred Vidmarjem.

Seveda medu ni bilo, ker ga je Vidmar pošteno okrog prinesel.

„No," si je mislil Mirko Lavš, „drugč boš pa ti pršu na vrsto."

Ponudila se je prilika, da sta šla oba trgovca v Ljubljano po nakupih. Zmenila sta se, da zvečer obiščeta opero. Že ko sta sedela v operi, je med predstavo Lavš dal Vidmarju v roke paket in ga prosil, če ga podrži toliko časa, de se vrne, ker mora na stranišče.

Vidmar drži paketek in vneto posluša operne arije. Nenadoma pa v paketu začne drdrati ura budilka. Vidmar ni vedel, kaj bi naredil. Vse je utihnilo. Škatlo je porival pod klop, stiskal med nogami, v hudi zadregi je bil, dokler ura ni utihnila.

Operni reditelj je Vidmarja odpeljal ven. V veži ga je čakal Lavš in se smejal na vsa usta: „No, vidš, tole je pa revanš za med."

* * *

Ko se je Janča Pavlin, imenovan Buča, po koncu prve svetovne vojne vrnil v rodni Tržič, se je ves vesel odpravil v gostilno, z mislijo, kako veseli bodo vsi, ko ga bodo ugledali, da se je živ in zdrav vrnil, pa je že na vratih gostilne od ‚kelnarce' dobil pod nos: „Ta bol so tam ostal, ta svab ste pa nazaj pr´šl´!"

* * *

Peter, imel je močne sive lase, in Rajmund, čisto plešast, sta bila prijatelja, ki pa sta se takrat, ko sta malo preveč pogledala v kozarec, vedno prepirala in se obkladala z različnimi vzdevki.

Peter je nekoč Rajmunda ozmerjal z oslom, ta pa mu je zabrusil nazaj, da je sivega osla že videl, plešastega pa še nikoli.

ZA SMEH

Noč je. Fantu se je posrečilo, da je ugrabil svoje dekle. Vozita se v taksiju na postajo. Ko dospejo do postaje, hoče fant plačati taksistu vožnjo.

„Hvala lepa", odvrne taksist, „je že plačal njen oče."

„Mož me spravlja ob živce: vsak dan hoče več denarja. Za cigarete, za nogometno tekmo, za pivo, za loterijo."

„Moj je tudi že čisto nemogoč. Hoče sesalec za prah, nov likalnik, predpasnik in novo omelo."

Janez Menart

Deset človeških zapovedi

Travestija po Mojzesu in A. H. Cloughu

1.
Veruj le v tistega boga,
ki v banki svoj oltar ima.

2.
Ne kolni! Psovk domačih ni,
a tujih jezik ne trpi.

3.
Počivaj kolikor se dá,
saj kdor manj dela, več velja.

4.
Spoštuj rodbinske in druge zveze,
ker le po njih se kam prileze.

5.
Ne ubijaj, ker boš slabe volje,
da drugi znajo mnogo bolje.

6.
Ne nečistuj! Ko ženska vstane,
uredí si krilo in možgane.

7.
Ne kradi! Saj kar vkup boš spravil,
ti bo že kdo podržavil.

8.
Ne laži! Svet je sit reklame
in še resnic več ne verjame.

9.
Ne žêli bližnjega žené –
kaj drugim lajšal bi gorje!

10.
Ne misli, da kaj zamudiš,
če kdaj kak paragraf prespiš.

Iz knjige: Janez Menart: Menjave. Izbor liričnih, epskih in satiričnih pesmi. Koper 1984.

ZA SMEH

„Nikar ne odpirajte ust tako široko!“ opozori zobozdravnik pacienta.

„Saj ste rekli, da mi boste izpulili zob!“

„Seveda. A pri tem bom ostal jaz zunaj.“

Gospod šef, moja žena mi je rekla, da mi morate zvišati plačo.“

„Prav, bom vprašal svojo ženo, če vam jo smem.“

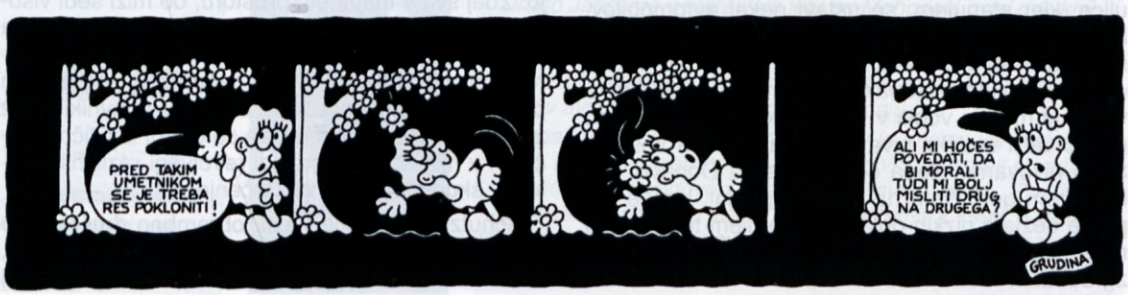
„Rad bi kupil revolver.“

Na šest ali osem nabojev?“

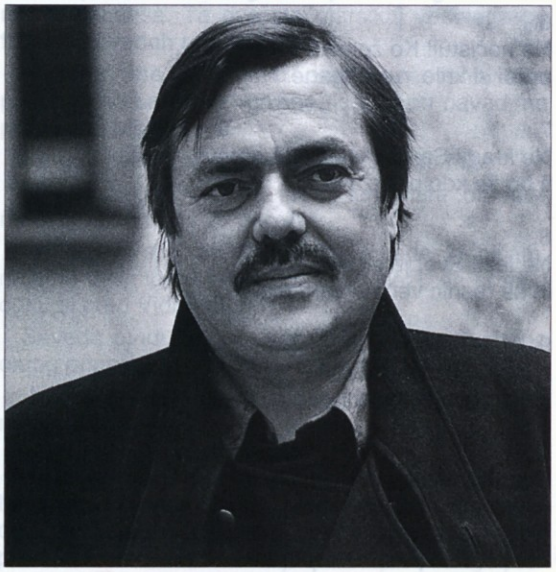
„Trenutek, prosim!“ Kupec stopi k telefonu: „Halo, tam banka? Koliko uslužbencev je pri vas: šest ali osem?“

„Kaj nisem v svoji drami poteze tatov dovršeno izdelal?“ vpraša mlad pisatelj nekega kritika.

„Ja, celó to, kar pravijo, je ukradeno.“

Nedelja v Oberheimu

Drago Jančar

Niti ne nedelja, samo nedeljski dopoldan. Trije prizori, tisoč besed. In nujna scenerija melanholične srednjeevropske province. Trg ob Donavi, reka je zadnje dni nekoliko narasla, ladje s svojimi dolgimi trupi same ali z vlačilci proti toku kopljejo penasto rjavo vodo pod seboj, navzdol naglo, skoraj neslišno drsijo. Veter pregiblje krošnje topolov, grozdi belih akacij se zibljejo v vetru, nekje zgoraj ob toku vode dežuje, tukaj razpršena, megličasta svetloba skozi oblake. Po kamnitem tlaku se kotrlja orglanje iz cerkve svetega Egidija, odbija se od hiš, ki so s svojimi praznimi pročelji kakor narobe obrnjeno obzidje vsenaokrog, močni zvoki se lovijo v vrtinec okrog gotske zgradbe. Prazno je, vsi so pri maši.

Pred opuščeno pivovarno na drugi strani majhne ulice, kjer stanujem, se ustavi nekaj avtomobilov. Ne vem, zakaj nisem nikoli postal pozoren: zmeraj se ustavljajo tukaj, neki moški z ličnimi kovčki za orodje v rokah izstopajo in izginjajo skozi široka vrata, ki morajo voditi v klet ali skladišče. Tukaj so nekoč valili sodčke piva in jih nalagali na vozove. Stolp pivovarne gleda čez strehe na Donavo; rad bi bil tam gori, čisto na vrhu, bi gledal, kje se koprena dežja z nizkih oblakov v gornjem toku dotika reke. Pod stolpom manjša, prav tako opuščena zgradba.

To je bila ledenica, pojasni Fastl.

Fastl ni pri maši, nikoli. Noče, da se mu reče „vi" in tudi ne „gospod", samo „ti, Fastl". Bil je pri železnici, zdaj ima stojnico s klobasami pri majhni železniški postaji. Klobase kuha in prodaja Jadranka iz Banja Luke. Fastl gre vsako nedeljo, ko je stojnica zaprta, k Črnemu orlu na pivo. Tam je še nekaj takih, ki ne grejo k maši.

Natovarjali so led skupaj s pivom, pojasni.

In kaj je v pivovarni?

Nič. Razen tu pred vhodom, tu je leta petinštirideset ubilo tri ljudi, ameriška tankovska granata je priletela.

Pred pivovarno spet ustavi avto, plečat moški pozvoni pri vratih, počaka, izgine v notranjost.

In kam hodijo ti ljudje?

V klet.

Če pa praviš, ti Fastl, da v stari pivovarni ni nič.

Je pa zato v kleti.

Majhne rjave oči sredi velike glave se mu nagajivo zabliskajo.

Vpraša, ali bi rad videl, kaj je v kleti.

Bi.

Pridi, reče.

In greva čez cesto, Fastl pozvoni, iz domofona se zasliši moški glas, s Fastlom govorita nekaj v narečju, ki ga ne razumem. Vrata se odprejo in znajdeva se na dolgem kamnitem stopnišču, ki vodi nekam daleč navzdol. Takoj zadiši po žveplu, po nečem zasmojenem, zdi se mi, da slišim nekakšno praskетanje, močnejše, kot bi kdo lomil debele veje. Fastl stopa previdno, je le penzionist, obsijana sva z rumenkasto svetlobo kletnih luči. Spodaj so nova vrata, moj spremljevalec pozvoni, ta se takoj odprejo. Zdaj sva v majhnem prostoru, ob mizi sedi visoko ostriženi moški in bere časopis. Pokima, smeva naprej, skozi zavit hodnik nenadoma v večjo dvorano, bolje osvetljeno. Tu je nenadoma polno tistih plečatih in ostriženih ljudi, večina v telovnikih in z zavihanimi rokavi. Na mizah so odprti tisti lični kovčki in v njih so lepo zloženi revolverji različnih velikosti, skupaj s pribori za čiščenje.

Schutzverein, reče Fastl, obrambno društvo. Ob stenah so naloženi večji kosi, puške na poteg, vinčesterke, nekaj avtomatov. Prasketanje je zdaj

glasnejše, duh po žveplu pa še ostrejši kot poprej zgoraj. Nad glavami nam lebdi sivomodrikast oblak in se nabira pod visokimi kletnimi oboki, oken ni nobenih. Moški odhajajo skozi debela, s svincem obložena vrata in se z resnimi obrazi vračajo. Svoja orodja predevljejo po rokah kot kakšne majhne živali, previdno in lahkotno, z izurjenimi gibi. Fastl govori s plečatim, ki je pravkar prišel, oni kima. Izpod šanka, na katerem je gozd pivovskih steklenic, potegne nekakšne slušalke in nama jih potisne v roke. Odideva skozi tista vrata, od koder se pokadi modrikast oblak vsakokrat, ko jih odprejo.

V hipu, ko stopiva skoznje, strahovito poči. Mlad moški drži v rokah nekaj kot pištolo, brovning, luger ali kaj podobnega, kanon. S Fastlom si nadeneva slušalke, njegove oči se svetijo: Zdaj vidiš, kaj je? Vidim, ti Fastl. Dva z manjšimi pištolami streljata v tarče, fant s kanonom nabija v nekakšne plošče v obliki človeških postav, ene so blizu, druge bolj oddaljene. Dvigujejo se in padajo, plašno bežijo, skrijejo se in se pripeljejo ven na drugem koncu dvorane. Toda krogle iz treskajočega kanona jih najdejo tudi tam. Stene so obložene z debelo gumo. Strelec je zadovoljen, čeprav ne reče nič, brez besed odstopi prostor naslednjemu, ta ima dolgo cev, položi jo čez komolec leve roke, meri, strelja. Fastl mi kaže, da strelec zadene vsako postavo naravnost v glavo, v čelo.

Ko sva spet v prvi dvorani podzemlja, mi plečati hipopotamus ponudi pivo, ostriženi me po Fastlu v narečju vpraša, ali bi rad streljal. Rečem, da ne. Ostriženi hipo reče, da nisem Hemingway, in rečem, da nisem. Plečati vpraša, ali bom pivo, rečem, da hvala ne, Fastl reče, da bo pivo pri Črnem orlu, kot vsako nedeljo dopoldne. Potem se plečati in ostriženi posvetita pomenku o napravah v dvorani za fitnes, midva s Fastlom pa se skozi rumenkasto svetlobo povzpneva po stopnicah. Sivomodrikast dim se vleče za nama, prasketanje, kot bi kdo v kleti lomil veje, je zmeraj bolj oddaljeno. Še zmeraj smrdi po žveplu.

Zunaj je nedeljsko dopoldne, pred opečnato in opuščeno pekarno je tišina. Veter pregiblje krošnje topolov, nekje zgoraj ob toku vode dežuje, tukaj pronica razpršena, megličasta svetloba skozi oblake. Stolp pivovarne gleda čez strehe na Donavo. Rad bi bil tam gori, čisto na vrhu; bi gledal, kje se koprena dežja iz nizkih oblakov v gornjem toku dotika reke. Vprašam, kaj je v stolpu pivovarne, Fastl reče, da nič, ali bi rad pogledal? Rečem, da ne. Ulica je popolnoma mirna. Nikjer ni napisa, da tukaj streljajo, rečem. Lentia, reče Fastl. Obrambno društvo Lentia. Fastl skomigne in čez dvorišča in vrtove s solato, ki se vrstijo za glavnim trgom, odide k Črnemu orlu na pivo.

Glavni trg je še zmeraj prazen, orglam iz cerkve svetega Egidija se je pridružil mogočni zbor, njegov kot Donava široki in počasni Te deum plava čez trg, plava okrog cerkve, okrog in okrog, vrtinči se in potem najde izhod ob tleh, čez tlak trga, po ulici in hkrati zgoraj čez strehe Oberheima navzdol k rjavi vodi. Spustim se tja dol s tem zvočnim pritokom še jaz, tja, kjer po reki naglo drsi s tokom potniška ladja z imenom Theodor Fontaine. Nekdo stoji ob ograji in z daljnogledom opazuje pročelja mesta, topole, akacije, s katerih visijo grozdi belih cvetov.

Na klopi v parku ob reki sedi dekle v kavbojkah, ramena se ji stresajo, joka. Pomlad je, dekleta v Oberheimu jokajo. Ob njej stoji fant z rokami v usnjenem suknjiču in nekaj govori tja proti reki in čeznjo. Ne vidita me, čeprav grem čisto blizu mimo njiju.

Potem sedim v sobi in gledam rjave valove, ki se peljejo v Črno morje. Temni se, oblaki so se pomaknili sem, pod oknom nekdo požvižgava, svetloba ni več razpršena in megličasta, samo še nekoliko koprenasta, potem izgine.

Radio poroča, da so na vseh cestah binkoštni zastoji, naj ne hodimo na pot, če ni res nujno. Napišem teh tisoč besed, mogoče kakšno več.

Drago Jančar

Drago Jančar je v preteklem letu pri Mohorjevi izdal dve knjigi. Prva je poročilo iz obleganega mesta Sarajevo iz leta 1994. Na povabilo predsednika avstrijskega parlamenta Heinza Fischerja je znani slovenski pisatelj iz tega besedila bral v avstrijskem parlamentu na Dunaju.

Druga knjiga pa je zbirka pogovorov in intervjujev s pisateljem, ki so bili objavljeni v raznih časopisih. Pisatelj si vzame pravico, da spregovori v javnosti o javnih rečeh. Pogovori zaobsežejo dobo od julija 1978 do decembra 1996. S tem je knjiga dokument, ki osvetljuje sodobni čas z vidika razumnika in pisatelja.

Quartier Latin

V spomin na vojnega ujetnika Fortuna Girarda iz Pariza

Quartier Latin

Stavba je bila večnamenska. Z urejeno čelno stranjo je gledala proti zahodu na prostrano gorico velike podjunske domačije. Skozi vežna vrata levo si stopil na hodniku podobno lopico. Desno so držale stopnice na ankič in h kašči, sestavljeni iz obtesanih debelih brun. Na podu desno in levo so bili kašči (kôši) za različne vrste žita, zgoraj so na rajželjnih viseli kosi prekajene svinine in klobase. Dokler je bila streha krita s skodlami, je bila ta shramba primerno kakovostna.

Na podu za kaščo, pod istim ostrešjem, je bila parna za kak voz otave ali pa kisle trave za konje. Tam je navadno čakalo tudi nekaj pušljev oriflanega in obležanega lanu na poznojesensko teritev. Tam je ležal tudi kak sveženj skodel ali kak otep jarične slame za sprotno krpanje strehe tu in na stogu.

Pod parno je bila proti mostu na gumno odprta, sicer pa zaplankana uta za kmetijsko orodje – oralo, plug, repičev rodar, brane, krempljač, grobavec in za razno železje. S plankami oddeljena je bila na južni strani še ozka ropotarnica za vsakršne kovane dele koles, vozov, orodij in tako paludje, češ, čez sedem let vse prav pride.

Za jugozahodnim voglom, pri pitovnjakih ali hlevcih, so bile od zunaj stopnice v globoko in precej veliko obokano klet za repico (krompir) in za vrsto polovnjakov z jabolčnim, gruševim ali pa mešanim moštom. Med kletnimi stopnicami in drugimi v kaščo je bila majhna kurnica z vratci sredi čelne strani stavbe.

Glavni prostor v zidanem delu poslopja, desetletja najmanj uporabljan, je bil kot bivališče namenjen preužitkarjem, predvsem starim staršem, dedeju in babici, ko je na kmetiji zagospodaril mlajši rod. Po tem, prvotno glavnem namenu je vse poslopje dobilo ime „avcəh“. Toda pri hiši ni bilo ne babice ne dedeja: dedej so umrli, še preden so Abrahama srečali, leta 1908 za hudo boleznijo, babica pa nekaj let navrh za še hujšo prvo svetovno vojno.

V tej prostorni, a precej nizki sobi z dvema z železnimi križi zavarovanima oknoma na jug, z mogočnim tramom zgoraj posredi in dimniškim priključkom za gašperček, je nova oblast uredila taborišče ali lôgar za četverico, peterico francoskih vojnih ujetnikov, ki so delali pri kmetih na vasi. V kot ali sobico zraven, primerno za ureditev kuhinjice in shrambe, je oblast – vsaj za prve mesece – vtaknila starejšega vojaka kot stražarja. Vse starosvetno, a tedaj običajno: brez prhe ali kopalnice, celo brez vodovodne napeljave. Stranišče zunaj pri pitovnjakih, za ujetnike posebej, kakor je veleval predpis. Tudi elektrike in telefona vas še ni imela. Blago rečeno, z obilico ironije in z galskim posmehom – Quartier Latin.

Režim in vsakdan

Sprva je ujetnike in lôgar stražil starejši, najbrž invaliden in precej zapit vojak. Pozneje je nadzoroval en stražnik po več taborišč, vendar je prihajal v našo zakotno vas, osem kilometrov od politično-upravnega in vojaškega središča, bolj poredko. Ujetnikom je bil prepovedan stik tudi z lôgarji sosednjih vasi, niso smeli „na ves“ niti dobivati obiskov. Tudi pot v cerkev jim je bila prepovedana.

Ujetniki so bili pod varstvom Rdečega križa. Od te organizacije ali od svojcev so prejemali tudi pakete s perilom in jestvinami kot priboljški. Vse, kar je presegalo porabo za enkrat ali za dan, je moralo biti shranjeno v posebni omari, ključ do nje pa je bil pri stražarju oz. njegovem namestniku. Predpis je skušal preprečiti kopičenje živil in s tem pobege ali podpiranje ilegalcev in partizanov. Posebno veliko potrebe po priboljških med ujetniki na kmetih ni bilo. Dele paketov – konzerve z mesom ali ribami, salame, prepečenec in kekse, sladkor v kockah ipd. – pa so „shranjevali“ bolj na kmetijah, kjer so delali, kakor pa v tisti „uradni“ omari. Videvali smo tu pa tam te reči, vedeli, čigave so, in se jih nismo dotikali ne omenjali. Z eno izjemo: Nekoč je skrival škatlo sladkorja, kak poldrugi kilogram v rjavih kockah, na gumnu, kjer je mlel žito, med trugvo z ječmenom in plankami. Tu se pa vsi trije domači mulci nismo znali premagati in smo se hodili sladkat, dokler ni opazil in skril drugam. Za tak prekršek je po starem izročilu bila predvidena huda pokora: domači otrok je moral pokleknuti pred deklo ali hlapca in prositi odpuščanja. Vendar nas ni zatožil: v tem primeru smo bili oboji, on in mi paglavci, nekakšni ilegalci.

Ujetnikov delavnik je trajal od kakih pol osmih zjutraj do šestih zvečer, nedelja in praznik sta bila prosta. Doma in pri delu so bili v uniformah francoske vojske. Vsako soboto je eden izmed njih ostal v lô-

garju, da je pospravil, počistil in pomil pod. Ujetnikovo delo je bilo na polju, na gumnu in v gozdu oz. pri stelji in drvah (pozimi). V hlev mu ni bilo treba, razen da je konja, ko je spregel, pri koritu napojil in „otvegel". Jedel je vse dni za isto mizo z družino oz. z drugimi odraslimi in dobil za žegnanje (semenj) šartelj, na veliko noč pa dodatno še del žegna in nekaj pirhov. Tudi oskrba s svežim perilom (pranje, likanje) je bila ujetnikova pravica.

Pri vseh hišah na vasi brez izjeme se je govorilo samo slovensko. Kar nekaj pa je bilo tedaj gospodarjev in gospodinj, ki so znali nemško le za silo ali precej pomanjkljivo. Francoski ujetniki pa so prinesli iz zbirnih taborišč, kjer so prebili prve mesece, za osnovno jezikovno sporazumevanje potrebni besedni zaklad v nemščini, a brez slovnice. In takšno imenovalniško-nedoločniško nemščino so v stiku s Francozi potem uporabljali v glavnem vsi, tudi tisti, ki so v redu obvladali šolsko knjižno nemščino. Samo en primer je bil v teh letih na vasi, da se je francoski ujetnik začel navajati na domačo slovenščino. Sicer pa francoska nemščina nikjer ni načenjala prejšnjih jezikovnih navad po hišah, med družinami in sosedi.

Fortunova politična Sorbona

Fortun Girard (morebiti ni do črke natančno) je prišel k hiši v zgodnji pomladi (najbrž) leta 42. V krepkejši krajevni podjunščini je bil – Fortìna (Fortînana pukliči!), v milejši, rahlejši rožanščini pa Fortîni (Fortînija poqlíčì!). Ostal je pri nas do konca vojne. Delala sta večidel skupaj z mladim Ivanom (njegov priimek je bil Pliška) iz zahodne (nekdaj poljske) Ukrajine. Ta je imel na vasi brata Mihaila – Mihana in bratranca Fëdora – Fédorja.

Fortina je bil doma iz Pariza. Tedaj mu je bilo kakih 35 – 40 let. Bil je bolj majhne postave, droben, a žilav, močan in odporen. Po poklicu je bil fabrični delavec, prirezoval je usnje za čevlje. Vendar se je kmečkemu delu naglo in dobro privadil, da bi prekašal večino tekmecev na tekmah koscev na Radišah in Obirskem. Po oliki je ostal Parižan, za pranje je vedno prosil in se za sveže in zlikano perilo zahvalil. Zlasti pa je bil inteligenten in duhovit, nekakšen vzor Goscinnyjevega in Uderzovega Galca Asterixa.

Jezikovno sporazumevanje je z obeh strani teklo na ravni običajne nedoločniško-imenovalniške nemščine. Le da je Fortina prinesel s seboj že izjemno obsežno besedišče in ga še sproti pridno bogatil s pomočjo dvojezičnega slovarja. Bilo je dovolj očitno, da mu nemščina, govorica Goebbelsa, Göringa, Himmlerja, Hitlerja... , ni bila vredna, da bi se je človek v redu – po pravilih in slovnici učil. Slovarska nemščina je kot vehikel dejansko povsem zadostovala. In če je kdaj prišlo s Fortinanom pri delu do nesporazuma, pač iz stvarnega razloga, da je bil „miəstnar" in kmečkega delovnega okolja nevešč. V spominu mi je ostal en sam tak nesporazum, morda edini: Nekega junijskega jutra so mu oče naročili, naj gre na spodnji del Brega in nakosi trave za krmo. Trava na naravnem travniku je bila tam že prav lepa, še lepša pa zraven pšenica (tu pa tam je že začela latovati), in se je lotil pšenice. Cerkovnik v bližini je opazil to prečudno košnjo ali „žetev" in takoj sporočil očetu domov. Oče brž na bicikel, češ, zakaj kosiš na njivi in ne na travniku. Mestna, pariška logika se je odrezala: Hier mehr schön, schnell fertig (Tu je trava lepša, bil bi prej gotov).

Nekega poznojesenskega ali zimskega dne je vse tri, moja starejša brata in še mene, popadla mrzlična želja, da bi se (na)učili francoščine. Jeli smo sitnariti pri malicah, kazali na predmete in skušali besede zapisati. A zataknilo se je že pri francoski besedi za „kruh". Bili smo zbegani, Fortina pa je zamahnil, da se tako nič ne bomo naučili. Pouk je bil zanj didaktično prezahteven, za francoski lôgar morebiti tudi nezaželen, in tako je jezikovno-literarna fakulteta vaške Sorbone klavrno propadla, še preden je prav zaživela. Toliko bolje in lepše je uspevala politološka fakulteta, ki jo je Fortina sam „ustanovil" in vodil. Vanjo je vložil vse svoje obsežno politično znanje in sprotno obveščenost, obenem pa razvijal svoje igralske in kabaretistične talente, da smo se mu včasih do solz nasmejali. Če mame in ateja ni bilo blizu, so se mavžne (malice) razlezle na uro in pol, in tekel je mošt, zato so to bili pravzaprav že simpoziji. Fortina je sproti in uspešno nevtraliziral tisto ideologijo, ki so jo bratoma in mladini vtepali v glave v glavni šoli in na apelih v bližnjem mestnem nacističnem gnezdu.

V teh letih in mesecih do zadnjih dni vojne in nacistične vladavine je bilo treba biti oprezen. Človek se je mimogrede lahko znašel v kočljivem položaju, že malenkost je tedaj oblásti lahko bila povod za obtožbe zaradi veleizdaje ali česa podobnega. Dva taka kočljiva dogodka sta mi ostala v spominu. Nekega večera, ko se je že mračilo, so oče stopili v lôgar, da bi Fortinanu nekaj naročili za naslednji dan. In je sedel med ujetniki tuj človek v civilu, obveščevalec odporniškega gibanja ali pa partizanski kurir. Oče so se naredili, kot da ga niso opazili in se naglo umaknili. Ko v lôgarju ni bilo več stalnega stražarja, so oče, veteran iz prve svetovne vojne, morali prevzeti del njegovih nalog, predvsem zaklepanje in odklepanje taborišča. Neprijetno za obe

strani, posebno za ujetnike, ker ven na stranišče niso mogli. Nekega junijskega jutra, ko se je komaj storil dan, je prišel kontrolni stražar in ugotovil, da lôgar ni zaklenjen, ter očeta poklical na zagovor. Zatekli so se h kmečki logiki, da so lôgar odklenili, ko se je delal dan, češ da je čas košnje, ali naj gospodarji sami kosijo od štirih do osmih, delavci bi pa potem prilezli na travnik, ko se je rosa že skoraj posušila in kosa ne reže več. Take izgovore ponavljati, je bilo preveč tvegano. Fortina je veljal za pametnega in zanesljivega človeka, z njim so se oče dogovorili in mu izročili enega izmed ključev. Tako sta dala lôgarski samoupravi novo kvaliteto, kajpak ilegalno.

Zmaga in slovo

Učiteljičina palica, ki je prej tolikokrat brusila na stenskem zemljevidu po Elbrusu, se vozila po Volgi in po Ladoškem jezeru pri Leningradu, pikala v Narvik, plula po francoskem Atlantiku, blodila po sledeh puščavskega lisjaka okoli El 'Alameina, je že dolgo mirovala v kotu. Tako imenovane „Frontbegradigungen" in druge blagorečne soznačnice za strateške in pozneje globalne umike nemških vojska, niso bile primerne za šolske politične ure.

Toliko bolj pogosta so zato bila lôgarska praznovanja ob nedeljah, posebno po pariški vstaji avgusta 44, in tisti maršô maršô (marsejeza) se je razlegal vse dalje. Reims, Verdun, Metz, Strasbourg, Aachen – za vsako mesto posebno slavje. Po obveščenosti o dogodkih na frontah je bil Quartier Latin kakih deset dni pred nami, navadnim prebivalstvom. Če je vreme dopuščalo, so najraje praznovali zunaj na trati: iz zidakov so zgradili zasilno ognjišče in v izposojeni kastroli pekli zajca ali kaj takega. Začimba in čebula je bila na voljo na našem vrtu. Pleslnov „žežen", mojstrski kuhar, je zanjo včasih prinesel kos čokolade.

Včasih, ko sem se odpravljal v šolo, mi je Fortina naročil, naj domov grede malo pogledam za letaki, in sem večkrat prinesel novejšo številko časopisa ROT-WEISS-ROT. Ta obveščevalna mana je tedaj že kar redno padala z zavezniških letal. Na pomlad 45 so nekega dne Podjuno dobesedno zasuli z letakom manjšega formata, da je bilo vse belo. Na letaku so bile v ironijo obrnjene izjave nacističnih veljakov, na drugi strani pa, če se prav spominjam, nekakšna navodila prebivalstvu za konec vojne.

V Tratah smo imeli vadino, kjer se je le enkrat na leto kosilo, pa še tedaj je bilo v sušnih letih le za lejtre štiblc in bavha. Tu pa tam so že poganjali borovčiči in smolje (brančur). Oče so iz te vadine hoteli napraviti njivo. Prišel je kmet „z Riəke", ki je imel prvi že traktor, in preoral to zemljišče. Pobrali smo „belake", ki so se valili iz brazd, in največje kamenje znosili na grobljo. V to „celino" je prišel najprej bar. V jamicah je še zrastel, kjer je bil svet malo napet, ga je bilo samo za ped. Bar smo podorali in v začetku aprila 45 tam sadili repico (krompir). Ali za zadnjo tretjino njive je zmanjkalo gnoja. Naš Parižan Fortina, že dobro vpeljan v podjunsko kmetovanje, poznavalec vseh številnih rastlin naših polj ter skrivnosti in inačic kolobarjenja, je nastali položaj označil z besedo „MERDE!" (ž-merd-la, sranje) in navrgel urbi et orbi (hiši in vasi) politično izjavo: „Ortsbauernführer scheissen kommen!" (Pa naj pride ortsbauernführer srat). Ta je bil v varni razdalji za Ježami, v sosednji vasi.

Prišel je tisti majski dan, ko nam je učiteljica nekam suho in zamolklo sporočila, da je vojne konec, in nas poslala domov s pripombo, da zdaj dolgo ne bo šole. Tokrat je imela prav in učencem naredila veliko veselje. V tistih urah se je novica jadrno širila po vseh poljih od vasi do vasi in vojne ujetnike spreminjala v svobodne ljudi. Fortina je pri priči predal konja drugemu in se po bližnjicah odpravil v Quartier Latin. Praznovanje na suhem bi bilo bolj klavrno. Nekaj časa smo jim nosili mošt iz kleti, potem smo pa Fortinanu dali ključ, češ naj si sami strežejo, ko imajo čas in je klet tako pod lôgarjem. Prihajali so na ves tudi iz drugih vasi. In nekega dne so „naštudirali" nekakšno igro, v kateri je eden predstavljal nacističnega mogotca, drugi pa zavezniške sile in so nad njim vpili, mahali in ga bunkali. Z igro so „gostovali" po hišah, povsod so pekli krape (fancovte) in točili mošt. Čez kakih deset dni so se poslovili. Organizirali so voz in vprego, to tedaj ni bil problem, in se odpeljali, menda najprej do Celovca, od tam pa jim je britanska oblast najbrž dala na voljo lokomotivo in nekaj vagonov. Ostalo je veliko spominov, po hišah nekaj fotografij in v lôgarju dvoje, troje francoskih buklic. Te so bile v korist samo sestrici, ki tedaj še v šolo ni hodila. V veliki želji, da bi znala žvižgati, se je zaprla v čumnato, pred seboj je imela odprte buklice in vadila, vadila, dokler ni žvižgala kakor pokovci na vasi. Poleti, že bolj na jesen, je prišlo pismo iz Pariza in smo vedeli, da se je Fortun Girard, naš Fortina ali Fortini, srečno vrnil v domače mesto, kjer je pravi Quartier Latin s Sorbono, znamenito in najstarejšo univerzo.

Zgodbe je konec. A konec je lahko že spet začetek novih zgodb. Morebiti kdaj pozneje. Zahvaljujem se in Vas pozdravljam.

PZ-RR

8. septembra 1997

Moje prvo branje

Iz knjige spominskih črtic „Kratki časi“

V zlati dobi mojega življenja smo hodili še po vseh štirih. Gotovo mi je zato v spominu konj, ki je stal na čelni strani moje prve knjige: bila je to slikanica s šestimi kartonastimi stranmi. Na sivi podlagi so si potem sledile še druge postavne živali: krava, prašič, pes, mačka, kokoš. Za kokoš že ne vem več, ali je bila res kokoš ali morda petelin, ali pa sta bila eden in drugi vsak na svoji strani. Res ne vem. Takrat pač niso napravili name kakega vtisa junaki, ki so nerodno lovili ravnotežje na dveh nogah. Kaj je bolj plemenitega na svetu kot konj na vseh štirih?!

Konj, krava, pes in mačka, kokoš ali petelin. Potem pa na drugih knjižicah miši, gosi in race, medved in druge domače zveri, divje živali iz Afrike – kaj je to Afrika? – Afrika je, kjer je žgoče sonce, da ne moreš zdržati in da postaneš črn kot zamorec. Kaj je zamorec? In zakaj lev ni črn? Zakaj ima slon dolg nos? Mu ga je nategnila Afrika?

Iz tega spraševalnega časa vem, da slon nima ne nosa ne rilca, ampak trobec. Tako z njim lahko trobi. V vrtcu smo imeli kuharico, ki ji je bilo ime Marija Trobec: nič ni trobila in nič afriško črnega ni bilo na njej. V svojem belem predpasniku je bila vsa svetla in prijazna.

Potem so začeli iz knjig stopati kralji in zmaji, kraljične in bele kače s krono na glavi, orli in palčki, čarovnice in glavni junak: vitez ali pastirček, Rdeča kapica ali Janko z Metko.

Knjige smo otroci prejemali ob rojstnem dnevu, za Miklavža ali ob božičih. Ne spominjam se, da bi nam katero od njih prinesel kak odrasel obisk, ki jih v naši hiši tisti čas ni manjkalo. Ti gostje so prinesli – v najboljšem primeru – le kak sladkorček, kak svinčnik. Knjig ne. Morda so jim bile bolj od rok. Ali pa se nanje niso spomnili, ko pa jih še kako leto prej v slovenščini ni bilo mogoče nikjer dobiti.

Po knjigah smo lahko listali le, ko so bili starši zraven. Ko smo bili pridni ali če so hoteli mene pripraviti do tega, da bi kaj pojedel, je med nas sedla mama ter nam brala. Pozneje tudi sestra Alenka.

Pravzaprav niso bile samo knjige: spominjam se, kako je ob večerih sestra Alenka v kuhinji iz časopisa na glas prebirala podlistek: bil je to Dobri vojak Švejk, tudi nekaj ilustracij je bilo med besedilom. Sestro je oče tu pa tam spodbujevalno pohvalil in včasih ponovil kak stavek, ki se mu je zdel posebno zabaven. Kmalu pa so mu ob razdrobljenem sestrinem branju popustili živci in potem je brala naprej mama.

Meni tiste zgodbe niso kaj dosti povedale. Mamin glas, zbranost družine ob mizi, občudujoči medklici očeta pa so bili že sami po sebi predstava, ki se je je bilo vredno udeležiti.

Knjiga je bila največja svetinja. Tudi naše otroške knjigice so tičale običajno kje visoko, na kaki omari, in smo jih dobili v roke šele, ko smo si te skrbno umili: z žajfo! Strašen greh bi bil, če bi kdo katero pomečkal, porisal ali celo kaj izstrigel iz nje.

Morda se je takrat porodila v meni želja, da bi postal pisatelj – da bi tako lahko kdaj sam pisal in risal po knjigah, kakor bi mi srce poželelo in kakor si jaz predstavljam, da bi zgodba lepše tekla! Pravzaprav bi le dodajal besede in podobe k zgodbam, ki jih je na vseh koncih in krajih kot listja in trave in ki se potem počutijo na straneh knjige kot domače živali v toplem hlevu: kot tisti

Ilustracija: Klavdij Palčič

konj, krava, prašič, pes, mačka in še dvonogi petelin ali kokoš v moji prvi slikanici.

Seveda se primeri kdaj tudi kaka žalost. Tako je tudi mojo veliko ljubezen do knjig doletelo razočaranje.

Zahajal sem v drugi, morda tretji razred osnovne šole, ko mi je sv. Miklavž prinesel poleg mandolata, bonbonov, mandarin, copat in nogavic tudi knjigo: bili so to Molnàrjevi Dečki iz Pavlove ulice. Vse lepo in prav, tudi platnica in ilustracije, le da je bila knjiga v italijanščini. Kar vrglo me je, ko sem odčrkoval naslov: I ragazzi della via Paal.

„Poizkusi brati, saj znaš toliko italijanščine," mi je prigovarjala mama. „Ti bom jaz pomagala, če česa ne boš razumel."

Meni pa so se udrle solze po licih. Ljubi Miklavž da mi gre in podtakne knjigo v tujem jeziku! Še črke v njej pomenijo drugačne zvoke od tistih, ki sem jih komaj začel smiselno vezati v besede in stavke. Pa saj smo Slovenci! Kaj me Miklavž ne pozna?!

In Miklavž se mi je zazdel siv in tuj gospod. Ne več dobrosrčen starček, ki mu lahko zaupaš. Torej to pomeni tisti -avž pri Mikl-avžu! Enako kot grdavž ali brdavs . . .

„Morda pa je želel s tem povedati, da bi se lahko mimogrede naučil še italijanščine," je moja mama branila svetnika in me tolažila.

Prav nič ni pomagalo. Niti ko je sedla k mizi in mi začela brati in obenem prestavljati v slovenščino. Brala pa je z opaznim slovenskim naglasom in z očitno težavo, ker je bila njena tržaščina slaba osnova za knjižno italijanščino: ona, ki je sicer vedno tako gladko in nevsiljivo brala. (No, saj tudi moji italijanski vrstniki s ceste niso znali drugega kot narečje, in jim je bil knjižni jezik španska vas!)

– In zdaj se mora moja mama spakovati s to dvakrat tujo govorico! Še ona mi je postala tuja: kot takrat, ko je prišla od frizerja ostrižena na kratko in je bila od trajne vsa sparjena v obraz.

Tudi tokrat sem zajokal na ves glas in se tekel skrit v klet ali na vrt.

Naslednji dan je mama prinesla iz mesta prave Dečke iz Pavlove ulice, v slovenščini. Nekaj je zamrmrala o tem, da je morda Miklavž kaj zamešal, da pa je ona to popravila, zamenjala.

Potem je verjetno Miklavž zanesel mojo slovensko knjigo h kakemu Italijančku?! Se je ta tudi zjokal?

Kje pa, to že ni mogoče! Verjetno mi jo je hotel zagosti kak parkelj ...! – Pa Miklavž vse vidi, vse ve ...?!

„Miklavž je star in rad kaj zameša ali pozabi. Morda je bil utrujen in je bila tema, ko je razdeljeval darila," tako ga je zagovarjala mama.

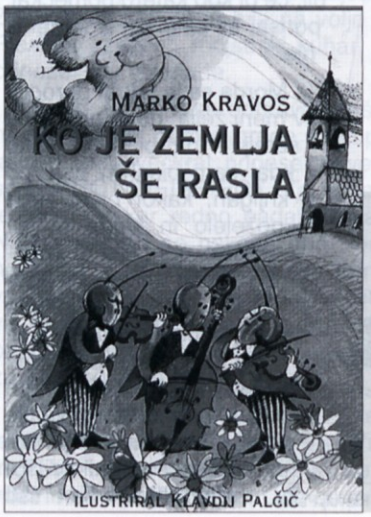
Dvom in zamera do Miklavža pa sta v meni tičala še dolgo dolgo.

No, oba z mamo sva po tistem veselo sedla h knjigi in jo brala. A kaj, ko je bila zgodba proti koncu tako žalostna, da je bilo treba spet jokati in trepetati za usodo malega Nemečka. Obtožili so ga strahopetnosti, izdajstva in potem je zbolel na smrt.

Kljub temu je postala to moja najdražja knjiga in prebiral sem jo brez konca in kraja:

... slabotni Nemeček umira, njegov oče krojač pa zanj nima časa, ker ga neka stranka nadleguje, naj ji vendar skonča obleko ... Pavlova ulica je čisto taka kot Sv. Ivan in Nemeček je droben, kilav fantič, ki se bos in smrkast preganja z vrstniki in bi se rad izkazal s svojim junaštvom

Marko Kravos

Marko Kravos, Klavdij Palčič

KO JE ZEMLJA ŠE RASLA

To se je zgodilo nekoč v zgodovini, ko sta bila pes in mačka še srečno poročena ... Tržačana, pesnik Marko Kravos in slikar Klavdij Palčič, sta osem prikupnih zgodbic, npr. o zgodovini ježev, o mucu in miški, o vetru, o kozji pameti, o ognjem ptiču in modri kači, spletla v otroško slikanico, ki navdušuje tudi odrasle ...
20 strani, trda vezava

šil. 175,–/ SIT 2.310,–/ DM 25,–

Zadnje pismo tete Nelke

Nina, ljubezen moja,

zakaj ti pišem, boš razumela na koncu pisma. Zdaj bi ti rada najprej povedala nekaj stvari, za katere ne veš, pa čeprav stojiš sredi njih. Ti si svetli planet, okrog katerega se vrtijo moji spomini kot hvaležne, tihe, ugašajoče zvezde. Vsa ta leta sem krožila okrog tebe. V vedno ožjih tirih. In globlja je bila moja starost, bliže sem ti prihajala. Zdaj sem končno tako blizu tvojih oči, da te lahko tudi vidim zelo od blizu.

Ti, Nina, in jaz sva bili od zmeraj družina, pa čeprav sem tvoja teta. Tvoji starši, naj jim bo prizaneseno, so sproti pozabljali, da si na svetu, jaz pa sem pustila daleč za sabo moža, ki se ga še danes ne morem prav spomniti. Tako rada in hitro sem ga pozabila. In pustila, da se je vse v meni posušilo.

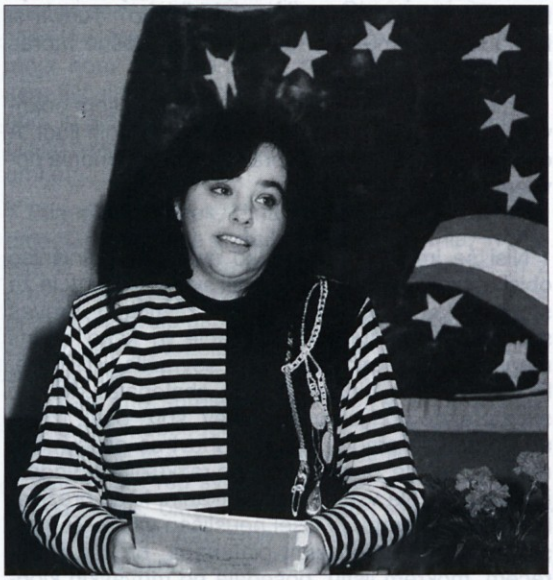
Spominjam se dneva, ko si se rodila. Stala sem ob zavesi in skozi line v vezenini so dihali jutranji vonji: majnica pod ograjo, še vsa topla od prejšnjega dne, pokošena trava pod oblaki bezga, ki se je ravno osipal, čez ulico pa vonj iz pekarne. Držala sem te v rokah, čisto golo v nežni plenici, ki je poplesovala pod teboj. Ročice in nožice so ti utripale v rahlem, počasnem tipanju zraka. Tako se razpira metulj, ko prvič začuti pod seboj zrak, ki ga bo nosil, in mu luč presije tanka tkiva, da ves zažari v svoji skrivnosti. Skrbno, z neko prastaro vednostjo si premikala malo dlan. Dostojanstvo je velo od tvojih rok, s katerimi si odrivala sence. Kot bi bila od nekdaj poznala svet, v katerega si prestopila, ter mu v hipu zavladala.

Ko sem se prvič zazrla v tvoje oči, me je zajelo zlato valovanje. To niso bile barve, ki jih pozna zemlja. Bilo je gosto, utripajoče žarčenje. Pradavne oči si imela in zenice, popisane s skrivnostnimi znamenji. Tako sva se gledali in si drseli naproti. Težka in hudo privlačna moč me je trgala ter porivala tebi naproti, tvoji drugačnosti bliže in bliže.

Od tistega dne sva bili zmeraj skupaj. Vedela sem, da me potrebuješ, in jaz sem potrebovala svit, ki je vzhajal nad tabo. Tvoje poznavanje življenja me je zmeraj na novo presenečalo, že ko si bila prav majhna.

Bila si tako bleščeče jasna, kot bi bile tvoje misli vkovane tja, kamor so sodile, in to od zmeraj.

Spominjam se najinih prvih počitnic v hribih. Grizljala si črn kruh z medom na klopci, ko ti je nanj sedla čebela, vsa zlata in črna. Že sem stegnila roko, da te obvarujem, ko si ti na glas zavriskala in jo pobožala z malim, mehkim kazalčkom. Čebela se je uklonila pod tvojim dotikom in tiho ždela, samo tipalke so ji zaupno migljale. Zamaknjena sem te gledala, kako govoriš živalim, kako se ti vse živo vdaja. Tiha straža smrek okoli naju, morje praproti in visoki valovi zrele trave na obronku ... vse je čutilo tvojo prisotnost.

Alenka Rebula-Tuta

Neko jutro si listala po knjigi in prvič v življenju zagledala mavrico na sliki. Pogledala si skozi rezljano okno in se povzpela na prste. V rumeni srajčki si stala ob odprti šipi, odeta v svoje rahle kraljevske kodre. Ozrla si se v nebo brez oblačka in rekla: „Teta Nelka, rada bi videla mavrico.“ Tega nisi rekla, kakor da bi izrazila željo ali hrepenenje. To si rekla z mirnim, ukazovalnim glasom, kot bi bila odločila, da bo zate mavrica vstala iz čistega neba. Ko sva sedeli pri zajtrku, si spet pogledala skozi okno: tedaj sem tudi sama lahko videla, kako so iznad dolin pluli skupaj oblaki, in začutila vonj po dežju, ki je završel okoli vogala. Tekli sva ven in se prijeli za leseno ograjo, pod katero je cvetel rododendron in temno dišal pritlični bor. Za hip je zažarelo sonce in nad

travnik okrog koče se je pognala ogromna sijoča mavrica. Stali sva pod mavričnim obokom in se držali za roke. V oči nama je rosilo in kolena so se mi tresla. Bala sem se tvoje moči. V hipu si prebrala moje misli, me pobožala in rekla: „Teta Nelka, kaj se nisi učila pri verouku, ko si bila majhna, da je Bog dal ljudem oblast nad vso naravo? Tudi ti si lahko narediš mavrico, samo dovolj močno moraš hoteti. Zakaj se bojiš?"

Tako je bilo življenje s teboj! Vsak dan sem odkrivala, da si ti, Nina, čisto drugačna od drugih ljudi. A da imaš prav ti, ne oni, čeprav ti še nisem mogla povsem verjeti.

Nisi še imela deset let, ko sva šli v bolnišnico obiskat tvojo prijateljico. Stopali sva skozi park in že sem čutila, kako se začenja z mokrih dreves spuščati name turobno kapljanje in kako se mi megla zajeda v grlo. Kako sem sovražila tiste halje, ki so se nama bližale in naju obstopale, skoz in skoz prežrte od kislin, vbodljajev, solz, potu, izprane do zadnje srage. Kot zli duhovi so plule mimo naju in puščale za sabo vonj po razkužilih in vodeni jutranji kavi. Na vsaki nitki teh tkanin, ki so preživele na stotine smrti, je visel neuslišan vzdih. Ti pa si skakljala pod jesenskimi platanami, brodila v žarečem, mokrem listju, posedala po mrtvaških klopcah, ob katerih je mene oblivala zona. Nepojmljivo mi je bilo, kako da ne slišiš muke, ki podrsava ob zidovih, tožb, ki se plazijo po žlebovih, da ne čutiš, kako ti pod podplati nekaj črnega izpodkopava zemljo. Votlo kopanje mi je tolklo v prsih glasneje od srca. Držala sem se te v dušeči grozi, da še mene odplakne ta pridušeni, srditi naval človeških muk.

Za vrati ob vhodu je ob napol posušenem filodendronu sedelo skrušeno dekletce. Imela je kratko pristrižene, v vse strani podivjane in premetane lase. Brezbarvne oči so bile zgroženo razprte in nepremične, kot bi jih bil razmaknil krč nevzdržnega gorja in bi se okamenele veke ne mogle več spustiti. Dekletce je premikalo obvezane noge in tolklo pest ob malo dlan: „Mama, mama, mama, mama." Kot bi bilo danes, te vidim, Nina, kako ji stopaš naproti. Prijela si njeno bledo, omrtvičeno roko in jo podržala v svoji. Sonce je tlelo v njej. Bila si gorka, veliko močnejša od ledu, ki je visel s stropa, od kiselkasto zaudarjajočih miz in koščenih mrkih stolov. Nekaj si ji pripovedovala in se hihitala. Potem si bila spet čudno resna in gospodovalna, potem pa si se spet razigrala. Od vseh strani si jo zalivala s svojim smehom, z bleščečimi pogledi, z radostnimi gibi, kot bi spletala okrog nje gost svetlobni ris.

Lilo je iz tebe, ponorel, rajsko bleščeč planet si bila, ki je malo vlekel v svoj obroč. Dekletce je bilo zamaknjeno in se je prav kmalu začelo nasmihati. In potem se je zgodilo tisto, česar nikoli nisem mogla pozabiti. Mala ti je pokazala noge, skozi obveze je bilo videti še sveže madeže. Morali so pronicati iz hudih ran. Rekla je: „To boli!" Tako je rekla, gledala vate in čakala. Ti si šla z obema rokama čez noge, naravnost v oči si jo gledala in rekla: „Ne boli." Samo enkrat: trdo, kot se glasi povelje, mirno, v svoji samoumevni oblasti. „Ne boli!" je pritrdila mala, vstala in se tekla igrat s tabo v park. Tam sta se skrivali, lovili in preskakovali klopce celo popoldne.

Od takrat sem vedela, da te ne ubogajo samo trave, živali in nebo, ampak tudi telesa in duše ljudi.

Za tvoj petnajsti rojstni dan sva šli v Pariz. Vse si hotela videti, razumeti, užiti, od jutra do večera sva bili na cesti. Zadnji dan pa sva zašli in se znašli v vlažni ulici za Seno. Iz sten starih hiš je dihal mahovnat vonj. Okna so slepo ždela, za njimi so venele čipkaste zavese. Po policah, trudno nastavljenih večernemu soncu, so izgubljeno stali izsušeni, prazni cvetlični lončki. Gledala sem te, kako stopaš pred menoj po ulici: imela si lahko, prožno, a vendar mogočno hojo. Grozeč nemir sem slišala v svojem dihanju, ko sem hitela za tabo, in prijela sem se prsi. Srce se je premetavalo v meni, ujeto in nemočno. Tako obupno razvidno je bilo, da me ne potrebuješ. Da si ti svetloba in jaz tvoja senca.

Bilo je sredi maja. Lipa, ki je segala visoko čez strehe, je ravno začela odpirati cvetove. Medeni hlapi so plavali nad zbitimi strehami, kot bi ne mogli sesti nanje. Bršljan, ki je gosto preraščal vsa pročelja in silil v napušče, je bil temnikasto oster. Srčasti listi so mi migetaje pretili in bolščali v severno stran.

In vendar je na naju legala svojevrstna milina. Oblaki so se razmaknili in ugašajoča svetloba je planila po zidovih navzgor, da so zagoreli oranžno. Luže na cesti so zasijale in končki lipe so se razžareli. Podstrešno okno se je odprlo in otroški glas je zavrisnil: „Paulette, glej goloba, prišel je jest mojo koruzo!" In od odprtega okna je splaval navzdol vonj po zelenjavni juhi. Odrinili sva vrata bistroja, ki je bil napol skrit v bršljanu. Steklo na vratih je bilo motno porisano z balerinami, pianisti, barskimi mizicami in plavajočimi violinskimi ključi. Lokal je imel okna zastrta. Na policah pod šipami so v črnih lakastih košaricah v vrsti stale ognjenordeče vodenke in temačne begonije. Njihovi vijolični listi, podobni razprtim krilom nočnih ptic, so ustvarjali čarobno zavetje nad mizicami. Tu in tam je bila prižgana stoječa svetilka, s katere so visele srebrnkaste rese, tako rahle, da so se premaknile, če je kdo stopil mimo. Stara francoska pesem se je oglašala iz ozadja. Lo-

kal je bil poln, a pridušeno tih, kot bi bili vsi obstali v pričakovanju nečesa tajnega.

Naročila si čaj in gledala, kako skrivnostno rožnat je bil marmor pulta in porcelanastih skodelic. Pridih daljne žalosti je ležal v kamnu ali pa morda spomin na dotike rok, ki so tam pustile svoj spomin. Gledala sem te v ogledalu: bluza z nekakšnimi sanjskimi lilijami, ki si jo bila tiste dni kupila, te je delala podobno prividu. Bila si mi tako čudno, boleče tuja, tako daleč od vsega, kar sem lahko dojemala in sprejemala.

Od tebe je prihajalo nadme nekaj nevzdržnega, kar mi je že sikalo v ušesih. Zvoki so se mi vedno bolj odmikali, zazidaval me je sovražen hlad. Na policah so bile razpostavljene vrečke bonbonov s posladkorjenimi vijolicami, škatle živordečih češenj iz marcipana, piškoti v oblikah pravljičnih zajčkov, debelušni čokoladni palčki, želirane, sijoče rumene lunice in puhasti beli kosmiči v modrikastih kroglastih posodah. Police so bile zamolkle, skoraj črne, sladkarije pa otroško drobne in nekam neresnične.

Pili sva čaj in čutili cvetlično aromo v ustih: ne samo čaj, tudi les v stropu in pod, vse je imelo rahel vonj po jasminu.

Opazovala si ljudi. Drug za drugim so povešali oči pod tvojim pogledom. Vedela sem, da poznaš skrivnost vsakogar izmed njih. In res si rekla, tiho in trdno kot zmeraj, ne da bi podvomila o neizpodbitnosti svojih občutij: „Teta, vsi ti ljudje so v sebi zadušili vse najlepše. Taki so kot tiste sladkarije na policah: kičasti, narejeni in mrtvi. In tako bežijo pred vsem, kar bi jih lahko predramilo iz smrtnega spanja." Nekaj mi je tolklo v sencih, nekaj divjega proti tebi, Nina. Napadla sem te: „Zmeraj hočeš ne vem kaj od ljudi. Pusti jih živeti, kot hočejo in morejo." Prav nič nisi nasedla moji jezi. Pogledala si vame in v hipu razbrala ves moj srd in obup. Razlika med nama je bila tako boleča. Prijela si me za roko in me vso solzno peljala ven iz bistroja, v večer, ki se je že gostil. Tako votla sem, me je udarilo, brez lastne lepote, brez lastnega življenja. Vse, kar imam, prihaja iz Nine. In če ona odide, od mene ne bo ostalo nič. Življenje me bo razžrlo, kot je bršljan pred mano grizel zid, pred katerim sva zdaj stali. Ni bil več gorko oranžen kot prej. Mrtvaško bel je bil in hladen, da si ga nisem upala dotakniti. Pustila si me govoriti in jokati. Nisem vedela, kod hodiva. Strašna, prastara bolečina se mi je zarila v hrbet in od tam porinila svojo ost do srca.

Mimo prižganih svetilk si me vodila in me peljala navzdol proti reki. Stopnice so bežale izpod mene, potem so me spet suvale naprej in metale nazaj, se pod mano hudobno pogrezale in spet rasle iz tal kot nočne krtine. Slišala sem srkanje vrtincev nad reko in čutila vlažne prste, ki me vlečejo za krilo. Vrba nad nama, pod katero sva sedeli, pa je šelestela s hudobnimi rokami in čakala, da bo v blatno temo odvrgla svoje dete, dokler se do smrti ne izjoče in ne utihne za vedno. Tako je v majski noči okrog mene zadivjalo moje življenje; vse tisto, kar sem bila, preden sem dobila tebe, Nina. Obraz moje mame. Njen led. Moja groza, ko me je odložila v tuje roke, moje noro hrepenenje po njej. Moja mladost, ko sem tiščala glavo pod odejo, da bi me ne zadavila noč, in slepela v svetlem dnevu, tako izgubljena v bližču vsega živega. Kolikokrat sem molila, da bi umrla!

Bila si prvi človek, Nina, ki sem mu vse to povedala. Grgralo mi je v prsih, ko sem govorila, in metala iz sebe svoj srd, svoje zavržene sanje, in z grozo sem začutila, kako smrtno sovražim svojo preteklost, svojo usodo in samo sebe. Takrat me je začelo daviti. V želodcu se mi je zgostila gnusna živa gmota in me začela grabiti. Po hrbtu sem čutila, kako me spreletava vse zlo, ki sem ga sposobna čutiti, obsedena sem bila, kot bi se mi po žilah pognale vse pošastne more, ki jih lahko porodi zlobna noč. Pred svojimi očmi sem se spreminjala v pobesnelo, okrutno volčjo zver, ki skuša sama sebi pregrizniti vrat. Trdo si me prijela za rame. Videla sem ognjeni obroč v tvojih zenicah in čutila jekleni oprijem tvojih prstov na mojem telesu. „Grdo je to, teta Nelka, kar si zmeraj skrivala na svojem dnu. Hudobno je in nesrečno. Vrži to ven! Izbruhaj to!" si rekla in me tako stresla, da se je vse zazibalo. Sena v svojem toplem pljuskanju se je dvignila in mi zaplavala nad glavo, nebo se je prevrnilo vznak in me spodkopalo. Gledala si me tako, kot gleda sonce, da trava iz svojega groba prebije skalo in se izkoplje v luč, in da jabolko pretopi svojo strupenost v med. Tako sem bruhala s teboj ob sebi eno uro in še eno in še kar naprej. In med jokanjem in bruhanjem sem cvilila in rotila kot mladič, ki ga kolje lastna mati.

Tako je minevala noč. V onemoglosti sem slišala, kako bijejo ure v katedrali nekje proti vzhodu. Ne vem, kdaj sem omagala in obležala na klopci. Samo tvojih oči se spominjam, kako žarijo v temi in me tik pred jutrom uspavajo, ko vanje že lega prvi svit.

Ko sem se zbudila, sem odprla oči naravnost v sonce. Na koži mi je dehtel jutranji zrak. Po Seni je drsela mimo barka, polna otrok s šolskimi torbami, in v vodo so frčali pisani papirčki bonbonov in odskakovali nad valovi kot drobni trebušasti kolibriji. Zagledala sem te, Nina, kako skrita v svojih tihih laseh loviš veter v oči. Mehko si se ozrla vame. Nič nisi rekla. Tudi jaz sem molčala. Tako jasno je bilo povelje novega jutra.

Še sem čutila senco v prsih, ko sem skušala stopiti na noge, a prvič sem tudi začutila, da z vso svojo težo trdno stojim na dobrih toplih tleh. Mati zemlja je bila to in nad mano ljubeči dih neba. Zeleno pobliskovanje vrbovja se mi je podilo pred očmi in zaupno sem se naslonila na deblo. Bilo je staro, raskavo in prijazno in je vedelo zame.

Tiho sva šli ob Seni navzgor, med golobi in prvimi jutranjimi stojnicami. Hodila si pred mano in vedela sem, kaj misliš. Prvič sem tudi jaz tebi videla v dušo. Tedaj si se ozrla in zagledala sem se v tvojih očeh: bila sem lepa, lahka in dobra. Ustavila si se pri prvi prodajalki cvetja in gledala v slamnate košare in bele vrče. Kupila si majhen šopek poljskega cvetja in sedla na breg, tik nad vodo, na gola tla. Vedela sem, da cvetje ni namenjeno ne tebi ne meni. Počasi si razvezala šopek, ki ti je razpadel v krilo: vetrnice, bele in vijolične, nekaj marjetic in spominčic. Z lahko, skrbno roko si jih začela metati v vodo pod sabo, ki je drsela naprej, vsa presvetljena od sonca. Gledala sem cvetje, ki je poplesovalo na toplih valovih in izginjalo med čolni. Razumela sem, kaj mi hočeš povedati. Da me vabiš, naj bom svobodna, prosta, in naj tudi tebe pustim naprej. Da se moram naučiti živeti sama in se pustiti nositi od življenja kot lahek poljski cvet. Da moram razvezati svoje sanje, in še in še.

Kmalu po najini vrnitvi domov si mi povedala, da boš šla študirat v Rim. To je pomenilo, da se bova videvali le še nekajkrat na leto in da je za zmeraj konec tvoje vsakodnevne osrečujoče prisotnosti ob meni. Stopila sem v sobo, ko si zapirala kovčke. Stala si ob oknu, visoka in sijoča. Tak je moral biti nadangel Gabrijel, ko ga je Marija zagledala v svitu. Stopila si mi naproti in mi odprla svoje roke. „Nič solz," si šepnila in me stisnila k sebi, „nobenih solz med nama, samo ljubezen." Naravnost v dušo si me gledala, nežno in zahtevno. Počasi sem ti šla z roko skozi lase. Nova, tajna moč mi je napolnila glas: „Nič solz, Nina. Ne zdaj ne nikoli. Samo ljubezen naj bo med nama." Tako sva se poslovili v isti sobi in ob istem oknu, kjer sva se prvič srečali pred toliko leti. Ti si vedela za svojo usodo in končno, čeprav šele na starost, sem vedela tudi jaz za svojo. Da jo imam in da jo lahko najdem.

Še enkrat sem se zazrla v zlato utripanje tvojih zenic. Razbrala si moje vprašanje. „Zaupaj, teta Nelka," si rekla. In potem nobene besede več, samo objem, vroč kot sončni obroč.

Odšla si in okrog mene je naraščala pomlad v vedno toplejših in vedno bolj živih valovih. Kot bi se vame zaletavalo vse živo in me hotelo spreobrniti. Trave so mi tolkle ob čevelj, ko sem šla čez trato pred hišo, sinice so mi preglaševale misli, veter me je metal iz ravnotežja, da sem omahovala v tajni zmedenosti, in jutranji zrak me je slepil, da mi je svetloba žgala možgane. Pod večer pa me je začela mamiti noč. Od vsega čarobnega, kar je šepetalo pod vrtnicami in se bliskalo v travi, nisem mogla spati.

Bila je velika sobota in moralo je biti čez polnoč, ko sem zaspala. Nenadoma pa sem se prebudila in na široko razprla oči v temi. Vse je stalo. Po rjuhi mi je polzela luna in dvignila sem se na postelji. Nadnaravna tišina je zazvenela okrog mene. Od vseh strani me je obstopila večnost. Nisem se umaknila niti prestrašila. To je bil trenutek, ki sem ga čakala vse te noči. Videla sem v temi, kot bi bil dan. Obrisi stvari so izginevali v mavričnem hlapenju. Robovi ciprese pred mojim oknom so se razžareli. Rdeče in zlato bliskanje se je usulo vame in me zasukalo v drzno, silovito vrtenje. Začutila sem, da se vnemam.

Zagorela sem in brez strahu omahnila. Svetlobni orkan se je razdivjal, me osvajal in končno premagal. Moja tkiva so se razprla in zašelestela sem. Nova gladina je vztrepetala v meni in skrivnostno nabrekala v tajnem vršenju. Dokler ni vse obstalo in sem se osvestila v bleščečo jasnost.

Vidiš, Nina, spreobrnjenje je bilo to, vrnitev k temu, za kar sem bila rojena. Preprosto in verno sem nenadoma v prastari moči in nedolžnosti zagledala svet in videla, kot si ga zmeraj videla ti. Vse mi je padlo k nogam. Kot bi prvič položila nogo na svoj rojstni planet in bi me zemlja pozdravila vdano in voljno.

Tisto jutro je bila velika noč. Odprla sem okno in stopila na balkon. Prvič v življenju sem čutila veličastje svoje osebe, ko sem stopala po toplem kamnu, in svojo predanost sončnemu vesolju, ki se je zdaj vrtelo pred mano. Pozno se je zgodilo vse to, Nina, a ne prepozno.

Šele zdaj, na pragu smrti, sem razumela, kako naj živim, in zdaj me je minil vsak strah. Tja bom odšla, to vem, kjer se ta čudež nadaljuje. Hvala ti, Nina, da si bila ob meni. Ne vem, zakaj si ti edina med ljudmi, zakaj ti ni nihče podoben. Dovolj mi je to, da sem zdaj tudi jaz del tvojega resničnega sveta. Brez solz. Nikoli te nisem videla jokati, pa čeprav si izgubila koga, ki si ga zelo ljubila, ali si videla trpeti ljudi, ki so ti bili najbolj dragi. Preveč ljubezni, preveč svetlobe je bilo v tebi, da bi mogla trpeti. Večno življenje ti je sijalo iz čela, pa naj se je okrog tebe dogajalo karkoli. Neranljiva si bila in taka boš zmeraj. Opasana s svojo ljubeznijo, pripeta v svoj

pogum, okovana v svojo neomajno vero. Ti si tisti čudež, Nina, ki se ga veseli Bog in vsi njegovi svetovi.

Tja odhajam, Nina, od koder si prišla ti, in kamor si me povabila tisti hip, ko si me prvič pogledala.

Dobro mi je zdaj, ko pišem, in nič mi ne manjka. Končno je tako, kot si ti vedno govorila, Nina, da mora biti in da lahko je.

Zrel cvet sem, ki se je utrgal z dna in priplaval na vrh. Pozibavam se na sijoči vodi in čakam, da me dvigne večni veter.

Premešana v praških zemlje in neba se razporejam v novo kroženje. Tiho naletava jutranji svit, ko se razpuščam.

Na koncu je goreča luč.

In tja nihče ne pojde sam.

Zato tudi jaz lahko zdaj napišem tebi, moja zlata Nina, ko prihaja moja ura: nobenih solz, samo ljubezen. In vem, da je tako. Zbogom, Nina.

Alenka Rebula-Tuta

O pšeničnem vencu

Zgodba za otroke

V naših krajih ljudje že od nekdaj živijo od kmetijstva. Polja, živina, predvsem pa pridne roke so bili bogastvo ljudstva, ki je živelo skromno, toda srečno. Nekaj svojega pridelka so morali dajati grofom in knezom. Ker pa je zemlja v naših krajih zelo rodovitna, jim je za življenje in za prodajo na tržnicah ostajalo dovolj. Vladarji so določali, v katerih krajih smejo tržiti živila. Za kraj je pomenil vzdevek trg veliko čast. Tudi Št. Jakob v Rožu ima vzdevek tržna občina.

No, in prav v okolici Št. Jakoba v Rožu so pred mnogimi mnogimi leti prebivalci hudo trpeli. Na Humu, kakor pravijo malemu hribu v bližini kraja, se je namreč naselila ogromna zver. Nihče ni vedel, odkod se je vzel zmaj, ki se je vsak dan odpravil v dolino ter pustošil polja. Bruhal je ogenj ter z njim požigal tudi hiše in skednje. Pripovedovali so, da se je pregrešil upravnik grofije, ker je požigal velike količine žita, da bi zaradi pomanjkanja rasla na trgu cena. Prav upravnik je bil prva zmajeva žrtev.

Tarnanje kmetov je prišlo na uho knezu in ta je razpisal visoko nagrado tistemu, ki bi pregnal zver.

Hrabri vitezi od blizu in daleč so poskušali več let, vendar se nihče ni vrnil s Huma. Prebivalci v okolici so obubožali. Mlini so stali, saj je žito zgorelo, še preden je dozorelo, brez moke pa ni kruha. Za živino niso imeli hrane. Kmalu so morali zaklati še zadnje krave, da bi preživeli. Tudi tržnica je ostala prazna. Tisti redki, ki se še niso odselili, so trpeli hudo lakoto, saj je zmaj še kar naprej pustošil po dolini.

V majhni kolibi na Reki se je prav v tem času rodil fantič. Bil je nekaj posebnega, čeprav tega domači niso spoznali. Imel je zlatorumene lase, na čelu pa je imel nenavadno znamenje v obliki kroga. Njegovo mamo je spominjalo na venec iz žita in zato ga je

imenovala kar Žitko. Z novorojenčkom se je že naslednji dan odpravila v Podgorje, da so ga krstili. To je bila prava sreča, saj je ta dan prihrumel na Reko zmaj ter zažgal prav njihov dom. Mama in oče sta morala hoditi služit drugam in tako je Žitko doraščal bolj ali manj pri sosedih.

S štirinajstimi leti je Žitko neko noč šel spat v ruševine skednja, kamor je pogosto zahajal. A ta večer ni in ni mogel zaspati. Sredi noči ga je začelo na čelu, točno pri znamenju, peči, kakor da bi imel žareč obroč. Pogledal je okoli sebe in zagledal svetleče kupe žita. Ves skedenj je bil napolnjen z njim. Še nikoli ni videl žitnega klasa, zato je želel prijeti žito, vendar je z roko pograbil v prazno, saj je žito spet izginilo. Enako se je zgodilo tudi naslednje noči.

Ko se je mama ob koncu tedna vrnila domov, ji je fant povedal vso zgodbo. Mama mu je svetovala, naj se žita poskusi dotakniti s čelom. Žitko se je odpravil tudi tisto noč v skedenj. Spet ga je znamenje na čelu začelo peči in spet se je prikazalo žito. S čelom se je previdno približal žitu in naenkrat je stala pred njim zavita postava. Predstavila se je kot upravnik graščine. Fanta je prosil za pomoč, ker da zaradi njegove krivde trpi vsa dolina, njegova duša pa ne najde miru. Upravnik mu je razložil, da lahko samo Žitko reši dolino pred zmajem, ki ga je on, tedanji upravnik, priklical s svojim pohlepom. Žitko je seveda slišal za upravnika, ki je zažigal žito.

„Kaj naj storim?" je vprašal Žitko.

„Iz Podrožce se odpravi proti gori na jugu. Na njej je bil z urokom, ki so ga izrekle vile, zaprt zmaj. V tistem času je goro tako opustošil, da ji še danes pravijo Golica. Tik pod vrhom boš našel majhno votlino, v kateri leži iz sedmih žitnih klasov spleten venec. Samo ti se ga smeš dotakniti, saj imaš na čelu znamenje venca. Venec prinesi v dolino!" je razložila prikazen.

Žitko je napeto poslušal.

„Iz venca izlušči klas za klasom ter ga zakoplji v krajih okoli Huma: v Rožeku enega, v Šmartinu enega, tretji klas zakoplji v zemljo pri Zgornjih Borovljah, naslednjega pri Ledincah, petega pri Malencah, šestega v Št. Petru, s sedmim klasom pa skleni krog okoli Huma tukaj na Reki. Vendar bodi previden. Zmaj te ne sme dobiti in gotovo te bo lovil, saj bi ga s krogom klasja za vedno uničil. Toda znamenje na čelu te bo varovalo."

S temi besedami je prikazen izginila."

Žitko se je naslednji dan odpravil v Podrožco in proti jugu na goro, na kateri ni nič raslo in so ji domačini pravili kar Golica. Povzpel se je do vrha in tik pod njim našel votlino. Ko se je dotaknil žitnega venca, je znamenje na njegovem čelu zažarelo in v dolini je zaslišal strašen krik zmaja. Z vencem se je odpravil dol in ni še prišel do Rožeka, ko se mu je pošast približala. Fant se je pravočasno skril v grmovje, saj ga je znamenje na čelu posvarilo tako, da ga je zaskelelo. Zmaj je šel mimo, ne da bi ga opazil. Žitko je zakopal šest žitnih klasov, kakor mu je naročil upravnikov duh: v Rožeku, v Šmartinu, v Zgornjih Borovljah, Ledincah, Malencah in Št. Petru. Že se je bližal domači Reki, ko ga je znamenje na čelu spet zaskelelo. Ozrl se je proti Št. Jakobu in zagledal pošast, ki je besna tekla proti njemu. V bližini ni bilo ne stavbe ne grma, kamor bi se lahko Žitko skril. Mislil je, da mu bije zadnja ura, pa se je pokrižal. Ko pa se je pri tem dotaknil znamenja na čelu, se je iznenada pojavila gosta megla. Zmaj je tulil od jeze, saj Žitka ni več videl. Ta pa se je hitro odpravil na Reko. Komaj je tam zakopal zadnji žitni klas, je megla izginila, z njo pa zmaj, in nikoli več se ni prikazal.

Žitko je dobil v last kmetijo nekdanjega upravnika, ljudje pa so v zahvalo za rešitev pred zmajem postavili na Humu cerkvico. In ne le to: od tistega leta praznujejo v naših krajih tudi praznik v zahvalo za dobro letino in ob tem venec iz žitnih klasov nikoli ne sme manjkati.

Cerkvica na Humu

Niko Kupper

Medicinski fotograf Vlastja Simončič

(1911–1996)

foto Vlastja

Žeja

Pod mnogo odličnimi fotografijami z medicinsko in drugo tematiko smo skozi desetletja v najrazličnejših publikacijah videvali nekoliko enigmatični jedrnati podpis „foto Vlastja". Tako mladostno in vihravo je izzvenel, da si je težko predstavljati, da se je za tem skromnim podpisom skrival Vlastja Simončič, eden največjih slovenskih fotografov, pa na žalost Slovencem še zmeraj vse premalo znan.

Fotografija kot kruh

Pestro in bogato življenje Vlastje Simončiča se je začelo v Gorici leta 1911. Pogosto nam podatek o starših le malo pove o življenjski poti otroka, v tem primeru pa so neprestane selitve železničarske družine Simončičev po Jugoslaviji gotovo vtisnile mlademu Vlastji pomemben pečat. Novembra 1918 se je cel vlak pred italijansko zasedbo bežečih železničarskih družin ustavil na obrobju Ljubljane, kjer so potem mestu v sramoto te družine živele v „vagonarski koloniji" še celo leto in pol. Poleti so živeli v obupnem smradu zasilnih stranišč, pozimi stradali v mrazu. Po končani Poljanski gimnaziji je Vlastja vpisal in leta 1932 z odliko končal Vojno akademijo. Vojna akademija mu je bila šele drugi izbor, Umetniška akademija pa ostala neizpolnjena želja, čeprav so profesorji na Poljanski že prepoznali njegovo nadarjenost.

V Triglavskem polku v Ljubljani je častnik Simončič nekaj let izdeloval strogo zaupne zemljevide, nato pa po premestitvi v Beograd in končani posebni vojaški obveščevalni šoli postal spet civilist, „ilegalec", „sam proti vsem" tujim agentom, ki so si nastavljali smrtno nevarne zanke po Italiji in Avstriji. Primorska se je v tem času vrnila v njegovo življenje kot prizorišče političnega delovanja, ki je bilo skrito tudi Simončičevim šefom v Beogradu. Postal je član organizacije, katere imena se je prvi domislil, postalo pa je geslo neomajnega odpora: domoljubi iz Trsta, Istre, Gorice in Reke so se v njej povezali v slavni in pozneje toliko preganjani TIGR.

Nemška okupacija ga je zatekla v Novem mestu in že v prvih dneh vojne se je srečal z „belo gospo", kot jo je sam imenoval, ki pa ga je le oplazila med eksplozijo bombe. Ni se ji dal, pač pa je vrgel uniformo v Krko in za vselej zapustil vojaške vrste. Ilegalno se je nastanil v Radohovi vasi in si v stari graščini uredil slikarski atelje. Z novimi dokumenti je postal Mirko Soklič, slikar – vojna mu je ironično izpolnila davno veliko željo, kot da ne bi bil prav vojni čas tisti, ki sili ljudi, da delajo proti svoji volji.

Leto pozneje pa ga je v globokem snegu presenetila, ilegalca Osvobodilne fronte, četa italijanskih vojakov. V ljubljanskem zaporu se je zavedel in spoznal, da ga je udarec, ki mu je preprečil beg, ohromil. Iz zapora so ga premestili na nevrološko kliniko, kjer je ob požrtvovalni prizadevnosti zdravnikov kmalu shodil – in organiziral trojko OF. V par-

Družina foto Vlastja

tizane pa Vlastja ni hotel, raje je zbežal v Trst in tam navezal stike s slovensko tržaško ilegalo. Preganjali so ga „beli" in „črni" in aprila leta 1945 je za las ušel smrti v rokah fašističnih italijanskih krvnikov. Pa je bila osvoboditev že tako blizu!

Poleti in jeseni leta 1945 je imel Vlastja v Milanu polne roke dela z organizacijo repatriacije Jugoslovanov, česar sicer zavezniški Angleži niso odobravali in so ga hoteli celo aretirati. Mučilo pa ga je tudi oslabljeno srce. Kot diplomatski kurir je oktobra tega leta končno prispel v Beograd. Ozna mu je ponudila majorsko službo v glavnem generalštabu, Vlastja pa je odklonil. Še pol stoletja pozneje je moral prenašati posledice tega pogumnega „ne".

Po vrnitvi v Ljubljano je, brez službe, brez stanovanja, štiri grenka leta preživel v Cukrarni, kjer si je v drvarnici uredil slikarsko delavnico. Nova oblast je v njegovi nadarjenosti uvidela korist in Vlastja je velike plakate za demonstracije polnil z gesli: „Živel Stalin!" in „Delu čast in oblast!". Leta 1947 je vojna farsa slikarskega poklica skoraj postala resničnost; Vlastja je bil sprejet na slikarsko akademijo – čez pol leta pa odstranjen brez pojasnila. Postal je stalni sodelavec Slovenskega poročevalca in se vneto posvečal novinarski fotografiji. Leta 1948 je politični preobrat Kominforma ujel na film. „Stalin v smeteh" je ostal simbol minljivosti totalitarnih ideologij, simbol, katerega aktualnost ne mine.

Prišlo pa je še hujše od smrti, čeprav ji je že tolikokrat gledal v oči. Preživel je pol leta udbovskega zapora, pol leta lakote, negibnosti, psovanja, upiranja pogleda v nemi zid. Blaznosti ga je rešila fotografija. Ko so razmere v novinarstvu postale nevzdržne in je moral leta 1957 odpovedati fotoreportersko službo pri Tovarišu, se je ves posvetil medicinski fotografiji. Njegovi uspehi v tujini so ga „poplačali" z dvajsetletno strokovno diskvalifikacijo, vendar se je v medicini našel za Vlastjo prostor, ki ga je vsega napolnil s svojo izredno umetniško nadarjenostjo in tehnično ustvarjalnostjo.

Fotografija kot delo

Že v letih od 1956 do 1959 je za Medicinsko fakulteto opravil zahtevno nalogo razvoja sodobne medicinske dokumentacije. Sodeloval je tudi pri načrtovanju fotodokumentacijske službe novih inštitutov Medicinske fakultete. Med svojim udejstvovanjem na Medicinski fakulteti in še posebej Ginekološki kliniki je posnel 71 medicinskih filmov, katerih pedagoška in dokumentacijska vrednost je neprecenljiva in ki so bili predvajani na medicinskih kongresih in simpozijih po vsem svetu od Moskve do Ria de Janeira, od New Yorka do New Delhija.

Brezštevilne fotografske razstave mojstra Simončiča so z več kot 600 samostojnimi fotografskimi deli prav tako obkrožile svet. Ustanovil je pet fotoklubov in v svojo bibliografijo vpisal neverjetnih 250 strokovnih predavanj za fotografe. Čeprav mu ni bilo dano delati v tako javni luči, kot bi si zaslužil, je kljub vsemu dobil veliko število domačih nagrad za fotografijo, pa tudi Sartoriusovo medaljo, ki je največje avstrijsko priznanje na tem področju. Njegove fotografije je zaznamovala izredna komunikativna moč in čeprav kot izredno raznolik avtor ni dajal prednosti nobenemu motivu posebej, je njegova človečnost razpoznavna v prisotnosti človeške figure ali skupine, ki nosi razpoznavno, a tako zelo estetsko sporočilo.

Vlastja Simončič je v slovensko fotografijo uvedel veliko novih tehnik in postopkov, kot je na primer solarizacija, mikroskopska fotografija, kristalografija ali kemogram in fotokolaž, ki jih je kombiniral med seboj.

Kot medicinski fotograf je opremil „Belo knjigo", ki je pomenila prelomnico v slovenskem zdravstvu, saj je njena objava prepričala slovenske oblasti v

formiranje številnih novih medicinskih inštitutov, neprecenljivih torišč razvoja medicinske stroke.

V svojih povečini barvnih medicinskih filmih je Vlastja Simončič ohranil zgodovini vse najpomembnejše dosežke slovenskih zdravnikov operaterjev in raziskovalcev v zadnjih tridesetih letih, od operacije po Wertheimu, cerclage, operacije po Kruckenbergu, poroda, umetne vagine, operacije aneurizme torakalne aorte, vakumskega ekstraktorja do plastike in rekonstrukcije roke, prstov in obraza, ginekološke preiskave, artroplastike, operacije Volkmanove kontrakture in vaginalne histerektomije, če jih naštejemo le nekaj. Z operacijami so se zapisala v zgodovino velika imena slovenske kirurgije dvajsetega stoletja: Novak, Košak, Andolšek, Brecelj, Zdravič, Derganc, Kos, in drugi.

Prof. dr. Franc Novak je bil tudi tisti, ki je „zakrivil" Simončičevo zavzetost za medicinsko fotodokumentacijo. Leta 1958 je Vlastja zanj posnel oddaje za nazorni pouk na ginekološki kliniki. Z Vlastjinim filmom operacije Wertheim je prof. Novak impresioniral ginekološki kongres v Moskvi, film pa so odkupile štiri ameriške univerze. In nenadoma so se vsi zavedeli pomena medicinske dokumentacije, dolgoletna praksa pa je mojstra Simončiča sčasoma naredila nezamenljivega na tem ozko specializiranem področju.

Fotografija kot sreča

Odkod Vlastji Simončiču vedrina in mladostnost, ki ga pri sivih laseh še zmeraj podpisuje s „foto Vlastja"? Novih fotografskih postopkov ni razvijal le v lastno slavo; ampak je z leti izkušenj in dela postal tudi najpomembnejši slovenski fotografski pedagog. V Gorenji vasi v Poljanski dolini je za fotografijo navdušil najmlajše in razvil posebno metodo poučevanja fotografije brez fotoaparata, za katero je mednarodna fotozveza izdala učbenik v nemščini in angleščini. Že petletni otroci pod njegovim budnim in dobrohotnim očesom rišejo na fotografski papir s čopičem, namočenim v fiksir ali vosek, in papir potem potope v razvijalec. Na izletih v naravo pa kar odlagajo vsebino svojih žepov ali svoje razburljive gozdne najdbe na fotografski papir, ki ga mojster Simončič poškropi z razvijalcem. Otroška ustvarjalnost ob takšni spodbudi nima mej.

V Gorenji vasi je ob osemdesetletnici mojstra Simončiča nastal tudi fotografski muzej z njegovim imenom, ki je hiša njegovega življenja, zgrajena iz metrov in metrov fotografskega filma. Gorenjo vas si je ta fotograf evropskega slovesa izbral za kraj svojega dejavnega staranja, česar ob vsem blišču in slavi v tujini in molku doma marsikdo ne bi mogel

Prva minuta foto Vlastja

razumeti. Toda on je moral ostati blizu svoje Soče, ob kateri mu „je zmeraj bilo, kot da bi sonce posijalo".

Cirila Toplak, Zvonka Z. Slavec

Literatura:

1. Dolenc, Anton. Vlastja Simončič in njegovih sedemdeset let. Med. Razgl. 20; 1981: 476-478.
2. Globočnik, Damir. Vlastja Simončič – retrospektivna razstava. Kranj: Gorenjski muzej Kranj, 1992.
3. Globočnik, Damir. Vlastja Simončič – fotograf. Nova Atlantida, Gorenjska revija III; 1995: 172-181.
4. Juras, Smilja. Misliti moramo na bodočnost. Bilten kliničnega centra št. 9; 1981: 25-26.
5. Jurjevec, Tanja. Raje mi recite Vlastja. Naša žena, april 1992: 62-63.
6. Simončič, Vlastja. Franc Jeza v „štirici". Mladika 2/3; 1995: 37-39.
7. Simončič, Vlastja. Kinder fotografieren ohne Kamera. Villach: Fédération internationale de l'art photographique, 1993.
7. Simončič, Vlastja. Vlastja – Slovenska usoda iz dveh vojn. Gorenja vas: Fotosekcija planinskega društva Žiri, 1991.
8. Volčjak, M. Od rojstva do nagrobnika. Gorenjski glas, 15. 2. 1985.
9. 150 let fotografije na Slovenskem 1919.1945, Ljubljana 1990.
10. 150 let fotografije na Slovenskem 1945–1990. Ljubljana 1990.
11. Kinder fotografiren ohne Kamera. Erfahrungen aus dem Fotounterricht in der Vor- und Grundschul-Pädagogik von Vlastja Simončič, Federation International de l' Art Photographique, Horn, 1995.

DVOM JE MOJ DOM

foto: Vincenc Gotthardt

V peščeni uri se mi nabira pesek. Moje življenje počasi mineva, opazujem vsako zrno peska. Opazujem samega sebe, včasih globje, včasih uprem svoj zastrti pogled v srce. Kaj prispevam k usodi človeštva?

Ko strmim vase, spoznavam, da je moje delovanje tako neznatno, da z vsakim korakom, ki ga topotam v zemljo, da s slehernim dihom samo ropam druga živa bitja.

Zakaj so me izročili temu svetu? V naravi ima vsako bitje nalogo, če je nima, ga odnese časovni plaz. Tudi meni so naložili breme, da ne živim tja v en dan. Zastavil sem si cilj: rad bi spremenil ta svet. Slehernik oblikuje svet. Vsak je zrno, ujeto v peščeni uri. Ko se je napolnila, jo mora nekdo obrniti.

Pometanje ceste je filozofsko opravilo, je ustvarjanje reda v svetovljanskem kaosu. Človek se mora visoko ceniti. A kaj mi pomaga svež kruh, če ga prej ne stehtam?

Nekoč se je v mojem življenju pojavila tehtnica. Kot otrok sem mislil, da sem nesmrten. Svet sem opazoval z zaprašenega okna. Oprezoval sem. Bil sem slep, popolnoma ujet v sanjski svet, ki se je zdaj zrušil. Bil sem prepričan, da lahko premestim gore, pokličem mrtvega človeka nazaj v življenje, da je svet ena mojih igrač. Vtihotapila se je tehtnica. Vprašal sem: Kdo sem? Ali nisem samo prikazen? Dvomiti lahko pomeni rešilni čoln iz iluzije, za mladega človeka je tudi steza do njegove smrti. Ko začneš razglabljati o svoji usodi, se ti lahko vrine misel o nesmislu življenja. Vsak ima svojo predstavo o smislu življenja, splošne definicije ni.

Izbral sem si svojo pot: s pisanjem si hočem dvigniti življenje, če je možno, tudi življenje drugih. Prepričan sem, da lahko pisci (besede „pisatelj“ se namerno izogibam) spremenijo ta svet. V polje tega sveta bi rad napravil globoko brazdo. Zame je edina premostitev smrti, da zapustiš sledove na karti človeštva. Ostal bi rad v srcih svojih zanamcev, ne

kot zvezda ali zvezdni utrip, ampak kot nadih človečnosti.

Bliža se čas, ko delam objestno, tako skrbno, da pozabim na samega sebe. Poznati moraš svoje meje. Lotiti se smeš samo tega, kar obvladaš. To je osnovno sporočilo človekove bitnosti?

Ustvaril sem si sliko o življenju: Vse, kar je, si je človek izklesal iz neobdelanega skalovja, vse, razen narave. Nam, ki smo majhen del v kozmosu, je treba samo slediti našim prednikom. Kar delamo mi, je ponavljanje minulega, izboljšanje ob istočasnem uničevanju preteklega. Življenje je zelo preprosto. Hoditi, dihati, razglabljati – ali teh opravil ne obvlada vsak človek?

Ko sem zunaj, ko vsrkavam zrak in ga kradem drugim bitjem, se vprašam: Ali znam dihati? Dihanje je postalo avtomatičen proces, katerega se ne zavedamo. Postala je navada kakor utripanje src, telo je prevzelo to nalogo, možgani so se popolnoma izklopili, jadrajo skoraj izven telesa. Če se ne zavedam slehernega izdiha, ali lahko rečem, da diham jaz? Ali ne diha moje telo, medtem ko jaz dremam? Pridem na pozicijo, kjer moram ugotoviti, da ne znam živeti, niti pisati, niti ljubiti.

Seneka piše, da se mora moder človek dvigniti iz svoje okolice, da se mora preseliti v slonokoščeni stolp. Lebdi naj nad človeštvom. Rad bi dodal: Človek mora včasih tudi stopati nazaj v hram svoje bitnosti. Naučiti se mora spet dihati, hoditi, poslušati.

Tako diham zdaj zavestno. Pišem tako, kakor da bi lovil svoje življenje. Zdrav dvom je, če se vrneš v stanje homo sapiensa.

Ali ne utegne biti dvom tudi strupen? Dvom je lahko najboljše zdravilo sanj. Z dvomom lahko odpraviš različne bolezni, od egoizma do iluzije. Iluzija je lahko bolezen, če se pojavi ob nepravem času. Toda človek potrebuje iluzijo, da lahko v svoje življenje vključi mistiko.

Največje osebnosti dvomijo. Ne samo o sebi, ampak tudi o svojem delu. Dvom se pojavi tudi v mislih še tako majhnih rib v tem ogromnem morju. Kako je to pri živalih? Ali tudi dvomijo? Ali je dvom privilegij človeka? Spomnim se, kako sem zadnjič opazoval srno. Oblaki so zatemnili svet, tako da je bilo vse zabrisano. Sprehajal sem se po gozdu, sam. Izza drves je nenadoma planila srna. Ko me je zagledala, sem se ustavil. Stal sem nepremično, zavedal sem se celo utripanja svojih vek. Srna mi je pogledala globoko v oči. Čutil sem neko povezanost z njo in prebodel me je dvom. Bilo mi je, kakor da razumem srnino razmišljanje: "Ali naj uidem? Ali naj mu gledam v oči?"

Iz tega dogodka sem izpeljal, da tudi žival dvomi. Sicer ne obvlada tega dvoma kakor človek. Človek si lahko vzame dvom kot princip svojega mišljenja, kakor so to storili skeptiki.

Skepticizem je marsikaj spremenil: Dvom je postavil na vrh človekove bitnosti. Kako si lahko ustvarim življenje, v katerem živim z dvomom, ne da bi me le-ta obvladal? Med prepričanostjo, samozavestjo in dvomom mora vladati ravnovesje. Šele z dvomom sem lahko človek. S prepričanostjo sem žival, ki se ravna po instinktih, ki jé, ko je lačna, umre, ko uplahne moč.

Kot človek hočem jesti tudi, kadar nisem lačen, umreti, ko sem se učil živeti, premagal bi rad vse strasti, jih podjarmil svojemu mišljenju; nočem biti drevo, ki je izpostavljeno nevihti, niti ne list, ki ga veter piha po svoji volji. Rad bi preskusil življenje. Vdihavam zrak, kakor da bi to bil moj edini poklic, vsrkavam vse, kar doživljam, s trobcem. Lahko pa v meni plapola dvom kakor zastava na morju, ki bo vame vrezal globoko špranjo, v katero bom postavil svoje prepričanje.

Tim Wüster, maturant

„VALHALA“

foto: Vincenc Gotthardt

Oh, kako me boli glava. Kakor da bi mi padlo deset kamnov na glavo, in to hkrati. Vse se mi zdi megleno. Nič jasnega ne vidim. Kje sem sploh tukaj, na tej postelji? Vse je videti tako tuje, tako sterilno in mrzlo.

Kaj piše tam na vratih. Ne morem razlikovati črk. Ah, zdaj se črke počasi ločujejo. Vseeno še ne vidim napisa; mislim, da bom moral počasi iti k očesnemu zdravniku. Kaj sploh pomeni „očesni zdravnik“? Ta me bo pregledal in mi zapisal očala. Kaj tukaj „blebetam“?

Počutim se tako zaspano in utrujeno. Vse me malo boliha; tu in tam.

Najbolje bo, če dvignem svojo leno rit in pogledam, kje sem. Ves radoveden sem že. Ej, mogoče je pa to tu vse skupaj kako presenečenje za moj rojstni dan. Aaah, kaj pa je to? Nogo imam v belem trdem povoju. Šele zdaj vidim to nesramnost. Le kdo si dovoli kaj takega? To ni niti malo smešno. Če tega “hudobneža”, ki je to storil, dobim med prste, ga zmeljem. Celega „tipa“ bom dal v to stvar, pa bo videl, kako je to. Spet se mi megli pred očmi. Mislim, da se bom zopet malo naslonil na blazino in malo zadremal. Ampak samo na kratko, ker hočem vedeti, čemu se vse to dogaja. Ah, kako sem izmučen in zaspan. Tudi junaki spijo.

Mh, kdo je ta človek, ki mi v usta tišči prst. Daj ga ven, ti rečem! Zakaj je oblečen tako čudno, ves v belo obleko. Zdi se mi, kakor da sem te ljudi že enkrat videl. Le odkod jih poznam, tako znano se mi zdi njihovo oblačilo.

Sedaj vem. V napad, na juriš, na grmado z njimi. Ukradem revnim, da dam bogatim. Prvo v trebuh, potem na nos, na koncu pa še z mečem po glavi. Ga že vidim, kako bo gorel na grmadi, toplo nam bo. Ukradem revnim, da dam bogatim. Aha, beži, bednik. Ni vreden boja z menoj, slavnim Robinom Hoodom. Ne, a nisem jaz Don Kihot? Ja, spet je tukaj, po pomoč je šla ta reva. Vse bom premlatil. Eden za vse, vsi za enega. Na juriš! Do pogube, sovražniki! Au, kaj so mi zabodli v roko? Še nikoli nisem videl ničesar takega. S kakšnim orožjem se borijo „hinavci“. Na grmado z njimi. To so čarovniki v podobi tulipanov. Izpili so mi življenjski sok. Ne čutim več moči v svoji plemiški krvi. Ničesar več ne vidim. Maščevanje bo kruto, neverniki. Križarskih vojn še ni konec. Vsi se boste spreobrnili. Le moja vera je vera za vse. To je edina vera. Najprej smo spreobrnili Indijance, sedaj bom spreobrnil tudi vas. Odkril sem Ameriko. Ah, še enkrat so me zabodli s tem hudičevim orožjem. Sitting Bull. Naj vas pobere kuga. Aah . . .

Kaj se je pripetilo. Ali je to začetek ali konec vse-

ga. Vse se tako blešči. Svetla luč pada na moje mehko telo. Vse je videti tako izpolnjeno. Popolnoma prepričan sem. Končno sem prispel. Zgodbam Erika nisem verjel, ko nam je pripovedoval o tem turobnem kraju.

Končno sem tukaj. Valhala, tvoj sem. Nikjer na svetu ni tako lepo kakor v tebi. Ti si poželenje mojega bivanja, „nestrpnost moja" je potešena, dopusti mi, da bom tvoj suženj. Po tolikih letih sem dokončno našel svoj mir. Srečen sem.

Oh, ne. Kaj pa on počenja zopet tukaj? Upal sem, da sem se ga dokončno otresel. Samo bojevnik pride v Valhalo. Če je tudi on bojevnik čistega srca, naj bo moj prijatelj. Zakaj sem privezan za noge in roke? Čemu vse to. Moj prijatelj se nekam čudno vede. Kaj namerava? Z neko svetlobo mi gleda v oči. Najprej v levo, nato v desno. Kima z glavo. Verjetno išče odpuščanja v mojih očeh. Da, prijatelj, saj ti oprostim. Bojevniki morajo držati skupaj. Le kaj bi bilo, če ne bi imeli drug drugega.

Sedaj mi hoče nekaj povedati. No, na dan z besedo. Kaj pa govori? Ničesar ne razumem. Kaj je to, avto? Še nikoli nisem videl česa takega. Ta stvar me je podrla? Nihče še ni podrl velikega Erika! Kakšen pretres možganov? Kdo ima to? Ali se lahko to ozdravi? Ti si edini, kateremu je Thor pretresel možgane. Če bi imel moči, bi mu zavil vrat in ga utopil v najglobljem morju onkraj zemlje. Sploh nisem v Valhali, to je prevara, navadni razbojniki so.

Vzeti revnim in dati bogatim. To je dostojanstvo in pravičnost. To je prava življenjska pot za razbojnika gozdov. Joj, kako me boli noga. Ta presneta kača, ki me je ugriznila. Ne bi smela vzeti tistega jabolka. Jabolko je greh. Adam me je svaril, pa sem jabolko le vzela. Človek se bliža pogubi.

Končno je odšel. Bil je navaden vohun. Takih smo pobili že sto. Vsi so premalo previdni. KGB dobi vse, prej ali slej. Iljič Chamritzky se javi v službi. Joj, kako sem to sovražil. Prav vsako jutro ista „godlja". Želja je ukaz, ukaze je treba izvršiti. Izvrši ukaz, če ne, bo ukaz izvršen na tebi. Vsi so isti, vsi so sami prividi.

Sit sem tega ležanja tukaj. Kaj so vse te cevke okoli mene. Bom potegnil eno ven, da vidim, kaj se zgodi. Oh, o. Kaj sem storil? Človek v beli obleki je spet tukaj in kriči. Ne razumem ga. Njegovi vampirji so tudi prišli, da mi izsesajo mojo kri. Ne dam vam je, to je moja plemiška kri. Blagoslovljeno vodo v oči in kol med rebra. To je smrt za vampirje. Vsi so razburjeni; vedo, da jim je odbila zadnja vampirska ura. A naj jim povem, da sem potegnil cevko ven? Mogoče so zaradi tega tako razjarjeni. Slišim nekak monoton zvok. Vsi gledajo na nek zaslon. Ali je to njihov bog? Mož z belo obleko me stresa z neko elektriko. Še nikoli nisem videl tako učinkovitega orožja. Sedaj se mi maščuje za vse, kar sem mu storil. Aaa, smrt vampirjem. Električni sunki mi odvzemajo energijo. Bolje bo, če vtaknem cevko zopet nazaj v luknjo. Končno je prenehal gnati električne sunke skozi moje telo. Tokrat je imel še srečo, da se nisem razjezil. Drugače bi sedaj imel kol med rebri.

Ura je odbila že deset. Zdravnikov ni več. Ukradem revnim, da dam bogatim. Joj, kaj pa govorim tako nesmiselno. Te dogodivščine so me čisto izmučile. Najbolje bo, če malce zaspim. Upam, da mi bodo kmalu odstranili mavec.

Jan Kokol, maturant

UDJE MOHORJEVE DRUŽBE PO SVETU

Seznam udov onstran „velike luže", kolikor smo ga mogli sestaviti na podlagi poslanih seznamov poverjenikov, ki smo jih prejeli do 30.09.1997. Za ves trud se jim iskreno zahvaljujejmo. – Številke v oklepajih pomenijo dar Družbi poleg udnine. Vsem darovalcem se odbor Mohorjeve družbe prisrčno zahvaljuje.

AVSTRALIJA

AUSTRALIAN CAPITAL TERRITORY, FADDEN: Poverjenik: vetko Falež, 427 Bugden Ave, Fadden 2904, ACT (20 udov). – Zvonko Bezjak, Pavla Božič, Slavica Brumec, Janez Černe, Franc Čulek, Roman Divjak, Franc Erpič, Cvetko Falež, Cvetko Falež ml., Ignac Feldin, Marta Falež, Stanko Grmek, Karl Horvat, Mary Hribar, Edi Jakob, Jože Kapušin, Lojze Kavaš, Frančiška Kavčič, Marjan Koren, Tončka Poklar, Marija Osolnik.

NEW SOUTH WALES: Poverjenik: Rev. p. Jenko Valerijan OFM, 311 Merrylands Rd., P.O. Box 280, Merrylands, NSW 2160 (10 udov).

EAST GEELONG: Poverjenik: Alojz Furlan, 8 Cosgrove Street, Breakwater, Geelong 3219 (4 udje).- Bole Ivan, Gorup Danica, Lozar Alojzij.

WEST HINDMARSH: Poverjenik: Rev. Janez Tretjak OFM, 47 Young Avenue, West Hindmarsh, S. A. 5007 (25 udov).

ARGENTINA

BUENOS AIRES: Poverjenik: Dušnopastirska pisarna, Ramon Falcon 4158, 1407 Buenos Aires (20 udov).

BARILOČE: Poverjenik: Lovro Jan, Parroquia Virgen de Medalle Milagrosa, C.C. 907, 8400 San Carlos de Bariloche (14 udov). – Bergant Tone, Bertoncelj Dinko, Drajzibner Ivan, Glinšek Igancij, Društvo Slovenska vas, Grohar Marjan, Jan Lovre, Jerman Matjaž, Kastelic Tone, Markež Ciril, Mežnar Janez, Razinger Blaž, Slovensko planinsko društvo, Škulj Drago.

ZDRUŽENE DRŽAVE AMERIKE

OHIO

BURTON: Joseph Bizyak

CLEVELAND: Marija Gostič (9,), Mary Javornik (11,-), Franc Kovačič (19,-)

CLEVELAND: Poverjenik: Janez Prosen, 16211 Trafalgar, Cleveland, Ohio 44110 (26 udov). – Adamič Paula (1,-), Bohinc Ljudmila, Bojc Karol (1,-), Dreu Kati (1,-), Ferkul Stanko (6,-), Hočevar Ani (1,-), Hren Paule (1,-), Hočevar Angela, Juhand Josephine, Knez Rudi (1,-), Nemec Anton (1,-), Lavriša Anton (1,-), Pustotnik Paula (6,-), Pičman Janez (1,-), Prosen Janez (2,-), Rigler Janez (1,-), Ribič Marija (6,-), Škrabec Josephine, Staniša Frank, Tomc Jože, Urankar Frank (6,-), Vegel Anton (1,-), Vrhovnik Vinko (6,-), Volčjak Ivanka (6,-), Zalar Frank (11,-).

CLEVELAND: Poverjenik: Slovenska pisarna, 6304 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio 44103 (3 ude). – Štefan Marolt, Kristina Rihtar, Stanko Vidmar.

EUCLID: Mary Ann Mlinar (9,-)

EUCLID: Poverjenik: Lojze Jarem, 922 E. 214 St., Euclid, Ohio 44119 (6 udov). – Hren Franc (4,-), Jarem Lojze, Kastigar Franc, Kocjan Anton, Rus Joži, Wulzer Frank (9,-).

GIRARD: Ivanka Florjančič (9,-)

NEW MIDDLETOWN: John Meglen (40,-)

NORTH OLMSTED: Poverjenik: Jože Vrtačnik, 4036 Brenden Lane #310 E, North Olmsted, OHIO 4470 (5 udov). – Dragica Pust, Milan Zajec, John Ferkulj, Frank Ferkulj, Jože Vrtačnik.

RICHMOND HTS: Nande Krnec, Ing. Miro Odar (20,-)

WICKLIFFE: France Šega (4,-)

WICKLIFFE: Poverjenica: Joži Jakopič, 29424 Armadale Ave., Wickliffe, OHIO 44092 (14 udov). – Eddie Gobetz (5,-), Frank Gorenšek, Max Gorenšek, Pavle Intihar, Joži Jakopič, Danilo Kranjc, Frank Lovšin, Franc Mušič, Milan Pavlovčič, Marija Petelin, Mate Roesmann, Frank Rupnik, Vid Slemc, Tone Stepec.

WILLOUGHBY HILLS: Poverjenica: Mira Kosem, 38360 Chimneyridge Trail, Willoughby Hills, Ohio 44094 (13 udov). – Mrs Miro Celestina, Mrs Malči Dejak, Mr & Mrs Janez Goričan (4,-), Mr & Mrs Marjan Kosem, Mr & Mrs Paule Košir, Miss Anka Mihelič, Mr & Mrs Frank Petek, Mr & Mrs Filip Perčič, Mr & Mrs Branko Pogačnik (9,-), Mr & Mrs Milan Rihtar, Mrs Milena Stropnik, Mr Niko Tomc, Maria Cirnic.

WILLOUGHBY HILLS: Mary J. Cerer

ILLINOIS

AURORA: K. Rešek

DES PLAINES: Maria Muich (4,-)

ELMHURST: Poverjenica: Fanika Goršič, 442 Ida Lane Elmhurst, Ill. 60126 (12 udov). – Milena in John Zerdin, Martin Hozjan (9,-), Rezka Krampac (4,-), Dr. Joze Bernik (9,-), Dr. Joze Goršic (13,50).

JOLIET: dr. A. Rozman Mlinar (9,-)

JOLIET: Poverjenica: Julia Kaluza, 3405 Black Rd, Joliet, Ill. 60435 (8 udov). – Marija Jeretina, Albert Mavec, Anton Kaluza, Mary Dolynka, Felix Mavec, Stane Markun, Frank Cepon Sr., Bernard Rozman.

CALIFORNIA

OAKLAND: Pavla Makuc (7,-)

SAN FRANCISCO: Antonia Gregorin (14,-)

KANSAS

TACOMA WASHINGTON: dr. Karel Manetti (20,-)

WASHINGTON DC: Poverjenik: Vladimir Pregelj, 237 9th St. SE, Washington, D.C. 20002 (5 udov). – Andrej Bevec, Nika Kovacic, Konrad Mejac, Marko Oven, Vladimir Pregelj.

WICHITA: rev. John Lavrih

CONNECTICUT

ORANGE: Poverjenik: Anton Malenšek, 327 Ridge Rd, Orange, CT, 06477-2580 (10 udov). – Rev. Milan Dimič, Drago Bizilj, Anton Kompare, Marija in Slavko Lenič, Anton Malenšek, Bart Pšeničnik, Ernest Lagoja Zajec.

COLORADO

PUEBLO: Jože Škrjanc (1,-)

WHEAT RIDGE: Mr. & Mrs. Martin Globočnik (9,-)

MINNESOTA

GILBERT: Poverjenica: Milka Škorjanec, Box 15, Gilbert, Minn. 55741 (4 ude). –

GILBERT: Minnesota: Mrs. Ann Tushar (5,-), Milka Škorjanec (1,-)

Babbit MINN.: Rev John Šuštaršič (5,-)

EMILY MINN.: Maria Štrukelj (1,-)

STATE COLLEGE PA.: Anica Kuntara (11,-)

NEW YOUR; LEAGUE of SLOVENIAN AMERICANS, Inc. P. O. Box 32, Ridgegwood, NY, 11385860032, USA, Razpečevalec knjig: Tone Osovnik. A. Babnik, P. Prelog, dr. P. Remec, dr. S Lango, D. Gril, A. Branc, T. Osovnik, M. Burgar, M. Correll, C. Petek, E. Klezin, H. Rolih, V. Burger, M. Pezdirc, I. Blejec, N. Zupan.

WISCONSIN

MILWAUKEE: Milan Cebasek, Boris Dellwoy (9,-), Frank Menchak (9,-)

PENNSYLVANIA

GAP: Anton Jurecic (9,50)

MC MURRAY: John Košir (4,-)

OSTALI KRAJI

GLEN BURNIE: Valentin Wutschounig (9,-)

LENOX, MA: dr. Miloš Krofta (200,-)

SILVER SPRING: Dr. Cyril J. Mejač

KANADA

QUEBEC

MONTREAL: Poverjenik, Franc Letonja (Mission Slovene – St. Vladimir), 3470 Boul St. Joseph E., Montreal, Que. H1X 1W6 (6 udov). – Franc Letonja, Ludvik Hozjan, Jože Logar, Alojz Kovač, Mary Basa, Ignac Jerebic.

ALBERTA

LETHBRIDGE: Poverjenica: Dimnik Anica, 3713 Redwood Road, Lethbridge, Alberta T1K 4J8 (2 uda). – Dimnik Anica, Boh Tončka.

ALTA

EDMONTON: Maria Brus, Tony Jelenc (55,-)

BRITISH COLUMBIA

PENTICTON: Alojz Mlakar

VANCOUVER: Rudi Della-Sciava (5,-)

VANCOUVER: Kofol Anna, 1720 E. 47 Ave., Vancouver, B.C. V5P 1P7, se zahvaljujemo za dolgoletno poverjeništvo.

WHITE ROCK: Frank Sterle

ONTARIO

ETOBICOKE: Poverjenik: (Župnija Naše Gospe s čudodelno svetinjo, Slovenian missionary, St. Vincent de Paul) Frank Osredkar, 739 Browns line, Etobicoke, Ont. M8W 3V7 (50 udov). – Adamič (5,-), Ausenik Jože (5,-), Ančimer Danica, Avsec Bogo, Bančič Janez, Blas Frank (45,-), Berkopec Jurij, Babič Alojz, Čop Leopold (5,-), Čerpnjak Frank (2,-), Ferkul Mija (15,-), Ferkulj Edi, Gračnar Lojze, Horvat Matilda, Kovač Marjan, Kristan, Kastelic, Kastelic Jože, Kastelic Ignac, Kat. Ženska Liga, Kušar Janez, Kavčič Francka (8,-), Končan Valentin (5,-), Koželj Valentin, Kotar Marko, Kolenko Joze, Kus Rudi, Lebar, Lavenčič Stanko, Lorbek Milka, Meden Jože, Mehle Pavle (1,-), Muhiš Štefan, Malič Janez, Mrvar Ana, Meden Milka, Medved Stane, Marijine Sestre, Matašič Janez, Muhič Ciril (5,-), Osmeli Florijan (5,-), Oman Ciril, Osredkar Frank, Pečarič Martin, Pahulje Janez (1,-), Potočnik Blaž, Pleško Ciril, Plut Jože, Ritlop Jože, Stajan Ludvik (8,-), Sedej Matija, Stezinar Ana, Skubic Anton, Sušnik Cilka, Strah Valentin, Smolej Janez (5,-), Škrlj Paula, Šubelj Slavko, Šubelj Brane, Štrukelj rozi, Štepec Frank, Ugovšek Stane, Vičič Kristina (5,-), Vale Justi, Zakrajšek Martin, Župvec Frank.

DONSVIEW: Poverjenik: Župnija Marije Pomagaj v Torontu – Janez Kušar (25 udov).- Balažič Matija, Balkovec Jože, Bartol Zlata, Bavdek Anton, Bergant Andrej, Bevc Agnes, Bric Milka, Cvek Lucija, Dundek Peter, Gasser Dioniz, Hočevar Ana, Jan Ivan, Jerina Franc, Kodric Andrej, Kokal Janko, Kumprej Lukas, Kuntarič Frank, Marentič Janez, Mihevc Jože, Mlakar Marija, Muhič Tone, Dr. Porovene Franc, Preželj Ivan, Resnik Rudi, Škul Jože, Slobodnik Jože, Štrucel Jože, Suhadolc Milan, Zakrajšek Ivana, Žbogar Franc, Ziernfeld Frances.

HAMILTON: Poverjenik: Franc Slobodnik, župnija sv. Gergorija Velikega, 125 Centennial Parkway North, Ont. L8E 1H8 (10 udov). –

LONGLAC: Ivan Oresnik (10,-)

MIDLAND: Franc Lajner (15,-)

NORTH LANCASTER: Vicent Petkovšek

SUDBURY: Vid Rovanšek, 529 Burton Ave., Sudbury, Ont. P3C 4K6, se zahvaljujemo za dolgoletno poverjeništvo.

ST. CATHARINES: Drago Ložar (12,-)

WINDSOR: Poverjenica: Mimi Martinčič, R.R. #1, 6645 Maidstone, Ont. N0R 1K0 (10 udov). – Rudi Cepin, Venc Hrovat, Mary Kolar, Milica Korpek, Frank Kuznik, Marija Martincic, Anica Novak, Vinko Trojansek, August Zupanc in Steve Bencak

DETROIT; USA: Poverjenica: Mimi Martinčič (2 uda). – Dr. Marjeta Jamsek-Tehlirian in Miha Kosir.

WINNIPEG: Alois Erjavec (5,-), Ivanka Fonda (3,-), Stane & Erna Vrsnik

MONTREAL: Janez Medved (3,-)

Vsem našim poverjenikom in udom doma in po svetu se iskreno zahvaljujemo za izkazano zvestobo Mohorjevi družbi.

Otroci pri branju, v šolski knjižnici Mohorjeve šole

HORNBÖCKOV SKLAD

Poročilo in stanje dne 30. aprila 1997. Darove zbral poverjenik g. Janez Prosen, 16211 Trafalgar, Cleveland, Ohio 44110. Finančni obračun nabirke za študente v poslovnem letu 1996/97. Vseh darov skupno: 845,- dolarjev.

V spomin na pokojnega škofa dr. Gregorija Rožmana, v spomin na svoje domače, sorodnike in prijatelje so za študirajočo mladino v Mohorjevih domovih darovali te osebe: dol. 200,- Janez Goričan; dol. 120,- Janez Prosen; dol. 100,- Stanko Ferkul; dol. 50,- Ani in Marija Lunder; dol. 50,- družina Adamič; dol. 50,- Paula Pustotnik; dol. 40,- Ivanka Volčjak; dol. 30,- Janez Pičman; dol. 25,- Anton Vegel; dol. 25,- Ani Hočevar; dol. 25,- Frank Dejak; dol. 20,- Tove Oblak; dol. 20,- Ani Košir; dol. 20,- France Šega; dol. 20,- Karol Bojc; dol. 20,- Ljudmila Bohinc; dol. 20,- John Petrič; dol. 10,- Frances Kosem.

Poročilo in stanje ... Darove je zbrala poverjenica ga. Mimi Martinčič, R.R. 1, 6645 Maidstone, ont. N0R 1k0. – Zbrala skupaj dol. 34,-. – Seznam dobrotnikov za pomoč študentom: Novak Anica dol. 20,-; Anka Zupanc dol. 7,-; dr. Marjeta Jamšek dol. 7,-.

Gospod K. Rešek, USA, 100,- dol. v spomin na Elizabeto in Janeza Rešek. Miss Angelika Gospodarič, USA, 100,- dol.

Gospod Vid Rovanšek, Kanada, 28,- dol.

Po pravilih Mohorjeve družbe v Celovcu 7, točka 2, se obhaja vsako nedeljo sv. maša za žive in umrle ude. K tej nedeljski maši je gospod prelat dr. Hornböck odredil, da se enkrat na teden nevezano na dan služi še ena sv. maša za vse dobrotnike dijaških domov in Mohorjeve družbe.

Upamo, da smo v seznamu dobrotnikov upoštevali prav vse prispevke. Če pa smo na koga nehote pozabili, ga že vnaprej prosimo, da nam oprosti! Vsakemu za njegov dar izrekamo iskren „Bog lonaj!“

KAZALO

Koledarski del 1–27

SLOVENSKI SLIKARJI

France Ahčin 28
France Gorše 29
Polde Mihelič 30
Zoran Mušič 31
Božidar Ted Kramolc 32

PISMO UREDNIKA 33

MOHORJEVA MISEL POVEZUJE

Poročilo o delovanju goriške Mohorjeve družbe v letu 1997 (GMD) 34
Kronika Mohorjeve družbe Celje (Janez Jeromen) 36
Delovanje celovške Mohorjeve družbe v letu 1997 (Anton Koren) 38

OBLETNICE

40 let Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu (Reginald Vospernik) 40
Pomen Sodalitete za versko in kulturno-družbeno življenje koroških Slovencev in vse škofije (Valentin Inzko) 42
V stiski dajemo upanje (Viktor Omelko) 45

TISCHLERJEVA NAGRADA

Podelitev Tischlerjeve nagrade Micki Miškulnik (Nanti Olip) 48

IZ ZGODOVINE

Simon Wiesenthal – Življenje proti pozabi (Erika Weinzierl) 50
„Stanislav Lenič. Življenjepis iz zapora" (Tamara Griesser-Pečar) 54
Črnjejski rokopisi iz XV.–XVI. stoletja (Nikolai Mikhailov) 56
Novarski junak Andrej Čehovin (Sergio Pipan) 60
VINKO OŠLAK: Od obsojanja k presojanju 62
FRANC REHSMANN: Odkritje spominske plošče za umrle v pregnanstvu 67

V SPOMIN

„Ne bode prazen jerbas moj" Pof. Milki Hartman v hvaležen spomin (Pavel Apovnik) 70
Vinko Zwitter – ideolog in oblikovalec slovenstva na Koroškem (Valentin Inzko) 72
Spominski utrinki. Učitelj in narodnjak Franc Aichholzer (Ivan Virnik) 74
Akademik dr. Anton Trstenjak (France Bernik) 77
Našemu Gəspudu Rudiju Safranu v slovo (Vincenc Gotthardt) 79

CERKEV IN SVET

Naša Cerkev in naša vizija o njej (Anton Stres) 80
„Ti si moj služabnik, izvolil sem te" (Klaus Einspieler) 83
„V veselju je vaša moč" (Marija Perne) 85
Neustavljiva sila nenasilja (Stanko M. Maršič) 87

SLOVENCI PO SVETU

Med Slovenci v Torontu (Blaž Potočnik) 89
Curriculum Vitae. Prof. Jože Osana (Blaž Potočnik) 91
Tečaji slovenščine za odrasle (Blaž Potočnik) 92
Slovenci v Montrealu (Vladimir Urbanc) 93
Gregor Goršič 95

SPOMINI IN PRIČEVANJA

Gospod je bil z mano v Dachauu (Franc Puncer) . 96
Nekaj drobtinic iz mojih begunskih let (Drago Ložar) 100

KOROŠKA ZNAMENJA

„Po grošu se jim je dajalo in moka, zabev po žlicah" (Mojca Ramšak) 103
Kulturnozgodovinska znamenja v župniji Borovlje (Simon Čertov) 106
Stenske slike s slovenskimi napisi v župnijski cerkvi v Šmartinu na Teholici (Teodor Domej) .. 108

ČLOVEK IN ZDRAVJE

AIDS – zgodovina, daljša kot mislimo (Zvonka Zupanič-Slavec) 111
Burnout – ko človek popolnoma „zgori" (Gerhard Brandl) 114

DRUŽINA

Sprava v zakonu in družini (Vital Vider) 117
Ne zamujajmo s spolno vzgojo (Hansheinz Reinprecht) 122

ČUDEŽI V NAŠI NARAVI

Ali se čebele tudi pogovarjajo? (Janko Božič) 126
Domače orhideje – dragocenosti narave (Michael Perko) 130

ZA DOBRO VOLJO 134

PISANO BRANJE

Nedelja v Oberheimu (Drago Jančar) 136
Quartier Latin (PZ-RR) 138
Moje prvo branje (Marko Kravos) 141
Zadnje pismo tete Nelke (Alenka Rebula-Tuta) 143
O pšeničnem vencu (Niko Kupper) 147
Medicinski fotograf Vlastja Simončič (Cirila Toplak, Zvonka Z. Slavec) 149

MLADI PISATELJI

Dvom je moj dom (Tim Wüster) 152
Valhala (Jan Kokol) 154

UDJE MOHORJEVE DRUŽBE PO SVETU 156
Hornböckov sklad 159

KOLEDAR Mohorjeve družbe v Celovcu za leto 1998 je uredil uredniški odbor, izdala in tiskala ga je Mohorjeva družba v Celovcu. Za založbo Hanzi Filipič. Za ilustracije je poskrbel Walter Grudina. Uredniški rok za Koledar 1999 je 1. avgust 1998. Fotografije so prispevali: Franc Opetnik (35, 43, 159) Vincenc Gotthardt (42, 48, 79, 83, 117, 143, 152, 154), Jubilejni zbornik '97. 40 let Slovenske gimnazije v Celovcu (40, 41), fotoarhiv Tinjskega doma (44), fotoarhiv Caritas (45, 46, 47), Hanzi Filipič (54), Nikolai Mikhailov (56, 57), Sergio Pipan (60, 61), Tihomir Pinter (62), Franc Rehsmann (67, 68, 69), arhiv Ivan Virnik (75, 76), arhiv Družine (80), Blaž Potočnik (90, 92), Franc Puncer (98), Drago Ložar (100, 101, 102), Emil Stingler (103), Simon Čertov (106, 107), Teodor Domej (108, 109), Franc Kattnig (119, 122, 148), Janko Božič (126, 127, 129), Michael Perko (130, 131, 132), Vlastja Simončič (149, 150, 151).

božič '97

Knjižni dar 98

ZA LETO MOHORJEVE DRUŽBE V CELOVCU

CELOVEC–LJUBLJANA–DUNAJ

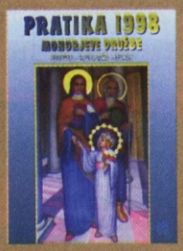

KOLEDAR MOHORJEVE DRUŽBE V CELOVCU

Po dobri koroški navadi je koledar sestavljen iz člankov slovenskih rojakov po vsem svetu. Poročila dajejo vpogled v življenje Slovencev doma in po svetu. Priznani avtorji – pisatelji, strokovnjaki, kulturniki – iz Koroške, Slovenije in Italije pa so s svojimi prispevki poskrbeli tudi za drugo zanimivo in pestro branje, ki je kakor nalašč ustvarjeno za dolge, a kratkočasne zimske večere. Koledar dopolnjuje bogato slikovno gradivo.

160 strani, namesto šil. 160,– ***šil. 110,–, SIT 1575,–***

Družinska pratika za leto 1998

160 strani
šil. 50,–
SIT 600,–
US $ 5,50,–
can $ 7,–

Tudi letošnja pratika je polna drobnih, a zanimivih prispevkov. Bralca bo razveselila s pestrim in kratkočasnim branjem, z mnogimi pisanimi kamenčki iz svojega bogatega mozaika.

Janko Zerzer

PO KOROŠKIH POTEH

Avtor predstavlja Koroško v osmih potopisih, pri katerih se ustavi v zanimivejših krajih ter opiše njihove znamenitosti. Sedem poti je namenjenih dvojezični Koroški, ena pa popelje bralca na severni del dežele. Knjiga je opremljena z množico fotografij in „literarnimi ilustracijami".

160 strani,
namesto šil. 198,–
šil. 140,–, SIT 1725,–

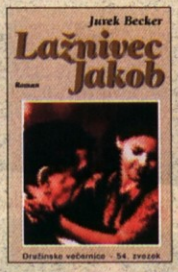

Edmont Privat

GANDHIJEVO ŽIVLJENJE

Velika duša Indije, Mahatma Gandhi, je s svojim življenjem, zlasti pa s svojo smrtjo dokazal nekaj nemogočega: da je politika mogoča s pomočjo nenasilja. Pisatelj nam Gandhijevo življenjsko pot opiše z drobnimi slikami, ki v bralcu dvigajo val navdušenja in simpatije.

181 strani,
namesto šil. 198,–
šil. 120,–, SIT 1600,–

Jurek Becker

LAŽNIVEC JAKOB

Roman Jureka Beckerja je pretresljiva zgodba o Judu Jakobu, ki je med drugo svetovno vojno zaprt v judovskem getu na Poljskem. Da bi lahko dajal drugim in sebi upanje v boljšo prihodnost, se Jakob zlaže, da ima radio, iz katerega prihajajo spodbudne vesti o napredovanju sovjetske vojske.

275 strani,
namesto šil. 180,–
šil. 120,–, SIT 1600,–

Cena knjižnega daru: namesto šil. 736,– le šil. 490,– ali SIT 6.500,– (brez Pratike)

Tamara Griesser-Pečar

Stanislav Lenič
Življenjepis iz zapora

„Iskreno se zahvaljujem gospe dr. Tamari Griesser-Pečar, da je tako skrbno pripravila knjigo *Dr. Stanislav Lenič, Življenjepis iz zapora*. Kako pretresljivi so njegovi zapisi, se bo prepričal vsak, ki bo knjigo dobil v roke. V tej knjigi imamo, podobno kot v *Rožmanovem procesu*, spomin na tiste hude čase, ki jih je doživljal slovenski narod in za katere želimo, da bi se nikdar več ne vrnili."
(iz spremne besede nadškofa dr. Alojzija Šuštarja)

350 strani, 14 x 20 cm, brošura
šil. 320,– / SIT 4.305,– / DM 45,– / US $ 27,– / Can $ 38,–

VERSKA KNJIGA

Klaus Einspieler

Jaz bom vaš Bog in vi boste moje ljudstvo

Ta knjiga hoče biti prispevek k boljšemu razumevanju Božje ljubezni do svojega ljudstva, ki se zrcali v pojmu zaveze. Usmerila naj bi pozornost na Božjo odrešujočo moč, ki se nam razodeva že v Stari zavezi. Hkrati pa naj bi bila kamen v mostu do naših starejših bratov in sester, judovskega ljudstva, ki ga je Bog izvolil in mu je najprej govoril.
192 strani, 11,5 x 18,5 cm, *trda vezava*
šil. 245,– / SIT 2.940,– / DM 31,– / US $ 20,– / Can $ 29,–

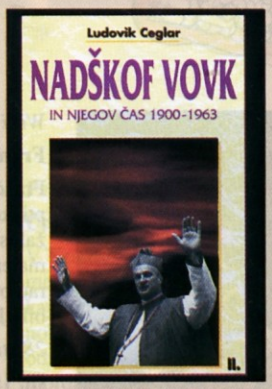
UČBENIK SLOVENŠČINE

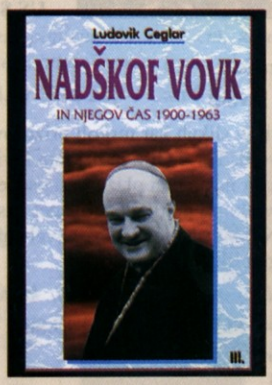

Miha Vrbinc

Pozdravljeni!

Osnovni tečaj slovenščine / Grundkurs Slowenisch
Za vse nemške prijatelje slovenščine in tiste, ki to hočejo postati, smo izdali sodoben učbenik slovenščine, ki je primeren tako za začetnike kakor tudi za tiste, ki so začetniške težave že premostili. Učbenik je delo mladega strokovnjaka-pedagoga, voditelja številnih jezikovnih tečajev. Prikupne ilustracije stopnjujejo veselje do učenja. Tako Vam bo učenje slovenščine gotovo v veselje!
270 strani, 21 x 29,7 cm, brošura, s številnimi ilustracijami
ATS 378,– / SIT 5.145,–/ DM 54,– / US $ 31,– / Can $ 44,–

Ludovik Ceglar

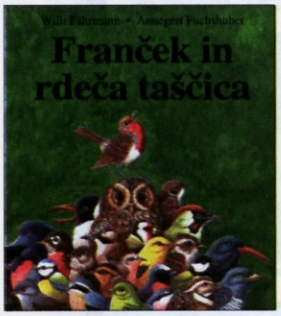
Nadškof Vovk I–III

Pisatelj Ludovik Ceglar je skrbno zbral in s pisateljsko spretnostjo obdelal vsa razpoložljiva gradiva in pričevanja o nadškofu Vovku. Bralec bo zato mogel dobiti celovit vpogled v življenje, delo in osebnost nadškofa Vovka kakor tudi v njegov čas, ki ni prizanašal ne njemu ne slovenski Cerkvi.

I. del: razprodan

II. del:
šil. 290,– / SIT 4.725,– / DM 41,– / US $ 24,– / Can $ 34,–
288 strani, 14 x 20 cm, brošura

III. del:
šil. 240,– / SIT 3.255,– / DM 34,– / US $ 20,– / Can $ 28,–
320 strani, 14 x 20 cm, brošura

Willi Fährmann / Annegert Fuchshuber

Franček in rdeča taščica

Franček in njegov prijatelj le z muko ujameta ptičko rdečo taščico. Rdeča taščica v kletki – žalosten pogled! Zvečer pripoveduje dedek malemu Frančku zgodbo o človeku, ki je imel rad ptice in ki je razumel njih jezik. Ime mu je bilo Frančišek, doma pa je bil v Assisiju …

28 strani, 24,5 x 26 cm, trda vezava

šil. 158,– / SIT 2.100,– / DM 22,80,– / US $ 13,– / Can $ 18,–

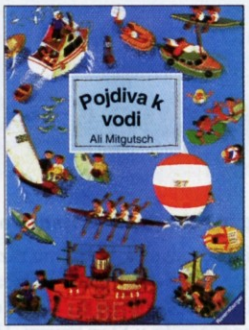
Ali Mitgutsch

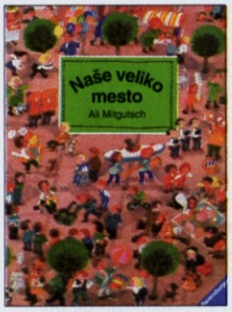
Pojdiva k vodi

Na 7 velikih slikah kar mrgoli prizorov iz življenja ob in v vodi. Tu gradijo ladje, tam lovijo ribe, tu vidimo prizor na sončni plaži, tam osebe, ki se ukvarjajo z „vodnimi poklici", tam spet gasijo požar na ladji… Nikdar se je otroci ne naveličajo gledati, teh knjig zbirke „Mravljišče"

16 strani, format 23,5 x 31,5 cm, kartonirani listi

šil. 147,– / SIT 1.995,– / DM 19,80 / US $ 12,– / Can $ 17,–

Ali Mitgutsch

Naše veliko mesto

Slike Alija Mitgutscha občudujejo že generacije bralcev otroških slikanic… Tokrat predstavlja živalski vrt, tržnico, mestno kopališče, mestni promet in zasneženo mesto – povsod so skriti humorni prizori . . .

16 strani, format 23,5 x 31,5 cm, kartonirani listi

šil. 147,– / SIT 1.995,– / DM 19,80 / US $ 12,– / Can $ 17,–

Thomas Brezina

Mlin strahov

Ko Akslov bratranec išče okamenele školjke, v propadlem stolpu zagleda živega tiranozavra, ki pa se kar naenkrat razblini. Novohlačniki seveda takoj hočejo razvozlati uganko, a pri tem naletijo na mlin strahov. Lilo uspe, da se vtihotapi v mlin in tako pride na sled nevarni skrivnosti …

141 strani, 13,5 x 20,5 cm, trda vezava

šil. 149,– / SIT 1.995,– / DM 21,– / US $ 12,– / Can $ 17,–

Elisabeth Streit-Maier

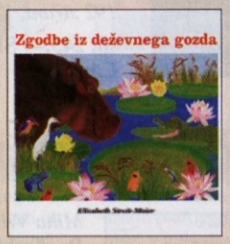
Elisabeth Streit-Maier

Skrivnostni načrt

Prikupna otroška knjiga, ki se upira temu, da bi naravo zabetonirali ter uničili podeželsko idilo. Gre za aktualno temo, saj se zanimiva zgodba odvija v vasi, „ne prav daleč od naše".

28 strani, 22,5 x 24 cm, trda vezava

šil. 178,– / SIT 2.415,– / DM 25,– / US $ 14,– / Can $ 21,–

Elisabeth Streit-Maier

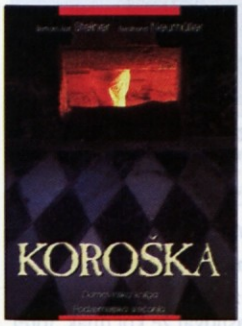
Zgodbe iz deževnega gozda

Priznana otroška pisateljica Elisabeth Streit-Maier se je spet spomnila otrok. Vzela je pero ter napisala prelepe zgodbe iz deževnega gozda, iz katerega prihajajo nenavadne živali, ki povedo marsikaj zanimivega – ne le otrokom.

28 strani, 26,5 x 21,5 cm, trda vezava

šil. 178,– / SIT 2.415,– / DM 25,– / US $ 14,– / Can $ 21,–

UMETNOST

Bertram K. Steiner/ F. Neumüller

Koroška

Domovinska knjiga. Podzemeljska srečanja.
Avtor nas v tej knjigi popelje v svet svoje koroške babice. Pri tem pa se avtorjevo pero vedno znova zadre v svet pod površjem ter pri tem pokaže na neprebavljeno polpreteklost.
248 strani, 23,5 x 31cm, trda vezava s ščitnim ovitkom, pribl. 200 barvnih slik

šil. 495,– / SIT 6.720,– / DM 70,– / US $ 42,– / Can $ 58,–

Peter Krawagna

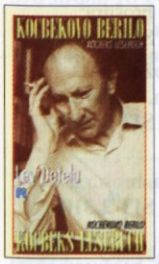
Umetnostni koledar za leto 1998

V Krawagnovih slikah stvari ne pomenijo nič takega, kar bi kazalo na kaj zunaj njih; niso noben simbol, nobena metafora. Stvari kažejo na odnos med formami, še preden so morda prepoznane kot stvari.

14 listov, tiskano na umetniškem papirju, 44 x 62 cm, kalendarij v slovenskem, nemškem, italijanskem, angleškem in francoskem jeziku.

šil. 380,– / SIT 5.200,– / DM 54,– / US $ 32,– / Can $ 45,–

PROZA

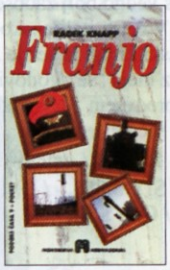

Lev Detela

Kocbekovo berilo/Kocbeks Lesebuch

V tej dvojezični knjigi je ugledni literarni ustvarjalec Lev Detela zbral drobce iz Kocbekovih literarnih del, ki so v tej obliki zdaj prvič dostopna tudi nemškemu bralcu. Knjigo, ki jo v dodatku krasi fotokronika o pesniku, je izvirno opremil Kocbekov sin Jure.
180 strani, trda vezava s ščitnim ovitkom

šil. 220,– / SIT 2.940,– / DM 31,– / US $ 18,– / Can $ 26,–

Radek Knapp

Franjo

Pri knjigi gre za zbirko komičnih, fantastičnih in ironičnih zgodb. Besedila, ki so navidezno lahka, v resnici govorijo o za avtorja grozljivih zadnjih stvareh.
144 strani, 11 x 18 cm, brošura

šil. 178,– / SIT 2.415,– / DM 25,– / US $ 15,– / Can $ 21,–

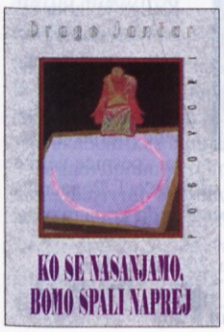
Jančar Drago

Kratko poročilo iz dolgo obleganega mesta

„Jančarjevo poročilo iz obstreljanega Sarajeva je nastalo že leta 1994. V nasprotju s Handkejem Jančar takrat ni pohajkoval po deželi v varni oddaljenosti od vojnega dogajanja, da bi svetu sporočil, kako je vse to izmislek časnikarjev, polnih sle po vojni, ampak se je sam zapeljal v središče vojne. In vsakomur, ki je hotel vedeti, je dal vedeti, da je bilo vse še veliko hujše, kakor so pisali, filmali in fotografirali ‚krvoločni' časnikarji." (Karl Markus Gauss, Neue Zürcher Zeitung)
79 strani, 12 x 18,5 cm, brošura

šil. 145,– / SIT 1.890,– / DM 20,– /US $ 12,– / Can $ 17,–

POGOVORI

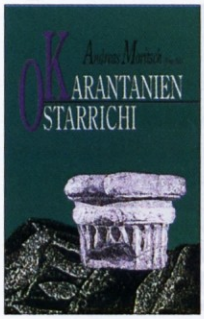
Drago Jančar

Ko se nasanjamo, bomo spali naprej
Pogovori

Z roba, s tega privilegiranega mesta slehernega avtentičnega mišljenja in izvirnega pesništva si jemlje pravico do javne besede o javnih rečeh pisatelj in razumnik Drago Jančar: ne prerok ni in ne razsodnik, ne učenik in ne brezprizivni zakonodajalec; zgolj glas neravnodušnega državljana in takočutnega zaznavalca najglobljih vzgibov v posamični in kolektivni psihi.
320 strani, 14,5 x 21 cm, angleška brošura

šil. 298,– / SIT 3.780,– / DM 42,– / US $ 25,– / Can $ 35,–

ZGODOVINA BREZ MEJA

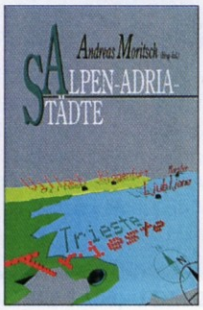
Andreas Moritsch (izd.)

Karantanien-Ostarrichi

V petem slovensko-nemškem zvezku iz serije „Zgodovina brez meja“, ki jo izdajata Oddelek za zgodovino vzhodne in jugovzhodne Evrope na univerzi v Celovcu in Dom prosvete Sodalitas v Tinjah, se zgodovinarji in arheologi z območja Alpe-Jadran kritično spoprijemajo z raznimi miti, ki so v tem stoletju nastajali pri Slovencih, Nemcih in Italijanih.

200 strani, 13,5 x 21 cm, brošura

šil. 290,– / SIT 3.885,– / DM 41,– / US $ 24,– / Can $ 34,–

Andreas Moritsch (izd.)

Alpen-Adria-Städte

Proces nacionalne diferenciacije se je na območju Alpe-Jadran sprva kazal predvsem v nasprotju med mestom in podeželjem. Z naraščajočim dotokom podeželskega prebivalstva v mesta pa je ta proces vedno bolj zaobsegal tudi podeželje. V četrti italijansko-nemško-slovenski knjigi iz serije „Zgodovina brez meja“ se zgodovinarji ukvarjajo predvsem z nacionalnimi nasprotji v mestih.

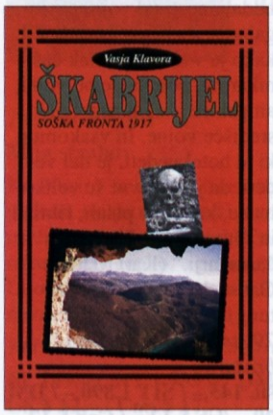
255 strani, 13,5 x 21 cm, brošura

šil. 290,– / SIT 3.885,– / DM 41,– / US $ 24,– / Can $ 34,–

SOŠKA FRONTA

Vasja Klavora

Škabrijel. Soška fronta 1917

V zdaj že tretji knjigi o soški fronti, ki jo je napisal zdravnik Vasja Klavora, so osrednja tema dogodki na hribu Škabrijel nad Gorico v avgustu in septembru leta 1917. Tako avstro-ogrsko kakor tudi italijansko vojaško vodstvo je ocenilo, da je ta hrib ključna točka avstro-ogrskih obrambnih položajev. Med enajsto soško bitko so se na tem 1500 metrov dolgem frontnem odseku razvneli strašni boji. Na tisoče vojakov je našlo v ognjenem peklu smrt, srečni so bili tisti, ki so se živi vrnili z gore. Strahote in morija na Škabrijelu, „spomeniku zverinstva“ (France Bevk), so bile brez primere.

254 strani, 17 x 24 cm, trda vezava

pribl. šil. 320,– / SIT 4.305,– / DM 45,– / US $ 27,– / Can $ 38,–

HIŠNA IMENA

Bertrand Kotnik

Zgodovina hiš južne Koroške.

Iz obširnega znanstvenega projekta, ki ga je avtor zasnoval že kot dijak, torej pred 60 leti, je izšlo že pet zvezkov, ki se ukvarjajo z zgodovino hiš na južnem Koroškem. Skrbno in zanesljivo je avtor obdelal merodajno arhivsko gradivo, ki govori o poselitvi naših krajev.

Občina Bilčovs
96 strani, 16 x 16 cm, brošura;
šil. 175,– / DM 25,– / SIT 2.310,–

Občina Kotmara vas
82 strani, 16 x 16 cm, brošura;
šil. 175,– / DM 25,– / SIT 2.310,–

Občina Bistrica v Rožu
133 strani, 16 x 16 cm, brošura;
šil. 175,– / DM 25,– / SIT 2.310,–

Občina Rožek
124 strani, 16 x 16 cm, brošura;
šil. 175,– / DM 25,– / SIT 2.310,–

Občina Št. Jakob
257 strani, 16 x 16 cm, brošura;
šil. 248,– / DM 35,– / SIT 3.570,–

PESMI

Milena Merlak Detela

Svet svitanja

Knjiga je izbor iz štiridesetletne bogate in nadvse raznovrstne pesniške ustvarjalnosti Milene Merlak-Detela, „pesnice velike nadarjenosti in globine“ (J. Pogačnik). Svoj talent je pesnica do kraja razvila na tujem.

198 strani, 12 x 20 cm, brošura

šil 198,– / SIT 2.625,– / DM 28,– / US $ 16,– / Can $ 23,–

ETNOLOGIJA

Marija Makarovič (ured.)

Dobrla vas in okolica

Ob 90. obletnici SPD „Srce“ so domačini in odlični strokovnjaki pripravili obširen zbornik o občini Dobrla vas. Knjiga opisuje način življenja naših prednikov, skrbi za ohranitev slovenskega jezika, kulture in politike, ki nam daje smernice za pogumno hojo v 21. stoletje.
576 strani, 18 x 24 cm, trda vezava

šil. 480,– / SIT 6.510,– / DM 68,– / US $ 40,– / Can $ 56,–

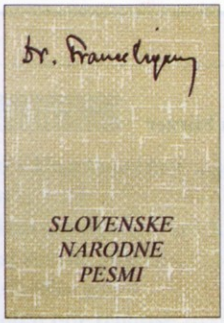

Marija Makarovič

Oblačilna kultura v Rožu

Knjiga prikazuje oblačilno kulturo v Rožu. Delo je rezultat dolgoletne raziskave. Ilustracije in risbe je pripravila akademska slikarka Jana Dolenc. V bogato opremljeni knjigi najdemo mnogo barvnih ilustracij in črno-belih fotografij iz družinskih albumov.
312 strani, 16,5 x 24 cm, trda vezava

šil. 340,– / SIT 4.620,– / DM 48,– / US $ 28,– / Can $ 40,–

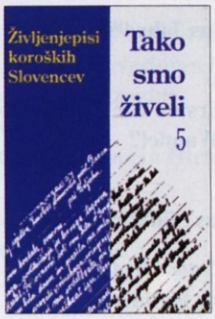

France Cigan
Jožko Kovačič (ured.)

Slovenske narodne pesmi

V zbirki „Slovenske narodne pesmi“ najdemo vokalne skladbe in priredbe ljudskih pesmi dr. Franceta Cigana. Zbranih je 360 pesmi.
384 strani, 15,5 x 21,5 cm, trda vezava

šil. 190,– / SIT 2.520,– / DM 27,– / US $ 16,– / Can $ 22,–

Marija Makarovič

Tako smo živeli
Življenjepis koroških Slovencev

5. knjiga

Z vsakim življenjepisom vemo nekaj več o ljudeh, o njihovem odnosu do svojcev in drugih ljudi, o njihovem razmerju do sveta. Vsaka življenjska zgodba razkriva človekovo enkratnost, človekovo neponovljivost. V peti knjigi je predstavljenih štirinajst življenjepisov.
203 strani, 17 x 24 cm, trda vezava

šil. 220,– / SIT 2.940,– / DM 31,– / US $ 18,– / Can $ 26,–

Polona Sketelj

Knjige in koroški Slovenci

Aktualna raziskava slovenskega knjižnega trga v Avstriji. Osvetljene so bralne navade koroških Slovencev.
226 strani, 21 x 29 cm, broširano

šil. 220,– / SIT 2.940,– / DM 31,– / US $ 18,– / Can $ 26,–

Breda Vilhar

Ziljske freske

Kulturno umetniški vodič po Ziljski dolini in še kaj s poti za sledovi gotskega stenskega slikarstva. Obširen prikaz neznanih živopisanih fresk v Ziljski dolini.
92 strani, 17,5 x x 31,5 cm, trda vezava

šil. 240,– / SIT 3.255,– / DM 34,– / US $ 20,– / Can $ 28,–

NEMŠKE KNJIGE

	šil.	SIT	DM	US $
Žarko Petan				
Die Wege werden kürzer	175,–	2.310,–	25,–	14,–
Bertram Karl Steiner				
Servus Fleisch	275,–	3.760,–	39,–	23,–
Peter Kersche				
Wortwelt	245,–	3.345,–	35,–	20,–
Drago Jančar				
Kurzer Bericht über eine lange belagerte Stadt	145,–	1.890,–	20,–	12,–
Stephan Singer				
Kultur- und Kirchengeschichte des unteren Rosentales: Dekanat Ferlach	325,–	4.410,–	46,–	27,–
Erik Adam/Willi Rainer				
Das Land des Glücks: Österreich und seine Operetten	275,–	3.760,–	39–	23,–
Alfred Elste				
Kärntens braune Elite	290,–	3.885,–	41,–	24,–
Alojz Rebula				
Maranathá oder das Jahr 999	pribl. 290,–	3.885,–	41,–	24,–
Elste/Hänisch/Ogris				
Kärnten von der Ersten zur Zweiten Republik: Kontinuität oder Wandel?	pribl. 350,–	4.780,–	50,–	30,–
Tatjana Angerer				
Hausmannskost aus Südkärnten	290,–	3.885–	41,–	24,–
Michael John/Oto Luthar (izd.)				
Un-Verständnis der Kulturen	275,–	3.760,–	39,–	23,–
Stane Stanič				
Slowenien	495,–	6.825,–	70,–	41,–
Josef Hlebš				
Christliche Philosophie der Slowenen	278,–	3.255,–	39,–	23,–
Katharina Kaufmann				
Gewortet	175,–	2.310,–	24,–	14,–
Hansheinz Reinprecht				
Gespräche mit Christus	175,–	2.310,–	24,–	14,–
Niko Kuret				
Das festliche Jahr der Slowenen	440,–	5.985,–	62,–	36,–

KNJIGE NA ZALOGI

OTROŠKE IN MLADINSKE KNJIGE

Avtor	Naslov	šil.	SIT	DM	US $	Can $
BAUMGART Klaus	**Pošastno – Ungeheuerlich**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BAUMGART Klaus	**Pošastno**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**Kje se skriva dragocena štorklja**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**Skrivnost snežne pošasti**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**Sod z mrtvaško glavo**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**Ura v stolpu bije trinajst**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**Fantom na šoli**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**NLP Amadeus**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**Izgubljeni v džungli**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**Prekletstvo črnega viteza**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
BREZINA Thomas	**Na sledi piratom z Bodenskega jezera**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
FUSSENEGGER Gertrud	**Jona**	178,–	2415,–	25,–	15,–	21,–
FUSSENEGGER Gertrud	**Noetova ladja**	178,–	2415,–	25,–	15,–	21,–
FUSSENEGGER Gertrud/ FUCHSHUBER Annegert	**Sveti Krištof**	178,–	2415,–	25,–	15,–	21,–
FUCHSHUBER Annegert	**Dva in več**	198,–	2625,–	28,–	17,–	23,–
HARRANTH / OPPGENOORTH	**Kakšen čudovit travnik**	158,–	2100,–	22,–	13,–	18,–
HARRANTH/ OPPERMANN C.	**Moj ded je star . . . / Mein Opa ist alt . . .**	128,–	1680,–	18,–	11,–	15,–
HARRANTH/ OPPERMANN C.	**Mein Papa hat was verloren / Moj očka je nekaj izgubil**	158,–	2100,–	22,–	13,–	18,–
HAIDLE/HAIDLE	**Moj pastir**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
HAIDLE/HAIDLE	**Moj pastir – Er ist mein Hirte**	149,–	1995,–	21,–	14,–	21,–
HARRANTH/ OPPERMANN C.	**Moj očka je nekaj izgubil**	158,–	2100,–	22,–	13,–	18,–
KRAVOS M. / PALČIČ K.	**Ko je zemlja še rasla**	175,–	2310,–	25,–	14,–	20,–
LOBE Mira / WEIGEL Susi	**Gegci / Die Geggis**	149,–	1780,–	21,–	12,–	17,–
LOBE Mira / WEIGEL Susi	**Mali jaz sem jaz / Das kleine Ich-bin-ich**	138,–	1785,–	19,–	11,–	16,–
LOBE Mira / WEIGEL Susi	**Mali jaz sem jaz**	138,–	1785,–	19,–	13,–	19,–
LOBE Mira / WEIGEL Susi	**Gegci**	149,–	1980,–	21,–	12,–	17,–
MAKAROVIČ Gore	**Copatl**	165,–	2205,–	23,–	14,–	19,–
MUCK Desa	**Pod milim nebom (broš.)**	125,–	1680,–	17,–	10,–	15,–
MUCK Desa	**Pod milim nebom (vez.)**	175,–	2310,–	25,–	15,–	21,–
MUCK Desa	**Kremplin**	175,–	2310,–	25,–	15,–	21,–
MAYER-SKUMANZ Lene	**Angel za božično drevo / Ein Engel für den Christbaum**	98,–	1260,–	14,–	8,–	11,–
MAYER-SKUMANZ Lene	**Angel za božično drevo**	98,–	1260,–	14,–	8,–	11,–
MAYER-SKUMANZ Lene	**Potica za ljubega Boga**	98,–	1260,–	14,–	8,–	11,–
SCHREIBER-WICKE E.	**Radomiš**	158,–	2100,–	22,–	13,–	18,–
HOLLAND Carola	**Oblak, mlinar in pobeglo zdravje (nem.-slov.)**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
VRABIČ/SIMONIČ	**Oblak, mlinar in pobeglo zdravje (slov.)**	149,–	1995,–	21,–	12,–	17,–
VRABIČ/SIMONIČ						

KNJIGE NA ZALOGI

Avtor	Naslov	šil.	SIT	DM	US $	Can $
VERSKE KNJIGE						
AMBROŽIČ Alojzij	**Oče, zgodi se tvoja volja**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-
BOULAD Henri	**Božji sinovi, božje hčere**	165,-	2205,-	23,-	14,-	19,-
	Moje prvo Sveto pismo	198,-	2625,-	28,-	16,-	23,-
ČRNILOGAR Otmar	**Hvalite Gospoda, ker je dober**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-
DRABOSNJAK A. S.	**Marijin pasijon**	280,-	3780,-	40,-	23,-	33,-
DRABOSNJAK A. S.	**Pastirska igra in izgubljeni sin**	360,-	4830,-	51,-	30,-	42,-
EINSPIELER/MARKETZ MERKAČ (izd.)	**Sveto pismo – knjiga življenja**	220,-	2940,-	31,-	18,-	26,-
KAPELLARI Egon	**Ko človeka dviga Duh**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-
KEMPČAN Tomaž	**Hoja za Kristusom**	198,-	2625,-	28,-	16,-	23,-
KÖNIG / KREMER	**Živeti resnico v sedanjem trenutku**	150,-	1995,-	21,-	12,-	18,-
MODER Janko	**Sveto pismo nove zaveze – Evangeliji in Apostolska dela**	200,-	2730,-	28,-	16,-	23,-
OŠLAK Vinko	**Kristjan v družbi**	120,-	1575,-	17,-	10,-	14,-
PROZA						
AJTMATOV Čingiz	**Iz oči v oči**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-
BERNHARD Thomas	**Klet. Odtegnitev**	198,-	2625,-	28,-	16,-	23,-
BERNHARD Thomas	**Vzrok. Nakazovanje**	175,-	2310,-	25,-	15,-	21,-
BERNHARD Thomas	**Dih**	175,-	2310,-	25,-	15,-	21,-
CANETTI Veza	**Rumena ulica**	145,-	1890,-	20,-	12,-	17,-
CAPUDER Andrej	**Deklici**	145,-	1890,-	20,-	12,-	17,-
DETELA Lev	**Stiska in sijaj slovenskega kneza**	110,-	1470,-	15,-	9,-	13,-
HASLINGER Josef	**Die mittleren Jahre / Srednja leta**	150,-	1995,-	21,-	12,-	18,-
HOTSCHNIG Alois	**Leonardove roke**	275,-	3675,-	35,-	23-	32,-
HOTSCHNIG Alois	**Konec**	150,-	1995,-	21,-	12,-	18,-
HUDL Anita	**Navadne zgodbe**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-
KNAPP Radek	**Franjo**	178,-	2415,-	25,-	15,-	21,-
MAUSER Karel	**Ljudje pod bičem I–IV**	360,-	4830,-	51,-	30,-	42,-
MAUSER Karel	**Kaplan Klemen**	50,-	630,-	7,-	4,-	6,-
MAUSER Karel	**Srce nikoli ne laže**	95,-	1260,-	13,-	8,-	11,-
MIKLAVC Branko	**Borut in Kurt**	198,-	2625,-	28,-	16,-	23,-
MITTERER Felix	**Sibirija**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-
MUSIL Robert	**Tri ženske**	175,-	2310,-	25,-	15,-	21,-
NEMANIČ Marija	**Težko, a lepo**	165,-	2205,-	23,-	14,-	19,-
OŠLAK Vinko	**Človeka nikar**	190,-	2520,-	27,-	16,-	22,-
OŠLAK Vinko	**Saj ni bilo nikoli drugače**	180,-	2415,-	25,-	15,-	21,-
OSOJNIK Maksimilijan	**Izlet v vesolje**	20,-	315,-	2,-	2,-	2,-

KNJIGE NA ZALOGI

Avtor	Naslov	šil.	SIT	DM	US $	Can $
PAHOR Boris	**Vila ob jezeru**	198,–	2625,–	28,–	16,–	23,–
PUGANIGG Ingrid	**Laila**	150,–	1995,–	21,–	12,–	18,–
REBULA Alojz	**Koraki apostolskih sandal**	150,–	1995–	21,–	12,–	18,–
REBULA Alojz	**Maranathá**	180,–	2415,–	25,–	15,–	21,–
ROTH Gerhard	**Veliko obzorje**	225,–	3045,–	32,–	19,–	26,–
SRIENC Kristo	**Pastir Ciril, 2. izdaja**	165,–	2205,–	23,–	14,–	19,–
SRIENC Kristo	**Sprta brata**	250,–	3360,–	35,–	21,–	29,–
TORKAR Igor	**Deseti bratje**	200,–	2730,–	28,–	16,–	23,–
VIESER Dolores	**Podkrnoški gospod**	220,–	2940,–	31,–	18,–	26,–
WASSERMANN	**Zlato Caxamalce**	125,–	1680,–	17,–	10,–	15,–
WEST/SKERBEC Jože	**Hudičev advokat**	20,–	210,–	2,–	2,–	2,–
Zbornik	**Nekega lepega dne**	125,–	1680,–	17,–	10,–	15,–
POTOPIS						
SANTONINO Paolo	**Popotni dnevniki**	180,–	2415,–	25,–	15,–	21,–
SLOVSTVO						
BISTER/KUHNER	**Koroška slovenska poezija**	198,–	2625,–	28,–	16,–	23,–
PONIŽ Denis	**Mlada slovenska poezija**	198,–	2625,–	28,–	16,–	23,–
ZGODOVINA						
CEGLAR Ludovik	**Nadškof Vovk in njegov čas (II. del)**	290,–	3885,–	42,–	24,–	34,–
CEGLAR Ludovik	**Nadškof Vovk in njegov čas (III. del)**	240,–	3255,–	34,–	20,–	28,–
FRIŠ Darko	**Ameriški Slovenci in katoliška Cerkev**	500,–	6825,–	71,–	41,–	59,–
IN DER MAUR Wolf	**Nacionalizem – K & J**	98,–	1260,–	14,–	8,–	11,–
INZKO Valentin	**Zgodovina slov. naroda I** – prosta prodaja	275,–	3675,–	39,–	23,–	32,–
INZKO Valentin	**Zgodovina slov. naroda II** – prosta prodaja	330,–	4410,–	47,–	27,–	39,–
KLAVORA Vasja	**Koraki skozi meglo**	440,–	5985,–	62,–	36,–	52,–
MARUŠIČ Branko						
INZKO Valentin						
SMOLIK Marjan	**Družba sv. Mohorja**	300,–	4095,–	42,–	25,–	35,–
MAZOHL-WALLNIG Brigitte	**Tisoč let Avstrije**	240,–	3255,–	34,–	20,–	28,–
MORITSCH Andreas (izd.)	**Problemska polja zgodovine**	220,–	2940,–	31,–	18,–	26,–
MORITSCH Andreas (izd.)	**Austria-Slovenica**	290,–	3885,–	41,–	24,–	34,–
MORITSCH Andreas (izd.)	**Matija Majar Ziljski**	290,–	3885,–	41,–	24,–	34,–
MALLE Avguštin/	**Narodu in državi sovražni /**					
SIMA Valentin	**Volks- und staatsfeindlich**	480,–	6510,–	68,–	40,–	56,–
MEYSELS Lucien O.	**Nacionalsocializem**	98,–	1260,–	14,–	8,–	11,–

KNJIGE NA ZALOGI

Avtor	Naslov	šil.	SIT	DM	US $	Can $
MORITSCH/TRIBUTSCH	**Soški protokol**	385,-	5250,-	55,-	32,-	45,-
STANE Kos	**Stalinistična revolucija na Slovenskem, I. del**	210,-	2835,-	30,-	17,-	25,-
STANE Kos	**Stalinistična revolucija, II. del**	220,-	2940,-	31,-	18,-	26,-
BIOGRAFIJA						
GOBEC Edi	**Slovenski ameriški slavček Ivan Zorman**	180,-	2415,-	25,-	15,-	21,-
MALENŠEK Mimi	**Pesnikov nokturno´**	220,-	2940,-	31,-	18,-	26,-
MALLE Avguštin	**Valentin Podgorc in koroški plebiscit**	50,-	690,-	7,-	4,-	6,-
MAZAKARINI Leo	**Mozart**	98,-	1260,-	14,-	7,-	11,-
STÜCKLER Valentin	**Duhovnik med okupacijo in revolucijo**	50,-	630,-	7,-	4,-	6,-
WERFEL Franz	**Bernardkina pesem**	128,-	1680,-	18,-	10,-	15,-
ESEJI						
BOGATAJ Mirko	**Glas**	148,-	1995,-	21,-	12,-	17,-
HAVEL Vaclav	**Živeti v resnici**	165,-	2205,-	23,-	14,-	19,-
JEREB Vladimir	**Don Kamilo med Slovenci**	250,-	3360,-	35,-	21,-	29,-
PIBERNIK France	**Temni zaliv Franceta Balantiča**	220,-	2940,-	31,-	18,-	26,-
ROTAR Janez	**Mora in bolečina. Revolucija ali sprava**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-
TORKAR/MIHELIČ	**Basni za vsakdanjo rabo**	148,-	1995,-	21,-	12,-	17,-
VRBINC France	**Pričevanja**	220,-	2940,-	31,-	18,-	26,-
WATZLAWICK Paul	**Da bi lažje bili nesrečni**	165,-	2205,-	23,-	14,-	19,-
ETNOLOGIJA						
LINDNER Dolf	**Praznoverje**	98,-	2260,-	14,-	7,-	11,-
MAKAROVIČ M./DOLENC J.	**Slovenska ljudska noša v besedi in podobi**	180,-	2415,-	25,-	15,-	21,-
VOLPI LISJAK Bruno	**Slovensko pomorsko ribištvo**	390,-	5250,-	53,-	32,-	46,-
ZABLATNIK Pavle	**Čar letnih časov – šege in navade**	115,-	1470,-	16,-	9,-	13,-
ZABLATNIK Pavle	**Od zibelke do groba**	20,-	210,-	2,-	2,-	2,-
VZGOJA						
JACKSON Robert G.	**Vedno čili in zdravi**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-
SODJA Franc	**Sreča pod domačo streho**	125,-	1680,-	17,-	10,-	15,-

KNJIGE NA ZALOGI

Avtor	Naslov	šil.	SIT	DM	US $	Can $
PESMI						
BARTOLOTH Marija	**Pa Zila še ves čas šumi**	125,–	1680,–	17,–	10,–	15,–
HARTMAN Milka	**Lipov cvet**	20,–	210,–	2,–	2,–	2,–
HARTMAN Milka	**Kresna noč / Midsummer night**	150,–	1995,–	21,–	12,–	18,–
KAMPUŠ Ivana	**Tvoja sem piščal**	125,–	1680,–	17,–	10,–	15,–
LOGAR Engelbert	**Vsaka vas ima svoj glas (1. del)**	180,–	2415,–	25,–	15,–	21,–
LOGAR Engelbert	**Vsaka vas ima svoj glas (2. del)**	185,–	2415,–	26,–	15,–	21,–
LOGAR Engelbert	**Vsaka vas ima svoj glas (3./4. del)**	250,–	3360,–	35,–	21,–	29,–
LOGAR Engelbert	**Vsaka vas ima svoj glas (Libelče)**	220,–	2940,–	31,–	18,–	26,–
MODER Janko	**Sla spomina, sonetni venec sonetnih vencev**	125,–	1680,–	17,–	10,–	15,–
PERPAR Anica	**Limonovec**	165,–	2205,–	23,–	14–	19,–
PISK Bojan	**Sončni gong**	165,–	2205,–	23,–	14,–	19,–
PREŠEREN France	**Sonetni venec/Couronne des sonnets**	145,–	1890,–	20,–	12,–	17,–
PREŠEREN France	**Sonetni venec/Sonettenkranz**	145,–	1890,–	20,–	12,–	17,–
PRETNAR Tone	**Tiho ti govorim**	110,–	1470,–	15,–	9,–	13,–
RAUTER Flora	**Kot zemljo orje Bog srce**	100,–	1365,–	14,–	8,–	12–
SEDLAK Maruška	**Čas uhaja, čas hiti**	110,–	1470,–	15,–	9,–	13,–
SELIŠKAR Mojca	**Prah in jagode**	125,–	1680,–	17,–	10,–	15,–
STROJAN Marjan	**Drobne nespečnosti**	148,–	1995–	21,–	12,–	17,–
VETER Igor	**Slovenska kulturna kronika**	165,–	2205,–	23,–	14,–	19,–
UMETNOST						
GLASER Franz	**Rimska naselbina Juena (izkopanine na Hemi)**	50,–	630,–	7,–	4,–	6,–
FISTER Peter	**Arhitektura Zilje, Roža, Podjune**	275,–	3675,–	39,–	23,–	32,–
KROPEJ Helmut	**Poslikane panjske končnice (verz.)**	295,–	3990,–	42,–	24,–	35,–
KROPEJ Helmut	**Poslikane panjske končnice (broš.)**	198,–	2625,–	28,–	16,–	23,–
MEDVED Drago	**Slovenski Dunaj**	660,–	8925,–	94,–	55,–	78,–
OMAN Valentin	**Monografija Spomeniki / Monographie**	690,–	9345,–	98,–	57,–	81,–
OMAN Valentin	**Pariser Requiem / Pariški rekviem**	250,–	3360,–	35,–	21,–	29,–
WIEGELE Franz	**Franz Wiegele, Monografija**	380,–	5145,–	54,–	31,–	45,–
ZADNIKAR Marijan	**Gospa Sveta in Gosposvetsko polje**	40,–	525,–	5,–	3,–	5,–
ZAUNSCHIRM Thomas	**Gustav Januš – slikar in pesnik**	690,–	9345,–	98,–	57,–	78,–
ŽERJAV Mirko	**Tiho, tiho čarodej prihaja**	275,–	3675,–	39,–	23,–	32,–
PRIROČNIKI						
ANGERER Tatjana	**Čisava župa, pisana pogača**	198,–	2625,–	28,–	16,–	23,–
APOVNIK Pavel dr. / KARNIČAR Ludwig, dr.	**Wörterbuch der Rechts- u. Wirtschaftssprache/ Slovar pravnega in ekonomskega jezika**	760,–	10900,–	108,–	63,–	89,–
APOVNIK Pavel dr. / KARNIČAR Ludwig, dr.	**Slovar pravnega in ekonomskega jezika** *(II. del, slov.-nem.)*	760,–	10500,–	108,–	63,–	89,–
WILFING Harald	**Ekologija**	98,–	1260,–	14,–	7,–	11,–

NAŠ SEDEŽ

Viktringer Ring 26
A-9020 Celovec
telefon: (0 46 3) 56 5 15 - 20
faks: (0 46 3) 51 41 89

SODELAVCI V ZALOŽBI

vodja založbe: dipl. inž. Franc Kattnig
tajništvo: Christina Čertov
izdelava: Franc Opetnik
uredništvo: mag. Hanzi Filipič
prodaja: mag. Hubert Male

NAŠ ZASTOPNIK V AVSTRIJI

Wolfgang Fath
Am Katzelbach 152
A-8054 Graz
telefon / faks: (0 31 6) 28 21 36
avtotelefon: (D) (0 66 3) 83 63 20

DOBAVA

DUNAJ:

Mohorjeva / Hermagoras
Albertgasse 48
A-1080 Dunaj
telefon: (01) 403 41 93
faks: (01) 403 41 93 99

PREOSTALA AVSTRIJA:

Mohorjeva / Hermagoras
Viktringer Ring 26
A-9020 Celovec
telefon: (0 46 3) 56 5 15 - 20
faks: (0 46 3) 51 41 89

NEMČIJA:

VG Verlagsauslieferung dr. Glas
Tegernseer Landstraße 161
D-81539 München
telefon: (0 89) 691 29 50
faks: (0 89) 691 47 45

SLOVENIJA:

Mohorjeva Celovec d. o. o.
Poljanska cesta 97
SLO-1000 Ljubljana
telefon: (0 61) 30 10 97
faks: (0 61) 132 11 22

MOHORJEVA

Spremembe cen možne, tiskarske napake pridržane.

1 9 9 7

KULTURA, KI STOJI NA OBEH NOGAH

MOHORJEVA

AUSTRIA

Mohorjeva v Internetu:
http://www.mohorjeva.co.at.email:mohorjeva@magnet.at

Naročam sledeče knjige Mohorjeve založbe:

Izv.	Naslov	Cena

Naročam sledeče knjige Mohorjeve založbe:

Izv.	Naslov	Cena

IME

NASLOV

TELEFON

P. n.

MOHORJEVA KNJIGARNA

Viktringer Ring 26
A-9020 Klagenfurt / Celovec

IME

NASLOV

TELEFON

P. n.

MOHORJEVA DRUŽBA CELOVEC

Poljanska cesta 97
SLO-1000 Ljubljana

Dobro je,

da imate

zanesljivega

partnerja

MOHORJEVA *tiskarna*

Adi-Dassler-Gasse 4
9073 Viktring / Vetrinj
Tel. 0 46 3 / 29 26 64 - 0
Fax 0 46 3 / 29 26 64 - 30

POSOJILNICA-BANK
ZADRUGA-market
POSOJILNICA BANK
Bilčovs – Hodiše – Škofiče, Borovlje, Pliberk, Podjuna, Št. Jakob v Rožu, Zila, Železna Kapla in ZVEZA BANK
ZADRUGA market
Pliberk, Škofiče, Št. Jakob v Rožu, Železna Kapla
Vaš prvi naslov
Mi smo v Vaši bližini
Vaš ugoden nakup
Za vsa denarna vprašanja
Vse za hišo in vrt